LUNDS UNIVERSITETS ÅRS-SKRIFT.

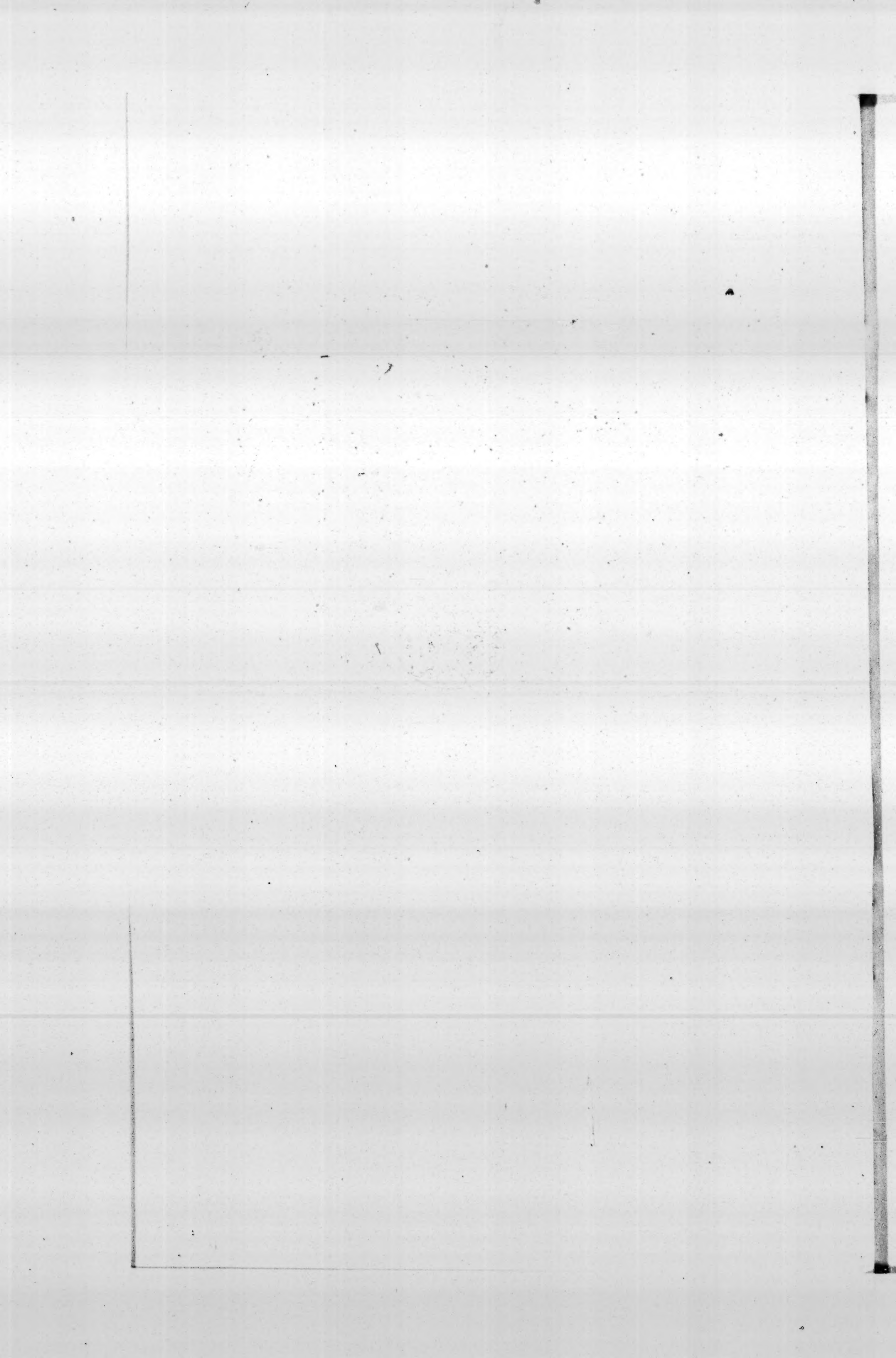
TOM. XXIX.

FÖR LÄSÅRET 1892—93.

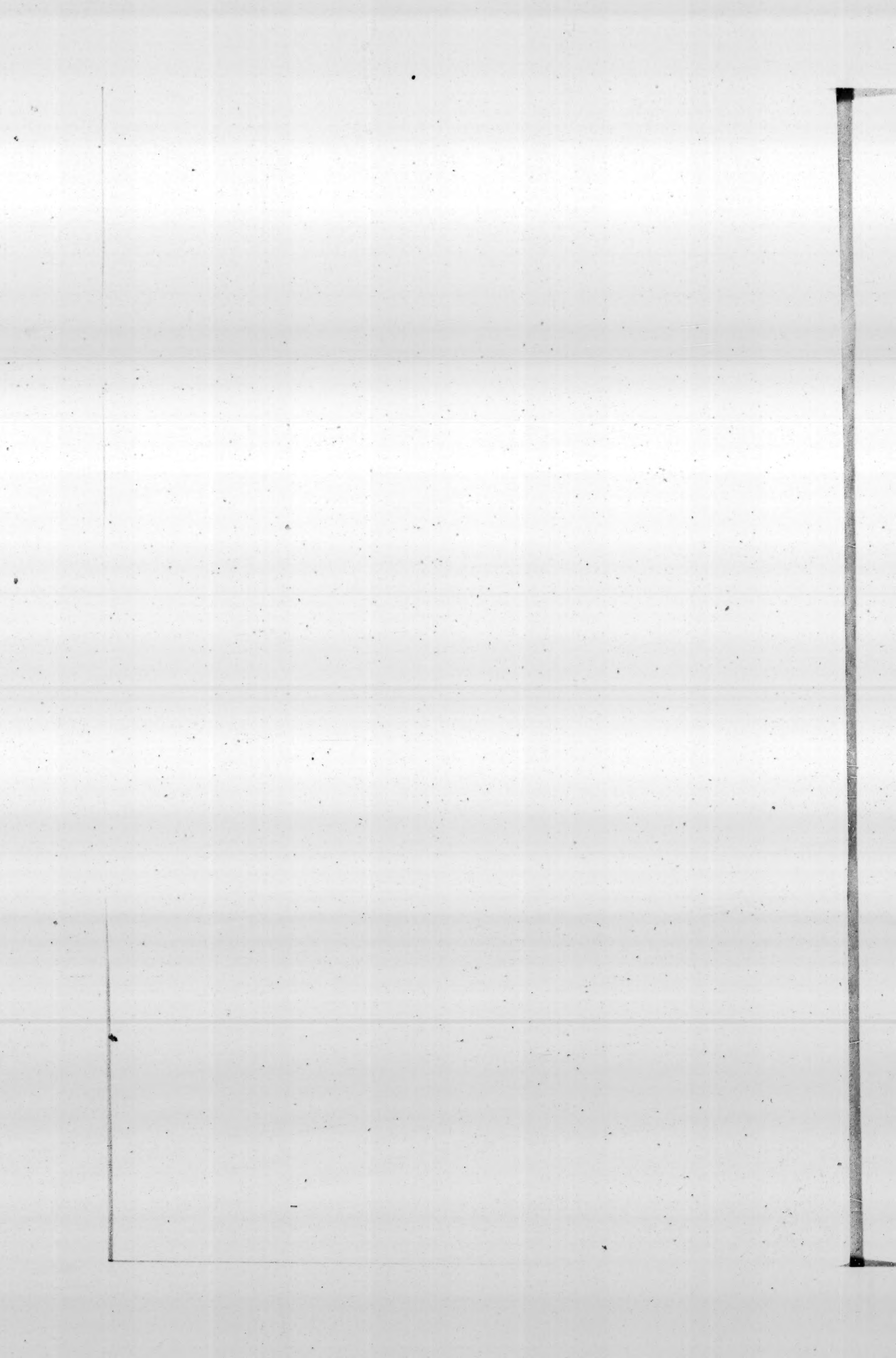
I.

AFHANDLINGAR I TEOLOGI, JURIDIK OCH HUMANISTISKA ÄMNEN.

LUND 1894,
BERLINGSKA BOKTRYCKERI- OCH STILGJUTERI-AKTIEBOLAGET.
DISTRIBUERAS GENOM C. W. K. GLEERUPS FÖRLAGSBOKHANDEL I LUND.

Innehåll:

LAURENTII PETRI
HANDSKRIFNA KYRKOORDNING

AF

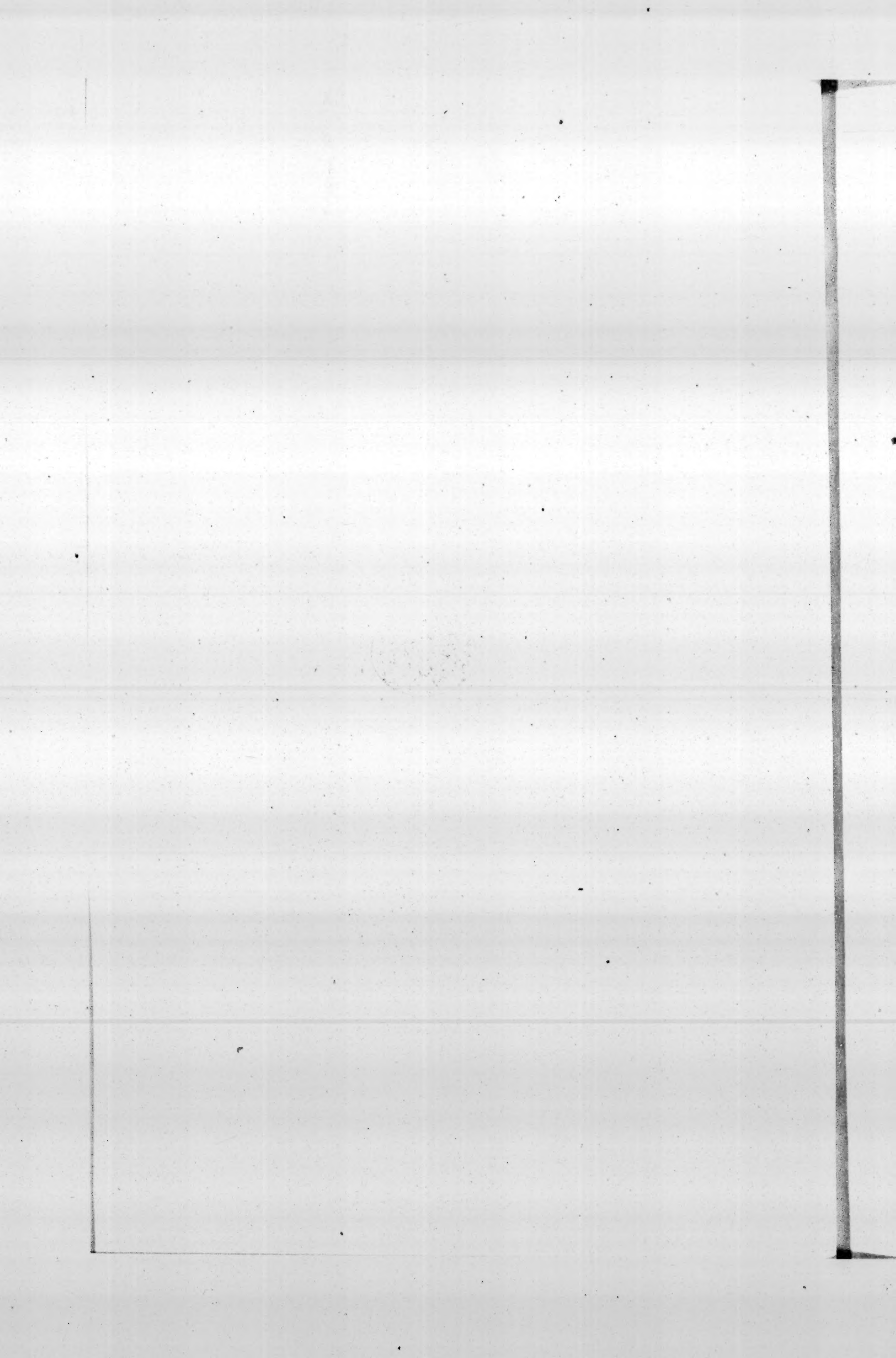
ÅR 1561.

AF

OTTO AHNFELT.

LUND 1893,
FERLINGSKA BOKTRYCKERI- OCH STILGJUTERI-AKTIEBOLAGET.

I Linköpings stiftsbibliotek, Teol. 131 (Hypotyposes Laur. Petri etc.), fins en handskrift innehållande Laurentii Petri kyrkoordning med årtalet 1561, således i det skick, i hvilket den, enligt företalet till 1571 års kyrkoordning, användes i stiften före slutredigeringen och publicerandet i tryck.

Titelbladet innehåller följande:

Then Suenske Kyrkieordninghen.

HWAD OCH HURUDANN STYCKER SYNES
HÖRA TIL EN CHRISTELIGH KYRKIE ORDNINGH
WTHI SWERIGHE WTHI ARTIKELS WIJSS
ENFALLELIGHA FÖRFATTADH.
LAURENT. PETRI *Archepiscopo*
UPSALEN.
ANNO 1561
1. Corinth: 14
Låther all tingh ährliga och skickeliga tilgåå.

Nederst på titelbladet står följande senare anteckning: *Impress. Stockh apud Amundum Laurentii A:o 1571 in 4to.*

De till titeln hörande här ofvan kursiverade orden äro i handskriften liksom rubrikerna öfver artiklarne i kyrkoordningen och en del marginalanteckningar skrifna med rödt bläck. De äro tillsatta af en senare hand *efter den tryckta kyrkoordningen.* Att så är förhållandet har jag funnit däraf, att under det att artikelrubrikerna för öfrigt äro skrifna i mellanrummen mellan artiklarne, den till artikeln *Om Bann* hörande öfverskriften måst sättas *i marginalen* på den grund, att hela mellanrummet redan var fyldt med tillsatser ur den tryckta kyrkoordningen, gjorda förmodligen af samma andra hand.

Handskriftens titelblad har sålunda ursprungligen haft följande lydelse:

HWAD OCH HURUDANN STYCKER SYNES
HÖRA TIL EN CHRISTELIGH KYRKIE ORDNINGH
WTHI SWERIGHE WTHI ARTIKELS WIJSS
ENFALLELIGA FÖRFATTADH.
LAURENT. PETRI
UPSALEN.
ANNO 1561.

Något företal såsom i 1571 års k. o. fins ej här. Registret är här satt i slutet, i 1571 års k. o. däremot i början efter företalet.

För de skiljaktigheter mellan texterna af 1561 och 1571 jag genom jämförelse funnit redogöres i det följande. För att så klart som möjligt angifva dessa skiljaktigheter anföres sida och rad i 1571 års k. o., *Handlingar rörande Sveriges historia, 2:dra Serien, II, Kyrkoordn. och förslag dertill före 1686*, (Stockholm 1872). Hvad som förekommer i 1571, men ej i 1561 års k. o. angifves med kursivstil såsom *tillagdt* eller såsom *ändradt*. Är ett i 1561 års k. o. befintligt stycke uteslutet i 1571 års k. o., så angifves platsen där det förekommer. Är ett sådant stycke i mer eller mindre omarbetad form upptaget i 1571 års k. o., så återgifves det efter angifvande af sida och rad, där läsaren kan finna det omarbetade stycket i 1571 års k. o.

S. 23 r. 4. *thet är, om Lärona* tillagdt.
S. 23 r. 10. *thet kallar* ändr. till *säger*.
S. 24 r. 8. *någhot än sidher så* tillagdt.
S. 24 r. 14 nedifr. genom öffuat wäl.
S. 24 r. 13 nedifr. godh Ewangelisk och rätt predicare.
S. 24 r. 9 nedifr. *Predicoembetet* ändr. till *Prestaembetet*.
S. 25 r. 7. *retta* tillagdt.
S. 25 r. 17. *alla vtlegningar* ändr. till *the vthlegningar*.
S. 25 r. 2 nedifr. *synnerliga* ändr. till *granneliga*.
S. 26 r. 16. *och Textens rätta grund* tillagdt.
S. 26 r. 19. sigh bekymbra skola, med många Postiller — — —.

S. 26 r. 12 nedifr. öffuerwäge sakenne skulle, Ja och — — —.

S. 26 r. 6 nedifr. *Ther och* ändr. till *Ther aff.*

S. 26 r. 2 nedifr. lender in nogon framsatt och berödt *[berörd]* artickel in Chatechismo — — —.

S. 27 r. 3. att tijdh kan tilseija.

S. 27 r. 14. *stad* ändr. till *stadga.*

S. 27 r. 22. *fliteliga* tillagdt.

S. 27 r. 3 nedifr. *dobbel* tillagdt.

S. 28 r. 1. *icke* tillagdt.

S. 28 r. 3. vid predica stolen nempna nogon person i nampn — — —.

S. 29 r. 17 nedifr. rätt sannskylligh och leffuandes troo — — —.

S. 29 r. 14 nedifr. *om hwilka S. Paulus talar* — — — *kärleken* tillagdt.

S. 29 r. 12 nedifr. Och icke om then, som S: Jacob kallar — — — haffua kunna.

S. 29 o. f. De tvänne styckena: *Så är ock gott at Predicarenar wänia sigh til att tala retta Swensko* och: *När Predicarenar ock någhot indragha aff Scriftenne på Latijn* äro tillagda.

S. 30 r. 13. *otenckt* ändr. till *obetenckt.*

S. 30 r. 7 nedifr. *Hwilkit och Christus* — — — *ledhare etc.* tillagdt.

S. 31 r. 3. *måtte* ändr. till *moste.*

S. 31 r. 9 nedifr. *welsignelse* ändr. till *salighect.*

S. 32. Stycket: *Så äro ock någor Euangelia ganska merkliga* är tillagdt.

S. 33 r. 20—23. *Och skal man thetta så förstå* — — — *eller vthlegningen* tillagdt.

S. 33 r. 6 nedifr. *och oskickeligh* tillagdt.

S. 34. Stycket: *Så bör ock klockaren* — — — *Altare och annorstädz* tillagdt.

S. 38 r. 14. När tå Predican är lycktat må Predicaren först lysa för folkit om någon ärende sigh tå begiffua, som ther förkunnas skola, och icke mengia them i then almenneliga bönen, som obeqvemligha skee pläghar — — — och sedan thet är giordt åter förmana folket til knäfal och Böner, förebönner och tackseijelse för alla menniskior, för konungar och alla öffuerhet såsom S: Paulus lärer, 1 Timoth. 2.

Doch om honom så synes förtälia skrifft orden för folkena, och förkunna afflösningen, effter som wäl är aff nödene och offta skeer, må han göra thet

först, vidh thetta effterskriffna eller nogot annat sådant sätt, förmanande them först wid thenna orden.

S. 39 r. 8. O Alzmechtighe — — Jagh Fattigh, Arm, Owerdig — — —

S. 40 r. 13. *Haffuer fridh* tillagdt.

S. 40 r. 14. Sedan må Predicaren komma til thenna almenneliga Bönen och (:om så synes:) stella henne effter thetta sättet, seijandes.

S. 49 r. 11. then formo och sätt, som i handbokenne föregiffuit ähr.

S. 50 r. 1. När man är kommen in actione til Euangelium — — —.

S. 51. *Amen* efter första och sista stycket tillagdt.

S. 52 r. 4. *i skolen* rättadt till *the skola.*

S. 52 r. 15 nedifr. *Påfwel* ändr. till *Paulus.*

S. 52 r. 13 nedifr. *förfärligit stycke* ändr. till: *förfärligit ordh.*

S. 54 r. 9. *kwiknar* ändr. till: *lemnar.*

S. 56 r. 5. *och bedher* tillagdt.

S. 57 r. 17. *doch* ändr. till *oc.*

S. 57 r. 19. *kallelse* ändr. till *kall.*

S. 57 r. 20. *heliga rijke* ändr. till *saliga Rike.*

S. 58 r. 13. Om Kyrkiegångh och Quinnors inleedningh effter Barn, skal och — — —.

S. 58 r. 5 nedifr. Gregorius bekenner, in Registro.

S. 59 r. 5. eller effter wår sedh leedda — — —.

Stycket: *Ingen qwinna skal effter Hoorbarn* fins skrifvet till af andra hand efter 1571 års k. o.

S. 59 r. 17. *käre* tillagdt.

S. 61 r. 4. Orden: *bedriffuit oc allom kunnigt är vppenbarlig* skrifna till i kanten efter 1571 års k. o.

S. 61 r. 11. *(:quo ad speciem peccati:)* tillagdt i kanten efter 1571 års k. o.

S. 61 r. 13. en bekenner sigh vttryckeliga eller eij och å [trol. skriffel för *så*] för nogon menniskia.

S. 61 r. 10 nedifr. *Hwilket och Salomon — — — wederfaras* tillagdt. Orden: *vt prouerb. 28* finnas skrifna efter.

S. 62 r. 8. *hwarken hemligha eller vppenbarligha* tillagdt.

S. 63 r. 6 nedifr. *Hwilken ransakan — — — behålla* tillagdt.

S. 63 r. 1 nedifr. (när skrifftetidh är) hielpa huar androm höra skrifftemål·

S. 64 r. 9. *med synnerligh flijt* tillagdt.

S. 64 r. 7 nedifr. för al mans witnesbyrd skul, at the således må wara vtan taal och mistanckar.

S. 65 r. 12 nedifr. *på thet — — — förtaga må* tillagdt.

S. 65 r. 3 nedifr. framfehlar til gud.

S. 67 r. 14. och förlåta tigh alla tina synder, för samma sin Sons Jhesu Christi pino och dödh skul, Och Jagh vti wårs herres Jhesu Christi nampn — — —.

S. 68 r. 12. Efter stycket är af den andra handen orden: *Exemplum huius Luc. 15 de filio prodigo* skrifna till. Deras rätta plats skulle dock vara efter det följande stycket.

S. 68 r. 17. går för then skul til mz itt ijdrogt och ångerfult hierta, och bekenner samma sin last vppenbarliga, in för Gudh och heela församblingenne, och begärar nådh aff gudhi och förlijkningh mz församblingenne, wtloffuandes bätringh och all christeligh lydhno.

S. 68 r. 15 nedifr. *Sådana Scrifftermål — — — leghodrengher etc.* tillagdt.

S. 68 r. 1 nedifr. *öffuergiffuer syndena, och* tillagdt.

S. 69 r. 4. Thetta sättet kan wäl wara thet besta, såsom thet och närmast drabber Schrifftenne.

S. 69 r. 7. *lätt* ändr. till *slett.*

S. 69 r. 9. *ther aff at swerdet icke så bijter som wel behöffdes* tillagdt. Stycket: *Men the laster som (effter long sedwenio) haffua plägat komma vnder vppenbara Scrifft* är tillagdt.

S. 70 r. 10. och honom sampt mz alla andra hädan aff nådeligen bewara [af andra handen öfverskrifvet: *för slijk fall*].

S. 70 r. 9 nedifr. *såsom — — — werd* tillagdt.

S. 70 r. 2 nedifr. *plict* ändr. till *Kyrkio plicht.*

S. 71 r. 5. en timeligh kyrkio näffst, nästan sådana som then är, som effter werldzligh laagh — — —.

S. 71 r. 11. sanna bätringh må allom kunnogh warda, til förblidkelse öfuer honom, och til förbätringh, såsom hans synd och last allom tilförenna kunnogh war til förargelse.

S. 71 r. 21. *nemliga Pœnitentiarij* tillagdt.

S. 71 r. 9 nedifr. *waxlius* ändr. till *liws.*

S. 72 r. 3. *För huilka Christus allena botat haffuer* tillagdt.

S. 72 r. 10. *(Ja gå til ööls är alltid — — — förbudit)* tillagdt.

S. 72 r. 3 nedifr. *Såsom ther någor belägrade sin hustrus modher — — — förwerkas* tillagdt i kanten af den andra handen efter 1571 års k. o.

S. 73 r. 4. *Ja Kyrkian — — — giordt sigh frij* tillagdt.

S. 73 r. 10. Men thet som haffuer med sigh nogor stoor neeso — — —.

S. 73 r. 13. *som äre, Ketterij — — — benådt* tillagdt efter 1571 års k. o. nederst på sidan af andra hand. Samma hand har ock därunder tillfogat en uppräkning af de laster som komma under uppenbar skrift, motsvarande s. 69 r. 15—18. Därefter stå med rödt bläck följande ord: *vide in fine huius tract: en vidare vndervisning om vppenbara Scrifft.*

Kyrkian skal förbudhen warda — — — frij (se ofvan) och stycket: *Kommer och någhor* äro skrifna till af andra hand. Rubriken *Om Bann* har på grund af bristande utrymme blifvit satt i marginalen.

S. 74 r. 1. I marg. står *1 Cor. 4*, hvilket i 1571 års k. o. rättats till *1 Cor. 5.*

S. 74 r. 9. *icke öpnandes nådhaporten — — — nöcklar* tillagdt.

S. 74 r. 16. med samma farligit band, må affbliffua.

S. 74 r. 18—23. *Alla laster — — — orsaken till banlysning* tillagdt.

S. 74 r. 13 nedifr. Ingen skal Bannlysas strax at han haffuer råkat falla i nogon vppenbara last, wtan man skal töffua ther medh så lenge man får see om han sielffuer besinner sigh och biuder bätring til, gör han thet, så skal man handla med honom, såsom tilförena sagt är, om vppenbara schrifft, Gör han thet och icke — — —.

S. 74 r. 5 nedifr. man skal engång och annan förmanan — — —.

S. 74 r. 1 nedifr. effter som Christus lärer Matth: 18.

S. 75 r. 9. *synder* ändr. till *laster.*

S. 75 r. 15 nedifr. *vthi vppenbara schrifft* ändr. till *j then artiklen Om vppenbara Scrifft.*

Efter stycket: *Ingen skal banlyses* står här: Hoo som helst Bann så förachtar, att han länge itt halfft åår, itt heelt åår eller och lenger ther wti ståndande varder then samme skal och effter Laghbokenne, straffat warda [af andra hand tillagdt: *som Kyrkiebalken formäler.* Detta stycke återfinnes i 1571 års k. o., s. 76 r. 4 nedifr.].

S. 75 r. 5 nedifr. *haffuer fördragh* ändr. till: *icke haffuer fördragh.*

S. 76 r. 1. *Landzprest eller annar* tillagdt.

S. 76 r. 4. *eller Præposito* tillagdt af andra hand efter 1571 års k. o.

S. 76 r. 6. Effter thet N. haffuer giordt en sådana gerningh som är vppenbara N. och thermedh wti wår församblingh så stoor förargelse åstadh kommit haffuer, Ther til med är han och nu nogsambliga förmanatt, och biuder lijkwäl ingen bätringh til, är och yterligare ingen orsaak, huarföre honom skulle länger skonat warda, Ty sätter iagh och 'onom nu effter herrans Jhesu Christi befalningh och betrodda fulmact, i Bann, skiliande honom ifrån then heliga Christeliga kyrkios deelactigheet, och bindande honom i hans syndh ighen, til thess han sigh besinner, ödmiuker och bekenner etc., [*och bättringh tilbiudher* tillagdt af andra hand].

Efter stycket: *Ther någor menar sigh* är af andra hand tillagdt: *Alla laster, som komma vndher vppenbara Scrifft* etc. efter 1571 års k. o., s. 74 r. 18—23.

S. 76 r. 4 nedifr. *Ther ock naghor lenge sitter i Bann* tillagdt. Se ofvan.

S. 77 r. 13 nedifr. *Missæ pro defunctis, Missæ votivæ etc.* tillagdt i marg. af andra hand efter 1571 års k. o.

S. 78 r. 3. *hwilka alla här vptälia vore förlongt. Thet må nu här wara sagdt* tillagdt.

S. 78 r. 4. Först är thet wist, ther menniskiones hierta är förkolnat — — —.

S. 78 r. 18. Men thetta skal [af andra hand rättadt till *bör*] icke så wara, vtan wij skole dagliga dags betenckia wåra synder, och aff hiertat förskreckias för Gudz vrede, och alffuarliga bidia att han för sin Sons skul, ville vara oss nådeligh, så faller thet wäl i sigh sielfft, att man gerna gå skal til thetta sacramentet, vti huilkit Gudz nådh och syndernes förlåtilse, wtbudin och giffuin warder.

Ty är och lätt til att förstå, att huar som helst icke är en hiertans begäre til herrans Jhesu Christi nattward, ther är icke heller nogor rätt ijder och ånger för syndena, eij heller någor rätt Bön och tackseyelse til Gudh.

Thet någre bära före — — —.

S. 79 r. 1. *androm* ändr. till *någrom.*

S. 79 r. 11. Therföre skola alla menniskior, här om warda vnderwista, att the icke sielffua skilia sigh ifrå Gudh — — — falla — — — betenckia huru theras — — — theras nästa.

S. 79 r. 13 nedifr. och brukas nogot annat, såsom Predican och några Psal. Item Litanien etc., ther aff folket må warda vpwächt til Gudheligheet, och vardha ther igenom förbättrat [af andra hand tillagdt: *m. m. vide impressionem*].

S. 79 r. 9 nedifr. *Doch skal ingen thetta — — — ostraffat* tillagdt.

S. 80 r. 8. *ja ock så aff sielffua Sacramentet andeligha* tillagdt.

S. 80 r. 13 nedifr. *och brukar Sacramentet — — — om Messan — — — nederlagd* tillagdt.

S. 81 r. 1. *så framt thet misbruk — — — vthelyckt* tillagdt.

Efter stycket: *Theslikest, ändoch thet är wäl rätt* står i 1561 års k. o. följande i 1571 års k. o. i ett senare kapitel upptagna stadga:

På Landzbygdena, ther flere kyrkior liggia til itt gelld, så atth soknepresten icke kan allestädz vara på en dagh, tå må han, ther så är fatt, hålla Messo ymsom vidh then ena och ymsom vidh then andra, Äro ock soknenar icke lijka stora, så må han vidh then större eller största, vppeholla tijderna tuå helgedagar, och then tridie vidh then andra. [Stycket är af den senare handen satt inom klammer].

S. 81 r. 5. *nemligha, lika som syndoffer warda håldna* tillagdt (delvis i marg. af senare hand).

S. 81 r. 8. *på ingen heligh eller sökndagh* tillagdt.

Stycket: *För the dödha skal man icke hålla Messor* tillagdt.

S. 81 r. 11 nedifr. *eller Apostla daghar* tillagdt af andra hand efter 1571 års k. o.

S. 81 r. 6 nedifr. Confiteor etc. Doch effter thet, Swenska schrifft orden, moste jw för folkena til Messona vpläsen warda — — — med Messon rättar han sigh effter thet sätt, som then swenska Messebook vtwijsar.

S. 82 r. 1. För thet man kallar Introitus, Måga thessa Psalmer ymsom sungne warda, Aff diupsens nödh, Fader wår som i himblom äst, Förbarma tigh Gudh öffuer migh, O fader wår etc., Nu bidie vij etc.

S. 82 r. 8. *på Latijn eller Swensko* tillagdt.

S. 82 r. 12. *om man thet icke siunger på Latijn* tillagdt.

S. 82 r. 15. *i himmelrijk* ändr. till *aff himmelrik.*

S. 82 r. 19. *han* ändr. till *man.*

S. 82 r. 20. man — — — göra fördröijelse.

S. 82 r. 13 nedifr. *Helge Toorsdagh* tillagdt (af senare hand skrifvet öfver: *ascensionis*).

S. 82 r. 1 nedifr. *emellan hwar tw vers — — — samma Loffsong* tillagdt.

S. 83 r. 3. *altijdh* tillagdt.

S. 83 r. 7. Stycket: *Vphöyelsen, Messeklädher — — — frijtt* tillagdt.

S. 83 r. 16 nedifr. *och så mykit mögeligit kan wara* tillagdt.

S. 83 r. 1 nedifr. *icke är tilsagdt* ändr. till *icke haffuer tilsagdt.*

S. 84 r. 1. ingen synnerligh last weet medh honom.

S. 84. Styckena: *Kommer och någhor* och: *Man skal och ingom* tillagda.

S. 84 r. 13. Item icke barnom eller wettvillingom. Item icke heller — — —.

S. 84 r. 8 nedifr. *vthrettat* ändr. till *vthreedt.*

S. 85 r. 8. *sielffuer* tillagdt.

S. 85 r. 12. *på theras wigninges dagh,* tillagdt.

S. 85 r. 17. *skal* ändr. till *moste.*

S. 85 r. 12 nedifr. *och nyttigt* tillagdt.

S. 10 nedifr. *hwilket om han försummar — — — medh the andra Sacramentet* tillagdt.

S. 86 r. 1. them (:seger man:) må och så Sacramentet — — —.

S. 87 r. 13. *synda bättrare* ändr. till *syndebötare.*

S. 88 r. 7. *Alzmechtige* ändr. till *Barmhertige.*

S. 88 r. 12—18. vprecknar, och besluter sedan altsammans vnder en almennelig Collecta, effter som ther på sätt vtgiffne äro i Postillen, och ellies såsom thet efterföliande. [Därefter följer: *Förspråk* etc.].

S. 88 r. 5 nedifr. *För Gudz Församblingh — — — aff nödhenne etc.* tillagdt.

S. 88 r. 1 nedifr. *Til huilkit* ändr. till *Och effter.*

S. 89 r. 3. aldra troligast, intit tuifflande, huad han oss således tilsagt haffuer thet varder oss visseliga hollet, och först vilie vij bidie för then heliga Christeliga kyrkio, seyande.

S. 90 r. 12 nedifr. *bedher* tillagdt.

S. 90 r. 11 nedifr. nödhtorfftigheet, icke med så många ordh vtan korteliga, til at låta menige man förstå — — — bidia skal.

S. 90 r. 8 nedifr. Stycket: *Om Helgedagarna* tillagdt.

S. 91 r. 7 nedifr. Ther effter siunger man Litanien som plägsed är, huad ock icke äro Diecknar förhender, så läs Kyrkio Presten eller Cappellanen Litanien sampt mz bönen, som ther på fölier.

S. 91 r. 3 nedifr. och synnerliga på the daghar man nempner bönedagar.

S. 92 r. 7. *illand oss — — — församblingar* tillagdt.

S. 92 r. 17. vtan på swensko, på thet folket — — —.

S. 93 r. 18 nedifr. *homilier, Legender* ändr. till *homilier i Legender.*

S. 93 r. 15 nedifr. *sångeböker* ändr. till *Tideböker.*

S. 93 r. 8 nedifr. *(såsom sagdt är)* tillagdt.

S. 93 r. 6 nedifr. *thet* tillagdt.

S. 93 r. 2 nedifr. *en med fierre* ändr. till *än med färre.*

S. 94 r. 13. Men vid begynnelsen görs icke behoff at man seger (såsom plägsedh haffuer varit) Jube domine etc. vtan allenast så, Thenna efftterföliande ordh — — — eij behöffs heller at man på endalyctenne seger, Tu autem domine etc.

S. 95 r. 3. *Benedictus* ändr. till *Benedicamus.*

S. 95 r. 12 nedifr. *Så wille thet ock wara Dieknomen för tungt — — — Chorprester åter komma j bruket — — — mögeligit* tillagdt [tillagdt i marg. af andra hand: *medh mindre chorpräster der komma i bruuk igen, som vel vore möieligit*].

S. 96 r. 5. *Doch är till förhoppandes — — — bekomma trykta songböker — — — öffuer hela Riket* tillagdt.

S. 96 r. 10 nedifr. *Icke heller — — — Helgedaghar — — — effter Juda welkor eller förplichtelse* tillagdt.

S. 96 r. 5 nedifr. *så fierran* tillagdt.

S. 96 r. 3 nedifr. *såsom S. Paulus rådher skee skal* tillagdt.

S. 97 r. 15. *Helge* [skrifvet öfver *3*] *Konungar* ändr. till *wårs Herres Döpelses dagh, then man kallar the helige Tree Konungars.*

S. 97 r. 17. *Skärtorsdagh, at man tå handlar om Herrans natward* tillagdt.

S. 97 r. 19. *och Pingsdagh — — — Transfigurationis — — — siunde Söndagen effter Trinitatis* tillagdt.

S. 97 r. 12 nedifr. dyra wårfru, hvilkit kan och wäl skicka sigh, wtan och alla Apostla daghar.

S. 97 r. 4 nedifr. så att på them huarken ringes eller siunges — — —.

S. 98 r. 2. *menighetenna* ändr. till *menighe man.*

S. 98 r. 4. vid tijdegärden om dagen, söndagen eller andra helgedagar, må man wäl wara vt om sitt bästa på åker och ängh.

S. 98 r. 10. *kyrkiostraff* ändr. till *kyrkioplicht.*

S. 98 r. 10. *ther han sigh icke annars rettar* tillagdt.

S. 98 r. 12 nedifr. vocem Jocunditatis.

S. 98 r. 6 nedifr. mz wåra kyrkior, än med thet Judiska templet, thet Salomon bygdt hade, ty wåra kyrkior äro icke annat än almenneligh hus och såsom scholar — — — sacramentet, bidia etc.

S. 99 r. 13. tå måga the antingen vendas til menighetennes törffter, eller och ellies förleggias.

S. 99 r. 16. *effter som j Arbogha stadgat war. Doch j Städerna — — — lijda flere altare* tillagdt.

S. 99. Stycket: *The siw Domkyrkior* jämte de 8 följande styckena, t. o. m. *Och är tilbörligit*, s. 101, (således äfven föreskriften om de 7 personer, som "behöffuas til at sittia widh Domkyrkiorna"), äro tillagda i 1571 års k. o.

S. 102 r. 12. Then wijelse, som til kyrkior — — — och annat, haffuer brukat warit, skal häreffter intit meer brukas, icke heller med watn, olio — — — etc. Ty thetta alt haffuer warit fult med misbruk — — — är.

S. 102 r. 14 nedifr. alt slijkt är hednisk och Affgudisk, och en styggelse för Gudh.

S. 103 r. 1. *galningar* ändr. till *gelningar.*

S. 103 r. 17. *som war, at man tå icke skulle ringia, vthan blåsa j horn eller annat slijkt* tillagdt.

S. 103 r. 20. Stycket: *Men om Klockare, theras wahl, embete, vnderhåld etc.* tillagdt (af andra hand skrifvet till efter artikelns slut).

S. 103 r. 8 nedifr. te [*månge* tillagdt af andra hand] andra Ceremonier (som seder haffuer varit) them skärer på nyt, Ty sådant haffuer och een smak effter hedniskt sätt och vantroo, vtan ther så är fatt, skal man handla vid thet sättet.

S. 103 r. 2 nedifr. sedan skicker han tijt bodh och låter ransaka om ärendet och handla med soknafolket — — —.

S. 104 r. 7. *som Ordinario synes* ändr. till *som Prouesten synes.*

går then som saken är befallat ändr. till *går han* [nämligen prosten].

S. 104 r. 8. *förmanar folcket — — — sådana rum* tillagdt.

S. 104 r. 10. *handlar huad honom tyckes* ändr. till *handlar annat hwadh honom täckes.*

Stycket: *Om then brotzlighe tredskas* är tillagdt.

S. 106 r. 2. *huecka* ändr. till *hweka.*

S. 106 r. 10. *thet samma gilla* ändr. till *thet sedhan gilla.*

S. 106 r. 15 nedifr. *vti sådana förbudna leder* ändr. till *vti forbodna ledher.*

S. 106 r. 6 nedifr. *synnerligh* ändr. till *besynligh.*

S. 106 r. 5 nedifr. *någhon aff* tillagdt.

S. 106 r. 4 nedifr. *och rotenne icke äro alt för när* tillagdt.

Stycket: *Men Fadderskap* är tillagdt.

S. 107 r. 3. Icke skal heller thett rätteliga [af andra hand efter 1571 års k. o. ändr. till *lätteliga*] warda tilstadt — — —.

S. 107 r. 7. *okunnogt* ändr. till *okendt.*

S. 107 r. 14. *aff Prestenom* tillagdt.

S. 107 r. 18. *friya och welwiliogha* tillagdt.

S. 107 r. 21. *j första Mosi book* tillagdt.

S. 107 r. 6 nedifr. *ålder* tillagdt.

S. 108 r. 10. gemenliga icke heller nogon rätt formo och Festningh bruka kunna, skal — — —.

S. 108 r. 14. *icke* tillagdt.

S. 108 r. 14. *eller annat* tillagdt.

S. 108 r. 16. *åslag* ändr. till *åt slagh.*

S. 108 r. 18. thertil hålla thenna formam. N. och N. haffua actat — — —.

S. 108 r. 12 nedifr. *almenneligh och Christelig bön* ändr. till *godha Christna menniskiors förbön.*

S. 108 r. 11 nedifr. *them sielff* ändr. till *skee them.*

S. 108 r. 6 nedifr. *etc.* ändr. till *Amen.*

S. 108 r. 3 nedifr. *gemenliga* ändr. till *alment.*

S. 108 r. 2 nedifr. *sacarstijet* ändr. till *Sacristien.*

S. 109 r. 4 nedifr. *i säng gå* ändr. till *saaklöst senggå.*

S. 109 r. 1 nedifr. *ondt* ändr. till *thet onda.*

S. 110 r. 1. *at the — — — wijgd* tillagdt.

S. 110 r. 4. *och moste för then skul anamma* ändr. till *först at the än tå begära och anamma.*

S. 110 r. 9. *vndergiffuit* ändr. till *föregiffuit.*

S. 110 r. 14. *brudagång* ändr. till *Brudabång.*

Stycket: *Thet är och en ganska stoor och strafligh osedh* tillagdt [delvis af andra hand skrifvet till vid artikelns slut].

S. 111 r. 7. *besynnerliga* ändr. till *synnerliga.*

S. 111 r. 10. Gudh alzmechtigh velsigne ider lekamen och idra siälar etc. Merker och Presten att ther är intit liud eller skickeligheet på färde, såsom thet gemenliga plägar tilgå med drucket folk, tå är bättre at han haffuer alt slijkt fördragh, och låter them sielff betemma i brudhuset.

S. 111 r. 15. *Ther tu icke — — — tala intet* tillagdt.

S. 111 r. 9 nedifr. *(såsom man aff Scrifftenne kan merkia)* tillagdt.

S. 112 r. 11. *medh sanningenne befunnet, hwar tå förlijkningen icke* tillagdt.

S. 112 r. 15. *diuortij* ändr. till *diuorsij.*

S. 112 r. 18. *thenna tin make N. medh hoordoms last sigh emoot* tillagdt.

S. 112 r. 5 nedifr. *effter lagha stempning* tillagdt.

S. 113 r. 14 nedifr. *för än lagha tijdh bijdt är* ändr. till *för än then samma personen — — — tijdh.*

S. 113 r. 12 nedifr. *Then må Domaren — — — begiffuer* tillagdt.

S. 114. Stycket: *Ther Troloffuan är skeedd* tillagdt [skrifvet till af andra hand efter 1571 års k. o.].

S. 114 r. 13. *venner* [tydl. felskrifning] ändr. till *vedernampn.*

S. 114 r. 19. *ther the haffua troodt honom om gott* tillagdt.

S. 115 r. 1. *ovittelsen* ändr. till *åwitelsen.*

S. 116 r. 16. *at han må få weta, huru hans samwett står* tillagdt.

S. 116 r. 12. nedifr. *thens siukas fordeel, och icke sin ägin* ändr. till *then siukas wälfärd — — — eghin fordeel.*

S. 117 r. 3. *kan tilseija* ändr. till *kan wara.*

S. 119 r. 5. *Ty såsom tilförenne är sagdt, moste man thessa ceremonier lata wara frij* tillagdt.

S. 119 r. 6 nedifr. sådana wederquekelse eller vederkennelse.

S. 120 r. 2. *kundskap* ändr. till *vnderwijsning.*

S. 120 r. 13. *sagt* ändr. till *ock.*

S. 120 r. 18. them som vidh thenna verldena i Christo Jhesu engång skilde äro [orden: *i Christo Jhesu* uteslutna i 1571 års k. o.].

S. 120 r. 19. *wår tienist* ändr. till *theras tienst.*

S. 121 r. 1–6. *Sammalund — — — troo icke haffuer, — — —, honom hielper ingen deel som efterleffuanderna kunna åstad komma — — — fördömd* tillagdt.

S. 121 r. 7. Doch skole wij lijkwäl våra affledna venner och bröder i Christo, låta ärliga och tilbörliga, med then tienst, som ther tilhörer, låta komma til iordenne, Ther med wij för huar man bewijse then kerleek — — —.

S. 121 r. 3 nedifr. *hwilke slijkt nu intet haffua behoff* tillagdt.

S. 122 r. 2. och effter then bönen som plägar läsas aff handbokenne, när iorden skal tilskoflas, sombligom tyckes haffua mindre grund aff skrifftenne än behoof giordes, måga te wäl läsa nogra andra i staden, än tå at hon någralund väl kan wara lijdeljgen [uteslutet i 1571 års k. o.].

S. 122 r. 14. *för gudz blodh skuld*, ändr. till *för Gudz budh skul.*

S. 122 r. 14. *lika som med thens dödas Testamente* tillagdt.

S. 122 r. 16. *siälar — — — kunna och skola lösas* ändr. till *hans siel — — — skal lösas.*

S. 122 r. 18. *ja och effter Hedniska willo* tillagdt.

S. 122 r. 4 nedifr. *än nu* ändr. till *äjw.*

[Före stycket: *Nyfödd barn*] Te som döö vti rätt bansmååļ, och te som äro rätte sielsspillingar, skola i kyrkiogården ibland Christet folk icke varda begraffna, ty te haffua ingen deel mz gudz försambling, vti then saliga vpståndelsen.

S. 123 r. 4. *mordbarn* ändr. till *mörd barn.*

S. 123 r. 6–16. Dessa stycken tillagda [af andra hand skrifna till efter artikelns slut],

S. 123 r. 17. Så måga och te väl komma i kyrkiogården, som för theras vppenbara misgerninger skuld äro rettade, så fierran the haffua skickat sigh redeliga och christeliga när te gingo til döden, och thet ellies kan warda efftterlåtit [*aff öffuerheten* tillagdt efter 1571 års k. o. af andra hand].

S. 123 r. 12 nedifr. *eller ock annor rum* tillagdt.

S. 123 r. 9 nedifr. begraffuen, antingen i kyrkiogården eller på en annan stadh, Lijkwäl — — —.

S. 123 r. 5 nedifr. För lägrestaden eller kyrkiogården, skal man ingalunda begära leegho, ellies ther then döde, eller hans arffuingar nogot giffua wilia til kyrkiones bygning, thet må väl skee, och skal wara frijdt.

S. 124 r. 3. *nådh* ändr. till *rådh* [Mecklenburg. k. o. af 1552, ur hvilken detta är hämtadt, har *rath*].

S. 124 r. 9. *Adam Ewa* ändr. till *Adam och Heva.*

S. 124 r. 14. *Predicanen* ändr. till *Predicaren* [Mecklenburg. k. o. har *Prediger*].

S. 124 r. 8 nedifr. *skapelse* ändr. till *skepelse.*

S. 125 r. 7. *egen* tillagdt.

S. 125 r. 7. *hvilkit thet och holler mz mact* ändr. till *hvilken* — — — *wid macht.*

S. 125 r. 10. *stundom* tillagdt [skrifvet öfver af andra hand].

S. 125 r. 13. *när the föra sitt embete rett, lärandes Gudz ordh* tillagdt.

S. 125 r. 17. *mz* ändr. till *widh.*

S. 125 r. 18. *hörer* tillagdt.

S. 125 r. 6 nedifr. wår Herre Christus rådher — — —.

S. 126 r. 12. *att wäl* [skriffel för *wal*] *ransakan, förkunnelse, församblingen* [skriffel för *förkunnelse i församblingen*] *och bönen, ia wisseliga är Gudz ordningh* ändr. till *at wahl, ransakan, förhöör, bönen etc. jw wisserliga är Gudz ordning.* [Mecklenburg. k. o. har: "das der beruff, verhör, öffentliche verkündigung bei der Kirchen, vnd gebet, Göttliche ordnungen sind". Närmast öfverensstämmer härmed lydelsen i 1561 års k. o.].

S. 126 r. 4 nedifr. *finna* ändr. till *sielff bekomma.*

S. 126 r. 3 nedifr. *dugeligh* ändr. till *skickelig.*

S. 126 r. 2 nedifr. i Biscops mact, at han ther til skickar en annan.

S. 127 r. 9. och ändoch Paulus icke biuder nogon kyrkio ämbetet, then ther til icke haffuer lust, och tyckes skola tiena, Lijkwäl — — —.

S. 127 r. 13. *förordningh* ändr. till *förhöring.*

S. 127 r. 1 nedifr. *såsom thet icke heller j Apostlarnas tijd war j bruk* tillagdt.

S. 128 r. 3. *j heela församblingenne* ändr. till *j hela Församblingennes närwaro.*

S. 128 r. 9. Först haffuer Ordinarius en liten förmaningh til folket, som tå är tilstädes om almenneligh bön, vid thetta sättet.

S. 128 r. 16. *effter tiidzens lägenheet* tillagdt.

S. 128 r. 19. *kunna bestått, vthan gudz besynnerliga nådh och hielp* ändr. till *kunna thet vthan* — — — *wel förestå.*

S. 128 r. 10 nedifr. *lärer* ändr. till *befalat haffuer.*

S. 128 r. 9 nedifr. *Arbetare etc.* ändr. till *arbetare j sina Sädh.*

S. 128 r. 7 nedifr. *etc.* tillagdt.

S. 128 r. 6 nedifr. *ornandi* skriffel för *ordinandi. [Ordinandus]* tillagdt.

S. 128 r. 4 nedifr. Litanien, och effter henne läser Ordinarius te Collecter som ther til höra, nemliga thenna. O Alzmechtige ewige Gudh — — —.

S. 129 r. 5 nedifr. *Titelen eller huad stijkt* ändr. till *Titelen til huad Kyrkio eller sticht.*

S. 130 r. 4. *samma och embete* ändr. till *samma tienst och embete.*

S. 130 r. 4 nedifr. *ensinnig* ändr. till *eensinnat.*

S. 131 r. 12 nedifr. *warder en mact befalne, icke om oskäligh diur, fåår eller fää, vtan om leffuande Gudz församblingh* ändr. till *befales een wacht och wårdnat icke öffuer — — — vthan öffuer — — försambling.*

S. 131 r. 5 nedifr. *en godh gerningh och heligh, Så skola och wij — — — ärligt och christeligit* ändr. till *een god och herlig gerning. Så befales ock at wij — — — ährliga och Christeliga.*

S. 132 r. 7. Och wilien winleggia ider ther om, och vilien thet rätt och verdeliga Gudhi til prijs och hans församblingh til godo brukat?

S. 132 r. 12. *rena* tillagdt.

S. 132 r. 10 nedifr. *huar och en aff them för sigh* ändr. till *them [honom] för sigh.*

S. 132 r. 7 nedifr. *Altt thetta wil iagh widh Gudz hielp och nådh gerna göra* ändr. till *Alt thetta wil iagh medh Gudz nådh och hielp gerna göra.*

S. 132 r. 2 nedifr. *befaller han them* ändr. till *befaler them [honom].*

S. 133 r. 4. *Amen* tillagdt.

S. 133 r. 5. *Och legger så strax både sina hender vpå huars theras huffuud, seijande* ändr. till *Her legger strax Ordinarius alena eller ock sampt medh the andra Presterna som närstadde äro båda sina hender på theras [hans] hoffuud säyandes.*

S. 134. Stycket: *Hoo som helst sig fördristar til at bruka Prestaembete* är tillagdt.

S. 134 r. 8 nedifr. *Ordinarius giffua honom inställe breff til soknapresten, eller nogon annan inboendes klerk* ändr. till *Ordinarius — — — instelle breff til Prowesten eller någon annan närboendes Clerck.*

S. 134 r. 5 nedifr. *och skickat til kyrkioheerda öffuer sådana sokn etc., Hwilkit förberörde processe skall tå på en helgedagh för folket berördh warda, och förmana folket — — — vtgöra honom til vppehälle, effter skäligheet och lijke, then deel te honom plictige äro* ändr. till *förskickat — — vtöffuer sådana sokn etc. Hwilket på en Helgedagh för soknenne skal läsit warda, och skal tå förberörde Proweste eller Clerk ock så förmana folcket — — — all then deel som the effter skäligheet och lijka plichtighe äro.*

S. 135 r. 4. *acta, beschriffua och vpreckna* ändr. till *bescriffua och vpteekna.*

S. 135 r. 5. *vnfångit* ändr. till *handfångit.*

S. 135 r. 8. *leuereras igen, bättre och icke sämbre* ändr. till *leffreras igen, förbätrat, icke effter talet, vthan effter werdet.*

S. 135 r. 15 nedifr. *yngre eller äldre* tillagdt.

S. 135 r. 6 nedifr. *embete* ändr. till *ärende.*

S. 136. Stycket: *Ther flere Kyrkior lydha till itt Prestageld* är tillagdt. Men det återfinnes till större delen i 1561 års k. o. i en föregående artikel (se sid. 8).

S. 136 r. 16. *skee* ändr. till *hållas.*

S. 136 r. 9 nedifr. *tilsagt haffua* ändr. till *tilsagd, haffua.*

S. 136 r. 7 nedifr. *the andra* tillagdt.

Stycket: *När Presterna ferdas aff eller til Prestamöte* tillagdt.

S. 137 r. 12. *Prest* ändr. till *Clerck.*

S. 137 r. 16. *Oc skola hans Eedmän wara Prester, jw halffparten åt minsto* tillagdt.

Stycket: *Om någor Prestman är kommen j mistancka* tillagdt.

S. 137 r. 8 nedifr. *som är halssaak* tillagdt.

S. 138. Stycket: *The Prester som falla j bolerij* samt de 7 följande styckena (t. o. m. stycket: *Sammalund skola Presterna ock holla theras hustrur,* s. 139) saknas i 1561 års k. o. I stället förekommer blott följande korta stycke:

Teslikest skal heller ingen Preste man, som är en bolare, bliffua beståndande vid nogott gäld, eller bruka Preste ämbetet, för än han sådana last och förargelse öffuergiffuit, och sig förbätrad haffuer.

S. 139. Stycket: *Om någor Prestman får, then man nempner, fallande siukon* är tillagdt.

S. 140 r. 19. *Påschamål* tillagdt.

S. 140 r. 23. *och öffning j Scrifftenne* tillagdt.

Stycket: *Så är ock thet itt ochristeligit stycke* tillagdt.

S. 141 r. 7 nedifr. *ware sig aff engh, årswexten, tienden eller annat* ändr. till *ware sig aff Prestaboolsens åker, eng, tiyenden eller annat.*

S. 142 r. 7. *halfft året förlijdit* ändr. till *'aldt, är halfflidhit.*

S. 142 r. 15 nedifr. *skal honom leffreras — — — vpborit haffuer* tillagdt.

Stycket: *Ther ock något förtärt är* är tillagdt.

S. 142 r. 3 nedifr. *vtlagerna aff Gäldet* ändr. till *vthlagorna eller affgeldet.*

S. 143 r. 3. *Och skal thetta förstondit warda — — — altt annatt* är skrifvet till af andra hand efter 1571 års k. o.

S. 143 r. 12—16. *Och hwad än tå kan fattas — — — haffuer* tillagdt.

S. 143 r. 12—7 nedifr. *Och skal then som widh Geldet tager — — — mäta idher* tillagdt.

S. 144 r. 12 nedifr. *tilseendes man* ändr. till *Tilsynesman.*

S. 144 r. 8 nedifr. *säger* tillagdt.

S. 144 r. 6 nedifr. til Biscopar, och sletta Prester haffua först i Christenhetenne icke warit, vtan Biscop och Präst voro alt ett och samma embete, såsom nogh är merkiandes aff mong rum vti S: Paul: schriffuelse, doch var thes heller, icke lijdit vppå, för än thenna skildnaden giordes, så att te behöllo Preste nampn, som icke flere än en försambling hade i wårdnat, men te som finge befalning öffuer flere församblingennes Preste, tilegnades tå thetta nampnet Episcopus.

S. 145 r. 10. *egen besynnerliga* tillagdt.

S. 145 r. 10. *eller soknaprest* tillagdt.

S. 145 r. 11. *altijdh gerna* tillagdt.

S. 145 r. 12. *Biscopar och kyrkiotienare* ändr. till *Biscopar eller Kyrkioprester.*

S. 145 r. 13. *vpkom* tillagdt.

S. 145 r. 16. *Prester* ändr. till *Pastorer.*

S. 145 r. 21—23. *Och behölt så — — — Biscops nampn, — — — Presbitter, Prest etc.* tillagdt.

S. 145 r. 26. *giffuer* tillagdt.

S. 145 r. 4 nedifr. *som them tilstår* ändr. till *som ther vthi står.*

S. 146 r. 10. *sacramentet* ändr. till *Sacramenten.*

S. 146 r. 14 nedifr. *skola och Biscoperna* ändr. till *skal ock Biscopen.*

S. 146 r. 9—6 nedifr. *at the leggia bort — — — och hålla sigh* tillagdt.

S. 147 r. 5. *ämbete* ändr. till *arbete.*

S. 147 r. 7. *att om* ändr. till *om.*

S. 147 r. 14 nedifr. *feel äro eller brister* ändr. till *feel och brister äro.*

S. 147 r. 11 nedifr. *skickeliga* tillagdt.

S. 147 r. 10 nedifr. *vthi Biscops stichten* tillagdt.

S. 147 r. 9 nedifr. *procuratorem* ändr. till *Procurationem.*

S. 147 r. 9 nedifr. *j Prestagårdarna* tillagdt.

S. 147 r. 8 nedifr. *såsom vant ähr* synes vara senare tillskrifvet.

Styckena: *Hwar ock Bispen haffuer förfall* och *Så moste ock Biscopen haffua sina Prowester* äro tillagda i 1571 års k. o.

S. 148 r. 17. *til Timoth: Så legg icke* ändr. till *til Timotheum så, Legg icke.*

Stycket: *Then person som haffuer warit klandrat* är tillagdt.

S. 148 r. 1 nedifr. *öffuerflödighe* ändr. till *öffuerflödande.*

S. 149 r. 1. *så* ändr. till *fåfenge.*

S. 149 r. 2. *jv* ändr. till *ä jw.*

S. 149 r. 3. *vpwěckias* ändr. till *vpweckia.*

S. 149 r. 12. *öffuer hwilket S. Paulus ock klagar* tillagdt.

S. 149 r. 14. *tilhörer* ändr. till *göra.*

S. 149 r. 19. *huar här om några brister och suår fall kunna komma* ändr. till *hwar her medh någor swår fall kunna förekomma.*

S. 149 r. 7 nedifr. *Christi troo* ändr. till *Christen troo.*

S. 149 r. 3 nedifr. huad heller (såsom mongestädz skeer) några synnerliga personer ther til kallade warda, så skola lijkwäl alla Ectenskaps saker — — —.

S. 150 r. 3. *och authoriteet* tillagdt.

S. 150 r. 5. *som Biscopar haffua här til dags alment brukat* ändr. till *som Bisperna haffua vnder Påuen alment brukat.*

S. 150 r. 10—16. *synnerliga för the unga barn, at Gud them styrckia wille — — — beläter, etc.* tillagdt. I stället heter det blott: *Predican och almennelig böner, i kyrkione, ther så är tillfelle, och sedan göra thet som tilförenne sagt är.*

De tre sista styckena om ämbetsfel och straff för biskopar äro tillagda i 1571 års k. o. Däremot förekommer i 1561 års k. o. följande stycke:

Thett samme må och wara sagt om alt annat, som Biscoparna haffua tagit sigh före, vtan gudz befalning, såsom mz then fota tuettan, och ståteliga inleedningen på skärdagen, och ändoch thet icke är orätt, taga them i kyrkio som effter vppenbara laster sigh bättratt haffua, lijkwäl mädan thett kan och så wäl skee, på en annan dagh, och genom en annan kyrkiotienare, sådana prål förvtan, måga Biscoparna haffua slijkt fördragh, och thess för innan predica gudz ordh, och huad annat sådant är aff nödenne bestella.

S. 151 r. 12 *framkomma* ändr. till *samman komma.*

S. 151 r. 15. *skole* ändr. till *skulle.*

S. 151 r. 16. *wahl* ändr. till *wahlet.*

S. 151 r. 17. *och andra* tillagdt.

S. 151 r. 19. *såsom* ändr. till *som.*

S. 151 r. 9 nedifr. *rörer man om, som seder är* ändr. till *röstar man om, som seder är.*

S. 151 r. 9—1 nedifr. *och then som — — — skal han — — — aff någon annan Biscop, en eller flere, vppenbarliga genom henders ålegning ordinerat warda* tillagdt.

S. 152. [Då "Sett till att ordinera en wahld Biscop" är mycket olika i 1561 och i 1571 års k. o., meddelar jag här den förras biskopsvigningsritual fullständigt. Det lyder sålunda.] Huar tå then som electus är, och Ordinarius, skal icke tilförene haffua warit i Presta embetet, må man til hans ordination, bruka then samma forma som här tilförenne stält är, men huar han tilförenne, såsom mestadeels plägar skee, haffuer varit ordinerat, Må man i begynnelsen siunga, Veni sancte Spiritus, och läsa ther på Collecterna, ther effter läs Ordinarius vp för honom S. Paul: ord til Timoth: som här tilförenne beskriffne äro, och så thet Ewangelium, som S. Lucas beschriffuer och lyder, Huar finner man en trogen och en snel skaffare, ibland them hans herra setter ibland tienistafolk, att han them i rettan tijdh giffuer huad them tilhörer. Salig är then tienare som herren finner så göra tå han kommer, Sannerliga seger iag ider, han skal settia honom vtöffuer alt thet han äger, men om then tienaren sade i sitt hierta, min herra dröyer fast att komma igen, och begynner så slå tienare och tienarinnor, äta och dricka och varda drucken etc

Men then tienaren som viste sins herres wilia, och icke beredde sig och giorde ther effter han skal lijda myckin hugg, men then thet icke viste och giorde thet som hugg wärt war, han skal få hugg lijda, Ty them som myckit

giffuit är, aff honom skal myckit varda vtkrafft, och huem myckit befalt är, aff honom skal myckit varda eskat etc. Och gör ther så på en liten förklarningh, vid thetta sättet.

I thenna orden giffuer wår käre herre Christus klarliga tilkenna, först, att te som til sådana Biscop embete kallade äro, haffua fått en befalningh aff Gudi, icke öffuer nogra ringa saker, vtan öffuer hans folk och tienare, Ja, them han mz sitt egit kött och blod kiöpt och igenlöst haffuer, att te skola låta them få, til theras nödtorfft thet them bör, thet är, att te skola besöria them, mz thes ewiga liffzens ord, genom huilkit te vederquekelsen och styrkelsen haffua kunna, ther näst höre vij och, att gudh kräffuer aff them i sakenne tu stycker, thet ena är, Troohet, thet andra är snilheet och förstånd, Troheten gör thet at te äro flijtige, men snilheten att te veta huru te sig i thenna befalningen rätt skicka skola, Til thet tridie hörer vij och, huad them loffuas för en lön, när te thenne befalningen rätt förestå, nemliga, att te skola varda fulmectige öffuer alt thet herren Jhesus Cristus äger.

Twert emot höre vij, huad them förestår, om te annars handla i thetta ämbetet, än som them bör, nemliga itt ewigt straff mz alla otrogna tienare. Therföre skulle thenna vårs herres Jesu Christi ordh, altijd liggia oss i sinnet, och icke wara försummelige eller säkerlige mishandle, vtan oss lijke som gode och rettsinnige tienare vti all måtto bewijse, huilkit och om tu göra vil, så sägh iagh, til huilkit han och så strax suarar Ja, tå seger Ordinarius åter til honom, Gud styrke och tröste til altijd Amen.

Sedan legger han sampt med te andra Biscopar, om flere äre tilstädes, händerna på Electi huffuud, och läss öffuerliudt Fader wår, och ther til then Collecten som här tilförenne står, in ordinatione Presbiterorum, och så begynnes, O Alzmectige evige Gud Fader etc. Ther effter siunger koren pro Introitu, Nu bidie vij then helige Andh. Och sedan fulfölier man ytterligare Messan, ther och Ordinatus först ibland andra communiceras skal.

S. 156 r. 15. *synnerligh* ändr. till *besynnerligh*.

S. 156 r. 17. *liggia* ändr. till *lenge*.

S. 156 r. 18. Sanct: Paul: til Timoth. schriffuer.

S. 156 r. 21. *skulle* ändr. till *skola*.

S. 156 r. 7 nedifr. kunna åstad komma.

S. 156 r. 4 nedifr. *och* tillagdt.

S. 156 r. 2 nedifr. *Ordspråket* ändr. till *Ordspråken*.

S. 157 r. 7. *scholar* ändr. till *Schola.*

S. 157 r. 10. *så mykit* tillagdt.

S. 157 r. 12. Söker först effter gudz rijke och thess rettferdigheet, så skal ider alt annat godt tilfalla.

S. 157 r. 17. *Doch ähwadh thet skeer genom Tiend* — — — *annat sett* tillagdt.

S. 157 r. 21. så seger och Christus sielffuer, att arbetaren — — —.

S. 157 r. 12 nedifr. *likwel* tillagdt.

S. 157 r. 12 nedifr. *föractande* ändr. till *förgätandes.*

S. 157 r. 10 nedifr. *Såsom Esaias scriffuar* — — — *etc.* tillagdt.

S. 157 r. 5 nedifr. *nederleggia* ändr. till *beleggia.*

S. 157 r. 2 nedifr. *sitt arbethe* ändr. till *arbetet.*

S. 157 r. 1 nedifr. *för gudz bodh* ändr. till *til Gudz bodh.*

S. 158 r. 2. rijke etc..

S. 158 r. 2. *ther* ändr. till *thet.*

S. 158 r. 8. *rådh och ämpne* ändr. till *empne och råd.*

S. 158 r. 10. *annor* ändr. till *andra plågor.*

S. 158 r. 11. *förekomma* ändr. till *förkomma.*

S. 158 r. 11. *än* ändr. till *een.*

S. 158 r. 16. boffuar etc.

S. 158 r. 16. *Item* — — — *moot sin wilia* tillagdt.

S. 158 r. 19. *lycko och nådh* ändr. till *nådh och löcko.*

S. 158 r. 10 nedifr. (såsom wår herre Christus seger).

S. 158 r. 6 nedifr. *gott* tillagdt:

S. 158 r. 5 nedifr. *aff them* tillagdt.

S. 159 r. 8. *några* tillagdt.

S. 159 r. 10. *på* tillagdt.

S. 159 r. 12. *sådana* ändr. till *slijka.*

S. 159 r. 19. *som them medh stoor omkost* — — *Scholan* tillagdt.

S. 159 r. 22. *til schola* ändr. till *til at lära.*

S. 159 r. 23. goda och skickeliga män.

S. 159 r. 24. *thera* ändr. till *thetta.*

S. 159 r. 10 nedifr. *såsom Stichten äro stoor til* — — — *wara j förrådh* tillagdt.

S. 159 r. 6 nedifr. *skickas* ändr. till *skicka.*

S. 159 r. 6 nedifr. *Och skal thesse Studenters vnderhåld — — — lagd är* tillagdt.

S. 159 r. 3 nedifr. *Scholemestaren* ändr. till *Scholemestare.*

S. 160 r. 1. funnen til sådana embete tienligh.

S. 160 r. 5. *Regerer* ändr. till *skal regera.*

S. 160 r. 6. *ther på* ändr. till *her på.*

S. 160 r. 7. *antwarder och handfåtz skal* ändr. till *skal låta höra eller see.*

S. 160 r. 9. *förwandlas* ändr. till *warda förwandlat.*

S. 160 r. 11. och skal här mz intit annat sökia än huad Dieknomen — — —.

S. 160 r. 12. *och icke see til — — — löster läsa j Scholan* tillagdt.

S. 160 r. 18. *erligit* tillagdt.

S. 160 r. 19. *både han sielffuer — — — så ock at* tillagdt.

S. 160 r. 13 nedifr. passeligh Scholenäffst, att han icke tilstäder them alt för myckit sielffs wold — — —.

S. 160 r. 11 nedifr. *så at han aff bitter harm någhon flagellerar* tillagdt.

S. 160 r. 10 nedifr. *delarna* ändr. till *delar.*

S. 160 o. f. Styckena: *När någor diekne bedriffuer någon skalckheet* och: *Skalckar och Ribalder* äro tillagda.

S. 161 r. 7. *at han i kyrkione låter Dieknarna* ändr. till *skal ock Scholemestaren vthi Kyrkionne lata dieknanar.*

S. 161 r. 13. *ock* tillagdt.

S. 161 r. 17. *Ty thet är wist — — — ganska tungt och förtretzligit* tillagdt.

S. 161 r. 22. te skola och wara frij för all gästningh och annan almenneligh tunga. [I 1561 års k. o. höra dessa ord till föregående stycke].

S. 161 r. 9 nedifr. *mz* ändr. till *widh.*

S. 161 r. 7 nedifr. *besöria* ändr. till *beställa.*

S. 161 o. f. Styckena: *Then sedhen som her j Riket* och: *Hwar ock så kunde skee* tillagda.

S. 162 r. 6. *Latinscholar* ändr. till *Latiniska Scholar.*

S. 162 r. 7. wara förplichtig annat läsa eller lära än latin, och swensko, som myckit som höra til tijdernar i kyrkionar, hoo som helst — — Greske eller Hebraiske — — — besöria sigh ther til Preceptores, så är thet och icke heller nyttogt beswära barnen och ynglingom mz mångahanda lexor.

S. 162 r. 13. *eller* ändr. till *och.*

S. 162 r. 17. *ther* tillagdt.

S. 162 r. 20. *att när* ändr. till *när*.

S. 162 r. 21. scholmestare.

S. 162 r. 22. alla dieknars närwaru.

S. 162 r. 9 nedifr. *skal* ändr. till *moste*.

S. 162 r. 6 nedifr. *små drenger* ändr. till *smådrenger*.

S. 162 r. 5 nedifr. *vpå* ändr. till *på at lära*.

S. 162 r. 2 nedifr. skulle böria på och läsa regulas Grammaticæ.

S. 163 r. 5. *lexor* ändr. till *lectiones*.

S. 163 r. 8. *scholstugun* ändr. till *Scholan*.

S. 163 r. 10. *altså* tillagdt.

S. 163 r. 11. klockon slår fem om morgonen, skola — — — scholestugun — — —.

S. 163 r. 13. ther warit in til klockon haffuer otto slagit — — — och moste åter komma igen vidh nijo, men te bliffua thes heller än tå icke länger quar tilstädes än en tijma — — — tijo slår, heem til middags måltijd, — — — tolff slår, och bliffua så alt vth i afftonen i scholan til fem slår, och gå så heem til herbergs igen.

S. 163 r. 14 nedifr. små drenger.

S. 163 r. 13 nedifr. *lärdomen* ändr. till *lärdom*.

S. 163 r. 12 nedifr. bekymbra sigh.

S. 163 r. 11 nedifr. vid een lexo.

S. 163 r. 8 nedifr. *j* tillagdt.

S. 163 r. 8 nedifr. Therföre [i 1561 års k. o. ett nytt stycke] moste te och så i alla dagar och stunder holla på samma lexor, in til tess te samma böker haffua vtläsit, och nu kunna til nogot mer wara bequemligh.

S. 163 r. 4 nedifr. Abcbokens dieknar.

S. 164 r. 2. skal them huar dagh effter sedwänion — — — vndertijden en vers eller en kort sententia — — — lära minnas — — —.

S. 164 r. 9. Thesse små drenger skal man icke allenast höra och förläsa theras lexor, vtan — — — vprepetera, så framt — — — förglömma — — — ovist, och haffuer man plägat haffua samma repetion mz them först om morgonen.

Ther må thet och än nu bliffua med, så skola te som lära, öffuas til at skriffua — — — see sitt schrifftural — — — lärdt haffue.

S. 164 r. 16 nedifr. *thessa* ändr. till *thenna.*

S. 164 r. 15 nedifr. them hörer och lära skal — — — hålla på med them — — — aff nödenne, att ther bliffuer och behollen quar i scholerna, then man vtaff te andre kretzerna haffuer tilskickat, och huar dagh förnyes them instructores.

S. 165 r. 1. *någhot* tillagdt.

S. 165 r. 1. med mindre, än man thes bättre actar på them, — — — ändoch sielffuer mellan åth, höra huad och hurudana te små läsa, — — — Item om afftonen när te skola — — — thetta för^na^ sätt — — — små drenger — — — warda.

S. 165 r. 9. *wordne* tillagdt.

S. 165 r. 10. effter thet te bliffua icke vid samma lexo — — — eller alla dagar läsa itt, — — — behöffua te en sådana ordning — — — att te måge veta huad huar dagen och timan läses — — — settia här huar dagen — — — förste lexo dagen i wikone.

S. 165 r. 13 nedifr. nogrom aff thee i stora kretzer, än in grammatica, och läss han — — — Etimologiam — — — fulfölier, och holler — — — begynnar henne åter vp igen vppå nytt, ty thes bätter — — — vijd en samma formo.

S. 165 r. 2 nedifr. Grammaticam Philippi Melanto: ther tesse regulæ, kortelige och med skön klar exempel varde före giffuen, må han och altijd — — — läsen varda, alla lexor in Gram: skola dieknanar — — — scripturaal — — — förklara lexonar.

S. 166 r. 13. *eller vnder Högmesson* tillagdt.

S. 166 r. 16. hörer them thet — — — Composita, en Epistel — — — i samma stadhen, bruka nogot annat, såsom Mimos Publi: — — — icke ledosampt.

S. 166 r. 13 nedifr. *Så* ändr. till *Doch.*

S. 166 r. 11 nedifr. *stundom också fabulosum* tillagdt.

S. 166 r. 8 nedifr. Epistolare argumentum — — — Tijsdagen ther näst effter — — — Torsdagen.

S. 167 r. 1. författa thet argumentum som är Historiale i wärs.

S. 167 r. 3. *göra* ändr. till *görat.*

S. 167 r. 6. vnder then nionde timan förhöra och corrigera — — — förhöra om dagen — — — componiter, så att han — — — Tijsdagen etc., men

thess för innan Skolmestaren — — — repetera vid sigh sielffua theras morgonlecso eller annat huad te behöffua.

S. 167 r. 16. *Först at the icke äro fåfenge* tillagdt.

S. 167 r. 18. *sedh* ändr. till *sätt.*

S. 167 r. 5 nedifr. *slår* tillagdt.

S. 167 r. 4 nedifr. öffua sin Musicam, både coralia och figuratiua, icke allenast att te siunga ex vsu, — — —.

S. 168 r. 6. *Catechesimo* ändr. till *Catechismo.*

S. 168 r. 11. exponera them then — — — bliffua.

S. 168 r. 15. *aff them* tillagdt.

S. 168 r. 19. *Och ther någhor annat talar än Latijn — — — otuchteliga talar* tillagdt.

S. 168 r. 21. thet skal giffuas — — — Schole sedh — — straffat.

S. 168 r. 10 nedifr. them synnerliga som äro vti then andra kretzen, skal han och låta samma sin wers mz få ord declarera, och när thet är giordt låta them och nogor ord declinera och coniungera, och seya ther besked vppå, både aff Donato, så och aff then ordentligha lexo in Etimologia — —.

S. 169 r. 1. *examinerat* ändr. till *exercerat.*

S. 169 r. 12. *antingen* ändr. till *eller Antiphen.*

S. 169 r. 9 nedifr. läsna warda, för then andra kretzen — — —.

S. 169 r. 9 nedifr. *Men för then tridie kretzen* tillagdt.

S. 169 r. 8 nedifr. *vnder tiden* tillagdt.

S. 169 r. 6 nedifr. *Pseudulus* ändr. till *Pseudolus.*

S. 169 r. 6 nedifr. *läsa virgilium* ändr. till *läses Vergilius.*

S. 169 r. 3 nedifr. *ock* tillagdt.

S. 170 r. 3. *tijmar* ändr. till *afftonstunderna.*

S. 170 r. 3. *skal* ändr. till *skola.*

S. 170 r. 6. *öffua sig* ändr. till *öffuas.*

S. 170 r. 8. afftona wersserna.

S. 170 r. 13 nedifr. *ock* tillagdt.

S. 170 r. 7 nedifr. *sacræ* tillagdt.

S. 170 r. 7 nedifr. alment repetera lectionem Catechismi.

S. 170 r. 5 nedifr. Det stycke som har till öfverskrift: *Torsdaghen och Fredagen* lyder här sålunda:

På Torsdagen skal man aldeles bliffua vidh then samma ordhningh som föreskriffna äro om Måndagen, Och på Fredagen, läs man inge affton wers, vtan i then staden, skola läsas formulæ declinationum et conjugationum ex Donato, som seder haffuer warit tilförenne.

S. 171 r. 6. the första tuå stunder.

S. 171 r. 7. the nästa tuå nästa förledhna daghar.

S. 171 r. 12. Widh thenna för^na^ orden — — helgedagar med ibland, såsom väl vndertijden skee plägar, infalla — — — så kan väl scholemestaren thet sielff berama, huruledes thet vil tå lijkast med lexor och annat tilgå.

S. 171 r. 12 nedifr. *ottosången* ändr. till *Afftonsongen.*

S. 171 r. 10 nedifr. om söndagarna och andre helgedagar — — förloff en tijd eller twå — — —.

S. 171 r. 6 nedifr. serdeles them som än nu äro icke mykit förhörda, Tropos — — —.

S. 171 r. 1 nedifr. *kretzen* ändr. till *kretzer.*

S. 172 r. 1. *Teslikest och* ändr. till *Ty slijkt.*

S. 172 r. 2. *huilka* ändr. till *huilken.*

S. 172 r. 4. *Ordningen* ändr. till *ordning.*

S. 172 r. 5. vtan låta sigh tilskicka vissa officiales — — —.

S. 172 r. 9. *infiguratiuis* ändr. till *in figuratiuis.*

S. 172 r. 13. *altsammans wel* tillagdt.

S. 172 r. 15. sedhen — — — warit haffuer, måtte bliffua, att andre personer, som man haffuer plägat kallat hörare, än nu så bliffua behollna widh scholerna.

S. 172 r. 18. *scholmestaren* ändr. till *någor Scholemestare.*

S. 172 r. 19. *wel* tillagdt.

S. 172 r. 22. *som* ändr. till *honom.*

S. 172 r. 11 nedifr. *och* tillagdt.

S. 172 r. 6 nedifr. *samme* tillagdt.

S. 172 r. 5 nedifr. then schole ordningen.

S. 173 r. 3. *scholerna* ändr. till *Scholan.*

S. 173 r. 3. *eens* tillagdt.

S. 173 r. 11. *etc.* tillagdt.

S. 173 r. 12. *är* ändr. till *warder.*

S. 173 r. 14. *tilhöra* ändr. till *höra ther vppå.*

S. 173 r. 20. som tå tilstädes äro.

S. 173 r. 24. *skola* ändr. till *moste.*

S. 173 r. 8 nedifr. *att* ändr. till *och.*

S. 173 r. 5 nedifr. *twiffuels* ändr. till *twiffuelsmål.*

S. 174 r. 1. *tala* ändr. till *talat.*

S. 174 r. 6. så är thet ganska lijkwäl myckit aff nödenne, att barn aff ungdomen, tuet och loffliga konster, må således instruerat och lärd warda, Therföre skal man icke heller sådant förachtha, effter ingen til thet högre är, vtan genom thessa ringa stycken komma kan.

S. 174 r. 17. *och* ändr. till *om.*

S. 174 r. 18. Therföre står icke heller oss Christnom wäl, vid vår Christeliga troo tilgörande och ewiga saligheet.

S. 174 r. 10 nedifr. *tilstädes* ändr. till *allestädz.*

S. 174 r. 8 nedifr. *så swage* ändr. till *fåå och swage.*

S. 174 r. 7 nedifr. siukestugor.

S. 174 r. 4 nedifr. *haffua* ändr. till *hade.*

S. 174 r. 3 nedifr. *gerna* tillagdt.

S. 175 r. 3. siukestugor kunna warda vid theras kyrkio bygda, och vid mact holdne, doch — — —.

S. 175 r. 9. Ja, och åter reformeras och förbätras.

S. 175 r. 12. vidh årligh inkomst försörgda varda, att ther kunna vphållas vid pass 30 personer siuka, förutan syslomannen oc tienistafolket.

S. 175 r. 15. *ock* tillagdt.

S. 175 r. 6 nedifr. belägenheet ähr — — — i några sådana litzla siukestugor som sagt är, eller te som liggia i Hospitaler i städerna.

S. 176 r. 2. *tilsökia* ändr. till *tilsettia.*

S. 176 r. 2. och att te ther til beflijta sigh.

S. 176 r. 6. vpehälle mz födo och kläde och ehuad thet är för folk, som thetta welkor haffuer, skal thet jw göra Hospitalens gagn och arbete.

S. 176 r. 11. män, Borgare, huilka — — —.

S. 176 r. 12. *nödtorfft* ändr. till *wedertorfft.*

S. 176 r. 13. *Hospitalet* ändr. till *Hospitalen.*

S. 176 r. 15. gå lijka til, Huart åår skal och syslomannen en gång, och på Bestemd tijdh sin rekenskap göra — — — förordinerat, förhörd, och vptaghen warda, på thet att man veet, huru — — — förhandlat warder.

S. 176 r. 14 nedifr. *syslomennenar* ändr. till *Förmyndarenar*.

S. 176 r. 14 nedifr. *til rådz öffuer, som* ändr. till *til rådz, effter som*.

S. 176 r. 9 nedifr. *intaga* ändr. till *intagas*.

S. 176 r. 8 nedifr. *tiltrenger* ändr. till *omtrenger*.

S. 176 r. 3 nedifr. icke heller then som slectningar haffuer och wårdnader, som verdskyllige äro til att sköta och föda honom, på thet — — — bätter reckia för androm — — — råder.

S. 177 r. 5. nödtorfft til kläde och födo, vthan huar nogor ibland them kan synas wara mz läkedom til en mögeligh bekostningh kunna holpen warda, honom skal syslomannen mz förmyndarnes rådh försöria läkiare.

Stycket: *Oc wore gott, ther så kunde skee* är tillagdt.

S. 177 r. 18. *några* ändr. till *monge*.

S. 177 r. 20. siälagagn veta och wårda skal, Och för them Predicar, Messar, läser och annan sådana tienst vppeholler, Therföre skal och en sådana bestelt och wnderhollen warda. Then samma — — — tilsäger.

S. 177 r. 8 nedifr. ehuad thet finnes wara Arff eller afflingh, tå skal thet altsammans höra Hospitalet til, och icke Arffuingom.

S. 177 r. 5 nedifr. eller [*och* skrifvet öfver] oföör.

S. 177 r. 3 nedifr. *så* tillagdt.

S. 177 r. 3. te och tå neka, så må sådana person vti Hospitalet varda intagen, Dock skola — — — til at erffua nogot eller på tala.

S. 177 r. 8. *siukestugor* ändr. till *Siukastoffua*.

Alla de återstående styckena i 1571 års k. o. från och med: *Så skal ock hwar Hospital haffua sijn Skrå* saknas i 1561 års k. o. Efter dennas sista stycke läsas ock följande af en senare hand (densamma som på titelbladet skrifvit orden: *Impress.* etc.) skrifna ord: *Pauca post addita sunt in Cod. impresso.*

Efter artiklarnes slut följer ett till den ursprungliga handskriften hörande register. Framför artiklarne är af andra hand skrifvet till med rödt bläck deras ordningsnummer, hvilka jag här utesluter såsom tillsatta efter 1571 års k. o.

Register på Artiklener wthi thenna Kyrckio ordningh.

Om predican och Christeligh läro.

Orningh medh predican.

Om Döpelse.
Orningh medh Döpelsen.
Om Nödhdop.
Om kyrkiogångh.
Om synda boot.
Om hemligh schrifftemåll.
Om vppenbara schrifft.
Om bann.
Om Herrens Natuardh.
Orning medh Missone.
Orningh medh almenneligh bön.
Om litanien.
Orningh medh kyrckiosångh.
Orningh medh helgodaghar.
Om Kyrckio och kyrkioskrudh.
Ordningh medh Echtenskap.
Om åtskilnat i Echtenskap.
Ordningh medh the Siukes besökningh.
Ordningh medh Christeligh Begraffningh.
Ordningh medh prester och presto ämbetett.
Sätt till att ordinera Prester.
Ordningh medh Rentom i prestaskifftat [*e* skrifvet öfver].
Ordningh medh Biscopar.
Om Biscops wahl.
Sätt till att ordinera Biscopar.
Om Scholar och ordningh huru läsas skall vthi Scholar.
Om Hospitaler och Siukestugor.

Skiljaktigheter mellan registret i 1561 och i 1571 års k. o. äro sålunda ej endast af ortografisk natur. Vid art. 1. är *Christeligh* ändr. till *Christi;* vid art. 6. *Barnaqwinnors* tillagdt, vid art. 20 och 21 äro öfverskrifterna riktiga, under det att i den tryckta kyrkoordningen, som bekant, orden *begraffning* och *besökning* bytt plats; vid art. 22 är *presto ämbetett* ändr. till *Predicoembetet; Om Scholar och ordningh huru läsas skall vthi Scholar* äro i 1561 års k. o. *en* artikel, i 1571 års k. o. *två.* Den som skrifvit till ordningsnumren synes ej i första hand hafva märkt denna skiljaktighet. Han

har nämligen först gifvit art. *Om hospitaler* etc. ordningsnumret *29*, men sedan skrifvit *29* öfver *ordningh huru läsas skal vthi Scholar*, samt betecknat kyrkoordningens sista artikel såsom n:r *30*.

Efter den 62 blad in fol. omfattande kyrkoordningen följer på nästa blad en, af innehållet att döma, troligen af Laurentius Petri författad uppsats med titel: *Om vppenbara Scrifftt en yterligare vnderwisningh*, omfattande 4 blad + 1/2 sida. Den är utan tvifvel här afskrifven af densamme, som gjort de ur 1571 års k. o. hämtade tilläggen. Att den utaf honom varit tänkt såsom ett bihang till kyrkoordningen framgår ock af hans till artikeln *Om vppenbara Scrifft* fogade ord: *vide in fine huius tract: en vidare vndervisning om vppenbara Scrifft* (jfr s. 6).

Ifrågavarande uppsats är en utförlig *instruktion för pœnitentiarius*, huru han skall behandla den som "kommer for Kyrkiodören" för att "tagha scrifftt". Han bör först noga undersöka brottet genom att förhöra den brottslige och vittnen, samt vidare göra sig förvissad om syndarens ånger, åstundan efter "gudz wenskap" och syndernas förlåtelse samt hans uppsåt att bättra sig, att förlika dem han förtörnat och att fullgöra den kyrkoplikt, som åligges. Därefter sker aflösningen på följande sätt:

Gudh wari tigh Nådeligh. Och åther sägher: Troor tu och fullkommeliga att iagh haffuer på gudz wegne fulle machtt til at afflösa tigh, aff thenne synden och alle andre tina synder, Näär han och thertil haffuer sagtt Ja. Lägger pœnitentiarius handena på hans hoffuud och säger: Så skee tigh som tu troor, Och iagh effter vårs herres Jesu Christi befalningh afflööser tigh aff thenne syndenne samptt medh alla andra tina synder, j Nampn Fadhers Sons och thens helge Andes. Amen. Haaff fridh och synda ickie meer.

Efter aflösningsformuläret följer en redogörelse för "plichtens" betydelse: den betyder icke att synden därmed skall "boothas in for Gudh", ty detta har skett genom Kristi död, och genom aflösningen är synden förlåten, utan den är en "timelig agha och tuchtan" och bör jemväl tjena till varning för andra. Plikten bör ock väljas så, att "tilfelle och orsaker til sådhana syndh kunna therigenom någorlunde afskaffas och förtagas". Annat bör icke af pœniten-

tiarius sättas, såsom det skett under påfvedömet. Härefter följa detaljerade föreskrifter med afseende på särskilda botöfningar, bottider m. m. Botöfningarnes syfte är ådagaläggandet af ett rätt botfärdigt sinnelag. Om detta saknas, bör syndaren ej aflösas utan hållas för en "Bannsman".

Slutligen anmärkes, att, om man icke håller det så med uppenbar skrift, utan de missbruk, som varit under påfven, åter uppkomma, vore det bättre att helt afskaffa den och följa den ordning, som användes mestadels i alla andra kristliga församlingar, där "then Euangeliske läran annammat är", att nämligen syndaren, sedan han uppenbarligen i församlingen bekänt sin synd och visat uppsåt att bättra sig, strax aflöses utan att kyrkoplikt ålägges, efter Kristi exempel och ord i Joh. 8: "Gaak och synda ickie meer" och i Joh. 5: "Sij tu äst helbregda wordin, synda ickie meer, att tig intett argare hendher".

Efter detta till kyrkoordningen fogade bihang följer med en tom sidas mellanrum en detaljerad kyrkotuktsinstruktion med titel: *Crimina notoria* [1]), undertecknad af: *Vpsalensis Archiepiscopus Andreas Laurentij*, samt därefter åtskilliga till kyrklig ordning hörande *punkter*, som förhandlades af samme ärkebiskop vid en visitation hållen anno 1585 "apud Helsingenses et reliquos Nordmannos". Efter en tom sida och 2 tomma blad följer därpå Laurentii Petri: *Om Kyrkio stadgar och cæremonier* af år 1566 [2]), å hvars titelblad en anteckning är gjord med samma stil som tilläggen på titelbladet af 1561 års kyrkoordning. Bland den rikedom af uppsatser, som denna volym innehåller, har jag här velat påpeka dessa såsom anslutande sig till kyrkoordningen.

Den handskrifna kyrkoordningen af år 1561 är en synnerligen viktig led i den svenska evangeliska kyrkoordningens historia. Hvad man förut vetat om Laurentii Petri kyrkoordning får härigenom delvis ny belysning. I före-

[1]) Anmärkningsvärda äro här bland de i 31 punkter anförda "Groffue Laster", som medföra bannlysning, de ofog vid gudstjänst, som bedrefvos och som bestodo i att störa gudstjänsten "medh spatzerande, kortspell, therningh, harpespell", samt med försäljande af "ööl och Brennewijn", äfvensom det "affguderij", som bedrefs med att löpa efter "spådomar, Leffiar eller wisemän", samt vidskepelsen med "läsandet i saltt och maltt" o. s. v.

[2]) Denna uppsats blef på Angermanni föranstaltande tryckt i Wittenberg år 1587.

talet till 1571 års k. o. heter det, att konung Johan, emedan han förnummit, att "vthi några landzendar än nu skal wara någon åtskildnat och misdregt emellan Clerckrijt på någor aff the stycker, som vthi thenna Kyrkeordningen författat äro, Oc at slijkt kommer aff then brist som är på Exemplaren, ther the äro fåå som them haffua bescriffuen", nu gifvit kyrkans personer, biskopar och andra, befallning att samma kyrkoordning flitigt öfverse samt i tryck utgå låta, hvarefter den skall lända till allmän efterrättelse.

En viktig uppgift förekommer vidare i *Scriptum Archiepiscopi Laurentij contra Dionysium Beurreum* tryckt i Baazius' *Inventarium ecclesiæ Sveo-Gothorum* s. 290 ff. Det heter nämligen här (s. 302): "Ad finem scripti properans Dionysius subjicit ad calcem hæc verba. Obsecro et obtestor D. Archiepiscopum, ne divinis conatibus invictissimi ac pientissimi Regis nostri obsistat ac reluctetur. Hic vide calumniam! Ego pijs clementissimi Regis nostri, in recte ordinanda ac constituenda Svecana Ecclesia conatibus, nunquam obstiti aut obsisterem! Imo (quod citra jactantiam dictum volo) pro tali aliqua ordinatione semel constituenda atque typis evulganda, Regem Gustavum (felicis ac inclytæ memoriæ) toties solicitavi exhibita etiam rerum sylvula, quæ ad tale negotium viderentur pertinere. Nonne in novissimis comitijs Anno 1562. Stokholmiæ celebratis idem etiam apud clementissimum Regem nostrum rursus tentavi, tradita quoque et suæ majestati priore formula per me revisa et locupletata, quam et sua R. M. benigno ac sereno vultu e meis manibus suscepit".

Vid *mötet i Stockholm 1562* (jfr Sv. Riksdagsakter, II, s. 62) hade således ärkebiskopen i konungens händer öfverlämnat *i revideradt och utvidgadt skick* den kyrkoordning, om hvars utfärdande och publicerande i tryck han ofta anhållit hos konung Gustaf. Att den reviderade kyrkoordningen varit just den i Linköpingshandskriften innehållna kan ej vara något tvifvel underkastadt, så mycket mindre som den innehåller stycken ur Mecklenburgiska kyrkoordningen af år 1552, hvilka följaktligen ej hafva kunnat förekomma i den äldre redaktionen. Denna, hvilken afses med uttrycket *priore formula*, kan nämligen ej gärna hafva varit någon annan än den af biskoparne vid *herredagen i Arboga 1546 framlagda "ordinantzen"* (jfr Sv. Riksdagsakter, I, s. 480, och Tidskr. för Teologi, 1893, s. 345 f.).

Slutligen skulle denna äldre "ordinantz" hafva varit författad redan i början på 1540-talet, då enligt Abr. Angermanni uppgift i *Hist. Lit.*, I, *(Refut.*

err. Herb.) Laurentius Petri "editionem Ordinationis ecclesiasticæ ultra annos 30. vti affirmabat, tentasset semper frustra".

Serien af de äldsta svenska evangeliska kyrkoordningarne är då följande. 1) *Georg Normans Articuli Ordinantiæ* af år 1540 (tryckta i Tidskr. för Teologi, 1892, s. 352 ff.), hvilka synas under någon tid hafva varit gällande i de af Norman visiterade landsdelarne (jfr Tidskr. för Teol. 1893, s. 486, 488)[1]. 2) *Den för herredagen i Arboga 1546 framlagda ordinantzen*, Laurentii Petri kyrkoordning i dess äldsta skick, den enda som ännu saknas. 3) *Den reviderade och utvidgade kyrkoordningen af år 1561*, hvilken förelades konungen vid mötet i Stockholm 1562 och hvilken, såsom det synes blott på grund af ärkebiskopens auktoritet, tills vidare tillämpades. 4) *Den på nytt öfversedda och utvidgade tryckta kyrkoordningen af år 1571*, af konung Johan till allmän efterrättelse anbefalld och af konciliet i Uppsala 1572 antagen och bekräftad.

Af jämförelsen mellan de bägge sistnämnda framgår, att 1561 års k. o. innehåller de allra flesta af de till 1571 års k. o. hörande stycken och oftast med ordagrant lika lydelse. Den af Messenius uttalade meningen, att konung

---

[1]) En i Kongl. Riksarchivet förvarad handskrift, på hvilken lektor E. Hildebrand fästat min uppmärksamhet, innehåller en edlig förpliktelse till Normans kyrkoordning, *Obligatio Henricj Nicolaui pastoris*, så lydande:

Ego Henricus Nicolaj, Juro per deum et sacrosanctum eius evangelium me velle pro viribus meis hanc christianam ordiñantiam, prout eam instituit ac approbauit regia majestas dominus meus clementissimus, jn omnibus suis articulis, integram seruare, Populum seu ecclesias meas ita docebo, vt timor et fidutia erga deum, Gratitudo et obedientia erga Magistratum, Dilectio erga proximum crescant ac augeantur in ipsis. Deinde præstabo etiam Serenissimo regi domino meo singularem quandam fidelitatem jn omnibus rebus pijs ac honestis. Ad hæc ita quoque mores et vitam meam comparabo, vt cum doctrina christiana consæntiant, ne conspectis deterioris vitæ exemplis, aliquis per me offendatur, Ita me deus adiuvet per sacrosanctum suum euangelium.

Att Articuli Ordinantiæ verkligen äro en af Norman själf författad kyrkoordning är för mig höjdt öfver allt tvifvel, sedan jag undersökt en i Kongl. Riksarchivet (Collectanea de scriptoribus Svecanis vol. 2) befintlig handskrift, innehållande Georg Normans *Expositio articulorum fidei.* Likheten i tankar och uttryckssätt är påfallande. Härtill kommer, att förf. på ett ställe vill i sin framställning hafva inryckt ett ställe ur Articuli Ordinantiæ. I art. *De obedientia et gratitudine erga magistratus* heter det nämligen: *sunt autem de hac caussa tria potissimum populo inculcanda, sume hanc materiam ex articulis.* Det åsyftade stället återfinnes i Art. Ord., art. XVII: *Sciant autem Concionatores quando de Magistratu fuerit dicendum tria potissimum populo oportere inculcari Primum* o. s. v. (se Tidskr. för Teol. 1892, s. 372 f.).

Johans inflytande i flera afseenden skulle röja sig i 1571 års k. o., har Anjou med rätta bemött med hänvisande till äldre uttalanden af de svenska reformatorerna, hvilka uttrycka samma åskådning. Bl. a. anför Messenius, att kyrkofädernas skrifter anbefallas såsom en hjälp till att förstå Skriften. Men, såsom Anjou anmärker, det heter blott, att efter det månge fromme och lärde män, både i äldre och nyare tid, skrifvit och skrifva det som kan vara tjenligt till en kristlig predikan och hjelper till att rätt förstå Skriften, så må man äfven gifva sig någon tid till att läsa sådana deras skrifter, dock måste det ske med förnuft och "beskedeligheet", så att man icke räknar dem lika med sjelfva Skriften, utan följer Pauli råd: Pröfven allting och behållen det godt är. Att något inflytande af konung Johans förkärlek för kyrkofädernas teologi här ej förefinnes, blir så mycket vissare som hela detta ställe ordagrannt återfinnes i 1561 års k. o.

Skiljaktigheterna mellan de bägge kyrkoordningarne äro mestadels af formel natur. De viktigaste skiljaktigheterna i sak, i hvilka ock ett betydelsefullt eller för den historiska utvecklingen kännetecknande framåtskridande röjer sig, äro följande.

1) Det först år 1571 författade företalet utvecklar närmare den svenska kyrkans gent emot kryptokalvinismen preciserade ståndpunkt med afseende på adiaforistiska kyrkobruk, s. k. res indifferentes. Sålunda är också uti *Ordningh medh Messonne* stycket: *Vphöyelsen, Messeklädher* etc. (s. 83) tillagdt. Likaledes i art. *Om Kyrkior och Kyrkio skrudh* medgifvandet, att man i städer, där stora församlingar äro, wäl kan "lijdha flere Altare". För öfrigt åberopas Arboga mötes beslut af år 1561, enligt hvilket flere altaren än ett icke behöfva vara i kyrkan (se Sv. Riksdagsakter, II, s. 62). Däremot modifieras den stränga bestämmelsen i Stockholms mötes beslut af år 1562, enligt hvilket "the flere altare lida til affguderi och skole emot all genseijelse vthrifvas". Men att 1571 års kyrkoordnings principiella ståndpunkt med afseende på hithörande frågor är alldeles densamma som 1561 års kyrkoordnings, visar sig i de för bägge gemensamma styckena om kyrkoskrud, d. v. s. "*Messeklädher, Altareklädher*" etc. och om bilder.

2) 1571 års kyrkoordnings föreskrifter angående kyrkotukten äro vida utförligare och bestämdare än 1561 års kyrkoordnings. Härtill kommer det viktiga tillägget, att först 1571 års k. o. nämner *pœnitentiarius*, till hvilken handhafvandet af mål hörande till uppenbar skrift hänvisas.

3) Vid uppräknandet af helgedagar saknas i 1561 års k. o. Skärtorsdag, Pingst och Festum Transfigurationis. Saknaden af de två förstnämnda beror tydligen af något förbiseende. Hvad åter den sistnämnda angår förhåller det sig troligtvis icke så. Ty att dess firande uraktlåtits framgår af en bestämmelse i de af konung Johan till de i Uppsala i sammanhang med kröningen församlade biskoparne. Det heter nämligen här i punkten 1: "Festum transfigurationis Christi in posterum annuatim celebrabitur — — — commodissime dominica 7: ma post trinitatis".

4) I fråga om *Ordning med Christeligh begraffning* röjer sig i 1561 års k. o. större obestämdhet med afseende på betydelsen af förböner för döda. Det heter här blott om dem, som *i Christo Jesu* vid denna världen skilde äro, att de qvarlefvandes tjänst icke kan för dem vara af betydelse. Dessutom förekommer först i 1571 års k. o. det uttryckliga betygandet att den som icke har en rätt tro på Kristus, när han skiljes från denna världen, icke hjelpes genom hvad de efterlefvande kunna åstadkomma, enligt Kristi klara ord: Den som icke tror, han skall varda fördömd. Slutligen har 1571 års k. o. uteslutit den i 1561 års k. o. förekommande anmärkningen, att, efter som den i Handboken förekommande bönen synes somlige hafva mindre grund i Skriften, må de i stället läsa några andra, ehuru nämnda bön "någralund wäl kan wara lijdeligen". Uteslutandet af detta uttalande angående den äldre i Handboken bibehållna bönen, hvilken innehöll vilkorlig förbön för den döde, tyder, liksom det förut nämnda tillägget, på en skarpare precision gent emot det som kunde innebära ett närmande till de romersk-katolska föreställningarne om skärselden.

5) Ett viktigt tillägg i 1571 års k. o. är de stycken i art. *Om Kyrkior och Kyrkio skrudh*, som handla om de sju domkyrkorna i riket, deras underhåll och vård, om domkyrkosysslomännens tjänsteplikter samt om de sju personer, som behöfvas vid domkyrkorna, nämligen biskopen, biskopens official eller prost, kyrkoherden, skolemästaren, lector theologiæ, pœnitentiarius och sysslomannen, som ock må vara sakristan. Därom förekommer intet i 1561 års k. o. Däremot har Normans k. o. två seniorer [1]), kyrkoherde med ka-

[1]) Se Tidskr. för Teol., 1893, s. 300, ff. Märkligt är för öfrigt, att Norman i sitt bref till kapitlet i Skara Oktober 1545 angående prestvigning, såsom *seniores de capitulo* betecknar dem, som i öfverskriften tilltalas med *dominis de capitulo*. "Poteritis itaque vos", säger han, "qui estis seniores de capitulo, manus ei coram ecclesiam vestram imponere et dare testimonia, ne habeant rustici quod cauillantur aut quare eum reijtiendum putent, idque etiam regia auctoritate fieri poterit sicut institutum est prius".

pellan, skolemästare, teologie lektor, kyrkosyssloman, fattigföreståndare och klockare. Den upplösning af domkapitelsinstitutionen, som försiggick under senare delen af konung Gustafs regering, framträder tydligt i 1561 års k. o. Utgångspunkten för en reorganisation är gifven först i 1571 års k. o., ehuru någon kollegial samverkan med biskopen ej ännu framträder i lagstadgad form.

6) I 1561 års k. o. nämnes ingenstädes prostämbetet. De funktioner, som i 1571 års k. o. anvisas till prosten, hänföras i 1561 års k. o. antingen till biskopen själf eller till den prest, åt hvilken biskopen gifvit ärendet i uppdrag. Påfallande är det konseqventa undvikandet af benämningen prost. Antagligen står detta i sammanhang med det förhållande, hvaröfver biskoparne vid herredagen i Arboga 1546 klaga, att ingen nu gärna ville blifva prost, hvarför de fråga huru med prostesysslan skulle förfaras o. s. v. (jfr Tidskr. för Teol., 1893, s. 339). Att nämnda syssla ej helt och hållet upphört synes dock framgå af uttrycket i 1571 års k. o., att biskopen måste hafva sina prostar i alla prepositurer på landsbygden "*såsom vaant är*" (s. 147), men en fullständigt genomförd organisation synes vid ifrågavarande tid i följd af det upplösningstillstånd, hvaröfver biskoparne redan 1546 klaga, hafva saknats.

7) 1571 års kyrkoordnings hänvisande till kyrkobalken angående klockare, deras val, ämbete, underhåll etc. samt yrkandet att domkyrkoklockaren för sitt större omak skall åtnjuta särskild ersättning (s. 103), äfvensom föreskriften i art. om Ordning medh Predican angående klockares skyldighet att tillse att gudstjänsten ej störes (s. 34) saknas i 1561 års k. o. Förmodligen ansågos kyrkobalkens föreskrifter angående klockaresysslan tillräckliga.

8) I prestvigningsformuläret är det hufvudsakligen tvänne skiljaktigheter som förekomma. Ordinandens löfte lyder i 1561 års k. o.: "Altt thetta wil iagh widh Gudz hielp och nådh gerna göra"; i 1571 års k. o.: "Alt thetta wil iagh medh Gudz nådh och hielp gerna göra". Uttrycket: *widh Gudz hielp och nådh* kan innebära edlig förpliktelse. Är detta fallet, så förefinnes en märklig skiljaktighet mellan de bägge kyrkoordningarnes ordinationsformulär. Huruvida detta är afsedt är dock mycket tvifvelaktigt, då *widh* och *medh* i 1561 års k. o. förekomma promiscue. Det är möjligt att bägges formulering af löftet har alldeles samma betydelse. Den andra skiljaktigheten består däri, att handpåläggningen enligt 1561 års k. o. sker af biskopen ensam, under det att den enligt 1571 års k. o. kan ske antingen af biskopen ensam eller dessutom äfven af assistenter ("the andra Presterna som närstadde äro").

9) Angående den katolska konfirmationen förklarar 1561 års k. o., att den "oliofermelse, som Biscopar här til dags alment brukat", hädanefter ej mer skall användas. Af uttrycket: *här til dags* att döma, är denna föreskrift oförändrad upptagen ur den äldre redaktionen, "priore formula". I 1571 års k. o. heter det i stället: "then oliofermelse, som Bisperna haffua vnder Påuen alment brukat". Någon ersättning bjuder emellertid icke 1561 års k. o., utan inskränker sig till att stadga, att då visitation sker, predikan och allmänneliga böner må hållas i kyrkan, "ther så är tilfelle", och att sedan förfares såsom förut är sagdt angående undersökningen af prestens ämbetsverksamhet och församlingens tillstånd. 1571 års k. o. utesluter inskränkningen: "ther så är tilfelle", samt tillägger, att vid den gudstjänst, som vid visitationen må hållas, må bön hafvas "*synnerliga för the vnga barn, at Gud them styrkia wille vthi the stycker som vtloffuades j Döpelsen*". Under det att Norman i sin kyrkoordning angående konfirmationen förklarar, att den är en viktig sak och att han anser den böra vidare öfvervägas, och 1561 års k. o., troligen i likhet med den äldre kyrkoordningsredaktionen, inskränker sig till att afskaffa "oliofermelsen", anbefaller sålunda 1571 års k. o. i dess ställe vid visitationsgudstjänsten bön för barnens stadfästelse i det som de i dopet utlofvat.

10) Angående tillsättning af biskop saknas i 1561 års k. o. de bestämda föreskrifterna om valförrättningen och den valdes konfirmation o. s. v. I stället heter det blott efter redogörelsen för valkollegiet, att, då ärendet skall hafvas för händer, "rörer man om, som seder är".

11) En större skiljaktighet mellan de bägge kyrkoordningarne förekommer i formuläret för biskopsvigning. Enligt 1561 års k. o. må, om den valde ej förut varit i prestämbetet, formuläret för prestvigning användas. I annat fall användes ett särskildt. Men i detta saknas föreskriften angående sättet för ordinandens, assistenternas och ordinators framgång för altaret, allokutionen, litanian (i stället sjunges: Veni, Sancte Spiritus), trosbekännelsen och korens responsorium. För öfrigt är äfven löftets formulering något olika. Kollekten: "O Alzmechtige ewige Gud" är förlagd efter Fader vår, där 1571 års k. o. har bönen: "O ewighe och barmhertighe Gudh".

12) Med afseende på förseelser mot ordningen med afseende på predikoämbetet innehåller 1571 års k. o. många och viktiga tillägg. Sålunda stadgas straff för den, som utan laglig kallelse och ordination utöfvar predikoämbetet

eller någon del däraf (s. 134). Vidare förbjudes oskickligt uppförande af prest vid prestmöte eller på resan dit eller därifrån (s. 136 f.). Under det att 1561 års k. o. inskränker sig till att stadga straff för prest, som är uppenbarligen beslagen med någon last, samt för den, som röjer hemlig skrift, tillägger 1571 års k. o. åtskilliga bestämmelser med förbud för förargelseväckande uppförande utöfver det nämnda, genstörtighet mot biskopar och förmän, att gå efter en annans gäll m. m. (s. 138 f.). Förbudet mot "lättferdigheet med klädedregt" är en utveckling af det förbud, som i detta afseende innehölls i en af de punkter, som konung Johan öfversändt till de i Uppsala församlade biskoparne. Slutligen förekomma ock straffbestämmelserna för biskop, som gör sig skyldig till någon last, ämbetsfel eller simoni, först i 1571 års k. o. (s. 150 f.).

13) Skolordningen är i allt hufvudsakligt lika. Den enda betydande skilnaden i sak är, att förhöret på söndagen med de små "in paruo Catechismo" enligt 1561 års k. o. skall ske efter *ottesången*, enligt 1571 års k. o. efter *aftonsången*. Dessutom äro med afseende på skoldisciplinen några bestämmelser tillagda i 1571 års k. o.

14) I ordningen med afseende på hospital och sjukstugor äro i 1571 års k. o. åtskilliga bestämmelser tillagda, hvilka innehålla föreskrifter med afseende på disciplin, lefnadsordning o. s. v.

Hvad slutligen angår den af Laurentius Petri till 1571 års k. o. fogade anmärkningen, att möjligen i denna kyrkoordning ännu några stycken kunna saknas, hvilka må med tiden "til satt warda" (s. 179 f.), så är tydligtvis Messenius' antagande, att den tillkommit genom påtryckning från konungen, som skulle hafva haft i sinnet att göra sådana tillägg, fullkomligt obefogadt. I 1561 års k. o. förekommer den emellertid icke. Men det blir så mycket förklarligare, om man tager i betraktande denna kyrkoordnings anspråkslösa titel: "Hwad och hurudann stycker synes höra til en christeligh kyrkie ordningh wthi Swerighe". Den gör i och för sig icke anspråk på att vara uttömmande.

Tillägg till sid. 4.

S. 40 r. 8. *gudz och vårs herres* ändr. till *Gudz vår Herres.*

S. 40 r. 12. Amen etc.

S. 40 r. 1 nedifr. *kyrkio* ändr. till *församling.*

S. 41 r. 10. *församlingh* ändr. till *församlingar.*

S. 42 r. 6 nedifr. *Amen* tillagdt.

S. 43 r. 12 nedifr. *Gåår wth i hela werldena* ändr. till *Går vth.*

S. 44 r. 19. *Läst* ändr. till *Euangelium.*

S. 44 r. 6 nedifr. *gambla* tillagdt.

S. 46 r. 15—18. *Warder ock — — — Scrifft* tillagdt.

S. 46. Stycket: *Så skola ock Presterna* tillagdt.

S. 47 r. 7—11. *Doch ther man blottar — — — skulle* tillagdt.

S. 47 r. 12. *meningen* ändr. till *nempningenne.*

S. 48 r. 13 nedifr. hielp och wndsettningh.

S. 49 r. 3. *nådeliga* tillagdt.

Rättelser.

S. 1 r. 11 står *Archepiscopo* i st. f. *Archiepiscopo* (hds. har *Archpo* med en streck öfver *po*).

S. 1 r. 16 står *Stockh* i st. f. *Stockh.*

S. 10 r. 18 står *trykta songböker* i st. f. *tryckta Songböker.*

S. 10 r. 20 står *Helgedaghar — — — effter* i st. f. *Helgedaghar effter.*

OM

FÖRFATTARERÄTT

FÖRETRÄDESVIS ENLIGT

SVENSK LAGSTIFTNING.

AF

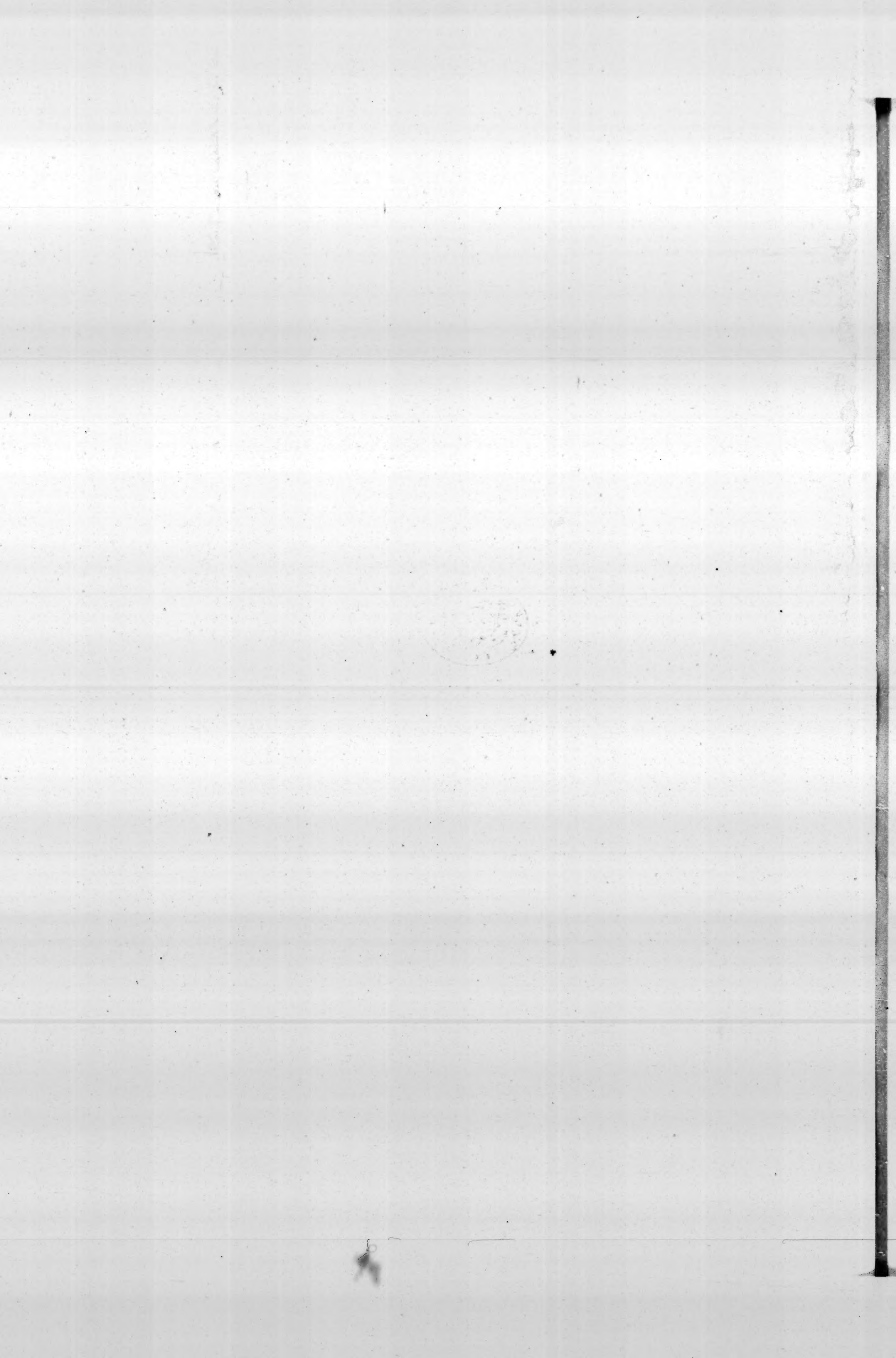
D:R JOHN ASK,

E. O. PROFESSOR VID LUNDS UNIVERSITET.

LUND 1893,

BERLINGSKA BOKTRYCKERI- OCH STILGJUTERI-AKTIEBOLAGET.

Innehåll.

Citerade arbeten:

BACHKE — Om den saakaldte litterære og kunstneriske Eiendomsret, af O. A. Bachke (Separataftryck ur "Norsk Retstidende" för 1871—75).

BENEDIKT — Bemerkungen über das Urheberrecht und den Gesetzentwurf der österreichischen Regierung. Von D:r Edmund Benedikt. Wien 1893 (Separataftryck ur "Juristische Blätter" s. å.).

BENOIDT & DESCAMPS — Commentaire législatif de la loi du 22 Mars 1886 sur le droit d'auteur, par Maurice Benoidt & Louis Descamps. Bruxelles 1886.

BÆTZMANN — Udkast til Lov om Forfatterret og Kunstnerret. Afgiven til den kongelige norske Regjerings Kirke- og Undervisningsdepartement, af F. Bætzmann. Kristiania 1891.

DAMBACH — Fünfzig Gutachten über Nachdruck und Nachbildung erstattet vom königlich Preussischen litterarischen Sachverständigen-Verein in den Jahren 1874—1889. Herausgegeben von D:r Otto Dambach. Leipzig 1891.

DAUDE — Lehrbuch des deutschen litterarischen, künstlerischen und gewerblichen Urheberrechts, von D:r P. Daude. Stuttgart 1888.

DE GEER — Minnen, upptecknade af Louis De Geer. I. Stockholm 1892.

Forslag til Lov om Forfatterret, Kunstnerret og Eneret til kunstindustrielle Tegninger og Modeller samt til Fotografier. Kjöbenhavn 1890.

Forslag til Lov om Forfatterret og Kunstnerret. Afgiven den 24 August 1892 af Delegerede fra det norske Kirkedepartement og det danske Ministerium for Kirke- og Undervisningsvæsenet. Kristiania 1892.

FRANKL — Zum Entwurfe eines neuen Urheberrechtsgesetzes für Österreich, von d:r Otto Frankl (i "Juristische Vierteljahrsschrift", utg. af Ullmann, Frankl och Finger. Band 24. Wien 1892 s. 163—190).

GOOS — Forelæsninger over den almindelige Retslære af C. Goos, Del II. Kjöbenhavn 1890.

GOEPEL — Ueber Begriff und Wesen des Urheberrechtes. Inauguraldissertation von Ernst Goepel. Altenburg 1881.

HAMMARSKIÖLD — Om tankearbetets rätt. Af Hj. L. Hammarskiöld (i Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri, utgifven af Letterstedtska Föreningen, 1892, åttonde häftet s. 663—680).

HARUM — Die gegenwärtige österreichische Pressgesetzgebung. Systematische Darstellung und Erläuterung der gesetzlichen Bestimmungen über das Autorrecht und der Presspolizeigesetzgebung mit einer einleitenden Abhandlung über das Autorrecht im Allgemeinen, von Peter Harum. Wien 1857.

HEDELER — Gesetze über das Urheberrecht im In- und Ausland nebst den internationalen Litteraturverträgen und den Bestimmungen über das Verlagsrecht. Leipzig, Verlag von G. Hedeler.

HEDIN — Om literär eganderätt, af A. Hedin (i Svensk Tidskrift för literatur, politik och ekonomi, utg. af Hans Forsell, 1873 s. 547—569).

HERTZBERG — De nordiske Retskilder, ved Ebbe Hertzberg. Kjöbenhavn 1890 (Nordisk Retsencyklopedi, Band I).

HINSCHIUS — Ueber die Schutzberechtigung von Pantomimen und Ballets gegen unbefugte öffentliche Aufführung, von Prof. D:r Paul Hinschius (i "Jahrbücher für die Dogmatik des heutigen röm. und deutschen Privatrechts". Band 26. Jena 1888 s. 185—197).

KLOSTERMANN — Das Urheberrecht an Schrift- und Kunstwerken, Abbildungen, Compositionen, Photographien, Mustern und Modellen nach deutschem und internationalem Rechte systematisch dargestellt von D:r R. Klostermann. Berlin 1876.

KOHLER, Autorrecht — Das Autorrecht, eine zivilistische Abhandlung, zugleich ein Beitrag zur Lehre vom Eigenthum, vom Miteigenthum, vom Rechtsgeschäft und vom Individualrecht. Von Professor D:r J. Kohler in Würzburg (i Jahrbücher für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts, utg. af D:r Rudolf v. Ihering. Band XVIII, neue Folge, Band VI. Jena 1880 s. 129—478).

KOHLER, Kunstwerk — Das literarische und artistische Kunstwerk und sein Autorschutz. Eine juridisch-ästhetische Studie von J. Kohler. Mannheim 1892.

KÆRGER, Theorien — Die Theorien über die juristische Natur des Urheberrechts, eine kritische Studie von Karl Kærger. Berlin 1882.

KÆRGER, Zwangsrechte — Zwangsrechte, ein Beitrag zur Systematisirung der Rechte, von Karl Kærger. Berlin 1882.

LANG — Om grunderna för uppfinnareskydd genom Lag. Akademisk afhandling af J. N. Lang. Helsingfors 1880.

LE DROIT D'AUTEUR, organe officiel du bureau de l'union internationale pour la protection des œuvres littéraires et artistiques (paraissant à Berne le 15 de chaque mois).

LYON-CAEN & DELALAIN — Collection des principaux codes étrangers. Lois françaises et étrangères sur la propriété littéraire et artistique, suivies des conventions internationales conclues par la France pour la protection des œvres de littérature et d'art, recueillies par Ch. Lyon-Caen & Paul Delalain, I—II. Paris 1889.

NAUMANN — Sveriges Statsförfattningsrätt, af Christian Naumann. Band I. Stockholm 1876—79.

NAUMANN, Grundlagsedition — Sveriges Grundlagar, utgifna af Christian Naumann. Stockholm 1866.

ORELLI — Das schweizerische Bundesgesetz betreffend das Urheberrecht an Werken der Litteratur und Kunst unter Berücksichtigung der bezüglichen Statsverträge, erläutert von D:r Aloys von Orelli. Zürich 1884.

OSTERRIETH, Urheberrecht — Altes und Neues zur Lehre vom Urheberrecht, von D:r Albert Osterrieth. Leipzig 1892.

OSTERRIETH, Reform — Die Reform des Urheberrechts, von Albert Osterrieth. Berlin 1893.

POUILLET — Traité théorique et pratique de la propriété littéraire et artistique et du droit de représentation, par Eugène Pouillet. Paris 1879.

ROMBERG — Études sur la propriété artistique et littéraire. Par Édouard Romberg. Bruxelles & Paris 1892.

RYDIN — Om yttrandefrihet och tryckfrihet. Försök till belysning af svenska presslagstiftningen, af Herman Ludvig Rydin. Stockholm 1859.

RÜFENACHT — Das litterarische und künstlerische Urheberrecht in der Schweiz mit besonderer Rücksicht auf die bestehenden Statsverträge, von D:r Hermann Rüfenacht. Inauguraldissertation. Bern 1892.

SCHUSTER, Wesen — Das Wesen des Urheberrechtes. Eine dogmatische und dogmengeschichtliche Untersuchung mit Berücksichtigung der geltenden europäischen Gesetze, zumal des österreichischen und deutschen, von D:r Heinrich M. Schuster. Wien 1891.

SCHUSTER, Urheberrecht der Tonkunst — Das Urheberrecht der Tonkunst in Österreich, Deutschland und andern europäischen Staaten, mit Einschluss der allgemeinen Urheberrechtslehren, historisch und dogmatisch dargestellt von D:r Heinrich M. Schuster. München 1891.

SCRUTTON — The Law of copyright, by Thomas Edward Scrutton. London 1890.

SPÖNDLIN — Ueber das Wesen des Verlagsrechts und dessen Verletzung durch den Nachdruck mit Rücksicht auf das deutsche, französische und schweizerische Recht. Inauguraldissertation v. R. Spöndlin. Zürich 1867.

STOBBE — Handbuch des deutschen Privatrechts, von Otto Stobbe, Band III. Berlin 1885.

TORP — Kort Fremstilling af Læren om den ideele Produktions Beskyttelse. Tillæg til den danske Formueret af D:r C. Torp. Kjöbenhavn 1889.

WIESELGREN — Om den immateriella eganderätten, af Sigfrid Wieselgren, I—II (i Nytt Juridiskt Arkiv Afd. II, utg. af G. B. A. Holm, sjunde årg. n:r 4, åttonde årg. n:r 5).

WINDSCHEID — Lehrbuch des Pandektenrechts, von D:r Bernhard Windscheid, Band I. Frankfurt a. M. 1882.

WÄCHTER — Das Autorrecht nach dem gemeinen deutschen Recht, systematisch dargestellt von D:r Oscar Wächter. Stuttgart 1875.

Följande lagar citeras endast med angifvande af det land, för hvilket de gälla, samt resp. artikel eller §:

Belgien — Lag om auktorrätt af d. 22 Mars 1886.

Danmark — Lag af d. 29 December 1857 angående eftertryck.

England — Åtskilliga lagar, sammanförda i 45 artiklar hos Hedeler (s. 63—77) under rubriken "Zusammenstellung für die königliche Urheberrechts-Kommission 1878".

Finland — K. F. ang. författares och konstnärs rätt till alster af sin verksamhet, gifven d. 15 Mars 1880.

Grekland — Strafflagbok af 1833.
Holland — Lag till reglerande af auktorrätten af d. 28 Juni 1881.
Italien — K. Dekret ang. rätt till intellektuela produkter af d. 19 September 1882.
Monaco — Ordonnance ang. skydd för artistiska och literära arbeten af d. 27 Februari 1889.
Nordamerikas Förenta Stater — Lag af d. 8 Juli 1870 ang. auktorrätten.
Norge — 1) Lag af d. 8 Juni 1876 om skydd för s. k. literär eganderätt.
2) Lag om författarerätt och konstnärsrätt af d. 4 Juli 1893.
Portugal — Civillag af d. 1 Juli 1867.
Ryssland — Reglemente ang. censuren och pressen (edition af 1886).
Schweiz — Förbundslag af d. 23 April 1883 ang. auktorrätt till alster af literatur och konst.
Spanien — Lag om intellektuel eganderätt af d. 10 Jan. 1879.
Tyskland — Lag ang. auktorrätt till skrifter, afbildningar, musikaliska kompositioner och dramatiska arbeten af d. 11 Juni 1870.
Ungern — Lag af d. 26 April 1884 ang. auktorrätten.
Österrike — Lag (Patent) af d. 19 Okt. 1846 till skydd för literär och artistisk eganderätt mot obefogad publicering, eftertryck och efterbildning.

Nu uppräknade likasom öfriga i detta arbete citerade lagar återfinnas hos Lyon-Caen & Delalain (loc. cit.), der de ej redan finnas upptagna i Hedelers ofvan anförda samling.

Förkortningar:

T. F. = Tryckfrihetsförordningen.
R. D. = Riksdagen.
L. U. = Lagutskottet.
K. U. = Konstitutionsutskottet.
F. K. = Första Kammaren.
A. K. = Andra Kammaren.
H. D. = Högsta Domstolen.
N. J. A. = Nytt Juridiskt Arkiv, utgifvet af G. B. A. Holm.

I. Författarerättens begrepp, väsende och plats i rättssystemet.

Man skiljer mellan en hufvudsakligen inre, andlig och en hufvudsakligen yttre, materiel verksamhet. Den förra frambringar ett immateriellt, den senare ett materielt värde. Det andliga arbetet är originalproduktion [1]), men kan för öfrigt vara af två slag: skapande och uppfinnande. *Skapande* verksamhet är i egentlig mening individuel. En och samma *uppfinning* kan deremot göras fullt sjelfständigt af flere, oberoende af hvarandra [2]). Här är endast frågan om den förra af dessa båda hufvudarter af andlig verksamhet. Som exempel på de produkter, hvilka genom densamma åstadkommas, kunna nämnas skrifter, taflor och musikalier — icke det kroppsliga stoff, af hvilket författaren, målaren eller komponisten begagnat sig för att gifva uttryck åt sina tankar eller idéer, icke heller dessa tankar eller idéer i och för sig utan framstälda med yttre medel, ett andligt innehåll, fattbart genom den form, i hvilken det framträder [3]).

Det lider numera intet tvifvel, att den, som åstadkommer dylika immateriela alster, bör åtnjuta rättens skydd för de förnuftiga intressen, som med hans andliga produkt äro förenade. Vi syfta ej här på upphofsmannens, auktors, rätt att ostörd af andra publicera, reproducera, sälja eller annorledes förfoga öfver de taflor, manuskript, böcker eller nothäften etc., i hvilka hans arbete är framstäldt. Ingen kan mot hans vilja hindra honom härifrån utan att förgripa sig på hans personliga frihet eller rättsstridigt undanhålla honom de kroppsliga ting, som äro hans egendom. Här är fråga om något annat, om auktors rätt att hindra en hvar från att utan hans samtycke publicera, resp. reproducera arbetet antingen i allmänhet eller på annan tid eller ort eller på

---

[1]) Lang s. 1.

[2]) Hammarskjöld s. 666—667.

[3]) Jemf. Kohler, Autorrecht s. 168 och der cit. förf.

annat sätt, än auktor medgifver. Detta är auktorrätten. De intressen, som genom denna rätt skyddas, äro eller kunna vara af två slag: *ideela* eller personliga och *ekonomiska*. Vid behandlingen i Justitiedepartementet af det förslag till lag om "literär eganderätt", som af Kongl. Maj:t framlades för riksdagen 1877 [1]), betonades uttryckligen, att i författarens rätt öfver sitt arbete ingå rent personliga intressen, hvilka kunna föranleda honom att motsätta sig arbetets publicering. Dessa intressen äro i lag skyddade utan afseende på de *motiv*, som i ett särskildt fall kunna vara bestämmande för upphofsmannens vilja i denna del, exempelvis hänsyn till honom sjelf, till hans literära eller konstnärliga anseende, som han icke vill sätta på spel, eller till allmänheten, i hvars händer han icke vill lemna ett arbete, som under förhandenvarande omständigheter skulle göra skada eller förfela sin verkan. I hvilketdera fallet som helst bör rättens skydd stå honom till buds mot obehörigt förfogande öfver hans arbete i nyssnämnda rigtning.

Hvad nu angår auktors *ekonomiska* intresse, så är detta icke tillgodosedt derigenom, att han blir egare af de fysiska ting, i hvilka hans verk kommit till uttryck, och hvilka han mot vederlag kan afyttra. T. ex. originalmanuskriptet. För att fullgöra sin ekonomiska bestämmelse måste detta mångfaldiggöras. Men om en hvar, som faktiskt har tillfälle till ett sådant mångfaldiggörande (reproducering), fritt eger företaga det, så står det i hans magt att tillegna sig en större eller mindre del af det ekonomiska utbyte, som den ideela produkten kan betinga [2]). Och äfven om någon gång det ekonomiska intresset väsentligen är knutet till originalarbetet, t. ex. en tafla, en staty, gäller i viss mån detsamma. Den bildande konstens verk kunna på många sätt reproduceras. En tafla exempelvis genom stentryck, ett plastiskt arbete genom gipsafgjutning. Originalarbetet bibehåller väl alltid sitt sjelfständiga värde, men stentrycket, gipsbilden hafva dock upptagit en del af detta värde. "De låna sin betydelse liksom det återkastade ljuset från den ursprungliga tanken, då de återgifva komposition, gruppering och karakter" [3]). Och detta är konstnärens, icke den främmande reproducentens verk. Här såväl som i förut anmärkta fall bör alltså auktor ega exklusiv befogenhet att reproducera originalarbetet för att deraf hemta ekonomiskt utbyte.

---

[1]) K. prop. n:o 17 s. 27.
[2]) Goos s. 117—118.
[3]) F. F. Carlsson Motion i preståndet n:o 57 vid Riksd. 1862.

Författarens och den bildande konstnärens rätt och intressen hvila, som vi sett, ytterst på samma grund. Men å andra sidan förefinnas dock dem emellan vissa olikheter. Enligt hvad redan är antydt, förhåller sig originalupplagan af en skrift ingalunda till en senare upplaga som en originaltafla till en kopia. Detta bestyrkes ytterligare, om man besinnar, att kopieringen af ett konstverk på fri hand, genom kopparstick och dylikt kräfver särskild skicklighet hos den kopierande och alltså kan leda till frambringandet af särskilda kopior af olika individuelt värde, under det att literära alster endast på mekanisk väg mångfaldigas; och vidare att en kopia af en tafla eller ett plastiskt konstverk måste *för ögat* öfverensstämma med originalet, hvilket ej behöfver vara fallet med reproduktion af ett literärt arbete [1]). Det torde då låta försvara sig att, såsom här kommer att ske, egna en särskild undersökning åt författarens rättigheter utan att närmare ingå i pröfning af motsvarande rättigheter för de bildande konsternas utöfvare. Hos oss har också lagstiftaren behandlat dessa frågor i särskilda lagar. Deremot har någon särskild lag ej ansetts nödig för reglerandet af *kompositörernas* rätt. Tvärtom har i lagen af d. 10 Aug. 1877 "ang. eganderätt till skrift" hit blifvit hänfördt "jemväl musikaliskt arbete, affattadt med noter eller annan teckenskrift". Men inom literaturen är det ej ovanligt att finna nämnda rätt särskildt behandlad. Också låter det ej förneka sig, att den literära och den musikaliska auktorrättens problem ej alltid sammanfalla. Vi behöfva blott påpeka frågan om öfversättningsrätten å ena sidan samt rätten att transponera musikstycken å den andra. Och för öfrigt har den musikaliska auktorrätten *det* gemensamt med den artistiska, att i ena som i andra fallet identiteten mellan produktion och reproduktion består i identitet mellan det för sinnena fattbara, under det i fråga om den literära auktorrätten innehållet, den abstrakta tankebilden i berörda afseende är det väsentliga. Häraf blir en följd, att äfven de för den literära och den musikaliska auktorrätten *gemensamma* bestämmelserna måste på olika sätt tillämpas i ena fallet och i det andra [2]).

Då alltså den musikaliska auktorrätten dels innehåller särskilda rättssatser, som ej hafva tillämplighet på den literära och vice versa, dels kräfver en särskild användning af i öfrigt gemensamma bestämmelser, så ligger häri

[1]) Jemf. K. prop. vid Riksdagen 1877 n:o 17 s. 26: Schuster, Urheberrecht der Tonkunst s. 2.

[2]) Schuster loc. cit. s. 4—5.

orsaken, hvarför vi i det följande lemna den musikaliska auktorrätten å sido och endast taga hänsyn till den literära eller författarerätten. Denna torde med anslutning till det föregående böra definieras såsom författarens eller hans rättsinnehafvares uteslutande rätt att bestämma *om*, *när* och *hur* en af honom åstadkommen literär produkt skall publiceras, äfvensom att genom reproduktion deraf hemta ekonomiskt utbyte. Att emellertid denna rätt enligt positiv lag icke är obegränsad, skall längre fram ådagaläggas. Här hafva vi endast sökt angifva författarerättens begrepp och allmänna innehåll äfvensom grunden för de rättigheter, hvilka normera hithörande förhållanden, och hvilkas *ändamål* är att bereda författaren det skydd för hans ideela och ekonomiska intressen, som ofvan angifvits.

Återstår att bestämma författarerättens väsende och dess plats i rättssystemet [1]). Den åsigten torde numera få anses öfvervunnen, som förnekar, att öfverhufvud någon subjektiv författarerätt existerar, eller i hvarje fall frånkänner den allt positivt innehåll. Reproduktion af andras literära arbeten är enligt denna lära icke förbjuden derför, att auktor har författarerätt, utan auktor skyddas, emedan eftertryck är förbjudet. Detta förbud skulle alltså icke hafva sin grund i någon författaren tillkommande naturlig befogenhet, som den positiva lagen endast reglerar och stadfäster, utan i "det allmänna bästa", som bjuder och rättfärdigar förlänande af berättiganden åt en eller flere med uteslutande af alla andra. Lagstiftningen i hithörande ämne skulle derför icke innebära något annat än en inskränkning i näringsfriheten på samma sätt som t. ex. apoteksprivilegierna. Man glömmer härvid, att sistnämnda och liknande privilegier blifvit gifna, utan att deras innehafvare derpå haft något sjelfförvärfvadt anspråk genom att i utbyte gifva något annat, som varit för honom egendomligt, som utan honom icke skulle hafva funnits. Detta är deremot händelsen i fråga om författarerätten. Också blir den, som obehörigt idkar handel med apoteksvaror eller drifver annat icke frigifvet näringsfång ingalunda skyldig att gifva *skadestånd* åt behöriga utöfvare af sådan näring, medan deremot den, som t. ex. utan författarens samtycke aftrycker och säljer hans bok, blir ersättningsskyldig gent emot författaren, som mot honom erhåller ett civilrättsligt anspråk.

---

[1]) Teorierna härom äro ganska talrika. Se Goepel s. 28 ff.; Kærger, Die Theorien etc. s. 1 ff.; Densamme, Zwangsrechte s. 96 ff.; Stobbe s. 6—16; Lang s. 48—72; Wieselgren I s. 5—19. En utförlig öfversigt finnes hos Osterrieth, Urheberrecht s. 82 ff.

Författarerätten är alltså något annat än en reflexverkan af ett förbud. Den är en sjelfständig rätt. Men hvilken? Några hafva i författarerätten velat se en rent personlig rätt. Frågan är nu, hvad benämningen "personlig rätt" innebär. Om dermed endast förstås rätt till lif och fysiska lifsfunktioner, till kroppslig integritet och frihet samt till ostörd intellektuel verksamhet [1]), så gör den främmande reproduceringen af ett literärt alster intet intrång i dessa befogenheter. Om man deremot under benämningen *personliga* sammanfattar alla sådana privaträttigheter, hvilka icke kunna uppgå uti en eqvivalent i penningar, så är författarerätten *så till vida* en personlig rätt, som den går ut på att tillgodose intressen af annan än ekonomisk art; och att detta är eller bör vara fallet, är ofvan visadt. I den mån åter som författarerätten vill vara ett skydd för auktors intresse af att hemta ett i penningar uppskattbart utbyte af sitt arbete, kan den icke vara af personlig natur. Det ligger då nära till hands att hänföra den till förmögenhetsrätten. Enligt den vanliga, från läroböcker i romersk rätt lånade systematiseringen omfattar förmögenhetsrätten endast två hufvudafdelningar: *sakrätten*, som reglerar en persons rättsliga herravälde öfver en sak (res corporalis), oberoende af någon *särskild* förpligtelse å andra personers sida; och *obligationsrätten*, som reglerar en persons rätt att af annan eller andra på grund af ett honom eller dem särskildt förpligtande factum fordra en handling eller en underlåtenhet. Till dessa båda hufvudgrupper af förmögenhetsrätten har man lagt en tredje, känd under benämningen *uteslutande förvärfsrättigheter*. En dylik rätt föreligger, då en person är rättsligen befogad att med andras uteslutande företaga vissa handlingar, som gå ut på ekonomiskt förvärf.

Till hvilken af de tre grupperna: sakrätten, obligationsrätten eller de uteslutande förvärfsrättigheterna bör man nu hänföra författarerätten, så vidt den faller under förmögenhetsrätten? Till en början är det klart, att författarerätten icke hör till obligationsrätten. Den motsvaras väl af en allmän, men icke af någon speciel förpligtelse å andra personers sida. Den är icke en sakrätt i ofvan angifna mening; ty så länge man fasthåller, att objektet för sakrätten skall vara ett kroppsligt ting, blir det omöjligt att inom denna rättskategori gifva rum åt författarerätten. Denna skulle alltså vara en uteslutande förvärfsrättighet på samma sätt som rättigheten för vissa personer att med

[1]) Windscheid § 39.

andras uteslutande tillverka eller försälja krut, gifter m. m. En dylik analogi vore blott tänkbar under förutsättning, att innehafvaren af sistnämnda rättigheter sjelf uppfunnit och framstält krutet, giftet etc. För öfrigt innebär blotta befogenheten att med andras uteslutande idka en viss industriel verksamhet i och för sig intet herravälde öfver medel, som äro tjenliga att tillfredsställa menskliga behof. Först genom utöfning af denna verksamhet kunna dylika medel förvärfvas. Helt annorlunda förhåller det sig med författarerätten — det af rätten skyddade herraväldet öfver en ideel produkt. Denna produkt är ett medel att tillfredsställa menskliga behof. Man måste göra skilnad mellan det fall, då rätten endast bereder en person tillfälle att med andras uteslutande *förvärfva* sådana medel, och *det*, då rätten skyddar någon i hans disposition öfver ett dylikt medel, som han redan innehar.

Ofvan är nämndt, att författarerätten icke kan vara en sakrätt, då objektet för denna måste vara en res corporalis. Men det måste medgifvas, att författarerätten, bortsedt härifrån, i allt väsentligt passar in på sakrätten, då den berättigade åtnjuter rättens skydd för sitt herravälde öfver ett bestämdt förmögenhetsobjekt, oberoende af någon särskild förpligtelse å andra personers sida. Lagstiftaren har till och med kallat författarerätten *eganderätt* — eganderätt till skrift, likasom i utlandet benämningarna "geistiges Eigenthum", "propriété littéraire" ej äro ovanliga. Härmed antydes, att författarerätten innebär en befogenhet af hufvudsakligen samma innehåll som eganderätt i vanlig mening. Att författarerätten merendels är inskränkt till att endast gälla en viss tid och ofta blott för den ifrågavarande statens egna undersåtar, utgör ej något egentligt hinder för denna uppfattning. Ty berörda omständigheter grunda sig ej på författarerättens natur, utan utgöra positiva inskränkningar, som icke öfverallt och alltid förekomma [1]). Deremot är benämningen *literär eganderätt* så till vida vilseledande, som de olikheter mellan denna rätt och eganderätt i vanlig mening, hvilka bero på objektets olika beskaffenhet, härigenom undanskymmas. Objektet för författarerätten är icke ett materielt ting utan en ideel produkt. Denna kan, en gång

---

[1]) Kohler menar visserligen, att författarerättens upphörande efter viss tid „in der internen Natur des Rechtsgutes begründet ist" (Autorrecht s. 178), men medger dock (s. 177), att en „evig" författarerätt är „kein Ding der Unmöglichkeit". K. anför för öfrigt exempel på, att äfven materiela ting, som befinna sig i privategendom, efter någon tids idividuelt begagnande tillfalla samhället, emedan kulturförhållandena kräfva en sådan öfvergång (s. 183—184), och erinrar, hvad beträffar författarerättens förhållande till utländingar, om inskränkningarna i dessa senares rätt att ega och besitta fast egendom i riket (s. 207).

offentliggjord, icke bevaras i upphofsmannens enskilda besittning, icke förstöras såsom kroppsliga ting, och någon vindikation af produkten såsom sådan kan icke komma i fråga [1]. Men *så vidt objektets beskaffenhet gör det möjligt*, innebär författarerätten lika med vanlig eganderätt "en i sig obegränsad rättighet att förfoga öfver en sak". Författarerätten är alltså en saklig rätt. Men den var äfven personlig. Häri ligger en dualism, som ej kan undvikas. Enligt en åsigt är auktorrätten en helt *ny beståndsdel* af privaträtten, "hvars existens daterar sig från erkännandet af andliga produkter såsom rättsobjekt utan hänsyn till deras penning- d. ä. förmögenhetsvärde" [2]. Detta är så till vida mindre rigtigt, som just hänsynen till den andliga produktens förmögenhetsvärde varit bestämmande, om också icke *ensamt* bestämmande, för auktorrätten; och derför att denna innebär skydd för jemväl andra intressen än förmögenhetsintressen, kan man väl icke sätta den *utanför* förmögenhetsrätten. Men just tillvaron af skydd för dessa *andra* intressen gör, att man icke heller kan sätta auktorrätten helt och hållet *innanför* förmögenhetsrätten. Det hjelper icke, att rättigheten i båda fallen är fäst vid en och samma sak: den immateriela produkten. Auktorrätten kan visserligen ur *denna* synpunkt betecknas såsom uteslutande *saklig* [3], men ena gången är denna sakliga rätt "ideel", andra gången ekonomisk, och endast i senare händelsen faller den under förmögenhetsrätten. Författarerätten är således med afseende på den olika naturen hos de skyddade intressena dels personlig, dels förmögenhetsrättslig.

Författarens *ekonomiska* intressen hafva emellertid för lagstiftaren varit af öfvervägande betydelse. Derför bör författarerätten vid en systematisk framställning af privaträtten hafva sin plats i förmögenhetsrätten. Närmast vore den hänförlig till sakrätten och inom denna till eganderätten, men med hänsyn till objektets immateriela beskaffenhet och deraf följande konseqvenser torde det vara lämpligt att behandla författarerätten jemte andra rättigheter till immateriela produkter som en afdelning för sig vid sidan om sakrätterna, hvilka hafva en kroppslig sak till föremål.

---

1) Schuster, Wesen etc. s. 32—33.
2) Spöndlin s. 23. Stobbe s. 16 af samma åsigt.
3) Schuster, Wesen etc. s. 47 ff.

II. Öfversigt af författarerättens historiska utveckling i Sverige.

Författarerättens historia börjar, som naturligt är, först efter boktryckerikonstens uppfinning. Det dröjde länge, innan det allmänna rättsmedvetandet fordrade och lagstiftningen sanktionerade en dylik rätt. Till en början måste man nöja sig med *privilegier*, som i särskilda fall på begäran utfärdades med förbud mot eftertryck under viss tid af ett eller annat arbete. Dessa privilegier, hvilka i utlandet merendels datera sig från början af sextonde århundradet, kommo ursprungligen författarne endast medelbart till godo. De rörde närmast boktryckarne, hvilka man på detta sätt ville skydda mot positiv förlust genom eftertryck; och äfven då privilegierna sedermera afsågo författarne sjelfve, så skedde detta icke såsom ett erkännande af deras rätt utan för att "gynna vetenskapernas framsteg" eller för att "belöna författaren för hans arbete eller andliga produktion". Privilegierna, godtyckliga och oberäkneliga som de voro, hade för öfrigt ej varit någon lämplig form för erkännandet af en verklig *rätt* för författaren. Efter hand som den literära produktionen ökades i mängd och betydenhet, gjorde sig behofvet af likformigt och lagstadgadt rättsskydd för författarnes intressen, enkannerligen de ekonomiska, allt mer gällande. England gick i spetsen och tillförsäkrade genom ett statut af år 1709 författaren eller den, till hvilken han öfverlåtit sitt verk, uteslutande rätt att trycka eller hålla det till försäljning viss tid från utgifvandet. Öfriga stater följde exemplet, först Danmark genom en förordning af d. 7 Jan. 1741, som förblef gällande, i Danmark till 1857 och i Norge ända till 1876; derefter Tyskland, Frankrike och andra länder.

Detaljbestämmelserna i den moderna utländska lagstiftningen rörande författarerätt skola vid framställningen af den svenska rättens grundsatser i ämnet komparativt angifvas, i den mån de kunna bidraga till belysning af hithörande frågor. Beträffande de främmande rättskällornas allmänna historiska utveckling och nuvarande ståndpunkt torde det vara nog att hänvisa till de redogörelser härför, som återfinnas i åtskilliga nyare arbeten [1]). Af gällande europeiska lagar angående författarerätten äro de flesta anmärkta här ofvan i förteckningen öfver begagnade arbeten och källor. En bland de äldsta af dessa lagar är

---

[1]) Hos Lyon-Caën & Delalain inledes framställningen af hvarje lands lag i ämnet med en „notice générale sur l'histoire et l'état actuel de la législation“. Se ock Osterrieth s. 1—50, Bachke s. 9—49; Bætzmann s. 1—13; Romberg s. 13—134.

den österrikiska af d. 19 Okt. 1846, den yngsta är Norsk Lov om Forfatterret og Kunstnerret af d. 4 Juli 1893. Den förra är emellertid på god väg att aflösas af en ny lag i ämnet, sedan österrikiska regeringen d. 12 Juni 1892 afgifvit ett förslag till lag "betreffend das Urheberrecht an Werken der Literatur oder(!) Kunst und der Photographie" [1]; och då det ansetts nödvändigt att skydda den uteslutande rätten att offentligen uppföra musikaliska och dramatiska arbeten — en rätt, som enligt lagen af 1846 upphör tio och enligt det nya lagförslaget i regeln tjugu år från författarens död — på det sätt, att författare, hvilka den nya lagen skulle kommit till godo, om den hunnit träda i kraft under den närmaste tiden efter förslagets afgifvande, finge åtnjuta en kortare utsträckning i den ursprungliga skyddstiden, så stadgades genom en lag ang. förlängning af skyddstiden för den literära och artistiska eganderätten d. 26 April 1893, att den uteslutande rätten att offentligen uppföra ett musikaliskt eller dramatiskt arbete skulle förlängas med två år utöfver den genom gällande lag bestämda skyddstiden, förutsatt att denna rätt fortfarande existerar, då lagen af d. 26 April 1893 träder i kraft. Men för att undvika kränkning af befintliga aftal särskildt med hänsyn till teaterföreståndare, som köpt sig uteslutande uppföranderätt för dittills gällande skyddstid i hopp att sedan kunna fritt uppföra arbetet, så tillades i samma lag en bestämmelse derom, att stadgandet i fråga icke skulle hafva tillämplighet gent emot personer eller teaterföretag, till hvilka författaren, innan stadgandet trädde i kraft, d. v. s. före promulgationsdagen, mot betalning öfverlåtit uppföranderätten för hela skyddstiden [2]).

Hvad den nya *norska* lagen beträffar, hvilken träder i kraft d. 1 Januari 1894, så är denna resultatet af ett samarbete mellan delegerade från det norska kyrkodepartementet (F. Bætzmann och K. Hoel) och det danska departementet för kyrko- och undervisningsväsendet (C. Torp och H. Holm). F. Bætzmann hade på uppdrag af norska kyrkodepartementet och efter att först hafva konfererat med representanter för det danska kultusministeriet utarbetat ett d. 1 Dec. 1891 dateradt utkast till lag om författarerätt och konstnärsrätt, hvilket lades till grund för ett af regeringen för odelstinget framstäldt förslag till lag i ämnet; men innan detta förslag blifvit af stortinget slutligen handlagdt, framställdes från dansk sida — der Regeringen redan d. 18 Dec. 1890 afgifvit ett

[1]) N:o 142 af bilagorna till Herrehusets stenografiska protokoll, XI Session.
[2]) Le droit d'auteur 1893 n:o 4 s. 38—39, n:o 6 s. 63—64.

lagförslag till landstinget om revision af motsvarande bestämmelser i Danmark, likaledes utan att definitivt resultat kunnat erhållas [1]. — en önskan till norska kyrkodepartementet om åvägabringandet af såvidt möjligt likartade förslag i de båda länderna till lag om författare- och konstnärsrätt. Denna hemställan besvarades jakande, hvarefter de ofvannämnde delegerade d. 24 Aug. 1892 i sådant syfte afgåfvo ett förslag, hvilket framlades för och antogs af stortinget innevarande år, samt blef lag d. 4 Juli 1893. Det är att vänta, att Danmark inom kort skall följa exemplet, och således hufvudsakligen öfverensstämmande rättsregler på ifrågavarande område komma att tillämpas i Danmark och Norge.

Sverige har förhållit sig afvisande gent emot förslag i samma rigtning [2], men sannolikt torde denna ståndpunkt icke i längden bibehållas. I allmänhet har lagstiftningen om författarerätt hos oss visat en tydlig tendens att följa med utlandets framsteg. Utvecklingen har i sina grunddrag varit densamma här som annorstädes, om ock i många fall vida långsammare [3]. Sålunda framträdde utgifningsprivilegierna här i landet ett hundratal år senare än på kontinenten. De omtalas från början af sextonhundratalet och utfärdades till fördel för en eller annan boktryckare och tillika bokhandlare med förbud mot eftertryck. Enligt ett af dem, dateradt d. 22 Dec. 1614, gäller sådant förbud, ehuru tillkommet på begäran af enskild person, till fördel icke blott för denne utan för boktryckare i allmänhet. Samma privilegium är märkligt jemväl derutinnan, att från förbudet att trycka och på nytt upplägga böcker, som vederbörande boktryckare förut utgifvit, undantages "nähr sjelfwe Author som Böckerne giordt och vplagdt hafwer, dem åther på nytt will tryckie lathe". Den hänsyn till författarnes intressen, som här uppenbarade sig, ledde dock icke på länge till erkännandet af verklig författarerätt. *Delvis* skedde detta genom Kongl. Maj:ts nådiga förordning och reglemente för boktryckerierna i riket d. 12 Aug. 1752. Berörda reglemente afsåg i första rummet inrättandet af en "boktryckerisocietet", i hvilken alla rikets boktryckare skulle vara medlemmar, och som, med ansvarighet inför kanslikollegiet, hade att hålla hand öfver tryckerierna och afgöra mindre stridigheter mellan tryckeriegarne sjelfve eller deras arbetare etc. Vidare förekomma bestämmelser om åtskilliga formaliteter att iakttagas af boktryckare och förläggare, hvilka ville erhålla privilegium på

[1]) Se härom Bætzmann s. 6 ff.
[2]) Bætzman loc. cit.
[3]) Jmf. Hedin s. 551 ff.; Wieselgren II s. 1—19.

någon "bok eller traktat"; och derefter heter det: "De böcker och traktater, på hvilka vårt nådiga privilegium således utfärdadt är, må ingen vid det deruti åsatta vite understå sig att eftertrycka, *icke heller de mindre skrifter intill tio eller tolf ark, som en annan, fastän utan privilegium, efter manuskript först upplagt*, vid bot af 10 à 20 daler silfvermynt efter omständigheterna och exemplarens konfiskation, dens ensak, som förfördelad blifvit. Är privilegietiden förfluten, eller är en sådan utan privilegium upplagd mindre skrift genom exemplarens skingrande rar blifven, må en annan den upplägga, ifall den förre förläggaren eller dess rätts innehafvare, hvilken det förut hembjudas bör, sig sådant icke vill åtaga". Privilegieskyddet var alltså alltjemt det väsentliga. Men början var gjord till proklamerandet af en allmän författarerätt genom stadgandet, att "mindre skrifter" åtnjöto skydd mot eftertryck *utan privilegium*. Reglementet innehåller slutligen ett stadgande, som i flere afseenden är af vigt för belysning af den tidens uppfattning af hit hörande förhållanden: "Den, som någon *öfversättning*, med eller utan privilegium, utgifva vill, bör sådant hos vårt och rikets kancellikollegium anmäla samt prof af sitt arbete inlemna, och, sedan han tillstånd till dess utgifvande erhållit, låta derom i tidningarna kungöra, på det ej andre sin tid och möda på ett och samma verk fruktlöst förspilla måtte. Är originalet *här i riket* författadt och upplagdt, bör tillika dess autors eller dess rätts innehafvares samtycke till öfversättningen erhållas och uppvisas, hvilkens tryckande sedermera på lika sätt, som här ofvanföre om nya upplag stadgadt är, bör originalets förläggare eller dess rätts innehafvare hembjudas". För rättighet att utgifva öfversättning af annans arbete fordrades således *i visst fall* samtycke af författaren eller hans rättsinnehafvare, neml. då originalet var *författadt och upplagdt här i riket* (författarens nationalitet var alltså icke bestämmande), och vidare behöfdes *alltid* samtycke af vederbörande myndighet, men sedan detta samtycke en gång vunnits, ser det ut som ansåge man, att öfversättaren hade monopol på öfversättningsrätten icke blott i den meningen, att ingen fick eftertrycka hans öfversättning, utan ock så att ingen utan hans tillstånd fick företaga en *annan* öfversättning af originalskriften [1]).

Någon verklig författarerätt utöfver den, som 1752 års boktryckerireglemente innebar, kom icke hos oss till stånd under förra århundradet [2]). Äran

[1]) Jmf. Rydin s. 147.

[2]) Hertzbergs uppgift, s. 161, att detta skulle hafva skett genom vår äldsta tryckfrihetsförordning af d. 2 Dec. 1766, torde bero på en förvexling mellan denna och 1810 års T. F.

af att hafva genomfört författarerätten i vårt land blef det nittonde seklet förbehållen. Under det nya statsskicket från 1809 blef i sammanhang med tryckfriheten äfven författarerätten föremål för lagstiftarens uppmärksamhet. I det af kommitterade [1]) upprättade förslag till T. F., som åtföljde K. U:s memorial till rikets ständer d. 21 Sept. 1809, heter det i § 6: "Ännu höra under denna lags föreskrifter tvenne för literaturen vigtiga ämnen, neml. författares eganderätt till hvad af dem alstras och bokförsäljningens frihet i anseende till utländska skrifter. Hvad den förstnämnda punkten angår, och då en författares rätt till hvad han skrifvit icke kan vara annan eller mindre än till annat, som genom hans flit frambringas, fordrar billigheten, att han ock på lika sätt dervid bibehålles, och gånge samma rätt efter honom till den, som honom i annan tillhörighet lagligen efterträder. Ingen ege således tillstånd att i offentligt tryck utgifva en annans arbete, vare sig större eller mindre, handskrifvet eller redan af trycket utgånget, utan på sätt och under vilkor, som i det under utarbetning varande reglemente för boktryckeri och bokhandel närmare föreskrifvas skall; och hvarest tillika med författares äfven utgifvares rättigheter skola finnas vederbörligen bestämde" [2]).

Då emellertid ifrågavarande förslag af skäl, som ej höra hit, förkastades, och K. U. i anledning deraf afgaf ett eget förslag till T. F. jemte särskildt memorial d. 28 Nov. 1809, åberopades ej det nyssnämnda reglementet för boktryckeri etc., utan reglerna om författarerätt intogos *in extenso* i förslaget och lydde sålunda:

"Hvarje skrift vare författarens eller dess lagliga rätts innehafvares egendom. Hvilken, som skrift trycker eller eftertrycker utan författarens eller förläggarens skriftliga tillstånd, miste upplagan eller böte dess fulla värde, målsegandens ensak.

"Denna lag gälle ej för öfversättare i annat fall, än då öfversättare en annans namn missbrukar eller hans arbete eftertrycker eller låter sin öfversättning för en annans anses.

"Utgifvare af samlingar eller periodiska skrifter hafve ej brutit emot för-

---

[1]) De förordnades af Hertig Carl i hans egenskap af riksföreståndare. Hvilka de voro, se Naumann I s. 474.

[2]) Riksens Högloft. Ständers Constitutionsutskotts memorialer och öfriga expeditioner vid riksdagen i Stockholm 1809—1810. Enligt 1873 års riksdags beslut af trycket utgifna. Stockholm 1874 s. 226.

fattares eganderätt, då han i dem, med förtigande af författarens namn, hans otryckta arbete utgifver. — —" (§ 1 mom. 8.) [1])

Det föreslagna stadgandet inflöt ordagrannt på motsvarande ställe i T. F. d. 9 Mars 1810.

Länge dröjde det dock ej, innan ändringar i dessa stadganden ifrågasattes; och med anslutning till K. U:s förslag i särskilda memorial af d. 27 April (n:o 41) och d. 10 Okt. 1810 [2]) samt d. 20 Juni 1812 [3]) erhöll T. F. d. 16 Juli 1812 § 1 mom. 9 följande lydelse:

"Hvarje skrift vare författarens eller dess rätts laglige innehafvares egendom. Hvilken, som skrift tryeker eller eftertrycker utan författarens eller förläggarens skriftliga tillstånd, miste upplagan, eller böte dess fulla värde, egandens ensak.

"Lag samman vare, om någon trycker eller eftertrycker den öfversättning af utländsk skrift, som annan man utarbetat, eller låter sin öfversättning för annans anses; men ej må öfversättarens eganderätt till sitt arbete förhindra någon att en annan öfversättning af samma skrift utgifva.

"Utgifvare af dagblad och periodiska skrifter hafver ej brutit emot författarens eganderätt, då han i dem insända anonyma skrifter utgifver. — —"

Författaren eller hans rättsinnehafvare betecknas alltså uttryckligen såsom *egare* af den immateriela produkten, och likheten mellan denna rätt och eganderätten till materiela ting ger sig jemväl tillkänna i det förhållandet, att ingen gräns blifvit satt för författarerättens *varaktighet*. Den gälde alltså icke blott i författarens lifstid utan äfven efter hans död och förblef i detta senare fall orubbad hos författarens rättsinnehafvare, vare sig de utöfvade sin utgifningsrätt eller icke. Vid R. D:n 1834—35 föreslog K. U. (mem. n:r 104) en ändring i detta afseende. Utskottet fann visserligen eftertrycksförbudet billigt och rättsenligt, så länge författaren lefde, och äfven för viss lämplig tid efter hans död, men påpekade, att under en obegränsad utsträckning af berörda förbud författarens arfvingar eller andra personer, på hvilka han möjligen öfverlåtit sin rätt, skulle blifva i tillfälle att, ehuru sjelfve ej begagnande densamma, godtyckligt hindra återgifvandet af en måhända allmännyttig, i bokhandeln ut-

[1]) ibid. s. 371—372.

[2]) Tryckta, det förra loc. cit. s. 660 ff. och det senare i „Constitutionsutskottets vid urtima Riksdagen i Örebro år 1810 afgifne betänkanden öfver föreslagne förändringar i grundlagarne". Stockh. 1811 s. 33 ff.

[3]) Bih. till Riksståndens prot. s. ä. B. 2 s. 775.

gången och förgäfves efterfrågad skrift. Fördenskull ville utskottet föreslå, att första stycket af § 1 mom. 9 T. F. måtte bringas till följande lydelse:

"Hvarje — — egendom. *Men så framt författarens arfvingar eller rättsinnehafvare icke inom 20 år från hans död utgifningsrätten begagnat, äfvensom i händelse ett sådant begagnande icke af dem inom hvart tjugonde år förnyas, stånde hvar och en öppet att författarens efterlemnade skrifter af trycket utgifva.* Hvilken, som *eljest* skrift trycker eller eftertrycker utan författarens eller hans *rättsinnehafvares* skriftliga tillstånd, miste upplagan — — ensak."

Förslaget antogs såsom hvilande och blef lag vid R. D:n i Stockholm 1840—41.

T. F. gjorde, som vi sett, i sin ursprungliga lydelse intet annat undantag från eftertrycksförbudet till fördel för den periodiska pressen, än att utgifvare af dagblad eller andra periodiska skrifter ej för att i dem trycka insända anonyma skrifter behöfde skaffa sig kännedom om skriftens författare och förvärfva dennes skriftliga tillstånd till utgifningen, hvilket eljest erfordrades [1]). Vid nyssnämnda 1840—41 års R. D. föreslog emellertid K. U. (mem. n:o 73) ett så lydande tillägg till tredje stycket af 9 mom. 1 § T. F.: "Uppsatser, hemtade ur dagblad eller periodisk skrift, som uppgifves, anses icke såsom eftertryck, då de i andra periodiska skrifter införas." Utskottet motiverade detta sitt förslag dermed, att uppsatser, som blifvit uti periodisk skrift införda, vore liksom sjelfva skriften att *anse såsom allmänhetens tillhörighet*, så till vida att en dylik uppsats sedermera kunde uti andra periodiska skrifter reproduceras, utan att sådant borde betraktas såsom eftertryck, hvarvid utskottet dock fann, att den skrift borde uppgifvas, derifrån uppsatsen blifvit tagen [2]). Förslaget blef

[1]) Ett förslag till stadgande derom, att utgifvare af dagblad etc. ej skulle undgå ansvar, om styrkas kunde, att han med vetskap emot författarens vilja åtkommit och publicerat den senares arbete (K. U. 1840 mem. n:o 72), förklarades hvilande, men förkastades vid R. D:n 1844 af ridd. och adeln, enär det vore en författare nära ogörligt att bevisa, det tidningsutgifvaren *med vetskap* åtkommit hvad han tryckt *mot författarens* mening (Ridd. och Adelns prot. B. 2 s. 262).

[2]) Mot förslaget reserverade sig två medlemmar af utskottet, så vidt fråga var om uppsatser, hemtade från *periodiska* skrifter (sc. andra periodiska skrifter än dagblad), i hvilket fall de ansågo författarens särskilda tillåtelse erforderlig och hans eganderätt trädas för nära genom den i beslutet medgifna rättigheten att, honom ohörd, aftrycka de artiklar, som han i periodiska skrifter „låtit införa, och som möjligen dock ega ett högre, af honom sjelf uppskattadt värde". Uti denna reservation instämde en tredje ledamot så till vida,

af bondeståndet antaget såsom hvilande, förkastades af preste ståndet och återremitterades af ridd. och adeln samt borgareståndet med förklaring, att det ifrågavarande tillägget borde erhålla denna lydelse: "Uppsatser, hemtade ur dagblad, anses icke såsom eftertryckta, då de i andra dagblad införas, såvida det tillika uppgifves, ifrån hvilket dagblad uppsatsen är hemtad." På inbjudan af K. U. (mem. n:o 91) förenade sig preste- och bondestånden med de öfriga om denna redaktion, och det sålunda formulerade förslaget blef lag vid urtima R. D:n i Stockholm 1844.

Om författarerätten i någon mån lidit *inskränkningar* genom bestämmelserna rörande frihet för en hvar att i visst fall utgifva skrifter efter författarens död samt att i dagblad "låna" uppsatser från andra dagblad, så erfor nämnda rätt i annat afseende en *utvidgning* af sitt innehåll. Författarerätten innebar ursprungligen endast skydd mot den form af reproducering och offentliggörande, som består deruti, att någon *i tryck utgifver* annans skrift. Skydd mot publicering af dramatiska arbeten genom scenisk framställning eller mot reproduktion af sådan framställning gafs icke. Vid R. D:n 1850—51 väcktes emellertid motion i ämnet. Som i fäderneslandet under senare åren börjat utveckla sig en dramatisk literatur, hvilken staten borde lemna skydd för de många hinder, som merendels mötte uppträdande författare och lätteligen kunde qväfva deras anlag och hag för konsten, tillkomme det lagstiftaren att äfven i sin mån värna dessa författares såväl som all annan eganderätt, och detta desto hellre, som dramatiska författare här i landet i jemförelse med de utländska egde en fåtalig publik. Ett sådant skydd saknades ännu i vårt land, men vore genom särskilda lagar beredt författare i Frankrike och i Tysklands stater, hvarest vid dramatiska arbetens uppförande författarne egde uppbära en viss andel af inkomsten deraf. Då likväl en sådan andels belopp och åtkomst vore svår att kontrollera, föreslog motionären såsom till ändamålet ledande, "att teaterföreståndare måtte vid stadgadt vite förbjudas att inom fem år, efter det dramatiskt arbete första gången blifvit på scenen uppfördt eller af trycket utkommit, sådant arbete utan författares tillåtelse uppföra." Såsom ytterligare skäl för detta förslag aberopades, dels att dramatisk författare i anseende till lättheten för teaterföreståndare i riket att tillegna sig hans arbete blott sällan vågade öfverlemna detsamma till allmänhetens granskning och icke vore i till-

att han ansåg det ej böra vara tillåtet att ifrån en i en annan periodisk skrift *i sin helhet* införa artiklar utan författarens medgifvande.

fälle att af förläggare betinga sig det honorarium, som eljest kunde beviljas, och dels att författare hade att befara, det hans arbete blefve stympadt eller vanställdt till skada för konsten och författarens rykte.

I anledning af denna motion yttrade allmänna besvärs- och ekonomiutskottet i utlåtande (n:o 34) d. 4 Febr. 1851 att, som ett dramatiskt arbete genom uppförande på scenen blefve till allmänhetens kännedom öfverlemnadt, och således samma rättsgrund, som föranledt det i T. F. 1 § 9 mom. stadgade förbud mot spridande genom tryck af ett utaf annan person författadt eller förlagdt arbete, äfven uti ifrågavarande fall vore i viss mån tillämpligt, ansåge sig utskottet böra tillstyrka rikets ständer, att hos Kongl. Maj:t i underdånighet anhålla, det stadgas måtte, att dramatiskt arbete utan afseende derå, om detta arbete varit genom tryck allmängjordt, icke finge utan rätte egarens tillstånd uppföras på skådeplats, förr än fem år förflutit, efter det samma arbete med författarens begifvande blifvit första gången uppfördt [1].

Utskottets förslag bifölls af samtliga riksstånden, och i enlighet härmed afgafs underdånig skrifvelse till Kongl. Maj:t (n:o 23) [2].

Med anledning af denna rikets ständers framställning utfärdades efter H. D:s hörande K. F. d. 20 Juli 1855 ang. förbud mot offentligt uppförande utan egarens tillstånd af svenskt dramatiskt eller för skådeplatsen författadt musikaliskt arbete. Förordningen var af följande lydelse:

"§ 1.

Svenskt dramatiskt arbete må ej offentligen uppföras, med mindre författaren dertill lof gifvit. Vid författarens död upphöre detta förbud; dock så, att, om författaren låtit genom tryck offentliggöra arbetet, men aflider innan fem år förflutit efter det år, då tryckningen skedde, hans arfvingar ega tillgodonjuta samma skydd under den tid, som derå kan återstå. Har författaren låtit trycka

[1]) En ledamot af utskottet, med hvilken två andra instämde, reserverade sig så till vida, som han ansåg, att *samma* rättighet borde tillerkännas författare i afseende på deras arbetens uppförande på scenen, som T. F. medgifver dem i afseende på eftertryck.

[2]) Betecknande för den vacklande uppfattningen af författarerättens verkliga natur och väsende är, att medan hos ridd. och adeln en af de nyssnämnda reservanterna från utskottet anmärkte, att begränsningen af skydd under fem år vore en godtycklig inskränkning i författarens eganderätt, så framhölls deremot inom presteståndet, att då förut alls ingen skyddstid i berörda afseende funnits, och teaterföreståndare i landsorten i allmänhet ej hade råd att utgifva stora honorarier(!), till en början icke så litet vore vunnet med fem års *privilegium exclusivum* åt författaren.

arbetet utan att gifva sig offentligen tillkänna, vare det, sedan fem år förflutit efter det, då tryckningen skedde, en hvar tillåtet att arbetet offentligen uppföra.

Öfversättare anses lika med författare. Har författare öfverlåtit sin eganderätt till annan person, inträde denne i den rätt, författaren egt.

§ 2.

Den, som, i strid med stadgandet uti § 1, utan egarens lof offentligen på skådeplats uppförer eller låter uppföra sådant dramatiskt arbete, hvarom i näst föregående § sägs, eller någon betydligare del deraf, gifve för hvarje gång i skadestånd till egaren så mycket, som vid tillfället, då uppförandet skedde, influtit, utan afdrag för några kostnader eller för annat arbete, som kan vara vid samma tillfälle uppfördt. Kan beloppet deraf ej skyndsamt utredas, varde skadeståndet bestämdt efter annan grund, som skälig pröfvas. Lägsta belopp, hvartill skadestånd för hvarje gång sättas må, vare tjugufem riksdaler banko, äfven om så mycket bevisligen ej influtit.

§ 3.

Hvad sålunda om dramatiskt arbete är stadgadt, gälle ock för sådant musikaliskt arbete af svensk författare, som är för skådeplatsen afsedt.

§ 4.

Denna författning eger ej tillämpning på arbete, som härförinnan blifvit offentligen uppfördt.

Det alle etc."

T. F. innehöll inga bestämmelser om författarerättens nationela eller territoriela begränsning, men tolkades så, att författarens nationalitet blef det bestämmande vid afgörande af frågan, huruvida vår lag skulle å en skrift tillämpas eller icke [1]). Alla en svensk författares skrifter skyddades alltså af svensk lag, vare sig de voro offentliggjorda eller icke, och vare sig offentliggörandet, der sådant egt rum, försiggått inom eller utom landet. Deremot fans intet skydd eller möjlighet till skydd för utländske författare här i riket, hvilket hade till följd, att svenske författare regulariter icke heller kunde påräkna skydd i utlandet. Till förekommande af, att i den ena staten eftertrycktes skrifter, till hvilka förlagsrätten tillhörde en annan stats undersåtar, hade i våra grannlän-

[1]) Se Bih. till riksståndens prot. 1844—45. tredje saml. n:o 21 s. 9; D:o till riksdagens prot. 1877. första saml. I. 2 n:o 17 s. 38.

der, Danmark och Norge, eftertryck af skrifter, till hvilka främmande staters undersåtar egde förlagsrätt, blifvit förbjudet, i Danmark genom K. F. d. 7 Maj 1828 och i Norge genom Lag d. 13 Sept. 1830, vid lika ansvar, som för dylikt ingrepp i egna landsmäns rätt förut var stadgadt, men i båda dessa författningar var uttryckligen bestämdt, att tillämpning deraf egde rum för undersåtar endast i de stater, *der eftertryck af skrifter, förlagda af danska eller norska undersåtar, vore eller blefve förbudet.*

Dels för att tillförsäkra svenska undersåtar det hägn för författarerätt, som, under vilkor af reciprocitet, på nyssnämnda sätt blifvit eller eljest kunde blifva dem tillförsäkradt, *dels och* emedan det vore med allmänt rättsbegrepp öfverensstämmande, att förlagsrätt lika som annan egendom, ehvad den tillhörde eget eller annat lands undersåtar, borde af lag skyddas, föreslog Kongl. Maj:t i nådig prop. till riksens ständer d. 10 Okt. 1844 (n:o 65) sådant tillägg till slutet af T. F. § 1 mom. 9, att det vid samma ansvar, som för eftertryck af skrift utan behörigt tillstånd blifvit stadgadt, äfven skulle vara förbjudet att utan sådant tillstånd trycka eller eftertrycka skrift, dertill andra staters undersåtar egde förlagsrätt, "så vida i dessa stater svenske undersåtares förlagsrätt enahanda skydd genom lag åtnjuter".

K. U. [1]) yttrade med anledning häraf, att utskottet jemväl för sin del funne de i den kongl. propositionen åberopade rättsskäl vara i och för sig sjelfva så talande, att de borde äfven hos oss göras gällande genom lag, fastän fullt motsvarande fördelar ej kunde påräknas för Sverige vid jemförelse med de länder, hvilkas literatur vore vidsträcktare spridd än den svenska; hvadan utskottet tillstyrkte den föreslagna grundlagsändringen. Förslaget, som endast hos bondeståndet blef föremål för öfverläggning, blef af samtliga riksstånden antaget att hvila till nästa riksdag. Det godkändes då, den 19 Jan. 1848, af tre stånd, men blef af bondeståndet utan diskussion ogilladt. De hufvudsakligaste invändningarna mot förslaget voro, att, då skyddet för främmande literära alster skulle bero på reciprocitet, detta skulle medföra nödvändighet för svensk domstol att känna utländsk lag och döma derefter, samt att, då eftertryck af svensk skrift utomlands sällan skulle komma i fråga, medan deremot med utländska skrifter i vårt land motsatsen ofta inträffade, grundlagsändringen endast skulle gagna utländska förläggare, men vara för Sverige sjelf ofördelaktig. Dessa invänd-

[1]) Utl. d. 28 Nov. 1844 (n:o 21).

ningar bemöttes af 1856—58 års K. U. (mem. n:o 35), som anförde: att det förhållande i afseende på utländsk lag, som genom det nya stadgandet skulle uppkomma, icke vore något annat än det, som i internationela privaträttsfrågor t. ex. arfstvister ganska ofta förekomme, hvarvid den part, som åberopade den utländska lagen (här utländingen), måste bevisa dess tillvaro och innehåll; att vidare fördelen af ömsesidigt förbud mot eftertryck inom de skandinaviska länderna, hvilka här förnämligast borde afses, vore på Sveriges sida; samt slutligen, att det för öfrigt icke borde vara den *materiela nyttan* utan *rättvisan*, som bestämde ett samhälles liksom den enskildes handlingssätt. På dessa skäl föreslog utskottet, som med anledning af en till utskottet öfverlemnad motion ansett sig böra upptaga ärendet, att § 1 mom. 9 T. F. måtte erhålla ett sådant tillägg som det af 1844 års K. U. tillstyrkta. Ridd. och adeln, preste- och bondeståndet antogo oförändradt utskottets förslag att hvila till nästa R. D., men borgareståndet ville, att det ifrågavarande tillägget borde erhålla följande lydelse: "Är med främmande magt öfverenskommelse slutad om ömsesidigt skydd för begge magternas undersåtar mot olofligt eftertryck i det ena landet af böcker och skrifter, som i det andra landet utgifvas, gälle, vid i Sverige begången öfverträdelse deraf, hvad i afseende å eftertryck af inhemsk skrift stadgadt är."

Detta borgerskapets förslag var i så måtto mindre omfattande än det af utskottet framstälda, som det förra mot eftertryck värnade undersåtar endast i det land, med hvilket särskild öfverenskommelse derom blifvit af Sverige ingången, hvaremot det senare tilldelade skydd åt medborgare äfven i de länder, der den inhemska lagstiftningen utan någon särskild traktat med Sverige förbjöd eftertryck af svensk skrift.

Då samtliga stånden vidblefvo sina beslut i ärendet, skedde omröstning i förstärkt K. U., hvarvid *borgareståndets* förslag antogs att hvila till grundlagsenlig behandling i vanlig ordning [1]).

Vid 1859—60 års R. D. bifölls förslaget af ridd. och adeln samt preståndet äfvensom (efter votering) af borgareståndet, men *förkastades* af bondeståndet [2]).

[1]) K. U. mem. n:o 49, 55, 64.

[2]) Prot. hos ridd. och adeln B. 2 s. 358—9, prestest. B. 2 s. 88, borgarest. B. 1 s. 533, bondest. B. 3 s. 365.

Ännu en gång under ståndsriksdagarnes tid återkom frågan, då under 1865—66 års R. D. motion (n:o 107) väcktes i borgareståndet [1]) derom, att en ny författning om literär eganderätt skulle införas vid sidan om T. F. att gälla i de fall, då T. F. och K. F. d. 20 Juli 1855 ej kunde tillämpas. Den föreslagna författningen, som skulle vara af civillags natur, utsträckte den förut endast *svensk* undersåte tillkommande författarerätt att äfven gälla för *norsk* och *dansk* undersåte, så länge norska lagen om eftertryck d. 13 Sept. 1830 och danska lagen d. 20 Dec. 1857 eller motsvarande lagar, mot vilkor af ömsesidighet, i Norge och Danmark skyddade svensk undersåtes författarerätt; samt för *finsk*, så snart finsk lag åt svensk undersåte tillerkände samma rätt. Förslaget upptog jemväl bestämmelse om, att den laglige egaren till ett på danskt eller norskt språk utgifvet arbete skulle hafva uteslutande rätt att utgifva det i svensk öfversättning, såvida svensk författare enligt norsk eller dansk lag innehade motsvarande rätt, och författaren eller den laglige utgifvaren *dels* på titelbladet af sitt arbete tillkännagifvit sin afsigt att utöfva öfversättningsrätten till samma arbete, *dels ock* fullföljt berörda afsigt, så att åtminstone en del af öfversättningen vore i svensk bokhandel tillgänglig inom två år efter originalets utgifning och hela öfversättningen inom tre år, ifrån samma tid räknadt. L. U. [2]), dit ärendet remitterats, sade sig fullkomligt dela motionärens mening om önskvärdheten af en internationel lagstiftning uti förevarande ämne. Endast deruti skilde sig utskottet från motionären, *såvidt sjelfva saken anginge*, att den af honom föreslagna internationela lagstiftningen borde afse icke allenast de skandinaviska länderna utan äfven andra stater, som fordra och erbjuda reciprocitet. Hvad åter beträffade *formen* för ifrågavarande lagstiftning, delade äfven utskottet motionärens åsigt, att denna lämpligast borde erhålla civillags natur. Icke desto mindre ansåg utskottet det vara omöjligt att, på sätt motionären föreslagit, ställa en särskild lag om den internationela literära eganderätten bredvid T. F:s dåvarande, för en sådan eganderätt alldeles icke gynsamma stadganden (T. F. § 1 mom. 7 och 12). Om en lagförändring i det af motionären föreslagna syftet skulle ske, så borde efter utskottets mening antingen med förändring af T. F. de nya stadgandena i densamma upptagas eller också åtminstone de föreskrifter i nämnda förordning, som anginge utgifvande af utländsk skrift och öfver-

[1]) Af Herr August Blanche.
[2]) Betänk. n:o 36

sättning deraf, upphäfvas för att kunna ersättas med stadganden af annan syftning och af civillags natur. En förutgången grundlagsändring af sistnämnda beskaffenhet syntes utskottet vara ett oundgängligt vilkor för frågans vidare behandling i vanlig lagstiftningsväg; och då det låge utom utskottets befogenhet att yttra sig om företrädet af det ena eller andra af ofvannämnda alternativ för T. F:s ändrande, samt vid ofvan anförda förhållande motionen icke i den ordning, den till rikets ständers pröfning inkommit, kunde till någon ständernas åtgärd föranleda, fann sig utskottet böra hemställa, *att motionen måtte lemnas utan vidare afseende.*

Utskottets hemställan bifölls af samtliga riksstånden [1]), och dermed var frågan tillsvidare förfallen. Att den sedermera icke lemnades olöst, skall fortsättningen utvisa.

Det dröjde ej länge efter den nya R. O:s införande, innan man upptog idén att gifva reglerna om författarerätt civillags natur. K. U. hemstälde vid 1871 års R. D. i mem. n:o 7 med förslag till ny T. F., att ur densamma måtte uteslutas de i 1 § 9 mom. förekommande bestämmelserna i afseende på nämda rätt. De inneburo inga garantier för tryckfriheten och vore helt och hållet af civilrättslig natur; de vore ock af beskaffenhet att behöfva i väsentlig mån omarbetas och tillökas med nya stadganden, i följd hvaraf lagstiftningen i detta ämne, om den gjordes så fullständig, som omständigheterna kräfde, skulle växa ut till den bredd, att den upptoge T. F:s flesta §§.

I kongl. prop. till 1873 års R. D. (n:o 13) med förslag till förändrad lydelse af § 1 mom. 1, 3 och 9 T. F. läggas nyss anförda skäl till grund för ett förslag, enligt hvilket stadgandena om författarerätt skulle afskiljas från T. F. och i stället der intagas en föreskrift, att angående sådan rätt skulle gälla hvad som stadgades i särskild lag, stiftad i den ordning 87 § R. F. föreskrefve; hvarjemte Kongl. Maj:t förklarade sig hafva för afsigt att till den R. D., då förslaget, derest det blefve hvilande, kunde slutligen antagas, framlägga förslag till lag angående den literära eganderätten.

Förstnämnda förslag hann emellertid både att förklaras hvilande och slutligen antagas [2]), innan sistnämnda förslag blef färdigt. Vid sådant förhållande

[1]) Ridd. och adeln B. 5 s. 40, prestest. B. 4 s. 370, borgarest. B. 3 s. 613, bondest. B. 5 s. 247.

[2]) Den 12 Febr. 1876 (prot. F. K. n:o 4 s. 6, A. K. n:o 7 s. 4).

och på det icke genom grundlagsändringsförslagets antagande en lucka i lagstiftningen skulle uppstå, utfärdades i enlighet med Kongl. Maj:ts af R. D:n bifallna förslag[1]) en förordning, dagtecknad d. 20 Mars 1876, hvarigenom de stadganden om författarerätt, som uteslötos ur T. F., skulle bibehållas vid gällande kraft, *intill dess fullständigare lag i ämnet kunne komma till stånd.* Förslag till sådan lag hade inom justitiedepartementet utarbetats och remitterades d. 9 Juni 1876 till H. D. för det ändamål 87 § R. F. omförmäler. H. D. framstälde anmärkningar, och sedan förslaget i anledning häraf blifvit omarbetadt, öfverlemnades det af Kongl. Maj:t till R. D:ns godkännande genom nådig proposition (n:o 17) d. 19 Jan. 1877. Propositionen åtföljdes af statsrådets och H. D:s protokoll i ärendet med bilagor. Häri innehållas utom sjelfva det till pröfning framlagda förslaget äfven tvenne andra neml. *dels* det ursprungliga, inom justitiedepartementet utarbetade förslaget, *dels och* ett af H. D. vid granskning häraf upprättadt "utkast" med förslag tiil lag i ämnet.

Det kongl. förslaget remitterades till L. U., som (i utlåtande n:o 20) fann, att de grundsatser, på hvilka förslaget var bygdt, i allmänhet ej lemnade rum för berättigade anmärkningar; men då utskottet likväl i några fall hade en från förslaget skiljaktig uppfattning, framlade utskottet sjelf, på basis af den kongl. propositionen men med vissa tillägg och afvikelser, ett förslag till "lag angående eganderätt till skrift", hvilket utskottet hemstälde, att R. D:n ville för sin del antaga. Ärendet återremitterades af kamrarne till utskottet, som med anledning af de inom kamrarne gjorda anmärkningar och fattade skiljaktiga beslut i flera punkter afgaf nytt utlåtande (n:o 37) och nytt lagförslag d. 12 Maj 1877. Detta sista förslag bifölls af båda kamrarne d. 16 i samma månad[2]), och i enlighet härmed blef underdånig skrifvelse till Kongl. Maj:t (n:o 69) affattad. Det heter här, att R. D:n vid behandling af det kongl. förslaget "funnit anledning till några få anmärkningar" (som närmare angifvas) och derför ej kunnat bifalla förslaget oförändradt, men deremot för sin del beslutat följande:

---

[1]) K. prop. n:o 7 till R. D:n 1876; prot. F. K. d. 23 Febr., A. K. d. 24 Febr.
[2]) Prot. F. K. d. 16 Maj n:o 43 s. 17, A. K. s. d. n:o 63 s. 32.

"Lag, angående eganderätt till skrift.

1 Kap.

Om skydd mot eftertryck.

1 §.

Författare vare berättigad att, med andras uteslutande, låta genom tryck mångfaldiga sin skrift, ehvad den förut blifvit offentliggjord eller förefinnes endast i handskrift.

Till skrift hänföres i denna lag jemväl musikaliskt arbete, affattadt med noter eller annan teckenskrift, så ock naturvetenskaplig teckning, land- eller sjökarta, byggnadsritning eller annan dylik teckning eller afbildning, som ej är, efter sitt hufvudsakliga ändamål, att betrakta såsom konstverk.

2 §.

Den enligt 1 § författare tillerkända rätt innebär äfven rättighet för honom att, med andras uteslutande, låta genom tryck mångfaldiga sin skrift i öfversättning från en till annan munart af samma språk. Svenska, norska och danska anses i detta hänseende såsom olika munarter af samma språk.

3 §.

Skrift, som författare låter samtidigt utgifva på olika och å titelbladet uppgifna språk, varde ansedd såsom på hvartdera af dessa språk författad.

4 §.

Den, som öfversätter skrift till annat språk, hafve för sin öfversättning, der honom ej enligt denna lag är förbjudet att öfversättningen genom tryck utgifva, den författarerätt, som i 1 § är nämnd, en hvar obetaget att med enahanda rätt göra annan öfversättning af samma skrift.

5 §.

Utgifvare af periodisk skrift, så ock af skrift, som består af sjelfständiga bidrag från särskilde medarbetare, anses såsom skriftens författare, dock utan rätt att till sådan skrift lemnadt bidrag särskildt utgifva. Sedan ett år förflutit från det bidraget offentliggjordes, vare dess författare oförhindrad att sjelf utgifva detsamma.

6 §.

Författare må sin omförmälda rätt med eller utan vilkor eller inskränk-

ning öfverlåta på en eller flere. Gör han det ej, gånge den rätt vid författarens död öfver till hans rättsinnehafvare efter lag.

Den, som genom öfverlåtelse erhållit förlagsrätt till en skrift, må ej, utan uttryckligt medgifvande af författaren, utgifva mera än en upplaga och denna ej större än ett tusen exemplar.

7 §.

Författarerätt vare gällande under författarens lifstid och femtio år efter hans död. Der två eller flere gemensamt författat en skrift, som ej består af sjelfständiga bidrag från särskilde medarbetare, räknas dessa femtio år från den senast aflidne författarens död.

8 §.

För skrift, utgifven af vetenskapligt samfund eller annan förening, som utesluter personlig författarerätt, så ock för skrift, som utgifves först efter författarens död, njutes skydd mot eftertryck i femtio år från det skriften först utgafs. Lag samma vare om skrift af författare utan uppgifvet eller under diktadt namn; dock att, der författaren före utgången af femtionde året, från det skriften först utgafs, gifver sig tillkänna antingen å titelbladet till ny upplaga eller genom anmälan i Justitiedepartementet och tre gånger i allmänna tidningarna införd kungörelse, han då må njuta till godo den rätt, som i 7 § sägs.

9 §.

Utgifves en skrift i flere afdelningar med inbördes sammanhang, då skall den i 8 § nämnda skyddstid räknas från det år, den sista afdelningen utgafs. Har en afdelning utgifvits senare än tre år efter den närmast föregående, varde skyddstiden för den äldre af dessa afdelningar, så ock för tidigare, räknad från det år, den sista bland de äldre afdelningarna utgafs.

10 §.

Der ej i tryckfrihetsförordningen eller denna lag annorledes är stadgadt, vare såsom eftertryck förbjudet att, utan vederbörandes tillåtelse, annans skrift i dess helhet eller delvis trycka, så länge stadgad skyddstid derför ej förflutit. Ej varde eftertryck lofligt derföre, att oväsentliga ändringar, förkortningar eller tillägg vidtagas.

Såsom eftertryck anses jemväl, då utan tillåtelse öfversättning utgifves af annans otryckta skrift, eller öfversättning utgifves i strid mot 2 §, eller för-

läggare eller den, som tryckningsrätt till skrift å honom öfverlåtit, verkställer skriftens tryckning i strid mot förlagsaftalet.

11 §.

Förbudet mot eftertryck må ej utgöra hinder att vid författandet af nytt, i det väsentliga sjelfständigt arbete begagna tryckt skrift på det sätt, att ordagrant eller i sammandrag anföras delar deraf, som åberopas till bevis eller upptagas till granskning, belysning eller ytterligare bearbetning.

Icke heller må såsom eftertryck anses, att delar af tryckt skrift eller, der den är af ringa omfång, hela skriften intages i sådan, ur flera arbeten hemtad samling, som göres för att tjena till bruk vid gudstjenst eller vid den elementära undervisningen i läsning, musik eller teckning eller till historisk framställning; likasom ej heller att i musikaliskt arbete ord aftryckas såsom text.

Då annans skrift sålunda begagnas, skall författaren uppgifvas, så framt hans namn finnes å skriften utsatt.

12 §.

Till eftertryck hänföres ej heller, att i periodisk skrift intaga ur annan sådan skrift hemtad uppsats; dervid den nyttjade skriftens titel likväl skall uppgifvas. Vetenskapliga afhandlingar och vittra arbeten äfvensom andra uppsattser, så vida de äro af större omfång, må dock ej införas, om förbehåll om eftertryck blifvit gjordt vid deras början.

2 Kap.

Om begagnande af skrifter för skådebanan.

13 §.

Dramatiskt eller musikaliskt-dramatiskt arbete må ej offentligen uppföras utan samtycke af författaren eller den, som enligt denna lag innehar författarens rätt; dock vare offentligt föredragande af sådant arbete tillåtet, der det sker utan utstyrsel för skådebanan.

Så framt ej annorledes är aftaladt, medför samtycke, som nämndt är, för den, som det erhållit, rätt att uppföra arbetet så ofta han för godt finner, men ej att någon rätt dertill på annan öfverlåta.

Arbetets egare vare, så vida ej annorlunda är aftaladt, icke förment att lemna slikt samtycke åt flere. Har egaren åt någon lemnat uteslutande rätt

att uppföra arbetet, men denne under fem på hvarandra följande år ej deraf sig begagnat, är egaren oförhindrad att lemna samtycke äfven åt andra.

14 §.

Författares eller öfversättares i detta kap. omförmälda rätt gäller för hans lifstid och fem år efter hans död. Har författare eller öfversättare ej gifvit sig till känna, vare det, sedan fem år förflutit från det arbetet först uppfördes eller genom tryck offentliggjordes, en hvar tillåtet att samma arbete uppföra.

3 Kap.

Om påföljd af denna lags öfverträdande.

15 §.

Den, som gör sig skyldig till eftertryck, straffes med böter från och med tjugu till och med ett tusen kronor. Derjemte hafve han till målseganden förbrutit upplagan och ersätte honom värdet af de exemplar deraf, som ej finnas i behåll, beräknadt efter boklådspriset för exemplar af den senast utgifna rättmätiga upplagan. Är arbete olagligt allenast till viss afskild del af det hela, skall hvad här är stadgadt tillämpas endast på denna del.

För den, som i strid mot denna lag uppför eller låter uppföra dramatiskt eller musikaliskt-dramatiskt arbete, vare bot som ofvan är sagdt; och skall han i skadestånd till målseganden utgifva hela det belopp, som vid tillfället influtit, utan afdrag för kostnader eller för hvad af inkomsten kan belöpa på annat stycke, som vid samma tillfälle blifvit uppfördt.

Kunna nu sagde grunder för beräkning af skada genom eftertryck eller uppförande af dramatiskt eller musikaliskt-dramatiskt arbete icke följas, varde skadeståndet bestämdt efter annan grund, som pröfvas skälig. Lägsta belopp, hvartill skadestånd må sättas, vare femtio kronor.

16 §.

Alla uteslutande för den olofliga tryckningen af en skrift användbara materialier, såsom stereotyp- och andra plåtar samt formar, så ock för olofligt uppförande af dramatiskt eller musikaliskt-dramatiskt arbete gjorda afskrifter skola tagas i beslag; och varde, der ej parterna annorlunda öfverenskomma, med det i beslag tagna så förfaret, att missbruk dermed ej kan ske.

17 §.

För underlåtenhet att, på sätt i 11 och 12 §§ stadgas, uppgifva författares namn eller titeln å periodisk skrift, vare straffet böter, högst ett hundra kronor.

18 §.

Hvad nu är stadgadt angående straff, skadestånd och egendoms förlust, gälle ock i tillämpliga delar för den, som, med vetskap om ett arbetes olaglighet, det till salu håller eller i riket till försäljning inför.

4 Kap.

Allmänna bestämmelser.

19 §.

Denna lag tillämpas på skrift af svensk medborgare; och anses skrift, som utan uppgifvet eller under diktadt författarenamn blifvit af svensk förläggare utgifven, vara af svensk medborgare författad, derest ej annat förhållande ådagalägges. Lagens bestämmelser kunna, under förutsättning af ömsesidighet, af Konungen förklaras delvis eller helt och hållet gälla äfven för annat lands medborgares skrifter.

20 §.

Eges skrift af flere, skall samtycke, som erfordras för att tryckning eller offentligt uppförande må ske, lemnas af en hvar bland dem; dock vare i fråga om musikaliskt-dramatiskt arbete tillfyllestgörande att, då texten är det hufvudsakliga, samtycke lemnas af dennes författare och, i motsatt fall, af tonsättaren.

21 §.

Vid tillämpning af de i 5, 7, 8, 9, 13 och 14 §§ gifna tidsbestämmelser inberäknas icke det kalenderår, under hvars lopp det förhållande inträffat, med afseende hvarå bestämmelsen meddelats.

22 §.

Ej må författarens i denna lag stadgade rätt i afseende å skrift, som otryckt finnes i författarens, hans enkas eller arfvingars ego, för gäld i mät tagas eller vid konkurs till borgenärer öfvergå.

23 §.

Förbrytelse mot denna lag må ej åtalas af annan än målsegande.

24 §.

Härigenom upphäfvas förordningarna den 20 Juli 1855, angående förbud mot offentligt uppförande utan egarens tillstånd af dramatiskt eller för skådeplatsen författadt musikaliskt arbete, samt den 20 Mars 1876, angående eganderätt till skrift; och tillämpas denna lag på redan offentliggjorda arbeten; dock att den i 7 § stadgade skyddstid för skrift, hvars författare aflidit före den dag, då lagen blifver gällande, från den dag beräknas, samt att lagen i öfrigt icke verkar inskränkning i den rätt, som blifvit enligt äldre lag förvärfvad. Ej heller må hvad i 2 kap. af denna lag är stadgadt ega tillämpning å dramatiskt eller musikaliskt-dramatiskt arbete, som blifvit offentligen uppfördt innan förordningen den 20 Juli 1855 trädde i kraft."

Hvad R. D:n sålunda beslutat blef efter H. D:s hörande lag den 10 Augusti 1877 [1]).

För märkligare olikheter mellan denna lag och de många förslag, som närmast föregått det slutligen antagna, blir tillfälle att redogöra i sammanhang med framställningen af den gällande rätten i vårt ämne.

Denna innefattas i nyssnämnda lag d. 10 Aug. 1877, hvilken emellertid undergått vissa ändringar i fråga om *öfversättningsrätten*. Enligt 1877 års lag i dess ursprungliga lydelse hade visserligen författaren uteslutande rätt att låta genom tryck mångfaldiga sin skrift i öfversättning från en till annan munart af samma språk, och om författaren samtidigt utgifvit sin skrift på olika å titelbladet angifna språk, skulle skriften anses på hvartdera af dessa språk författad; men i öfrigt var endast *otryckt* skrift skyddad mot öfversättning utan samtycke af författaren; *tryckta* skrifter fingo i allmänhet af en hvar öfversättas. Enligt det i justitiedepartementet först utarbetade förslaget skulle öfversättningsrätten i ena som i andra fallet vara författaren förbehållen; dock skulle författaren, i händelse skriften var *tryckt*, iakttaga: att å titelbladet gjordes förbehåll om öfversättningsrätt; att inom tre månader efter originalarbetets utgifvande ett exemplar deraf aflemnades till kongl. biblioteket; att, ifrån sagda aflemnande att räkna, utgifvandet af öfversättning till det eller de språk, hvartill öfversättningsrätt skulle bevaras, begyntes inom nio månader och fullbordades inom två år, och att inom samma tider till nämnda bibliotek af-

[1]) Text med utdrag af motiv och riksdagsförhandlingar i ärendet finnes i N. J. A. Afd. II. andra årg. n:o 2.

lemnades ett exemplar af det i öfversättning utgifna. För dramatiskt arbete skulle tidsbestämmelserna sålunda förkortas, att originalarbetet inom en månad från utgifvandet till biblioteket aflemnades, och att inom sex månader från aflemningsdagen den fullbordade öfversättningen blefve samma bibliotek tillstäld (§ 3). Bestämmelserna skulle tillämpas ej blott på svensk mans arbete utan jemväl på utländings verk, som af svensk förläggare utgåfves, och under förutsättning af ömsesidighet kunna af konungen förklaras delvis eller i deras helhet och med den utsträckning af tiden för skyddet mot öfversättning, som kunde finnas lämplig, gälla äfven för andra länders medborgares arbeten, som icke af svensk förläggare utgåfves (§ 14).

Mot detta förslag, i hvad det angick författarens uteslutande öfversättningsrätt till *tryckt* skrift, gjordes i H. D. åtskilliga anmärkningar. En sådan rätt finge sin egentliga betydelse endast genom öfverenskommelser med främmande länder, och dervid skulle de öfvervägande fördelarne komma utländingen till godo. För ett folk, hvars språkområde vore så inskränkt som det svenska, kunde icke ett band på öfversättningsfriheten undgå att verka hämmande på spridning af kunskap och upplysning. Behofvet vore större för oss att öfversätta utlandets bättre verk, än hvad det vore för utländingen att öfversätta våra; och det kunde befaras, att utländske författare fordrade så höga arvoden för rätten att öfversätta deras skrifter, att dessas öfversättning under skyddstiden omöjliggjordes, under det tvärt om de utländska förläggarne icke skulle bjuda de svenske författarne någon motsvarande godtgörelse för rätten att öfversätta *deras* arbeten. Vid sakens föredragning i justitiedepartementet efter H. D:s hörande anmärkte chefen för nämnda departement dessutom, att om man icke ville göra det ifrågavarande skyddet ovilkorligt utan stadga vilkor för dess tillgodogörande, dessa vilkor skulle vålla, att skyddet blefve af en ganska tvifvelaktig nytta för författarne sjelfva. Särskildt blefve vilkoret att inom viss kort tid sjelf utgifva arbetet i öfversättning svår att uppfylla. Å andra sidan hade alltid en författare, som antoge, att hans skrift skulle få afsättning och ville skydda sig mot öfversättning till annat språk, den utvägen öppen att samtidigt utgifva skriften på båda språken.

På dessa grunder blef förslaget i denna del öfvergifvet och öfversättningsfriheten proklamerad såsom regel. Väl gjorde L. U., som ansåg, att författarens rätt till alstren af hans andliga verksamhet ej borde vara inskränkt blott

till det språk, i hvilket han sjelf klädt sina tankar, ett försök att motverka öfversättningsfriheten och föreslog i sådant ändamål följande stadgande:

"Har författare vid utgifvandet af skrift genom tillkännagifvande på titelbladet förbehållit sig uteslutande rätt att föranstalta om öfversättning af densamma till ett eller flera uppgifna språk, och har han, inom två år från den tid skriften först tycktes, sådan öfversättning utgifvit; vare under fem år från nämnda tid annan förbjudet att öfversättning deraf utgifva på det eller de språk, hvartill öfversättningsrätten sålunda blifvit förvarad."

Förslaget blef emellertid af båda kamrarne sammanstämmande afslaget, och dermed var frågan tills vidare afgjord. Men vid R. D:n 1882 väcktes motion (n:o 1) i A. K.[1]) med förslag, att R. D:n måtte för sin del besluta ett stadgande af alldeles samma innehåll som det nyss anförda[2]). L. U. tillstyrkte förslaget, efter att hafva visat, huru på grund af en mängd internationela konventioner skydd för tryckt skrift, deruti inbegripet äfven skydd, under vissa vilkor, mot öfversättning af sådan skrift på i allmänhet fem års tid, kunde sägas hafva öfvergått till europeisk internationel rätt; likasom utskottet fann äfven för vårt land tiden vara inne att möjliggöra afslutande på grund af § 19 i lagen om eganderätt till skrift, af internationela öfverenskommelser, som mot öfversättning utan medgifvande kunde skydda inhemske författare i utlandet och utländske i Sverige [3]). Med anledning af återremiss afgaf utskottet nytt utlåtande (n:o 55), deruti utskottet upptog och besvarade inom kamrarne gjorda anmärkningar samt förnyade förslaget, hvilket nu bifölls af båda kamrarne. I infordradt yttrande fann H. D. med åberopande af sin i 1877 års lag godkända mening R. D:s åsigt ej innefatta tillräcklig grund för den föreslagna lagförändringen och afstyrkte bifall till förslaget, som emellertid godkändes af Kongl. Maj:t och blef lag i Kongl. Maj:ts nådiga förordning af den 10 Januari 1883 angående förändrad lydelse af 3, 10 och 21 §§ i lagen angående eganderätt till skrift d. 10 Aug. 1877.

Härigenom tillades i § 3 ett andra stycke, innefattande det föreslagna stadgandet, ordagrant sådant det här ofvan återgifvits.

Öfriga i förordningen omnämnda §§ fingo följande förändrade lydelse:

[1]) Af Herr Sigfried Wieselgren.

[2]) Redogörelse för ärendets behandling i R. D:n och derefter i H. D. finnes i N. J. A. afd. II, sjunde årg. n:o 5 s. 27—37.

[3]) L. U:s utl. n:o 24 vid R. D:n 1882.

§ 10, andra stycket: "Såsom eftertryck anses jemväl, då utan tillåtelse öfversättning utgifves af annans otryckta skrift, eller öfversättning utgifves i strid mot 2 *eller* 3 §, eller förläggare eller den, som tryckningsrätt till skrift å honom öfverlåtit, verkställer skriftens tryckning i strid mot förlagsaftalet"; och

§ 21: "Vid tillämpning af de i 3, 5, 7, 8, 9, 13 och 14 §§ gifna tidsbestämmelser inberäknas icke det kalenderår, under hvars lopp det förhållande inträffat, med afseende hvarå bestämmelsen meddelats".

III. Författarerättens objekt.

Föremål för författarerätten äro i allmänhet tankearbeten af literär beskaffenhet. Lagen kallar dem *skrifter* utan att närmare inlåta sig på, hvad som dermed i förevarande fall bör förstås. Endast så mycket får man veta, att författarerätten gäller skrift, ehvad den förut blifvit offentliggjord eller förefinnes endast i handskrift, och att till *skrift* hänföres "jemväl musikaliskt arbete, affattadt med noter eller annan teckenskrift, så ock naturvetenskaplig teckning, land- eller sjökarta, byggnadsritning eller annan dylik teckning eller afbildning, som ej är efter sitt hufvudsakliga ändamål att betrakta såsom konstverk" (§ 1). Att emellertid ordet skrift här *icke* har den betydelse, hvarunder det förekommer i T. F. (allt som genom tryck lägges under allmänhetens ögon), följer *dels* deraf, att enligt K. F. d. 10 Aug. 1877 rörande utsträckt tillämpning af lagen ang. efterbildning af konstverk d. 3 Maj 1867 denna *senare* lag och *icke* lagen angående eganderätt till skrift skall hafva tillämpning å sådan efterbildning af konstverk, som genom tryck återgifves, *dels ock* deraf, att lagen angående eganderätt till skrift uttryckligen gäller äfven handskrifter. Att icke heller hvarje grafisk eller genom tryck gjord framställning af ord grundlägger författarerätt, är uppenbart. Motiverna till 1877 års lag [1]) gifva vid handen, att objektet för denna rätt måste vara *en produkt af andligt arbete*, af *ideel verksamhet på literaturens område*. Men icke ens detta är tillräckligt. Blotta *afskrifvandet* af en annans skrifter kräfver ett visst mått af andlig verksamhet. Dock säger det sig sjelf, att någon *författarerätt* icke på detta sätt kan uppkomma. Författarerätten förutsätter *originalproduktion*, något

[1]) K. prop. 1877 n:o 17 s. 26.

nytt vare sig till form eller innehåll. Äfven ett blott *påbörjadt* arbete af detta slag njuter författareskydd, men deremot ej en samling af materialier, som endast bestå i anteckningar om gjorda iakttagelser, utdrag ur främmande skrifter o. d. [1]). Till arbetets omfång eller inre värde såsom literär produkt tages ej hänsyn [2]), lika litet som till graden af den möda, som på arbetet blifvit nedlagd. Men *individuelt* måste det vara. Ett naket meddelande af fakta kan icke medföra författarerätt. Stoffet har berättaren icke sjelf åstadkommit, och språket i egenskap af *meddelelsemedel* är allas egendom. Sålunda hafva i allmänhet annonser, priskuranter, program, kataloger, telegrafiska och andra underrättelser om nyheter för dagen, domstolsreferat o. s. v. intet auktorskydd. I *allmänhet* — neml. så länge de äro *blott* meddelanden om faktiska förhållanden, och så länge framställningssättet icke afser annat än att vara ett uttryck för dessa meddelanden. Men en katalog, upprättad öfver t. ex. en tafvelsamling, kan upptaga icke blott taflornas nummer och uppgift om hvad de föreställa äfvensom namnen på konstnärerna utan ock kritiska anmärkningar m. m. I dylikt fall inträder onekligen författarerätt. Och äfven om skriften i sin helhet icke innehåller annat än bestämda fakta, så kan den dock vara skyddad mot eftertryck med hänsyn till *framställningssättet*.

Ett mer eller mindre underhållande eller undervisande språk, en systematisk gruppering af innehållet anger i sin mån en intellektuel verksamhet af det slag som betingar författarerätt. På denna grund kunna resebeskrifningar, konversations- och facklexika, adress- och ordböcker, ja kokböcker och abc-böcker göra anspråk på auktorskydd [3]); likaså *samlingar*, t. ex. i sång- och bönböcker, af sådana skrifter, som redan äro *commune bonum* [4]). Då författarerätt förutsätter åstadkommandet af något individuelt, något icke förut befintligt, så kan t. ex. en person, som inhemtar sagor och visor ur folkets mun och återgifver dem ordagrant eller blott med korrigering af smärre oegentligheter, ej vara berättigad till författareskydd. På samma sätt förhåller sig med utgifvandet af gamla handskrifter. Den som, låt vara med stor möda,

[1]) Jemf. Harum s. 74.

[2]) Jemf. deremot för England Scrutton s. 105: "the work must have literary value" (gäller blott tryckta skrifter).

[3]) Jemf. Kohler, Autorrecht s. 289. En adresskalender, som icke innehåller annat än en efter gator eller alfabetiskt ordnad förteckning å hyresgäster eller husegare, är enligt K:s mening intet föremål för auktorrätt.

[4]) Dambach s. XXXII.

upptäcker och dechiffrerar en dylik, kan ej berömma sig af originalproduktion. Men om sagosamlaren utväljer, ordnar och ger ny, sjelfständig form åt materialet, och arkivforskaren publicerar handskrifterna med noter eller förklarande anmärkningar, så har den ene som den andre gifvit något af *sitt eget*, och för detta kan han påräkna rättens skydd mot reproducering utan hans samtycke [1]). Den omständigheten, att en upplysning om faktiska förhållanden grundar sig på vetenskapliga forskningar, hindrar icke, att äfven andra än den, som verkstält dessa forskningar, kunna meddela resultatet, sedan detta blifvit vetenskapens egendom [2]).

Objektet för författarerätten måste vara en produkt af andligt arbete på *literaturens* område. Att uppdraga gränsen för detta område är icke lätt; men så mycket kan man åtminstone säga, att dit icke räknas sådana skrifter, hvilka hafva ett annat ändamål än att med språkets hjelp meddela ett tankeinnehåll [3]). Vexel- och andra blanketter, kassa- och kontorsböcker, förskrifter o. d. kunna alltså icke vara föremål för författarerätt. Dylika "skrifter" hafva ett helt annat ändamål än det nyssnämnda. De skola ifyllas eller begagnas till mönster. Vidare lär det väl ej falla någon in att till literaturalster räkna sådana skrifter som t. ex. köpekontrakt, fullmagter, ordningsregler, instruktioner för arbetare o. d. Orsaken är, att dylika skrifter icke närmast komma i betraktande som ideela produkter, äfven om de äro det, utan som *viljeakter*. På dem är författarerätten följaktligen ej tillämplig. Detsamma gäller på alldeles samma grund om statens och offentliga myndigheters viljeakter: lagar, förordningar, reglementen, domar, traktater o. s. v. [4]). Härtill kommer, att dylika offentliga viljeyttringar äro ämnade att erhålla den största möjliga spridning, hvilket ändamål befordras derigenom, att det står en hvar fritt att utgifva dem. T. F. § 2 mom. 4, som uttryckligen tillåter detta [5]), ger äfven en hvar rätt att

---

[1]) Jemf. Kohler, Kunstwerk s. 26 ff; Stobbe s. 27 not 10; Klostermann s. 32—33.

[2]) Se härom prejudikat i N. J. A. afd. I 1882 n:r 162.

[3]) Jemf. Wächter s. 90: "Das literarische Erzeugniss ist die sprachlich gefasste Produktion eines geistigen Gehalts". Enligt Kohler, Autorrecht s. 260 måste föremålet för författarerätten vara "eine künstlerische Gedankendarstellung".

[4]) Jemf. Schuster, Wesen etc. s. 38.

[5]) I utlandet är denna rätt icke alltid oinskränkt. Portugisiska civillagen erkänner den väl, men med vilkor att den officiela texten noggrant återgifves, och att den redan blifvit af regeringen publicerad (art. 571). I Spanien få officiela aktstycken visserligen upptagas i sådana publikationer, som enligt sin beskaffenhet och sitt ändamål hafva att citera, kommentera, kritisera eller ordagrant återgifva dem, men ingen får publicera dem,

i allmänt tryck utgifva alla protokoll och handlingar, som förekomma hos domstolar, kommittéer och beredningar m. fl. publika verk — med undantag blott af sådant, som på särskilda grunder och enligt särskilda föreskrifter hemlighålles. Härmed äro åtskilliga slag af ideela arbeten uteslutna från författarerätt: på officielt uppdrag utarbetade lagförslag med motiver, kommittébetänkanden, anföranden i representativa församlingar o. d. Här är ett område, på hvilket i främmande lagar angående författarerätt enhet icke kunnat uppnås. Exempel erbjuda: den *finska*, som tillåter en hvar att med iakttagande af särskilda föreskrifter aftrycka enligt allmänt uppdrag afgifna utlåtanden och betänkanden, domstolars och embetsmyndigheters akter samt andra offentliga handlingar af alla slag (§ 10); den *italienska*, som ger *staten*, resp. provinsen eller kommunen, uteslutande reproduktionsrätt till arbeten, som på dess bekostnad och för dess räkning offentliggjorts (§ 11); och den *belgiska*, som stadgar, att offentlig myndighets officiela förhandlingar icke äro föremål för auktorrätt, men att alla andra genom staten eller offentliga förvaltningsmyndigheter åstadkomna publikationer grundlägga auktorrätt *antingen* till förmån för staten eller bemälda förvaltningsmyndigheter *eller* till förmån för auktor sjelf, såvida icke denne senare förytttrat sin rätt till staten eller de förvaltande myndigheterna (art. 11).

Det italienska stadgandet, att *staten* skulle hafva författarerätt till ett arbete, derför att det verkstälts för statens räkning och på dess bekostnad, står icke i öfverensstämmelse med auktorrättens verkliga natur och väsende. Låt vara, att den, som t. ex. på offentligt uppdrag utarbetar ett lagförslag, dermed endast fullgör en pligt, för hvars uppfyllande han åtnjuter lön af statsverket, så bör dock icke på sådan grund auktorrätten utan hans samtycke öfvergå till den, som bestält arbetet, på staten, lika litet som t. ex. författarerätten till en vetenskaplig prisskrift utan vidare förbehåll öfvergår från pristagaren till den, som utfäst belöningen. Denna har nemligen endast till ändamål, att ett visst arbete skall komma till stånd, och är icke en på förhand lemnad betalning för öfverlåtelse af författarerätten. På samma sätt äro lärare vid universiteten aflönade för att hålla offentliga föreläsningar och icke för att hålla föreläsningar, som af en hvar få utan författarnes samtycke tryckas och ut-

vare sig separat eller i samlingar, utan regeringens uttryckliga tillåtelse (art. 28); och i Ungern har *staten* uteslutande rätt att publicera lagtexter, dock utan hinder för enskilde att utgifva dem, försedda med noter eller kommentarer (art. 10).

gifvas. Att betänkanden och utlåtanden i statsangelägenheter, som afgifvits på offentligt uppdrag, riksdagsanföranden o. d. fritt få tryckas, torde bero derpå, att de icke äro blott tankeyttringar utan yttringar af statsverksamheten och såsom sådana, i enlighet med det moderna statslifvets principer, underkastade den största möjliga grad af offentlighet. På denna grund kunna såväl enstaka officiela skrifter som större eller mindre samlingar deraf fritt utgifvas; men om vederbörande författare sjelf eller någon annan föranstaltar en dylik samling, så kan *denna* vara af beskaffenhet att påkalla författareskydd, dock utan hinder för andra att med begagnande af samma källa utgifva liknande publikationer [1]).

Bland literära produkter, hvilka tilläfventyrs uppfylla alla ofvan angifna vilkor för åtnjutande af författareskydd, men hvilka dock utan tvifvel få af en hvar eftertryckas, torde vidare böra räknas sådana tryckalster, som tillkommit uteslutande i ett utanför skriften sjelf liggande affärsändamål, t. ex. som reklam för handelsvaror. Orsaken är icke den, att författaren till dylika skrifter har för ögonen ett konkret praktiskt resultat — en person, som t. ex. för vinnande af en akademisk lärarebefattning inlemnar ett specimen till vederbörande auktoriteter, skulle då icke hafva författarerätt — utan *den*, att författaren under nyss angifna förutsättning i regeln icke kan anses hafva något intresse i auktorskyddet. För honom kan det tvärt om vara fördelaktigt, om hans skrift vinner största möjliga spridning genom andras medverkan. Att af liknande grund s. k. ledande artiklar, politiska m. fl. uppsatser i tidningarna icke äro skyddade mot eftertryck, skall nedan visas.

Det är omtvistadt, huruvida *rättsstridiga* skrifter böra hafva författareskydd eller icke. Med "rättsstridiga" mena vi här *dels* sådana, som sjelfve äro olagligen eftertryckta, *dels* originalarbeten af straffbart innehåll. Upphofsmannen till en skrift af *förra* slaget kan icke rimligen göra anspråk på författarerätt, ty han är ej författare, ej ens i vidsträckt mening. Beträffande åter originalarbeten af straffbart innehåll, så bör författare till ett dylikt arbete icke med framgång kunna yrka skadeersättning för intrång i förment befogenhet att ensam draga ekonomisk vinst af skriften, *såvidt* den är rättsstridig [2]); men han bör ega rätt att hindra dess publicering, resp. reproducering. Ty deraf, att författaren icke sjelf får utgifva skriften, följer icke, att han skall behöfva tåla, att andra göra det mot

---

[1]) Jemf. Klostermann s. 61—62.

[2]) Om denna brist endast vidläder vissa ställen i skriften, bör författaren ega rätt till skadestånd, då öfriga delar af arbetet olofligen aftryckas. Jemf. Harum s. 72.

hans vilja [1]). Enligt fransk rätt har författaren "l'action en contrefaçon" i detta fall [2]). I England deremot måste en skrift för att njuta författareskydd vara *innocent*, d. v. s. icke upprorisk eller smädande, icke omoralisk eller hädisk eller "bedräglig", så att den falskeligen utgifves för hvad den icke är [3]). Åtskilliga tyska eller österrikiska författare vilja ej tillerkänna auktorskydd åt verk, som i den meningen äro osedliga, att deras spridande är i lag förbjudet, eller som eljest hafva ett straffbart innehåll [4]). Hos oss finnes intet uttryckligt stadgande i denna punkt. Väl kan man af § 4 i 1877 års lag, som ger författarerätt åt *öfversättning*, endast då den ej är att anse som eftertryck, draga den slutsatsen, att, om eftertrycksalster i sin ordning olofligen reproduceras, icke förste eftertryckaren utan författaren är målsegare; men i händelse af olofig reproduktion af originalarbete med straffbart innehåll är författarens rätt oafgjord. Vid sådant förhållande bör enligt ofvan anförda rationela grunder författaren vara förhindrad att utkräfva skadeersättning för förlorad vinst; och till följd af det nära sammanhang, som enligt vår lag eger rum mellan författarens anspråk på skadestånd och öfriga rättspåföljder vid brott mot författarerätten, torde ej heller i öfrigt någon talan i detta fall vara honom medgifven, der icke annan grund för skadeståndsanspråket än den vanliga kan åberopas.

I tysk teori och praxis är det en temligen utbredd åsigt, att en skrift för att kunna få författareskydd skall vara "verlagsfähig", d. v. s. höra till den *klass* af literaturalster, som duga till förlagsartiklar åtminstone i den meningen, att de genom bokhandeln eller på annat sätt pläga finna "literär spridning" [5]). Hvad *svensk* rätt beträffar, har tillvaron eller frånvaron af denna egenskap ingen sjelfständig betydelse. Om skriften öfver hufvud är sådan, att den enligt ofvan angifna grunder kan vara objekt för auktorrätten, så behöfver man icke fråga efter dess "verlagsfähigkeit"; och å andra sidan behöfver den omständigheten, att en skrift har åtgång i handeln, icke i och för sig innebära något skäl för auktorskydd. På samma sätt kan man säga, att den *yttre form*, i hvilken ett literärt alster förekommer, icke har inflytande på frå-

---

[1]) Jemf. härom Spöndlin s. 52–53.

[2]) Pouillet § 532 s 426.

[3]) Art. 8; jemf. Scrutton s. 104—105.

[4]) Wächter s. 91; Kohler, Autorrecht s. 327; Harum s. 71. Jemf. deremot Schuster, Urheberrecht der Tonkunst s. 53 ff.; Frankl s. 170.

[5]) Daude s. 13—14; Wächter s. 53—54.

gan om författareskyddet. Om skriften kallas bok eller broschyr, tidskrift, tidning eller flygblad, gör ingenting till saken.

Enskilda bref bilda härifrån ett skenbart undantag. Med *enskilda* bref förstå vi sådana, som blott äro bestämda för en enskild person eller en begränsad krets; och såvida innehållet i dylika bref är sådant, att det enligt allmänna grundsatser *icke* skulle njuta auktorskydd, så ser det onekligen ut som ett undantag, då T. F. § 2 mom. 4 stadgar, att dylika bref icke få utgifvas utan tillstånd af dem, "som samma bref angå eller tillhöra", såvida de ej "nödvändigt" höra till något rättegångsmål [1]). Nu är det visserligen sant, att enligt samma § och moment i T. F. den, som häremot bryter, skall böta femtio "riksdaler", men deraf behöfver ej följa, att den, som brefvet angår eller tillhör, kan åtala den skyldige för kränkning af *författarerätten*. Denna är oberoende af, om det skrifna förekommer i bref eller icke.

Enligt främmande länders lagar omfattar auktorrätten ofta nog icke blott skrifter, utan äfven muntliga anföranden. Stundom gäller detta muntliga föredrag i allmänhet [2]); stundom framhållas särskildt såsom skyddade af densamma föredrag, hållna för andras undervisning, uppbyggelse eller förströelse [3]); stundom betonas uttryckligen, att auktorskyddet upprätthålles, äfven om det ifrågavarande anförandet varit offentligt och dervid stenografiskt eller på annat sätt upptecknats [4]). Men vanligen har en hvar rätt att publicera anföranden, som hållits inför rätta, i politiska, kyrkliga eller kommunala representativa församlingar [5]), äfvensom vid valförsamlingar och andra publika sammankomster hvarvid dock stundom göres den inskränkningen, att kollektivupplagor af en särskild talares anföranden icke få utan hans samtycke publiceras [6]). Hos oss har lagstiftaren tydligt gifvit tillkänna, att han bland tankearbeten, som skyddas enligt lagen af den 10 Aug. 1877, endast tagit hänsyn till så-

[1]) Huru detta ganska dunkla stadgande bör tydas, se De Geer s. 247—248; jemf. Naumanns Grundl. edition 1866 s. 535—536.

[2]) Belgien art. 10; Holland art. 1; Ryssland § 15; Norge 1893 § 2.

[3]) Finland § 11; Tyskland § 5. Liknande bestämmelser i Danmark § 15 och Norge 1876 § 14. Så ock österr. förslaget § 2. I Portugal få föreläsningar af professorer, predikanter och lärare i allmänhet endast i form af *utdrag* fritt återgifvas (art. 573).

[4]) Italien § 2.

[5]) Enligt spansk rätt betecknas författaren såsom egare till sina parlamentariska tal. Dessa få icke utan hans eller hans rättsinnehafvares samtycke aftryckas annorstädes än i riksdagstrycket ("diario de las sesiones") och i offentliga tidningar (art. 11).

[6]) Ungern § 6 mom. 6; Portugal art. 572; Italien loc. cit.

dana, som fixerats i skrift. Tankearbeten af i öfrigt samma innebörd, men oskrifna, äro alltså icke skyddade. Uti det inom svenska justitiedepartementet först uppgjorda förslag till lag om literär eganderätt hette det, att uteslutande tryckningsrätt skulle tillkomma "den, som hållit predikan, föreläsning eller dylikt muntligt föredrag, för hvad han sålunda offentliggjort"; men vid ärendets behandling i H. D. framhölls, att det endast muntligt uttalade ordet ej lämpligen kunde utgöra föremål för eganderätt. Först sedan tanken genom dess nedskrifvande blifvit till sin form bestämd och stadigvarande fästad vid ett yttre föremål, kunde åt den sålunda uppkomna handskriften med rätta gifvas eganderätts helgd. Innan nedskrifvandet skett, vore det nemligen icke möjligt att afgöra, hvad som rätteligen vore föremål för eganderättsskyddet, då en bevisning härom, t. ex. genom vittnen, svårligen kunde anskaffas. Dessutom, då det icke kunde komma i fråga att med eganderätts helgd skydda hvarje muntligt yttrande, utan tvärt om ojemförligt största delen sådana måste anses icke höra under skyddet, uppstode en oöfverstiglig svårighet att med nödig noggrannhet bestämma och vid tillämpningen afgöra, hvilka muntliga föredrag, som vore föremål för eganderättsskyddet. Hufvudsakliga anledningen till tanken att förläna skydd åt muntliga föredrag vore att söka i farhågan, att en redan i handskrift befintlig afhandling, såsom predikan, föreläsning m. m., skulle, sedan hon blifvit offentligen uppläst, kunna opåtalt tryckas af hvem som helst. Men lika litet som en redan tryckt bok förlorade sitt eganderättsskydd derigenom, att författaren eller annan offentligen uppläste densamma, lika litet kunde en handskrift göra det.

I enlighet härmed uteslöts det föreslagna stadgandet; och muntliga föredrag hafva alltså enligt vår gällande rätt icke författareskydd, såvida de ej förut blifvit i skrift affattade. Lagen tager i annat fall ingen hänsyn till författarens intresse i att icke gifva sitt anförande till pris åt den förste bäste, som kan finna med sin fördel förenligt att trycka och utgifva det. Praktiska skäl kunna, som vi sett, åberopas *för* en dylik lagstiftning, men äfven *mot* densamma. Sålunda kunna svårigheter uppstå, då en person, som t. ex. stenografiskt upptecknar ett muntligt föredrag, sedermera publicerar det, och talaren derefter yrkar ansvar för eftertryck med åberopande af ett koncept, om hvars tillvaro motparten säger sig hafva varit okunnig. Det gäller då att bevisa mala fides hos denne senare, eller åtminstone att konceptet i fråga, om det företes, varit skrifvet innan föredraget hållits. Teoretiskt låter skyddslös-

heten i fråga om muntliga anföranden icke försvara sig. Då tankearbetet framträdt i en sådan form, att det *kan* återgifvas, inträder i och med detsamma förutsättningen för författarerätten, vare sig författaren begagnat det talade ordet eller det skrifna såsom framställningsmedel, ja blotta åtbörder kunna här uträtta detsamma som ord eller skrift. Pantomimer och baletter borde alltså åtnjuta författareskydd, vare sig de blifvit uppförda med ledning af en libretto eller icke. Det behöfver emellertid knappast sägas, att de i senare fallet hos oss lika litet hafva författareskydd som muntliga anföranden.

Om alltså författarerätten är i nu nämnda afseenden utesluten, så omfattar den å andra sidan, såsom redan är antydt, icke blott sådana tankearbeten, som tagit form af skrift i egentlig mening, utan ock enligt mönstret af de lagar, som lemnat ledning vid utarbetandat af vår egen [1]), naturvetenskaplig teckning, land- eller sjökarta, byggnadsritning eller annan dylik teckning eller afbildning, *som ej är efter sitt hufvudsakliga ändamål att betrakta som konstverk* (§ 1). Teckningar och afbildningar, som i första rummet äro bestämda att tillgodose *estetiska* behof, höra alltså icke hit [2]). Vidare kan man af de exempel, lagen upptager, sluta, att inga andra teckningar äro hit hänförliga än sådana, som i ett eller annat afseende vilja bilda en föreställning om ett yttre objekt, alltså icke t. ex. konturteckningar, ämnade att ifyllas. I öfrigt är gränsen obestämd. En byggnadsritning är skyddad; en specialritning, som endast framställer vissa delar af byggnaden, bör följaktligen också vara det. Och öfverhufvud gäller detsamma om alla upplysande illustrationer, icke blott i vetenskapliga utan äfven tekniska ämnen. Men oaktadt en byggnadsritning i viss mening kan anses som *mönster* till tjenst för den, som skall utföra byggnadsarbetet, torde det ej hafva varit lagens mening att gifva författareskydd åt mönster i allmänhet. Om en ritning t. ex. ger upplysning om ett särskildt sätt för tillverkningen af ett industrielt alster, så kan dess upphofsman visserligen erhålla skydd för sitt arbete, men då genom patentlagstiftningen [3]). Motiverna nämna uttryckligen, att det skydd, som kan tillkomma varumönster, faller utom nu ifrågavarande lags område.

Norska lagen af 1893 § 2 likställer med de grafiska afbildningar, som,

---

[1]) Tyskland § 43, Danmark § 9, Norge 1876 § 2.

[2]) Om dessa se lagen af d. 3 Maj 1867 och K. F. om utsträckt tillämpning af denna lag d. 10 Aug. 1877.

[3]) K. F. ang. patent d. 16 maj 1884 § 1.

enligt hvad ofvan är sagdt, åtnjuta auktorskydd, äfven *plastiska* af i öfrigt samma beskaffenhet [1]. Grunden till auktorskyddet är i ena som i andra fallet densamma, men olikheterna i framställnings- och reproduktionssätt mellan plastiska afbildningar och skrifter torde hafva föranledt, att de förra enligt vår rätt ej blifvit inbegripna under det skydd, som tillkommer de senare. Detta är deremot händelsen med musikaliska arbeten, affattade med noter eller annan teckenskrift; men af skäl, som redan blifvit anförda, hafva vi ej här att behandla de frågor, till hvilka reglerna om auktorsskydd för tonkonstens alster kunna gifva anledning.

IV. Författarerättens subjekt och de sätt, på hvilka författarerätt kan förvärfvas.

Författarerätten är med afseende på sättet för dess förvärfvande antingen *originär*, då adqvirenten icke härleder sin rätt från en annans, eller *derivatir* då motsatsen är händelsen.

Originär författarerätt tillkommer:

a) *författare i egentlig mening* d. v. s. den, af hvilkens tankeverksamhet skriftens innehåll är en produkt.

En och samma skrift kan emellertid hafva *flere* författare. *Antingen* kan den bestå af sjelfständiga bidrag från särskilda medarbetare, *eller ock* kunna bidragen vara sådana, att de icke låta sig specificeras eller i alla händelser icke hafva betydelse såsom sjelfständiga arbeten utan blott som delar af det hela. I förra fallet förbehålles auktorrätten till de särskilda bidragen dessas författare, hvar för sitt bidrag. I senare fallet blir frågan om författarerätten mera inveckladt. Olika lagar besvara den olika, såvida de icke såsom den belgiska (art. 6) föredraga att icke besvara den alls utan lemna afgörandet i hvarje särskildt fall åt domstolen. Tre system kunna anföras såsom typiska. Det ena låter en hvar af medförfattarne göra fullt bruk af författarerätten med förbehåll af ersättning åt de öfriga för deras andel [2]. Det andra kräfver samtlige författarnes samtycke till *första* publiceringen, såvida icke sådant samtycke uttryckligen eller tacite blifvit lemnadt, redan innan arbetet verkställdes; äfvensom till offentliggörande på *annat sätt*, än som redan egt

[1]) Så ock österr. förslaget § 2.

[2]) Italien § 5.

rum, t. ex. genom uppförande å skådebanan i stället för utgifvande i tryck eller tvärt om; medan deremot, sedan första offentliggörandet lagligen försiggått en hvar af författarne kan, om icke annat blifvit öfverenskommet, fordra verkets *förnyade* offentliggörande i *samma form* som förut [1]). Det *tredje* slutligen bedömer förhållandet så, att de särskilde delegarne väl hafva rätt till andel i den genom skriftens publicering förvärfvade vinsten — i regeln efter hufvudtalet — men icke på egen hand kunna förvärfva denna utan endast med *samtlige* författares begifvande disponera öfver skriften. I enlighet härmed hafva *vår* rätts bestämmelser i ämnet blifvit affattade: "Eges skrift af flere, skall samtycke, som erfordras för att tryckning eller offentligt uppförande lagligen må ske, lemnas af en hvar bland dem" (§ 20). I *ett* fall har lagen likväl gjort en afvikelse från denna grundsats. Då fråga är om musikaliskt-dramatiskt arbete, är det neml. tillfyllest, att, om texten är det hufvudsakliga, samtycke lemnas af dennes författare och i motsatt fall af tonsättaren (ibid.). Hvilketdera som i hvarje fall är det "hufvudsakliga", blir en quæstio facti, som domstolen har att afgöra.

Mest rationelt är enligt vår mening systemet n:r 2 (det norska), enär det tager tillbörlig hänsyn såväl till resp. författares personliga som ock till deras ekonomiska intressen. Så länge skriften icke är offentliggjord, bör ur synpunkten af det förra intresset samtlige författares samtycke erfordras för publiceringen; då denna väl egt rum, och en ny form för offentliggörandet ej kommer i fråga, blir det ekonomiska intresset öfvervägande, och detta kräfver, att minoriteten ej kan tvingas att låta arbetet vara ekonomiskt ofruktbart utan måste hafva rätt att använda det enligt dess ändamål, om ock nettoinkomsten bör fördelas mellan samtlige författare efter det dem emellan befintliga rättsförhållandet.

Ursprunglig författarerätt tillkommer

b) *öfversättare*, dock utan hinder för någon att med enahanda rätt som förste öfversättaren göra *annan* öfversättning af samma skrift; hvarjemte erinras om det förut angifna vilkoret, att öfversättningen måste vara *rättmätig* [2]), det vill här säga, att det ej är öfversättaren enligt lagen af d. 10 Aug. 1877 förbjudet att öfversättningen genom tryck utgifva (§ 4) [3]). Frågan om, i hvilka

---

[1]) Så Norge 1893 § 6.

[2]) Så ock uttryckligen stadgadt i Norge 1876 § 5; Spanien art. 14; Portugal art. 577; Belgien art. 12.

[3]) Åtskilliga främmande lagar tillägga öfversättaren författarerätt utan att dervid göra något förbehåll om, att öfversättningen skall vara rättmätig (Tyskland § 6 in f.; Dan-

fall öfversättning är tillåten eller icke, sammanfaller med frågan om författarens uteslutande öfversättningsrätt, hvarom redogörelse lemnas här nedan.

Rigtigheten af, att öfverhufvud en öfversättare kan vara subjekt för originär författarerätt, är ur principiel synpunkt tvifvelaktig. Ju bättre öfversättningen är, desto mer innebär den endast ett återgifvande icke blott af originalets innehåll såsom sådant utan ock af stil och satsbyggnad. Idiomet är visserligen ett annat — men är väl detta nog för åstadkommande af originalproduktion? En läsare, som är fullt mägtig båda språken, skall i öfversättningen ej finna något nytt, något, som han ej kan inhemta af originalskriften. Så mycket större betydelse har öfversättningen för dem, som ej förstå författarens språk; och den tanken ligger nära till hands, att lagstiftaren, då han skänker författarerätt åt öfversättaren, dervid låtit sig leda af andra grunder än dem, som ensamt i detta fall bort vara bestämmande, och likasom velat belöna öfversättaren för den tjenst, han beredt en läsekrets, hvilken i saknad af öfversättningen ej skulle kunnat tillgodogöra sig författarens arbete.

c) *Bearbetare.* Till dylika har lagen icke tagit särskild hänsyn [1]); men det lider ej tvifvel, att en bearbetare, på samma gång han begagnar tankeinnehållet i ett redan förhandenvarande arbete, likväl kan gifva det en så helt och hållet ny gestalt, att en sjelfständig andlig skapelse kan sägas föreligga. Bearbetaren bör då hafva författarerätt.

Slutligen tillkommer originär författarerätt

d) *"Utgifvare af periodisk skrift, så ock af skrift, som består af sjelfständiga bidrag från särskilda medarbetare"* (§ 5).

Ofvan är nämndt, att, då skriften består af sådana bidrag som de nyss anförda, författarerätten till de särskilda bidragen tillhör de resp. auktorerne. Men då samtliga bidragen blifvit öfverlemnade till en utgifvare att af honom publiceras i ett sammanhang, så tillkommer författarerätten till samlingsverket såsom en *helhet* utgifvaren. Denne har ej rätt att särskildt utgifva de lemnade bidragen, men å andra sidan har det funnits lämpligt att låta medarbe-

---

mark § 5; Italien § 13; Holland art. 2; Ungern § 4; Schweiz art. 2). Härmed är oafgjordt, om de resp. lagarnes tystnad innebär ett erkännande af författareskydd äfven åt orättmätiga öfversättningar, eller om öfversättningens rättmätighet varit en tyst förutsättning för författarerätten. Det förra antages för Tyskland af Schuster, Tonkunst s. 72, Daude s. 27; det senare åter för Danmark af Torp s. 27 och för Schweiz af Orelli s. 46.

[1]) Jemf. dock § 11, som tillåter, att vid författande af nytt, i det väsentliga sjelfständigt arbete delar af tryckt skrift få upptagas till "ytterligare bearbetning".

tarnes rätt underordnas utgifvarens derutinnan, att de först sedan viss tid förflutit — ett år, räknadt från den 1 Jan. året efter det, då bidragen först offentliggjordes — få sjelfve utgifva dem (§§ 5, 21).

Utgifvarens författarerätt till verket såsom en helhet måste principielt anses grunda sig på hans redigerande verksamhet. Den, som endast i sitt namn låter publicera en skrift utan att i öfrigt lägga hand dervid, borde följaktligen icke hafva författarerätt till verket såsom en helhet, lika litet som till dess särskilda delar. Lagen tillägger emellertid utgifvaren författarerätt utan hänsyn till den personliga del, han tagit i arbetet. Å andra sidan har lagstiftaren icke uttryckligen förlänat författarerätt åt en utgifvare, hans verksamhet må vara än så betydelsefull, då han medverkat till publicerande af *sådana* arbeten som *icke* bestå af sjelfständiga bidrag från särskilda medarbetare. Men i den mån han verkligen varit medarbetare, låt vara icke såsom författare i egentlig mening utan t. ex. så, att han utkastat planen till arbetet, ordnat bidragen och ombesörjt utgifningen; om han m. a. o. varit något mer än blott underordnad medhjelpare, så torde han vara att anse som *samegare*.

Vår lag innehåller ej något stadgande, som bemyndigar utgifvare af ett anonymt eller pseudonymt arbete eller, om han icke är nämnd, förläggare att tillvarataga författarens rätt [1]), men då lagen bestämmer skyddstid för dylika skrifter, så måste utgifvaren eller förläggaren hafva rätt att uppträda i författarens ställe, enär denne i motsatt fall skulle vara tvungen att bryta anonymiteten för att bevaka sina intressen.

Skrifter kunna utgifvas i en institutions, ett samfunds eller en förenings namn. Lagen innehåller ett särskildt stadgande om, huru lång tid skriften är skyddad mot eftertryck i detta fall, då personlig författarerätt är utesluten (§ 8). Men lagen säger *icke*, att författaren skall förlora sin auktorrätt till förmån för ett samfund eller en förening, så snart skriften blifvit i samfundets eller föreningens namn utgifven [2]). Om auktorrätten icke uttryckligen eller tacite *öfverlåtits* på det ifrågavarande samfundet etc., så är den alltså fortfa-

---

[1]) Så deremot Tyskland § 28, Norge 1893 § 35; jemf. ock Norge 1876 § 42, Ungern § 28. I Holland (art. 3) anses förläggaren, resp. boktryckaren, som författare, till dess en annan visar sig berättigad. Liknande i Belgien (art. 7) och enligt fransk rättsuppfattning (Pouillet § 147 s. 132).

[2]) Jemf. deremot Spanien art. 4 mom. 2, Holland art. 2 mom. b och för Frankrike Pouillet § 128 s. 116.

rande *qvar* hos författaren. Då lagen emellertid *fingerar*, att vetenskapliga samfund kunna vara utgifvare, så följer deraf, att, om en periodisk skrift eller skrift, som består af sjelfständiga bidrag från särskilda medarbetare, blifvit utgifven i en juridisk persons namn, denne har den författarerätt till arbetet såsom en helhet, hvilken enligt § 5 tillkommer utgifvare i allmänhet [1]). I sjelfva verket kan, som bekant, en juridisk person icke prestera utgifvarskap lika litet som författarskap. Teoretiskt sedt måste alltså författarerätten för den juridiska personen i detta fall bero derpå, att den, som verkligen ombesörjt utgifningen, afträdt sin rätt åt samfundet eller föreningen i fråga, hvilket ådagaläggés dermed, att icke han sjelf utan den juridiska personen nämnes som utgifvare [2]).

Författarerätten borde alltså i detta fall vara att anse som derivativ, äfven om lagen tyckes betrakta den som ursprunglig. Derivativ författarerätt tillkommer den, som på grund af öfverlåtelse inter vivos, arf, giftorätt eller testamente fått sådan rätt på sig öfverflyttad. För öfverlåtelse inter vivos finnes ingen viss form föreskrifven [3]). Icke heller finnes hos oss någon legal presumtion om öfverlåtelse af auktorrätten, såsom fallet är annorstädes, exempelvis då det i schweizisk rätt [4]) heter, att skriftställare, som arbetar för annan skriftställares räkning, antages hafva afträdt sin författarerätt åt denne senare, såvida icke en motsatt öfverenskommelse föreligger; eller då det österrikiska lagförslaget i vårt ämne innehåller (§ 12), att, om författaren *mot betalning* öfverlåter eganderätten till sitt manuskript åt annan person, så gäller detta som öfverlåtelse af författarerätten, såvida icke motsatsen framgår af omständigheterna. Dylika presumtioner äro enligt vår tanke föga tillfredsställande. Den, som åtagit sig att skrifva ett af annan person beställdt arbete, har dermed icke öfverlåtit sin blifvande författarerätt på medkontrahenten, äfven om denne sjelf är skriftställare och tänker använda det beställda såsom del af ett större arbete;

---

[1]) Uttryckligen stadgadt i Norge 1876 § 4, Danmark § 7, Italien § 11 och — i fråga om samlingsverk — Tyskland § 13.

[2]) Jemf. Wächter s. 103—107.

[3]) Annorlunda i Förenta Staterna (sect. 4955), der skriftlig form i detta fall erfordras med föreskrift dessutom, att öfverlåtelsen inom sextio dagar derefter skall inregistreras å kongressbibliotekariens byrå vid äfventyr för underlåtenhet häraf, att öfverlåtelsen utan vidare anses ogiltig gent emot senare köpare eller pantkreditorer, som göra anspråk på auktorrätten. Inskrifning i vederbörande register fordras ock i spansk rätt; och i engelsk, då skriftlig form för öfverlåtelsen ej iakttagits. (Spanien reglem. den 3 Sept. 1880 art. 24; England art. 23. Jemf. Lyon-Caen & Delalain s. 234, s. 278 not 1.)

[4]) Art. 1; jemf. Orelli s. 36.

och den, som säljer sitt manuskript t. ex. till en förläggare, kan dermed på sin höjd anses hafva sålt *förlagsrätten*, hvilket är något annat än auktorrätten [1]).

Författaren kan öfverlåta sin rätt med eller utan vilkor eller inskränkning (§ 6). Om rättigheten öfverlåtits utan vilkor och utan inskränkning, så har adqvirenten dermed förvärfvat samma rätt, som om han sjelf varit skriftens upphofsman. Eljest beror på aftalets innehåll och lagens stadgande, hur långt adqvirentens rätt sträcker sig. Härom mera i det följande.

Författarerätt kan förvärfvas genom *tvångsöfverlåtelse*. Den berättigades borgenärer kunna under vissa förutsättningar hålla sig till författarerätten för att ur denna söka godtgörelse för sina fordringar. I utlandet finnas lagar, som öfver hufvud icke medgifva detta [2]) eller i alla händelser icke, då författaren sjelf, hans arfvingar eller legatarier innehafva auktorrätten [3]). Men vanligen göres skilnad mellan det fall, att skriften redan är publicerad, och *det*, att den endast föreligger i manuskript. I förra fallet tillåta de flesta lagar tvångsförsäljning [4]), i det senare åter förbjudes den, antingen ovilkorligt [5]), eller endast så länge skriften eges af författaren [6]), eller af denne, hans enka eller arfvingar [7]). Hos oss är sistnämnda regel gällande, i enlighet hvarmed författarerätt till skrift, som otryckt finnes i författarens, hans enkas eller arfvingars ego, ej må tagas i mät för gäld eller vid konkurs öfvergå till borgenärer (§ 22). Grunden till detta stadgande är uppenbar. Lagstiftaren har velat skydda det rent *personliga* intresse, som författaren, hans enka och arfvingar — derunder väl äfven inbegripna *testamentariska* arfvingar — kunna hafva uti, att arbetet i fråga ej offentliggöres. Såvida detta skydd skall hafva någon praktisk betydelse, så måste det gälla, äfven då det kommer i konflikt med andras *ekonomiska* intressen, så att det icke göres illusoriskt derigenom, att den berättigades kreditorer utmätningsvis eller i konkurs mot hans vilja låta publicera arbetet. Att författaren och författarens sterbhusdelegare gå segrande ur denna strid mot kreditorerna, beror derpå, att författarerätten ur nu ifrågavarande syn-

---

[1]) Jemf. Frankl s. 180; Harum s. 115—116; deremot (i fråga om öfversättningar, som på beställning mot fast lön utföras) Klostermann s. 130.

[2]) Så Holland art. 9.

[3]) Ungern § 4; jemf. ock Norge 1876 § 6.

[4]) Italiens dock ej, så länge författarerätten är i auktors personliga besittning (§ 16).

[5]) Belgien art. 9.

[6]) Portugal art. 574.

[7]) Finland § 30.

punkt icke är någon förmögenhetsrätt och alltså icke kan tagas i anspråk af borgenärer [1]).

Författarens, hans enkas och arfvingars intresse kan vara rigtadt icke blott derpå, att en icke publicerad skrift fortfarande förblir outgifven, utan ock derpå, att en redan offentliggjord skrift icke *ånyo* eller *på annat sätt* än förut lägges under allmänhetens ögon. Men härtill har lagstiftaren icke tagit någon hänsyn [2]), och detta så till vida med rätta, som författaren, då han en gång utgifvit arbetet, dermed förklarat, att han anser det lämpadt för offentligheten, och alltså ej utan att visa särskilda skäl, hvilka af domstolen godkännas, bör ega rätt att borgenärerna till förfång motsätta sig skriftens vidare publicering. Men då ett literärt arbete kan vara afsedt endast för ett *visst slag* af offentliggörande, så borde borgenärerna icke utan vederbörandes samtycke kunna låta publicera arbetet i annan form, än den författaren eller hans bemälde rättsinnehafvare sjelf föredragit. Något undantag i denna rigtning är, som sagdt, ej medgifvet. Om skriften är utgifven, eller om den, ehuru outgifven, eges af annan än författaren, hans enka [3]) eller arfvingar, så kan författarerätten tages i mät för gäld och vid konkurs öfvergå till den berättigades borgenärer, som ega föryttra den, sådan den befinner sig i gäldenärens hand, så vidt detta till gäldande af deras fordringar är nödigt.

I lagen om eganderätt till skrift § 6 heter det, att, om författaren icke på annan person *öfverlåtit* sin rätt, denna vid författarens död öfvergår på hans rättsinnehafvare efter lag. Ordet *öfverlåtelse* begagnas stundom endast i fråga om rättshandlingar inter vivos, således ej i fråga om *testamente* [4]). Det ursprungliga lagförslaget innehöll, att författarerätten skulle öfvergå till auktors

---

[1]) Se Torp s. 7.

[2]) Den norska lagen af 1893 § 12 stadgar, att, så länge ett verk icke är offentliggjordt genom utgifning eller offentligt uppförande eller utförande, författarens eller hans arfvingars kreditorer icke kunna exekutivt tilltvinga sig rätt att offentliggöra det eller att råda öfver författarens manuskript, samt att icke heller författarens kreditorer kunna på sådant sätt i hans lifstid förvärfva rätt till förnyadt offentliggörande af ett redan offentliggjordt verk, hvaremot efter hans död den rätt till sådant förnyadt offentliggörande, som tillfallit hans arfvingar, eller skulle hafva tillfallit dem, om han efterlemnat arfvingar, ingår i dödsboets massa och således kan användas till godtgörande af kreditorer på samma sätt som hans öfriga qvarlåtenskap.

[3]) Motsvarande regel för *enkling* efter författarinna känner ej lagen, ehuru *ratio legis* i båda fallen är densamma.

[4]) Se t. ex. sjölagen 1891 § 5.

lagliga rättsinnehafvare, i den mån öfverlåtelse ej skett *genom aftal eller testamente*, men i det slutliga regeringsförslaget uteslötos de kursiverade orden. Motiverna gifva emellertid ej anledning till förmodan, att icke författarerätt skulle kunna erhållas genom testamente. Det har blott ansetts olämpligt, att en författare skulle ega att genom testamente förfoga öfver sin författarerätt *utan afseende å arfvinges laglott* [1]). Och på samma sätt förkastas den i dansk och norsk rätt [2]) tillämpade grundsatsen att, för den händelse författaren icke under sin lifstid afhändt sig författarerätten eller genom testamente deröfver förordnat, utan rättigheten således vid hans frånfälle skall öfvergå till arfvingarna, den vanliga arfsföljden icke tillämpas utan en annan och inskränktare, så att inga fjermare arfvingar än bröstarfvingar, föräldrar och syskon äro arfsberättigade och dessa endast i andra hand. Ty rättigheten tillfaller i första rummet den aflidnes maka och först efter hennes död de nämnda arfvingarna i ordning enligt arfslagarna. De skäl, som åberopats för dessa bestämmelser, nemligen omtanke om författarens rykte och de svårigheter, som skulle uppstå derigenom, att författarerätten blefve splittrad på flera händer, hafva hos oss lika litet som i de flesta andra länder ansetts tillräckliga att motivera dylika afvikelser från hvad allmänna civillagen stadgar i fråga om rätten för en person att succedera en annan uti hans qvarlåtenskap [3]). Ja, man har icke ens bibehållit det i det först uppgjorda förslaget intagna, från tyska lagen (§ 17) [4]) hemtade stadgandet, att författarerätten, äfven om den i allmänhet enligt vanliga regler tillfölle författarens rättsinnehafvare, dock icke skulle utan författarens medgifvande få öfvergå på *staten* eller *menighet*, utan följaktligen i brist på andra rättsinnehafvare upphöra och verkets offentliggörande stå öppet för alla. H. D. ansåg, att stat eller menighet sällan om någonsin skulle begagna sig af författarerätten, om sådan tillfölle dem, och att, äfven om detta någon gång skulle inträffa, det vore af allt för ringa betydelse för att böra i lagstiftningen föranleda afvikelser från en eljest allmänt gällande rättsregel. Följden häraf

---

[1]) Så deremot i dansk och norsk rätt (Danmark § 3; Norge 1876 § 6).

[2]) Ibid.; jemf. ock dansk lag d. 23 Febr. 1866 §§ 1—3, fransk lag d. 14 Juli 1866.

[3]) I norska lagen af 1893 § 11 heter det ock med öfvergifvande af det äldre systemet: "Ved Forfatterens Död kommer Arvelovgivningens almindelige Regler til Anvendelse paa hans Ret".

[4]) Så ock Österrike § 13; Frankrike, lag d. 14 Juli 1866 § ; Ungern § 3; Portugal art. 591.

blir emellertid bland annat den, att, om en af flere medförfattare dör utan arfvingar, staten skall dela författarerätten med den eller de öfverlefvande författarne, medan det onekligen för en sådan händelse hade varit rationelare att låta de qvarlefvande öfvertaga den aflidnes rätt.

Om författarerätten till ett och samma arbete genom *derivativt* fång tillfallit *flere*, så skulle enligt ordalydelsen i § 20 pr. en hvar af dem i fråga om författarerättens utöfning hafva veto mot de öfriga. Men att lagstiftaren vid affattandet af denna § endast tänkt på *originärt* fång, på medförfattarskap, synes af andra punkten i samma §: "dock vare i fråga om musikaliskt-dramatiskt arbete tillfyllestgörande, att, då texten är det hufvudsakliga, samtycke lemnas af dennes *författare* och i motsatt fall af *tonsättaren*". Huru saken skall ordnas emellan den enes eller andres *rättsinnehafvare* inbördes, har lagen lemnat oafgjordt. Vid sådant förhållande måste, då de, till hvilka författarerätten öfvergått, äro flere, innehafvarne af de sammanlagdt största lotterna hafva afgörande röst, med rätt för den med beslutet missnöjde att utträda ur gemensamheten genom att föryttra sin andel eller, då fråga är om sterbhusdelegare i bo oskifto, genom att begära skifte af qvarlåtenskapen.

Vi hafva här förutsatt, att författarerätten från början tillhört en enda och från honom öfvergått till flera. Om åter författarerätten ursprungligen tillhört *flere medförfattare*, och t. ex. en af dem dör, och efterlemnar flere sterbhusdelegare, så kunna dessa med afseende å skriften i fråga utöfva samma rätt som arflåtaren. Men endast i förening. Den mening, som representeras af dem, hvilkas lotter sammantagna de största äro, måste här blifva uttryck för sterbhusets vilja.

V. Författarerättens innehåll.

Författarerätten är en i sig obegränsad rättighet att förfoga öfver en literär produkt. Denna rätt realiseras derigenom, att författaren ensam bestämmer, *om, när* och *hur* hans verk skall meddelas åt andra, och ensam gör sig till godo den ekonomiska vinst, som kan dragas af arbetet. Härvid böra emellertid två omständigheter iakttagas:

a) Man måste skilja mellan den andliga produkten såsom sådan, verket sjelf, å ena sidan och de kroppsliga ting, i hvilka det kommit till ut-

tryck, å den andra. Här kan en jemförelse med tekniska uppfinningar vara till nytta. Den, som köpt ett patenteradt redskap, kränker patentinnehafvarens rätt, om han med detta till mönster tillverkar och försäljer andra redskap af samma slag; men han gör sig på intet sätt skyldig till någon rättskränkning derigenom, att han utlånar eller uthyr redskapet åt andra, som eljest skulle behöfva köpa ett dylikt af patentinnehafvaren. På samma sätt om någon köpt ett exemplar af en tryckt skrift. Köparen kränker författarerätten, om han begagnar det köpta exemplaret till att med detta som koncept utgifva en ny upplaga af samma skrift utan samtycke af författaren, men han är i sin goda rätt, om han låter andra läsa boken med eller utan förbehåll om ersättning. Öfver det sålda exemplaret har författaren ingen befogenhet; verket såsom sådant tillhör honom ensam.

b) Oaktadt författarens rättsliga herravälde öfver hvad han genom sin literära verksamhet åstadkommit är till sin idé oinskränkt, och hvarje inskränkning i nämnda herravälde alltså för att vara giltig borde kräfva ett uttryckligt medgifvande af den positiva rätten, så leder den historiska utvecklingen af ifrågavarande rättsinstitut till ett alldeles motsatt resultat. Författarerätten har ju endast en relativt kort tid varit erkänd af lagstiftningen, som visserligen kallat den literär *eganderätt* och steg för steg fastslagit åt författaren den ena uteslutande rätten efter den andra, men likväl mindre betraktat allt detta som uttryck för en författaren tillkommande allmän befogenhet än som en *inskränkning i andras* befogenhet att draga fördel af ett literärt arbete [1]. Följaktligen har författaren faktiskt med afseende på sitt verk blott *de* rättigheter, som särskildt i den positiva rätten blifvit honom tillagda.

Hos oss innebär författarerätten:

1:o) *rätt att med andras uteslutande låta genom tryck mångfaldiga en skrift, "ehvad den förut blifvit offentliggjord eller förefinnes endast i handskrift"*.

[1]) Ännu vid R. D:n 1882 yttrade Frih. L. De Geer, hvilken såsom chef för justitiedepartementet haft en vigtig del i tillkomsten af 1877 års lag om eganderätt till skrift: "I sjelfva verket kan här icke vara fråga om någon absolut *rätt*. Sedan man en gång uttalat för andra sin tanke, utgör den icke föremål för enskild eganderätt, och ingen annan kan förbjudas att tillegna sig denna tanke, men det är billigt och har äfven befunnits vara för det allmänna nyttigt, att man söker genom lagbud bereda en författare möjlighet att för tankearbete skörda den vinst, som kan erhållas genom att lätta tillgången för andra till detta arbete, och det är på sådan grund, som förbudet mot eftertryck tillkommit". (F. K. Prot., B. 1 n:r 21 s. 29.)

Författarens uteslutande rätt att genom tryck mångfaldiga sin skrift är på samma gång ett förbud för hvarje annan att utan författarens samtycke på nämnda sätt återgifva hans arbete. Ordet *mångfaldiga* tyder på, att författarens rätt ej skulle trädas för när, om någon utan hans samtycke återgåfve skriften i *ett enda exemplar*, men § 10 förbjuder helt enkelt *tryckning* af annans skrift utan afseende på antalet exemplar, som förfärdigas. Mångfaldigande torde alltså här vara liktydigt med *reproducering*.

I och för sig kan det ej vara mera rättsvidrigt att aftrycka en skrift än att läsa den. Författaren skadas ej genom sjelfva mångfaldigandet, icke ens om det skett i spridningsafsigt, så länge denna afsigt icke förverkligas. Det, som borde förbehållas författaren, vore alltså uteslutande rätt att *offentliggöra* och *sprida* skriften [1]. Intrång i *denna* rätt borde förbjudas, icke sjelfva mångfaldigandet utan författarens samtycke. Men lagen talar ej ens om *spridningsafsigt* såsom vilkor för att sådant mångfaldigande skall betraktas såsom rättsstridigt, hvilket är så mycket egendomligare, som i fråga om oloflig *öfversättning* hufvudvigten blifvit lagd icke på reproduktionen såsom sådan, utan på *utgifvandet* (§ 10 st. 2). Motiverna vid den kongl. propositionen (s. 28) gifva emellertid vid handen, att spridningsafsigt *presumeras*, så snart en skrift mångfaldigas genom tryck. Om det nu i ett särskildt fall kan göras antagligt, att mångfaldigande genom tryck skett icke i oloflig spridningsafsigt, utan för andra ändamål, så bör följaktligen ansvar icke komma i fråga, så länge de framstälda exemplaren icke missbrukas [2].

Reproduktionen skall ske genom *tryck* för att vara rättsstridig. Äfven om man såsom hos oss låter tryck omfatta gravyr, litografi [3]) och öfriga med pressens tillhjelp åstadkomna alster, så kan det dock ej undvikas, att författare-

---

[1]) I L. U:s första förslag § 1 hette det: "Författare vare berättigad att, med andras uteslutande, låta genom tryck *utgifva* sin skrift — —". Så ock i Holland § 1; men enligt flera lagar sträcker sig rättigheten derhän att med andras uteslutande *mångfaldiga* arbetet — antingen i allmänhet (Italien § 1; Spanien art. 7; Belgien art. 1; Schweiz art. 1) eller endast på mekanisk väg (Danmark § 1; Norge 1876 § 1; Tyskland § 1; Ungern § 1). I Finland (§ 1) har författaren uteslutande rätt att "genom tryck eller annorledes mångfaldiga och för spridning utgifva sin skrift". Enligt norska lagen af 1893 § 1 kommer allt an på offentliggörandet.

[2]) Jemf. österrik. förslaget § 18: "Ein Eingriff in das Urheberrecht wird nicht begangen — — durch Herstellung einzelner Vervielfältigungen, wenn der Vertrieb derselben nicht beabsichtigt wird".

[3]) Se N. J. A. I 1881 n:o 15.

rättens verkliga ändamål kan komma att förfelas genom en restriktion sådan som den ifrågavarande. Så finnes ej hinder att mot författarens vilja reproducera och sprida en skrift, tryckt eller otryckt, om blott såsom reproduktionsmedel ej användes tryckning. Andra mekaniska äfvensom kemiska medel samt afskrifning få fritt anlitas [1]), och intet förbud fins för den, som innehar ett främmande manuskript till ett ännu otryckt arbete, att låta andra läsa manuskriptet utan tillstånd af författaren. Hvarje skrift, tryckt eller otryckt, kan för öfrigt saklöst af en hvar offentliggöras genom uppläsning eller annat muntligt föredrag [2]). Om skriften i fråga redan är tryckt och utgifven, så kan författaren reguläriter icke hafva något intresse af att motsätta sig skriftens uppläsande af andra, helst författaren icke derigenom lider intrång i tillgodogörandet af sitt arbete i den afsättningsform, för hvilken det närmast och hufvudsakligen är beräknadt [3]). Men då verket kan hafva äfven uppläsning till beräknad afsättningsform (föredrag), borde denna ej mindre än publicering genom tryck vara författaren förbehållen, och om skriften icke är genom tryck eller annorledes offentliggjord, så är den fria uppläsningsrätten principvidrig, enär derigenom intrång sker i den befogenhet, som bör tillkomma författaren, att bestämma, om och hur hans arbete skall publiceras. Att en dylik uppläsningsfrihet i detta fall existerar, är så mycket mer förvånande, som lagen, hvad beträffar återgifvande i *tryck*, icke ens vill veta af *citat* (ordagrant anförande i en skrift af enskilda ställen i en annan) från otryckta arbeten, och detta på den grund, att "handskrifter äro kanske aldrig ämnade att offentliggöras, och en författares vigtigaste personliga intressen skulle kunna kränkas, om en allmän rätt att derur citera i lag erkändes" [4]).

Om originalskriften utkommit i tryck, kunna delar deraf, ordagrant eller i sammandrag, i annan skrift anföras (§ 11). Härvid är ingenting som hindrar, att "delarna", hvad antalet sidor beträffar, utgöra den nya skriftens

---

[1]) Annorlunda enligt den norska lagen af 1893 § 1. I L. U:s första förslag hette det: "Med tryck förstås en skrifts mångfaldigande på mekaniskt, fotografiskt eller annat likartadt sätt" (§ 1).

[2]) Dock, hvad dramatiskt eller musikaliskt-dramatiskt arbete angår, utan utstyrsel för skådebanan (§ 13).

[3]) Enligt den norska lagen af 1893 § 1 har emellertid författaren rätt att hindra offentlig uppläsning eller "Fremsigelse" af ett utgifvet verk genom att på titelbladet eller "foran Værket" förbjuda sådant.

[4]) § 11; jemf. motiv vid k. prop. s. 36.

hufvudinnehåll[1]); men i öfrigt är citaträtten hos oss icke oinskränkt. Tvärt om är regeln den, att ingen får utan vederbörandes samtycke trycka annans skrift helt *eller delvis* (§ 10). Bortsedt från stadgandet, att den citerade författarens namn skall uppgifvas, så framt det finnes utsatt å skriften (§ 11 in f.), har citaträtten gjorts beroende af *ändamålet* med citatets användning och *beskaffenheten* ej mindre af den skrift, som använder det, än ock i visst fall af den publikation, ur hvilken citatet är hemtadt. Citat äro fullt lagliga, om de förekomma i ett *väsentligen sjelfständigt* arbete och der åberopas till *bevis* eller upptagas till *granskning*, *belysning* eller *ytterligare bearbetning*; och likaså, om de ingå i sådan, ur *flera arbeten* hemtad *samling*, som göres för att tjena till bruk vid gudstjenst, eller vid den elementära (ej högre) undervisningen i läsning, musik eller teckning eller till historisk framställning. Hvad dylika samlingar angår, äfvensom då i *musikaliskt* arbete ord aftryckas som text, är det t. o. m. tillåtet att "låna" icke blott *delar* af tryckt skrift utan, då den är af "ringa omfång", *hela* skriften. Men i samtliga dessa fall iakttages, att då annans skrift sålunda begagnas, skall författaren uppgifvas, så framt hans namn finnes å skriften utsatt (§ 11)[2]). Lagstiftaren har med rätta ansett, att, såvida ej all literär verksamhet skall hämmas, det måste vara tillåtet att fritt begagna främmande alster till åstadkommande af *egna*, *sjelfständiga* ar-

---

[1]) Annorlunda i Ryssland § 17: de citerade ställena få icke upptaga mer än ett visst antal sidor i förhållande till det öfriga.

[2]) Liknande bestämmelser förekomma i den utländska lagstiftningen, dock med vissa afvikelser. Sålunda är enligt flera lagar citaträtten på det sätt *oinskränkt*, att inga vilkor utom angifvande af källan äro fästade vid befogenheten att oförändrade anföra enskilda ställen af förut utgifven skrift. (Finland § 9 a, Österrike § 5 a, Portugal art. 576 § 1, Danmark § 13 mom. 1, Norge 1876 § 16 a.) Enligt italiensk rätt (§ 40) anses reproducering af en eller flera delar af ett literärt verk som eftertryck, endast då den försiggått i tydligt syfte att draga ekonomisk vinst deraf. Vid återgifvande af uppsatser eller dikter, hemtade ur större arbeten, fordras enligt österrikisk rätt (§ 5 b) en viss begränsning efter arktal (afskaffadt i nya lagförslaget) och enligt dansk och norsk rätt (Danmark § 13 mom. 5, Norge 1876 § 16 b), att, då dylika ställen återgifvas i skolböcker, samlingar af läsestycken och sånger etc., åtminstone *ett år* skall hafva förflutit, efter det originalskriften först offentliggjordes. Den norska lagen af 1893 § 14 förlänger tiden i detta fall till tio år från slutet af det år, då originalskriften utkom, och tillåter i öfrigt aftryck af särskilda förut utgifna mindre dikter *dels* som text för musikaliska kompositioner eller vid dessas offentliga utförande eller på koncertprogram, *dels ock* — hvilket äfven gäller mindre prosastycken — som förklarande text till konstnärliga illustrationer, när dessa senare i öfvervägande grad äro bestämmande för verkets betydelse, och minst två år förflutit från slutet af det år, då skriften först utkom.

beten, så länge citatens omfång eller syftemål ej göra intrång på det äldre arbetets omsättning[1]). Härvid bör emellertid observeras, att lagen, endast då fråga är om att till granskning, belysning eller bearbetning upptaga delar af annan författares skrift, fordrat karaktären af självständigt arbete, men icke i fråga om sådana samlingar, som afse att tjena till bruk vid undervisning etc. Så mycket mera bör man se till, att icke tillämpningen af lagens bestämmelser i denna del utsträckes till andra samlingsverk än de särskildt uppräknade, och att icke samlarens blotta uppgift att vilja gagna undervisningen etc. begagnas som täckmantel för brott mot författarerätten. Samlingen behöfver enligt lagens ord icke vara hemtad ur *flere* författares arbeten[2]), om ock detta antages såsom det vanliga.

Att i musikaliskt arbete "ord" från tryckt skrift få af kompositören användas som text utan samtycke af författaren, beror derpå, att texten, då den tryckes i förening med kompositionen, blott anses som ett bihang till denna. Textförfattaren -- så resonnerar man — lider icke genom ett sådant utgifvande någon förlust, alldenstund musikhäftet har en annan afsättningskrets än sjelfva diktverket. Att de båda afsättningskretsarna kunna komma att åtminstone delvis sammanfalla, är emellertid ej omöjligt, och i alla händelser bör den nämnda synpunkten ej kunna åberopas som stöd för bruket att aftrycka mindre dikter som text vid koncerttillfällen. Ej heller passar lagens grund in för det fall, att en dikt uteslutande är afsedd att tjena till text för opera, oratorium eller andra liknande kompositioner. Här bör den ifrågavarande dikten icke utan författarens samtycke kunna aftryckas i sammanhang med eller som text till vare sig ifrågavarande eller andra musikstycken[3]). Texten har nemligen i detta fall merendels ingen sjelfständig, af musikverket oberoende afsättningsform, såsom förhållandet är med dikter i allmänhet.

Ofvan är nämndt, att rättigheten att anföra delar af tryckt skrift kan vara beroende af beskaffenheten hos *båda* de ifrågavarande publikationerna. Detta gäller den s. k. *periodiska* pressen[4]), för hvilken merendels särskilda regler i berörda afseende äro gifna. Den europeiska lagstiftningen erbjuder

---

[1]) Motiv vid cit. k. prop. s. 34.

[2]) Så deremot i Tyskland § 7 a; Ungern § 9 mom. 1; Norge 1893 § 14.

[3]) Uttryckligen stadgadt i Tyskland § 48 st. 2 och Finland § 9 d.

[4]) Hvad dermed förstås, se min afhandling "Om ansvarighet för tryckfrihetsbrott" s. 21—22, 125—127.

exempel på, att samtliga artiklar i tidningar och tidskrifter kunna med angifvande af källan fritt begagnas, åtminstone i andra tryckalster af samma slag [1]), men sällan är denna frihet fullt obegränsad. Stundom äro vissa artiklar (vetenskapliga och skönliterära) *ovilkorligen* skyddade [2]), stundom eger författaren eller utgifvaren rätt att nedlägga *förbud* mot återgifvande jemväl af sådana artiklar, som icke äro ipso jure skyddade [3]), dock med undantag någon gång af mindre meddelanden, politiska ledare eller nyheter för dagen [4]).

Hos oss är det visserligen regel, att i periodisk skrift får intagas ur annan sådan skrift hemtad uppsats, dervid den nyttjade skriftens titel likväl skall uppgifvas. Men *vetenskapliga* afhandlingar och *vittra* arbeten [5]) äfvensom andra uppsatser, såvida de äro af *större omfång*, få likväl ej införas, om *förbehåll* mot eftertryck blifvit gjordt vid deras början (§ 12).

Notiser och öfriga meddelanden af den beskaffenhet, att de i och för sig icke hafva rätt till författareskydd, kunna, det säger sig sjelf, saklöst aftryckas, vare sig meddelaren förbjuder det eller ej, och vare sig återgifvandet sker i periodisk eller icke periodisk skrift, deras anskaffande må för öfrigt hafva varit förenadt med än så stora kostnader eller svårigheter. Häri ligger icke något egendomligt. Deremot är det ett undantag från de vanliga reglerna, att sådana uppsatser, som, derest de förekommit i icke-periodisk skrift, ovilkorligen skulle betingat författareskydd, antingen icke alls eller endast vid särskildt förbehåll njuta skydd mot återgifvande i annan periodisk skrift. Gränsen mellan de uppsatser, som genom förbehåll kunna skyddas mot aftryckande, och dem, som icke kunna det, är ganska sväfvande, synnerligast då skriftens större eller mindre omfång skall läggas till grund för afgörandet. Motiverna [6]) angifva uttryckligen, att lagstiftaren endast velat bereda möjlighet till skydd åt sådana uppsatser, som *icke, i likhet med s. k. ledande artiklar och i allmänhet politiska uppsatser, äro skrifna endast för dagen, utan äro beräknade att ega ett mera varaktigt värde.* Men enligt lagens ord kunna äfven politiska uppsatser, så snart de äro af "större omfång", skyddas genom förbehåll. Meningen har tydligen varit den,

---

[1]) Portugal art. 576 § 1, Danmark § 13 mom. 2.

[2]) Tyskland § 7 b, Ungern § 9 mom. 2.

[3]) Belgien art. 14, Spanien art. 31, Holland art. 7, Norge 1893 § 15.

[4]) Schweiz art. 11 mom. 4 och 5, Tyskland loc. cit., Monaco art. 11 mom. 1.

[5]) Hvad som dermed förstås, se yttrande af preussiska "Sachverständigerverein" (Dambach s. XXXV—XXXVI).

[6]) K. prop. s. 35.

att i regeln en tidning eller annan periodisk skrift icke kan blifva lidande på, att dess artiklar, skrifna som de ofta äro för dagen och afsedda att vinna den största möjliga spridning, aftryckas i andra blad, utan att detta fast mer, då titeln å den nyttjade skriften uppgifves, måste vara en reklam för den senare; att således aftryck af dylika artiklar, äfven om de i och för sig kunde hafva anspråk på författareskydd, icke utan vidare bör betraktas såsom rättsstridigt; men att, om i ett särskildt fall reproduceringen skulle kunna göra intrång i originalskriftens afsättning, hvilket egaren till denna skrift sjelf har att bedöma, sådan reproducering skall kunna förbjudas genom förbehåll mot eftertryck vid den ifrågavarande artikelns början. Att förbudet, så vida det ej angår vetenskapliga afhandlingar och vittra arbeten, måste för att vara verksamt referera sig till "större" uppsatser, är ett föga lyckligt stadgande, då gränsen mellan "större" och "mindre" stundom kan vara svår att uppdraga, och för öfrigt icke uppsatsens storlek utan dess egenskap af literär produkt här borde vara afgörande. Enligt vår rätt såväl som enligt vissa främmande lagar, hvilka i fråga om författareskydd för uppsatser i den periodiska pressen befinna sig på samma ståndpunkt [1]), gäller inskränkningen i nämnda skydd endast det fall, att de ifrågavarande uppsatserna återgifvas *i annan periodisk skrift*. De få alltså icke fritt aftryckas i icke-periodisk skrift, äfven om förbehåll saknas. För originalskriftens omsättning kan den omständigheten vara likgiltig, huruvida aftrycket sker i periodisk eller icke-periodisk skrift; men antagligen har den nonperiodiska pressen icke ansetts behöfva "lån" af ifrågavarande beskaffenhet på samma sätt som den periodiska.

Otillåtet återgifvande i tryck af annans skrift kallas *eftertryck*, jemväl i det fall, att originalskriften endast förefinnes i *manuskript*, och sålunda benämningen *för-tryck* hade varit att föredraga. Om emellertid reproduceringen i och för sig är tillåten, såsom då delar af tryckt skrift intagas i sådana samlingsverk, som omtalas i § 11, eller då tidningsuppsatser, som ej skyddas eller kunna skyddas genom förbehåll, i annan periodisk skrift aftryckas, så föreligger ej eftertryck, äfven om reproducenten underlåtit att nämna, i ena fallet författaren, i det andra titeln på den skrift, som anlitats. Underlåtenheten i fråga betraktas som en särskild förseelse, hvilken enligt § 17 är belagd med böter, högst ett hundra kronor. Om deremot reproduceringen är i sig otillåten, så

---

[1]) Finland § 9 e, Norge 1876 § 17; deremot Tyskland § 7 b.

föreligger eftertryck, och på det förbudet häremot ej skall komma att kringgås, har lagen uttryckligen stadgat, att eftertryck ej blir lofligt derför, att oväsentliga ändringar, förkortningar eller tillägg vidtagas (§ 10). När en ändring etc. skall anses väsentlig eller oväsentlig, kan naturligtvis icke genom någon bestämd regel på förhand afgöras. Men vissa allmänna synpunkter torde dock erbjuda sig. Ingenting hindrar en författare att begagna samma motiv eller ämne som en annan. Ty motivet, ämnet är icke en frukt af den enes eller andres individuela verksamhet. Icke heller finnes något skäl, hvarför icke en författare skulle få begagna samma method, plan, system eller versmått som en annan före honom, äfven om denne uppfunnit methoden etc., ty det är icke *detta*, som är det väsentliga i ett literärt arbete. Af liknande skäl möter ej hinder att vid upprättande af *karta* begagna samma mätningar och dimensionsuppgifter, som ligga till grund för en annan förut upprättad. Deremot anses som eftertryck, om en karta tillkommit genom transport eller kopiering från en annan utan vederbörandes samtycke, äfven om skalan är olika, så snart icke den nya kartan genom väsentliga ändringar och tillägg skiljer sig från den förutvarande [1]). På samma sätt blir icke heller återgifvande af t. ex. ett poem lofligt endast derigenom, att det framträder i ett annat versmått än det ursprungliga, icke heller om det med bibehållande i öfrigt af originalets språk och tankegång omskrifves på prosa. På samma sätt kan ett icke auktoriseradt återgifvande af ett prosastycke ingalunda alltid försvaras dermed, att det omskrifves i metrisk form, icke heller är dramatisering af ett arbete utan vidare tillåten. I den norska lagen af 1893 § 13 heter det uttryckligen, att öfverförande utan vederbörandes tillstånd från en literär form till en annan kränker författarerätten, när icke bearbetningen är af sådan beskaffenhet, att ett väsentligen nytt och sjelfständigt arbete derigenom åstadkommits. Hos oss är utan tvifvel samma grundsats gällande. Men dessutom lemna motiverna till 1877 års lag [2]) ytterligare någon ledning, då det heter, att till eftertryck ”såsom brott” fordras, att en skrift återgifves på sådant sätt, att författarens *uteslutande nyttjanderätt* derigenom *lider* eller *kan* lida. Och hur vigtig härvid den *ekonomiska* sidan af saken än må vara, så är den dock icke ensamt bestämmande. Om A författar en bok, och B sedermera i en annan bok behandlar samma ämne, så kan det väl inträffa, att A:s bok icke längre får någon afsättning, men derför behöfver icke

---

[1]) Jemf. rättsfall i N. J. A. I 1884 n:o 8.
[2]) K. prop. s. 34.

B hafva gjort sig skyldig till eftertryck, icke ens om han å sin skrift utsatt "bedrägligt titelblad eller orätt författare- eller utgifvarenamn". Denna handling är visserligen i T. F. (§ 1 mom. 9) belagd med straff, men den konstituerar *icke* eftertryck, alldenstund hvarken författarens namn eller bokens titel är ett essentiale hos den literära produkten. Å andra sidan är det ju möjligt, att A icke lider någon pekuniär förlust, derigenom att B begagnar sig af större eller mindre delar af A:s arbete, men ansvar för eftertryck kan icke desto mindre göras gällande, om *identiteten* mellan de båda skrifter näär uppenbar, och intet af de fall föreligger, då, enligt hvad ofvan är visadt, annans skrift får vid publicering af nytt literärt arbete helt eller delvis begagnas [1]). Härpå beror, om t. ex. ett *referat* skall anses innebära eftertryck eller icke. Om referatet blott har till ändamål att rigta uppmärksamheten på ett utkommet arbete genom att i korthet angifva dess innehåll med eller utan kritiska anmärkningar, så är det icke eftertryck. Om åter referatet är affattadt på ett sådant sätt, att det är egnadt att *ersätta* originalarbetet, så blir det eftertryck.

Författarerätten innebär

2:o) *Uteslutande öfversättningsrätt* [2]).

Till en början vilja vi göra skilnad mellan öfversättning af *tryckta* och *otryckta* skrifter. I fråga om dessa senare är författarens uteslutande öfversättningsrätt ovilkorlig. Att utan tillåtelse utgifva öfversättning af annans otryckta skrift, anses såsom eftertryck (§ 10 st. 2). Hvad tryckta skrifter beträffar, har man att från öfversättning skilja det fall, då en skrift samtidigt utgifves på olika språk. Då frågan om skydd mot eftertryck icke är beroende af, å hvilket språk skriften är utgifven, så följer häraf, att skrift, som författaren låter samtidigt utgifva på olika språk, anses såsom på hvartdera af dessa språk *författad*, d. v. s. såsom original, samt åtnjuter skydd derefter. Hos oss har lagstiftaren härvid fäst det vilkoret, att de olika språk, på hvilka skriften utgifves, skola vara å *titelbladet uppgifna* (§ 3). Då skriften är tryckt på *ett* språk och sedermera utgifves på *ett annat*, föreligger öfversättning i egentlig och inskränkt bemärkelse. I vidsträckt mening hänföres ock till öfversättning det fall, att en skrift öfverflyttas från en till annan *munart* af samma språk.

---

[1]) Jemf. Stobbe s. 428 not 12.

[2]) För korthetens skull begagnas denna benämning. Det är emellertid icke öfversättningen såsom sådan, hvilken är eller kan vara författaren förbehållen, utan rättigheten att i tryck *utgifva* densamma.

Ett dylikt öfverflyttande utan samtycke af författaren eller hans rättsinnehafvare måste så mycket snarare anses som eftertryck, som i regeln samma publik är i stånd att läsa och förstå de olika munarterna. Också är lagstiftningen, enkanneligen i de skandinaviska länderna, ense om att låta författarerätten innebära uteslutande rätt för författaren att genom tryck mångfaldiga sin skrift i öfversättning från en till annan munart af samma språk, dervid svenska, norska och danska enligt samtliga de tre ländernas lagstiftning anses såsom olika munarter af samma språk [1]). Om originalskriften är tryckt, och fråga är om öfversättning icke från en till annan munart af samma språk eller från skriftspråket till en af dess munarter, utan till ett *nytt* språk, så är författarens uteslutande öfversättningsrätt icke ovilkorlig utan beror på iakttagandet af vissa i lag stadgade föreskrifter, nemligen att författaren:

a) vid utgifvandet af sin skrift genom tillkännagifvande på titelbladet förbehåller sig uteslutande rätt att föranstalta om öfversättning af densamma till ett eller flera uppgifna språk; samt

b) inom två år, räknadt från d. 1 Januari året efter det, då skriften först trycktes, utgifver sådan öfversättning (§ 3 st. 2) [2]).

Det ursprungliga förslaget till lag om eganderätt till skrift innehöll, att, om originalarbete utkom i *afdelningar*, skulle för öfversättning af *en hvar* bland dem gälla hvad om skrift i allmänhet vore stadgadt (§ 3). Ehuru icke i lagen finnes något motsvarande stadgande, torde den angifna regeln likväl få anses fullt tillämplig [3]).

Författaren måste förbehålla sig öfversättningsrätt till *ett eller flera uppgifna* språk. Ett *allmänt* förbehåll om öfversättningsrätt är alltså icke tillräckligt. En hvar eger frihet att öfversätta skriften till alla icke särskildt uppgifna språk. Om skriften utkommer i ny upplaga, så är det icke nog, att den äldre upplagan innehåller förbud mot öfversättning. Detta måste på hvarje ny upplaga upprepas. Förbehåll om öfversättningsrätt, som gäller flera särskilda språk, bör göras icke blott på originalupplagan utan ock på resp. öfversättningar, då dessa utkomma. Om t. ex. en skrift blifvit utgifven på sven-

---

[1]) Sverige § 2; Norge 1876 § 15, 1893 § 4; Danmark, Lag d. 24 Maj 1879 § 1.

[2]) Liknande bestämmelser i Holland art. 5 b; tiden dock *tre* år från det originalskriften utkom. Österrik. förslaget har ett med vår rätt nära öfverensstämmande stadgande (§ 21).

[3]) Jemf. L. U. 1882 utl. n:o 55 s. 3.

ska språket med förbehåll om öfversättningsrätt till tyska och franska, och författaren sedan utgifver de tyska och franska öfversättningarna, så är författaren icke genom förbehållet å den svenska upplagan skyddad mot öfversättning af den tyska till franska språket eller omvändt. Vill författaren skaffa sig ett sådant skydd, bör han göra förbehåll derom å titelbladen till de båda öfversättningarna. Deremot torde det ej kunna åläggas honom att vid sidan om de redan utgifna öfversättningarna från svenska språket till det tyska och franska företaga en ny öfversättning från franska till tyska och vice versa. Genom den redan utgifna öfversättningen från originalet bör det andra vilkoret för skyddet, utgifvande af öfversättning, vara uppfyldt [1]. Om förbehåll om öfversättningsrätt blifvit gjordt å skrift, som består af sjelfständiga bidrag från särskilda medarbetare, så gäller förbehållet endast skriften som en helhet. Men om en medarbetare för sitt särskilda bidrag förbehållit sig uteslutande öfversättningsrätt till ett eller flera uppgifna språk, hvilket förbehåll, om bidraget saknar särskildt "titelblad", torde kunna anbringas å första sidan, der arbetets titel förekommer, så måste den, som till något af dessa språk vill öfversätta bidraget, skaffa sig samtycke af författaren. Denne har emellertid sjelf icke rätt att utgifva bidraget, förr än efter viss tids förlopp, från det bidraget offentliggjordes. Innan denna tid gått till ända, måste alltså en främmande öfversättare utverka tillstånd af såväl utgifvaren som författaren, och efter denna tid af författaren.

Slutligen säger det sig sjelf, att, om en skrift blifvit öfversatt från t. ex. svenska till tyska, intet förbehåll behöfs för att hindra öfversättning utan vederbörandes samtycke från den tyska upplagan till svenska språket ("Rückübersetzung"). Detta blefve helt enkelt eftertryck, om ock på omväg företaget. Härvid kommer det nemligen ej an på det arbete, som öfversättaren nedlagt på öfverförandet från det främmande språket till originalspråket. Hufvudsaken är, såsom förut blifvit anmärkt, att författarens nyttjanderätt till sitt arbete icke lider eller kan lida något intrång. Detta är också grunden till, att öfverhufvud författaren *har* uteslutande öfversättningsrätt. Jemte det författaren har personligt intresse uti, att förekomma en dålig öfversättning, måste det för honom vara af ekonomisk vigt att kunna förskaffa sig den största möjliga afsättning af sitt arbete. Hans nyttjanderätt blir i ena som andra afseendet betydligt kringskuren, om det står en hvar fritt att på andra språk än det,

[1] L. U. 1882 n:o 55 s. 2.

på hvilket skriften först framträder, reproducera densamma. Också finna vi inom den europeiska lagstiftningen sällan exempel på fullkomlig öfversättningsfrihet [1]). Tvärtom är den motsatta ståndpunkten regel. Ofta är författarens uteslutande öfversättningsrätt icke blott i fråga om otryckta utan äfven tryckta arbeten *ovilkorlig* [2]), åtminstone hvad beträffar inhemske författare, medan utländske stundom måste underkasta sig vissa vilkor [3]). I Tyskland och Ungern fordras liksom hos oss, att författaren förbehållit sig öfversättningsrätt, hvarjemte han måste inom ett år, det oräknadt, då originalskriften utkom, *börja* och inom tre år *fullborda* öfversättningen till det eller de språk, för hvilka han vill hafva uteslutande öfversättningsrätt; ja, vid dramatiska arbeten måste öfversättningen vara komplett utgifven inom sex månader från den dag, då originalarbetet offentliggjordes. Men förbehållet kan omfatta öfversättningsrätt i allmänhet och behöfver ej såsom hos oss referera sig till ett eller flere uppgifna språk [4]).

Att öfverhufvud något förbehåll skall behöfvas, står ej i öfverensstämmelse med grunden för författarerätten i allmänhet, och detsamma gäller om stadgandet, att författaren inom viss tid sjelf måste utgifva en öfversättning, såvida han vill bevara sin öfversättningsrätt. Denna är en naturlig beståndsdel af författarerätten och borde således lika litet som den uteslutande tryckningsrätten vara underkastad vilkor och förbehåll. Bestämmelserna härom hvila på en presumtion, att då författaren ej förbehåller sig öfversättningsrätt eller ej inom viss tid verkställer öfversättning, det icke ligger i hans intresse att göra det, hvarför förbud för andra att föranstalta öfversättning af skriften

---

[1]) Principielt är öfversättningsfriheten i fråga om tryckta arbeten erkänd i Danmark § 5, Norge 1876 § 15, Ryssland § 20. Dock anses enligt norsk rätt som eftertryck, när öfversättning utan författarens samtycke utgifves från dödt språk till lefvande (så ock i Tyskland § 6 a, Ungern § 7 mom. 1, österrik. förslaget § 20), och i Ryssland hafva författare af böcker, hvilkas åstadkommande kräft "synnerligen lärda forskningar", uteslutande öfversättningsrätt, om de vid publiceringen af originalverket gifva tillkänna sin afsigt att öfversätta det och sedermera utgifva öfversättningen inom två år från den dag, då de fingo koncession att trycka originalverket. I Österrike (§ 5 c) har författaren, äfven om han förbehållit sig öfversättningsrätt, uteslutande sådan blott *ett* år, från det originalskriften utkom. Derefter är öfversättningsrätten fri, äfven om författaren begagnat sig af förbehållet.

[2]) Belgien art. 12, Italien § 12, Spanien art. 12—15, Portugal art. 577, Finland § 6. I Frankrike gäller utan uttryckligt lagbud detsamma. (Benoidt & Descamps s. 66.)

[3]) Enligt finsk rätt förbehåll å titelbladet, enligt portugisisk utöfning af öfversättningsrätten före slutet af tredje året, efter det originalskriften utkom.

[4]) Tyskland § 6 c, Ungern § 7 mom. 3.

skulle under angifna förutsättningar utan gagn för författaren endast hindra dem, som ej förstode hans språk, att draga nytta af hans arbete[1]). Men presumtionen kan tydligen vara origtig, då förhållandena ej alltid kunna på förhand bedömas eller göra det lämpligt att verkställa öfversättningen på den tid, lagen föreskrifver[2]). Antagligen har lagstiftaren gjort de nämnda inskränkningarna för att liksom förmedla öfvergången från fullkomlig öfversättningsfrihet till uteslutande öfversättningsrätt åt författaren, hvars intressen man tillsvidare ansett tillräckligt tillgodosedda genom den utväg, som beredts honom att sjelf medelst förbehåll etc. bestämma, hvilka och huru många afsättningsområden han vill beherska.

Den, som öfversätter skrift till annat språk, har för sin öfversättning, der honom ej är förbjudet att öfversättningen genom tryck utgifva, "den författarerätt, som i 1 § är nämnd" (§ 4). Lagen lemnar genom sin hänvisning blott till *första* §:n[3]) rum för tvekan, huruvida rättmätig öfversättning i sin ordning kan genom förbehåll skyddas mot öfversättning till annat språk på samma sätt som originalskriften; ty 1 §:n talar blott om författarens rätt att med andras uteslutande låta genom tryck *mångfaldiga* sin skrift. Men hänvisningen till § 1 är utan tvifvel tillfällig. I den ursprungliga redaktionen hette det, att öfversättaren har *eganderätt* till sitt arbete (§ 4), och i II. D:s utkast hade § 5 följande lydelse: "Den, som öfversätter arbete från annat språk och enligt denna lag eger att öfversättningen genom tryck utgifva, anses för denna sin öfversättning såsom författare". Ingenting antyder, att det varit lagstiftarens mening att i sak förändra denna regel. Öfversättaren bör alltså kunna förbehålla sig öfversättningsrätt till ett eller flera uppgifna språk på samma sätt som författare.

---

[1]) L. U:s utl. n:o 24 vid R. D:n 1882 s. 14.

[2]) Ett stort steg till erkännande af den, enligt vår tanke, rigtiga grundsatsen är taget i den nya norska lagen § 4, der det heter: "Udgives et Værk samtidig eller dog i Löbet af 1 Aar lovlig paa flere Sprog, maa ingen Oversættelse af det til noget af disse Sprog offentliggjöres uden Samtykke af den, hvem Forfatterretten tilkommer. Iövrigt maa ingen forinden 10 Aar efter Udlöbet af det Aar, i hvilket det originale Værk först er udkommet, uden Samtykke af den, hvem Forfatterretten tilkommer, offentliggjöre en Oversættelse af Værket".

[3]) Jemf. Tyskland § 6 in f.: "Uebersetzungen geniessen gleich Originalwerken den Schutz *dieses Gesetzes* gegen Nachdruck"; Finland § 7: "Till sin öfversättning njute öfversättare enahanda rätt, som i afseende å originalarbete genom *denna förordning* författare tillerkänd är".

I Nordamerikas förenta stater [1]) har författaren icke blott uteslutande öfversättningsrätt utan ock uteslutande rätt att *dramatisera* ett för scenen icke ursprungligen bestämdt arbete [2]), och enligt dansk rätt [3]) eger ingen utan samtycke af författaren eller hans rättsinnehafvare att i tryck utgifva eller offentligen låta uppföra sådana dramatiseringar af verket eller en del deraf, som väsentligen blott bestå i reproduktion af innehållet i en för scenen bruklig form. I England deremot (art. 17) anses det offentliga framställandet af ett dramatiskt verk, hvars stoff tagits ur en roman, ej som kränkning af författarerätten. Hos oss finnes med skäl intet stadgande i vare sig den ena eller andra af dessa rigtningar. Om dramatiseringen verkligen innebär en sjelfständig bearbetning, så bör den ej anses som eftertryck; om den åter hufvudsakligen endast reproducerar originalskriften, så föreligger eftertryck redan enligt allmänna grundsatser.

Författarerätten innebär enligt vår lag

3:o) *Uteslutande rätt att låta offentligen uppföra dramatiskt eller musikaliskt-dramatiskt arbete med utstyrsel för skådebanan* (§ 13).

Ifrågavarande arbeten njuta skydd mot *eftertryck* i likhet med andra skrifter, men författarens uteslutande nyttjanderätt till sitt arbete skulle här långt ifrån vara tillgodosedd endast genom förbud mot eftertryck. Här gäller det jemte den vanliga publikationsformen i tryck äfven en annan, nemligen *scenisk framställning*. Det är endast en enkel konseqvens af författarerättens allmänna innebörd, att författaren med andras uteslutande eger begagna sin skrift för skådebanan. Endast så blir det honom möjligt att ensam draga ekonomisk vinst af sitt arbete, likasom hans personliga intresse förnämligast måste vara rigtadt på att bestämma om arbetets publicering på ett sätt, som i fråga om skrifter af detta slag måste vara det mest verkningsfulla.

Icke öfverallt äro konseqvenserna af nyssnämnda principiela ståndpunkt fullt genomförda. Om skriften är *tryckt*, fordras enligt vissa lagar *förbehåll* mot offentligt uppförande, så vida icke den uteslutande uppföranderätten skall gå förlorad för författaren [4]); ja, enligt engelsk rätt (art. 16) kan ett i bokform

---

[1]) Lag den 4 Mars 1891 sekt. 1.

[2]) Liknande enligt österr. förslaget § 22, dock, hvad redan publicerade arbeten angår, blott på grund af särskildt förbehåll och med vilkor, att författaren gjort bruk af sin rätt inom ett år, efter det skriften utkom.

[3]) Lag d. 12 April 1889 § 2.

[4]) Finland §§ 12—13, Holland art. 12.

utgifvet dramatiskt arbete uppföras offentligt utan samtycke af författaren eller hans rättsinnehafvare. Enligt schweizisk rätt kan visserligen författaren göra rättigheten för andra att offentligen uppföra hans arbete beroende af vissa speciela vilkor, men endast såvida han sådant ger till känna främst i arbetet och med iakttagande af, att den tantième, som kan tillkomma honom, icke får öfverstiga 2 % af bruttoinkomsten för de resp. representationerna. När betalningen af denna tantième är garanterad, kan arbetets uppförande icke vägras (art. 7), och icke heller, då uppförandet sker *sine lucri animo* (§ 11 mom. 10). Bortsedt från dylika mindre vanliga bestämmelser, plägar författaren hafva uteslutande rätt att offentligen uppföra sitt arbete, tryckt eller otryckt, åtminstone med utstyrsel för skådebanan. Så hos oss. *Med* utstyrsel för skådebanan är uppföranderätten förbehållen författaren eller hans rättsinnehafvare; *utan* sådan utstyrsel står det en hvar fritt att offentligen föredraga arbetet. När framställningen icke har karakter af dramatiskt utförande, bortfaller till stor del grunden för framställningsförbudet. Att emellertid "utstyrseln" härvid icke är eller bör vara det bestämmande, har med rätta blifvit anmärkt [1]). Om författarerätten äfven innebär uteslutande befogenhet för den, som författat libretton till en balett eller pantomim, att låta uppföra dessa prestationer offentligen, har lagstiftaren ej aktat nödigt särskildt framhålla [2]). Dock torde genom benämningarna "dramatiskt" och "musikaliskt-dramatiskt" arbete pantomimer och baletter icke vara undantagna från det allmänna författareskyddet i fråga om scenisk framställning [3]).

När uppförandet skall anses *offentligt*, är ej alltid lätt att afgöra. Hvarken platsen för uppförandet eller de uppträdande personernas egenskap af "amatörer" eller "konstnärer" är här af betydelse. Om åskådarne erlägga betalning eller icke, är likaledes utan inflytande [4]). Snarare torde man med

---

[1]) Forslag til Lov om Forfatterret etc. 1892 § 1. Motiv s. 22.

[2]) Enligt italiensk rätt (§ 2) sträcker sig den uteslutande uppföranderätten uttryckligen till choreografiska verk; så ock enligt österrik. förslaget § 16. Enligt den norska lagen af 1893 § 1 har en författare uteslutande rätt att offentliggöra sin skrift äfven genom mimisk framställning.

[3]) Jemf. Hinschius s. 185—197. Preussiska Sachverst.-Verein uttalar sig, hvad tysk rätt angår, i samma rigtning, dock med denna anmärkning: "Der Schutz gegen unbefugte Aufführung wird zwar nicht den einzelnen Posen und Tänzen, wohl aber der dem Ballet zu Grunde liegenden Fabel gewährt". (Dambach s. XXXVIII.)

[4]) Jemf. deremot Spanien art. 19: förbudet mot offentligt uppförande af dramatiska etc. arbeten utan egarens samtycke finner *äfven* användning på föreställningar, som an-

Schuster [1]) kunna säga, att scenisk framställning är offentlig, då det individuela valet af åhörare icke beror på den person, som föranstaltar uppförandet.

Den uteslutande uppföranderätten kränkes, ej blott då arbetet i dess helhet utan ock då en del deraf (vissa akter eller scener) offentligen uppföres utan vederbörandes samtycke. Detta i analogi med hvad som gäller om eftertryck (§ 10), då intet undantag för partielt återgifvande blifvit stadgadt; och likasom eftertryck ej blir lofligt derigenom, att oväsentliga ändringar, förkortningar eller tillägg vidtagas, så gäller utan tvifvel detsamma om uppförande af dramatiskt och musikaliskt-dramatiskt arbete. Författaren har naturligtvis uteslutande uppföranderätt icke blott i fråga om arbetets framställande på originalspråket utan ock på de språk, till hvilka författaren ensam har rätt att öfversätta arbetet [2]). Oaktadt kap. 2 i lagen om eganderätt till skrift (§§ 13 och 14), hvilket kapitel handlar "om begagnande af skrifter för skådebanan", ej innehåller något särskildt stadgande om rätt för *öfversättare* af dramatiskt etc. arbete att med andras uteslutande låta uppföra det, utan endast omtalar sådan rätt för "författaren eller den, som enligt denna lag innehar författarens rätt", så finnas dock bestämmelser i § 14 om den tid, för hvilken "författares *eller öfversättares* i *detta* kapitel omförmälda rätt" skall vara gällande. Häraf ser det ut, som vore författare och öfversättare i berörda afseende likstälda. Att öfversättningen måste vara *laglig*, är uppenbart, enär endast sådan öfversättning medför författarerätt (§ 4), men öfversättningens laglighet torde böra presumeras, intill dess motsatsen bevisas, då öfversättaren är kärande gent emot den, som utan hans medgifvande användt öfversättningen till framställning å skådebanan. Med iakttagande häraf har alltså den, som öfversätter ett dramatiskt arbete, uteslutande rätt att uppföra sin öfversättning med scenisk utstyrsel, hvilket ock öfverensstämmer med den ofvan uttalade uppfattningen, att rättmätig öfversättare skall för sin öfversättning anses som författare [3]). Om emellertid öfver-

ordnas af *enskilda* sällskap, då *betalning* erlägges af åskådarne. Holland art. 1: lika med offentligt uppförande anses hvarje representation, som *mot betalning*, för en eller flera gånger, är tillgänglig. Portugal art. 595: intet dramatiskt verk får uppföras å en offentlig teater, hvarest *inträdesafgift betales*, utan skriftligt samtycke af författaren etc. Schweiz § 11 mom. 10: se ofvan.

[1]) Urheberrecht der Tonkunst s. 225 pr.

[2]) Så uttryckligen i norsk rätt 1876 § 28.

[3]) Så ock i Norge loc. cit.: Tyskland § 50; Finland § 12. Jemf. N. J. A. I 1881 n:r 128. I den ursprungliga redaktionen till vår lag i ämnet hette det: "Dramatiskt eller dramatiskt-

sättningsrätten grundar sig på *aftal* med författaren, så säger det sig sjelf, att rättighetens omfattning beror på aftalets innehåll.

VI. Inskränkningar i författarerättens utöfning.

Dylika inskränkningar kunna uppstå *antingen* derigenom, att författaren (eller hans rättsinnehafvare) [1], då han öfverlåter sin rätt, förbehåller sig ett visst inflytande på verkets kommande öden, t. ex. i fråga om upplagornas storlek, arbetets yttre utstyrsel o. d., *eller ock* derigenom, att författaren, med *bibehållande* af författarerätten såsom sådan, åt annan person inrymmer utöfningen af vissa deri ingående befogenheter, t. ex. rättigheten att utgifva och föryttra skriften Den, till hvilken nämnda rätt upplåtes, kallas förläggare, och aftalet förlagsaftal. Författaren kan icke vägra att utlemna manuskriptet till förläggaren [2]) och icke utan dennes samtycke företaga ändringar, åtminstone icke väsentliga ändringar i detsamma [3]). Om manuskriptet, då förlagsaftalet ingicks, icke var färdigt, kan författaren ej tvingas att fullborda det; förläggaren eger endast häfva aftalet och fordra ersättning. Om åter manuskriptet är färdigt, torde det kunna exekutivt uttagas. För öfrigt beror på aftalets innehåll, om förläggarens utgifningsrätt skall omfatta ett större eller mindre område, flera eller färre exemplar eller upplagor, längre eller kortare tid o. s. v. Men derest aftalet ej innehåller bestämmelse om, huru många eller huru stora upplagor som förläggaren skall hafva rätt att utgifva, så är denna hans rätt enligt lag begränsad derhän, att han ej utan uttryckligt — det vill väl här säga *tydligt* — medgifvande af författaren eger utgifva mera än *en* upplaga, och denna ej större än *ett tusen* exemplar (§ 6) [4]). Till en *upplaga* hör hvad förläggaren på *en*

musikaliskt arbete i original *eller öfversättning* må ej å skådeplats offentligen uppföras utan samtycke af författaren *eller* den, som enligt kap. 1 är med författare likställd".

[1]) Detta tillägg underförstås i det följande.

[2]) Bestämmelser härom se Preuss. Allgem. Landr. § 1000; Sachsen, Bürgerl. Gesetzb. 1863 § 1140; Österr. allgem. bürgerl. Gesetzb. 1811 § 1165; Ungern, Handelsgesetzb. 1875 § 516.

[3]) Stadganden härom i Belgien art. 8: Preussen, Allgem. Landr. §§ 1008—9; Schweiz, Obligationenr. 1883 art. 379.

[4]) Liknande regel i Sachsen, Bürgerl. Gesetzb. 1863 § 1142. Ofta finnas inga inskränkningar i fråga om antalet exemplar, men deremot förbud för förläggaren att utan särskildt medgifvande låta trycka mera än *en* upplaga: så Danmark § 2 in f.; Ungern, Handelsgesetzb. 1875 § 522; Schweiz. Obligationenr. art. 377; Anhalt-Dessau, Verordn. v. 15 Nov. 1827 § 2. Enligt vissa lagar anses den omständigheten, att *antalet exemplar* i för-

gång låter trycka. Detta får ej öfverstiga ett tusen exemplar; men äfven om upplagan är *mindre*, får dock ingen ny upplaga tryckas, och då första upplagan är utgången, så att exemplar deraf ej längre kunna fås hos förläggaren, så återinträder författaren i sin uteslutande utgifningsrätt. Dessförinnan är han icke berättigad att utan särskildt förbehåll sjelf utgifva arbetet eller låta andra göra det [1]). Ett dylikt förfarande, till skada för förläggaren, skulle stå i strid mot aftalets innehåll. Dock erinras om den rätt, som enligt § 5 tillkommer författare, hvilken lemnat bidrag till periodisk skrift eller samlingsverk, att viss tid från det bidraget offentliggjordes sjelf utgifva detsamma. Det kan sättas i fråga, huruvida icke författarne till de resp. bidragen borde hafva rätt att särskildt utgifva dem utan att afvakta någon viss tid, från det samlingsverket eller den periodiska skriften offentliggjordes. Om utgifvaren *förbehållit* sig författarerätt till de särskilda bidragen, står det naturligtvis i hans magt att förbjuda separataftryck [2]), men i brist på sådant förbehåll borde han nöja sig med den rätt till verket såsom en helhet, hvilken tillkommer honom i hans egenskap af utgifvare. I utlandet är denna sak visserligen enligt åtskilliga lagar ordnad på samma sätt som hos oss [3]), men vanligast är, att den nämnda inskränkningen i utöfningen af författarens rätt uteslutits, så att författaren när som helst kan utgifva bidraget, när icke annan öfverenskommelse blifvit träffad [4]). Förläggare

---

sta upplagan *icke är bestämdt*, innebära rätt för förläggaren att föranstalta om nya upplagor; i motsatt fall måste han härtill inhemta författarens samtycke. (Preussen, Allgem. Landr. §§ 1013—14; Österrike, Allgem. bürgerl. Gesetzb. § 1167.)

[1]) Uttryckligen stadgadt i Preussen cit. lag § 1018; Sachsen, Bürgerl. Gesetzb. § 1140; Sachsen-Coburg-Gotha, Verordn. v. 18 Sept. 1828 § 3 in f.; Österrike, Allgem. bürg. Gesetzb. §§ 1164, 1168; Schweiz, Obligationenr. art. 375; Ungern, Handelsgesetzb § 517; Danmark § 2.

[2]) Äfven i detta fall har enligt *engelsk* rätt den, som lemnat bidrag till *periodisk* skrift, rätt att utgifva det, sedan 28 år förflutit från första publiceringen, och under denna tid får utgifvaren af den periodiska skriften ej utan författarens samtycke särskildt publicera bidraget (art. 5).

[3]) Norge 1876 § 4, Danmark § 7, Finland § 5 (tiden här likväl *två* år).

[4]) Spanien art. 29—30, Portugal art. 576 § 2, Ryssland § 10, Holland art. 2, Ungern, Handelsgesetzb. 1875 § 517, Norge 1893 § 3. I Tyskland göres i ifrågavarande afseende skilnad mellan periodiska skrifter och andra verk, hvilka, om ock bestående af bidrag från olika författare, likväl bilda ett enhetligt helt. De, som lemnat bidrag till dessa senare, behålla sin författarerätt utan vidare. Uppsatser i periodisk skrift eger deremot författaren ej rätt att låta trycka annorstädes, förr än två år förflutit från utgången af det år, då skriften först utkom (§§ 2, 10). Jemf. deremot Schweiz (Obligationenr. v. 1 Jan. 1883 art. 376): "Tidningsartiklar och särskilda *smärre* uppsatser i tidskrifter eger

erhåller, der ej annorledes är aftaladt, icke öfversättningsrätt [1]). Då sådan rätt med andras uteslutande tillkommer författaren, kan han tillåta annan person att utgifva arbetet i öfversättning, och torde härvid ex analogia samma regler gälla som i fråga om upplåtelse af utgifningsrätt i allmänhet, så att t. ex. öfversättaren icke utan särskildt medgifvande af författaren får utgifva mer än *en* upplaga och denne ej större än ett tusen exemplar [2]).

Om författaren upplåtit utgifningsrätt till ett *dramatiskt* arbete, så innebär detta icke i och för sig befogenhet för utgifvaren att låta offentligen uppföra det [3]), vare sig utgifningen skall ske i original eller öfversättning. För rätt att uppföra arbetet fordras särskildt medgifvande af författaren. Äfven hvad detta kontrakt, uppföringsaftalet, angår, innehåller lagen deklarativa bestämmelser att tillämpas i brist på öfverenskommelse mellan kontrahenterna. Sålunda heter det, att, så framt ej annorledes är aftaladt, samtycke af författaren att offentligt uppföra dramatiskt eller musikaliskt-dramatiskt arbete medför rätt för den, som erhållit detta samtycke, att uppföra arbetet, så ofta han för godt finner, men ej att någon rätt dertill på annan öfverlåta. Deremot är arbetets egare sjelf oförhindrad att lemna uppföranderätt till samma arbete åt flere, oberoende af hvarandra, så vida han ej åt någon lemnat *uteslutande* rätt att uppföra arbetet, hvilket icke presumeras. Men äfven i *detta* fall har egaren lof att lemna uppföranderätt jemväl åt andra, om den först berättigade icke inom fem på hvarandra följande år, det oräknadt, då uppföranderätten öfverläts, begagnat sig af densamma (§§ 13, 21) [4]).

Stadgandet att den, som erhållit författarens samtycke att uppföra drama-

förlagsgifvaren (författaren eller hans rättsinnehafvare) när som helst åter offentliggöra. Bidrag till samlingsverk eller *större* bidrag till tidskrifter får förlagsgifvaren icke ånyo offentliggöra, förr än tre månader förflutit från det bidraget fullständigt utkom.

[1]) Bestämmelser härom i Schweiz. Obligationenr. art. 382, och i Ungern. Handelsgesetzb. § 518.

[2]) Jemf. deremot Portugal art. 577 § 1: "I händelse af öfverlåtelse gå *alla* författarens rättigheter öfver på öfversättaren, så vida icke motsatsen aftalas".

[3]) Härom finnas stadganden i Schweiz art. 7; England art. 15.

[4]) Liknande regler i Danmark § 18, Norge 1876 § 33, Finland § 14. Enligt portugisisk rätt får författaren, då han kontraherat med en teaterföreståndare om styckets uppförande, icke på samma ort åt en annan dylik öfverlåta att uppföra arbetet eller en efterlikning deraf, så länge kontraktet har giltighet. Men om stycket ej uppföres inom aftalad tid eller, i brist på uttrycklig öfverenskommelse, inom ett år, kan författaren återtaga arbetet (art. 599—600).

tiskt eller musikaliskt-dramatiskt arbete, ej må öfverlåta någon rätt dertill åt andra, gäller utan undantag, vare sig uppföranderätten är "uteslutande" eller icke. Adqvirenten kan ej sätta en annan i sitt ställe eller inrymma uppföranderätt åt flere vid sin sida. Detsamma gäller utan tvifvel öfversättningsrätt, som af författaren upplåtits. Ja, man torde t. o. m. kunna påstå, att uppförande- och öfversättningsrätt, som af författaren upplåtits, icke öfvergå på den berättigades arfvingar, alldenstund i ena som i andra fallet hänsyn tagits till den berättigades person, till hans förmåga att begagna rättigheten på ett sådant sätt, som öfverensstämmer med författarens intressen. Å andra sidan kan uppföranderätt, som lemnats en person i hans egenskap af föreståndare för en viss teater, icke för hans räkning bibehållas utan särskildt tillstånd, sedan han lemnat nämnda befattning. Hvad förlagsrätten beträffar, anses visserligen, att förläggaren icke kan öfverlåta rättigheten att utgifva arbetet åt andra, men härifrån göres undantag för det fall, att öfverlåtelsen icke gäller en särskild skrift utan förlagsverksamheten (firman) i allmänhet, alldenstund dennas beskaffenhet mindre än förläggarens person anses hafva varit bestämmande för författaren vid kontraktets ingående [1]).

Lagen betecknar såsom eftertryck, om utan tillåtelse förläggare *eller* den, som tryckningsrätt till skrift åt honom öfverlåtit, verkställer skriftens tryckning i strid mot förlagsaftalet. Om författaren väl öfverlåtit tryckningen af en eller annan upplaga åt förläggare, men i öfrigt bibehållit sin författarerätt, så blir deraf en följd, att hvarje öfverskridande af förlagsaftalet från förläggarens sida, i hvad angår "skriftens tryckning" — det vill väl säga antalet exemplar eller upplagor — innebär eftertryck. Om åter *författaren* i strid mot aftalet utger eller låter utgifva en upplaga, så gör han sig visserligen skyldig till ett *kontraktsbrott,* som bör föranleda ersättningsanspråk från motpartens sida, men det är oegentligt att, såsom hos oss, låta honom svara för *eftertryck*, som hade han begått en kränkning af *författarerätten*, ty denna är ju fortfarande qvar hos honom sjelf, om ock med de inskränkningar, som förlagsaftalet angifver. Endast om författaren *afstått* sin sätt, så att denna från honom öfvergått på förläggaren, blir det i egentlig mening eftertryck, om författaren föranstaltar en ny upplaga utan samtycke af förläggaren [2]).

---

[1]) Jemf. Torp s. 58–60.

[2]) Så österr. försl. § 17 mom. 4; jemf. motiv ibid. s. 29.

VII. Skydd för författarerätten.

Författarerätten skyddas genom förbud mot: a) eftertryck; b) olofligt uppförande af dramatiskt eller musikaliskt-dramatiskt arbete; och c) hållande till salu af eftertryckalster samt deras införande i riket till försäljning. Verksamt blir detta förbud genom de påföljder för dess öfverträdande, som lagen angifver. Dessa äro af tre slag: straff, skadestånd och beslag å tryckningsmaterialier eller afskrifter för olofligt uppförande af dramatiskt etc. arbete.

1. *Straff.* Detta förutsätter naturligtvis, att såväl subjektiva som objektiva vilkor för straffbarhet i hvarje särskildt fall äro uppfylda. Hvad beträffar de objektiva: att eftertryck skett, att dramatiskt eller dramatiskt-musikaliskt arbete blifvit uppfördt i strid mot lagen om eganderätt till skrift, att olofligen eftertryckt arbete hållits till salu eller till försäljning i riket införts — så torde vidare utredning om, när något eller några af dessa fakta skola anses föreligga, icke erfordras. Blott så mycket torde böra sägas, att en skrift *hålles till salu*, då den är tillgänglig, vore det ock i blott ett enda exemplar, till försäljning åt afnämare i allmänhet. Men försäljningen behöfver icke vara *yrkesmessig*[1]). Hvad de *subjektiva* vilkoren angår, så torde få antagas, att *error juris* icke kan åberopas som straff-frihetsgrund [2]), likasom det är otvifvelaktigt, att *dolöst* öfverträdande af lagens föreskrifter i dessa stycken medför kriminelt ansvar. Enligt åtskilliga lands lagar är ansvar för culpa här uteslutet [3]) eller inträder endast vid culpa *lata* [4]), och enligt vår egen lag (§ 18) kan den, som till salu håller eller i riket till försäljning inför alster af olofligt eftertryck, straffas, endast om handlingen sker *med vetskap* om arbetets berörda egenskap [5]). Frågan är nu, om dolus likaledes skall utgöra enda förutsättningen för kriminelt ansvar, då eftertryck eller intrång på uppföranderätten försiggått, eller om

---

[1]) Så deremot i Tyskland § 25.

[2]) Så deremot i Tyskland § 18: bestraffning får ej ske, om vederbörande på grund af *ursäktlig error juris* handlat i god tro.

[3]) Belgien art. 22, 23; Holland art. 18. Så ock österr. förslaget § 45.

[4]) Schweiz art. 13.

[5]) Så ock Norge 1876 § 24 och, i fråga om hållande till salu, österrikiska strafflagen 1852 § 467, Tyskland § 25, Ungern § 23, Finland § 21, de tre sistnämnda äfven då det gäller utspridande i allmänhet. Den norska lagen af 1893 § 17 straffar den, som "forsætlig eller uagtsomt" inför ett verk, som är mångfaldiggjordt utanför riket i strid mot en genom nämnda lag skyddad uteslutande rätt, äfvensom den, hvilken "vidende" säljer, utdelar eller utleger ett olagligen i riket mångfaldiggjordt eller dit infördt verk.

äfven culpa här kan föranleda bestraffning. Motiverna hänvisa blott till "allmänna lagens grunder", och enligt dessa är vållande straffbart endast i de fall, som lagen uttryckligen föreskrifvit. Ett sådant fall förekommer ej här; kriminelt ansvar för culpost eftertryck etc. skulle alltså ej finnas. Men hvartill hade det då tjenat att om import till försäljning samt om falbjudande särskildt betona, att straff endast skall drabba den, som *med vetskap* om arbetets "olaglighet" härtill gjort sig skyldig? Detta stadgande är fullkomligt öfverflödigt, om icke i *andra*, i samma lag upptagna, fall äfven *oaktsamhet* kan vara straffbar. Vi få alltså antaga, att hos oss som flerestädes [1]) så väl eftertryck som obefogadt uppförande af dramatiskt och musikaliskt-dramatiskt arbete straffas, vare sig det ena eller det andra skett afsigtligt eller till följd af bristande uppmärksamhet.

Detta hindrar ej, att straffet i senare fallet kan blifva lindrigare än i förra, icke till arten, men till graden. Straffet är nemligen för samtliga intrång på författarerätten *böter* — från och med 20 t. o. m. 1000 kr. [2]). Stundom förekommer i den utländska lagstiftningen bestämmelser derom, att, då tillgång till böternas gäldande i dessa fall saknas, straffet skall förvandlas till fängelse [3]). Hos oss finnes intet motsvarande stadgande, men detta torde ej hindra, att den allmänna regeln i Str. L. 2: 10, 11 om förvandling af böter till fängelse här blir tillämplig, likasom frågor om anstiftande af och delaktighet i brott mot författarerätten bedömas efter allmänna rättsprinciper. Eftertryckta arbetens utbjudande eller införande i riket till försäljning utgör ett sjelfständigt brott, om det begås af annan än den, som först gjort sig skyldig till eftertrycket. Om båda handlingarna begåtts af samma person, föreligger konkurrens enligt 4 : 2 Str. L. Naturligtvis kan kränkande af författarerätten stå i sammanhang med andra brottsliga handlingar t. ex. stöld eller bedrägeri, i hvilket fall svårare straff än böter kan ådömas. *Försök* till brott mot författarerätten är ansvarsfritt; och *återfall* efter utståndet straff verkar endast som försvårande omständighet.

---

[1]) Så t. ex. Danmark §§ 20—21 (jemf. Torp s. 85); Norge 1876 §§ 21, 35; ibid. 1893 §§ 17, 18; Tyskland §§ 18, 54; Österrike, Str. L d. 23 maj 1852 § 467; Ungern § 19.

[2]) Straffet för dessa brott är nästan öfverallt böter. Ryssland har dock fängelsestraff (Str. L. ed. 1886 art. 1684) — och Spanien upptager "l'arresto mayor" *plus* penningstraff (Str. L. 1870 art. 550, 552).

[3]) Tyskland, Österrike, Ungern loc. cit.

2. *Skadestånd.*

a) Vid *eftertryck.*

Den, som gör sig skyldig till eftertryck, har till målseganden förbrutit upplagan och måste ersätta honom värdet af de exemplar deraf, som ej finnas i behåll, beräknadt efter boklådspris för exemplar af den senast utgifna rättmätiga upplagan (§ 15). Att målseganden har rätt att, vanligen efter tillverkningsvärdet, öfvertaga befintliga eftertrycksexemplar mot *lösen* eller i *afräkning på skadestånd*, är ingenting ovanligt [1]. Mera sällan förekommer det, att såsom hos oss hela den eftertrycksupplaga, som finnes i behåll, tillfaller målseganden. Utan motsvarighet är dock icke vår rätt i detta afseende [2]. I Norge gäller enligt 1876 års lag, att alla eftertrycksexemplar, som finnas i riket och äro bestämda till försäljning, skola tillfalla författaren eller hans rättsinnehafvare, men att, om härigenom tredje mans rätt skulle bringas i fara, de resp. exemplaren antingen skola förstöras eller bringas i ett sådant skick, att med dem intet missbruk kan föröfvas. Enligt dansk rätt skola alla eftertrycksexemplar, som finnas der i riket och äro afsedda till försäljning, konfiskeras och förstöras, såvida ej författaren eller, då en särskild förläggare finnes, båda tillsammans fordra, att eftertrycksexemplaren skola till dem öfverlemnas. Tillintetgörelse af eftertrycksexemplaren är alltså här regel, medan hos oss upplagan direkt är förbruten till målseganden; och medan hos oss indragningen af eftertrycksupplaga endast gäller de exemplar, som befinna sig i den eller de *skyldiges* (eller deras universalsuccessorers) ego, så omfattar den i Danmark alla exemplar, som äro till salu. Enligt dansk rätt är indragning af eftertrycksexemplaren närmast en preventiv säkerhetsåtgärd, som följaktligen ej förutsätter tillräknelighet, skuld, hos den eller dem, mot hvilka berörda åtgärd göres gällande [3]. Hos oss råder i denna del en motsatt uppfattning.

Det sätt, på hvilket målsegandens rätt till skadestånd enligt 1877 års lag blifvit ordnad, har fördelen att i normala fall vara lätt användbart, äfven om det varit rationelare att hos oss som i de flesta andra land gifva domstolen fria händer att efter omständigheterna i hvarje särskildt fall bestämma skadeståndets belopp. Om arbete är olagligt allenast till *viss afskild del* af det

[1]) Jemf. Tyskland § 21, Ungern § 21, Finland § 22, Holland § 21, Italien § 36, Norge 1893 § 16.

[2]) Jemf. Danmark § 20, Norge 1876 § 25. Portugal art. 608.

[3]) Jemf. Torp s. 83.

hela, blifva bestämmelserna om eftertrycksexemplarens förverkande till målseganden och om skadeståndets beräkning i öfrigt icke heller synnerligen svåra att använda. De tillämpas då endast på den afskilda delen (§ 15 st. 1 in f.). Om eftertrycket väl icke omfattar den åtalade skriften i dess *helhet*, men icke heller kan hänföras till viss afskild del af det hela, så måste det i brist på annat stadgande anses hafva varit lagens mening, att med saken skall förhållas så, som om skriften i dess helhet varit eftertryck. Lagen har emellertid förutsatt, att det kan gifvas fall, då nu nämnda grunder för beräkning af skada genom eftertryck icke kunna följas. Så t. ex. då någon olofligen genom tryck mångfaldigat ett manuskript eller en tryckt skrift, derå ej fins något boklådspris, eller en uppsats, som tillsammans med flera andra ingår i en tidskrift. Så vidare, då antalet försålda eller utdelade exemplar ej kan bevisas[1]), äfvensom då författare och förläggare hvar för sig (icke gemensamt) uppträda såsom målsegande. I dylika fall heter det, att skadeståndet skall bestämmas "efter annan grund, som pröfvas skälig". Här har alltså rätten fria händer, dock icke helt och hållet. Det tillägges nemligen: "lägsta belopp, hvartill skadestånd må sättas, vare femtio kronor". Minimum är alltså bestämdt, maximum icke. Omständigheterna kunna vara sådana, att den, hvars rätt blifvit kränkt, icke kan anses godtgjord endast derigenom, att han erhåller den förbrutna upplagan och värdet af de exemplar deraf, som ej finnas i behåll, äfven om detta värde beräknas som i § 15 st. 1 sägs. Originalarbetet kan t. ex., såsom Schuster anmärker [2]), blifva totalt osäljbart på grund deraf, att eftertrycket är inkorrekt och har bragt originalarbetet i misskredit. I dylika fall låter det icke säga sig, att den i nyssnämnda lagrum uppstälda beräkningen af skada genom eftertryck kan följas, såvida den förorättade skall hållas fullt skadeslös — och detta är utan tvifvel lagens mening. Det måste då vara domstolens pligt att tilldöma honom *högre* ersättning än den normala. Å andra sidan kan denna senare stundom vara *för hög*, då målseganden icke blott erhåller värdet af de exemplar af eftertrycksupplagan, som ej finnas i behåll, utan ock hela den qvarvarande upplagan; men denna beräkningsgrund måste dock tillämpas, då icke sådana omständigheter som de nyss anmärkta motivera en afvikelse.

---

[1]) Enligt portugisisk rätt måste i detta fall eftertryckaren betala värdet af 1,000 exemplar utom de beslagtagna (art. 608).

[2]) Urheberrecht der Tonkunst s. 268.

b) *Vid brott emot § 18.* Denna § lyder: "Hvad nu är stadgadt angående straff, skadestånd och egendoms förlust gälle ock i tillämpliga delar för den, som, med vetskap om ett arbetes olaglighet, det till salu håller eller i riket till försäljning inför". Den skyldige har alltså till målseganden förbrutit de exemplar, som finnas i behåll af dem, han öfvertagit till försäljning eller infört, och måste ersätta värdet af de öfriga efter boklådspriset för exemplar af den senast utgifna rättmätiga upplagan. Då allmänna grunder för skadestånd måste följas — och detta kan inträffa här af samma anledningar som i fråga om eftertryck — måste man naturligtvis taga hänsyn till det skadestånd, som eftertryckaren tilläfventyrs redan utgifvit, och vice versa.

c) *Vid olofligt uppförande af dramatiskt eller musikaliskt-dramatiskt arbete.*

Äfven sådana lagar, som beträffande skadestånd vid eftertryck endast vilja hafva tillämpadt allmänna rättsprinciper, uppställa understundom särskilda regler för beräkning af ersättning vid den kränkning af författarerätten, hvarom nu är fråga. Vanligen bestämmes ersättningen till *bruttoinkomsten* af den eller de olagliga representationerna [1]). Stundom gifves icke en dylik fast norm för ersättningens belopp utan endast en föreskrift derom, att vid bestämmande af ersättningen hänsyn skall tagas till vinsten för den skyldige af den eller de olofliga föreställningarna [2]). Hvad *vår* rätt angår, är stadgadt, att den, som i strid mot 1877 års lag uppför eller låter uppföra dramatiskt eller musikaliskt-dramatiskt arbete, skall i skadestånd till målseganden utgifva *hela det belopp, som vid tillfället influtit, utan afdrag för kostnader eller för hvad af inkomsten kan belöpa på annat stycke, som vid samma tillfälle blifvit uppfördt.* Detta sistnämnda, att afdrag ej göres för inkomst af annat stycke, som uppförts vid samma tillfälle, är utan tvifvel praktiskt, enär det ofta torde vara svårt att bestämma beloppet af dylikt afdrag, men principielt rigtigt kan det ej sägas vara. Också är i den utländska lagstiftningen ej sällan en motsatt regel uttalad, då det heter, att, om arbetet uppförts jemte andra, efter omständigheterna endast en proportionsvis beräknad del af inkomsten skall utgå i skadestånd [3]).

[1]) Tyskland § 55, Ungern § 58, Spanien art. 25.

[2]) Danmark § 21. Enligt norsk rätt skall beloppet i intet fall sättas *lägre* än till den nettoinkomst, som den skyldige kan hafva fått efter värdering (Norge 1876 § 36, 1893 § 18).

[3]) Tyskland och Ungern loc. cit., Belgien art. 24, Norge 1893 § 18.

Äfven vid olofligt uppförande af dramatiskt och musikaliskt-dramatiskt arbete kan det naturligtvis inträffa, att den normala beräkningsgrunden för skadeersättning icke kan användas. Så t. ex. när ingen inkomst influtit, eller när beloppet icke kan styrkas. Här inträder då domarens fria pröfningsrätt, och skadeståndet bestämmes liksom i motsvarande fall vid eftertryck efter "annan grund, som pröfvas skälig" (§ 15 st. 3).

3. *Beslag.*

"Alla uteslutande för den olofliga tryckningen af en skrift användbara materialier, såsom stereotyp- och andra plåtar samt formar, så ock för olofligt uppförande af dramatiskt eller musikaliskt-dramatiskt arbete gjorda afskrifter skola tagas i beslag" (§ 16). Detta gäller ovilkorligen. Ifrågavarande materialier och afskrifter behandlas enligt vår rätt icke som den förbrutna upplagan [1]). De göras oskadliga, hos hvem de än befinna sig, vare sig innehafvaren är skyldig eller oskyldig, dock med rätt för parterna att "annorledes öfverenskomma". Målseganden har alltså icke ovilkorlig rätt att vare sig mot eller utan vederlag öfvertaga nämnda materialier eller afskrifter.

Nu anmärkta olikheter i behandlingen af eftertrycksupplaga å ena sidan och tryckningsmaterialier (resp. afskrifter) å den andra äro knappast berättigade. Båda böra tagas i beslag, dock icke eftertrycksexemplar, då de befinna sig i privat ego och ej äro till salu; och målseganden bör hafva rätt att efter tillverkningsvärde öfvertaga eftertrycksexemplar och tryckningsmaterialier etc. i afräkning på skadestånd eller mot lösen. Men någon rätt för målseganden att utan lösen eller vid sidan om annat skadestånd erhålla det ena eller det andra bör ej ifrågakomma, alldenstund sådant är att bereda målseganden en omotiverad vinst i stället för att skydda honom mot förlust.

Fråga kan uppstå, om och i hvad mån den, som föranstaltat eller föranledt eftertryck eller olofligt uppförande af dramatiskt etc. arbete, utan att vare sig dolus eller culpa kan läggas honom till last, likväl skall vara underkastad rättsliga påföljder. Konfiskation af tryckningsmaterial, resp. afskrifter kan han icke undgå; och ehuru han, enligt hvad ofvan är visadt, ej kan vara skyldig att utan ersättning lemna olaglig eftertrycksupplaga åt målseganden, så måste han dock underkasta sig att icke begagna den till förfång för den senare. Vidare låter det tänka sig, att en eftertryckare etc., som handlat i god tro,

[1]) Så deremot i Tyskland och Ungern § 21, Finland § 22, Italien § 36, Norge 1893 § 16.

skulle kunna åläggas att utgifva om icke skadestånd så dock den *vinst*, som han hemtat af företaget. Stadgande härom förekommer i den norska lagen af 1893 § 19. Enligt tysk positiv rätt ansvarar den, som föranstaltat eftertryck utan att hafva gjort sig skyldig till dolus eller culpa, för den uppkomna skadan "bis zur Höhe seiner Bereicherung", d. v. s. han *behåller* sådan vinst, som öfverstiger skadan, och utger det öfriga, men är aldrig skyldig ersätta sådan skada, som öfverstiger vinsten (§ 18). Den åter, som, likaledes utan att dolus eller culpa kan läggas honom till last, föranstaltat olofligt uppförande af dramatiskt etc. arbete, svarar "auf Höhe seiner Bereicherung", d. v. s. han måste utgifva hela nettovinsten (§ 55) [1]). Hos oss finnes intet stadgande af detta slag. Väl är det billigt, att ingen, låt vara i god tro, får rikta sig på bekostnad af annans rätt, men i analogi med hvad som enligt svensk rättsuppfattning gäller om afkastning af egendom, som man i god tro innehar, torde det ej hafva varit lagens mening att låta den, som hvarken afsigtligt eller af oaktsamhet utöfvat annans författarerätt, umgälla detta, vare sig genom förvärfvad vinst eller på annat sätt.

Hos oss som enligt de flesta lands lagar få brott mot författarerätten ej åtalas af annan än målseganden [2]), hvilket torde bero derpå, att straffskyddet blifvit infördt närmast i dennes eget intresse, och att det således bör stå honom fritt att begagna sig af detta skydd eller icke [3]).

Ej sällan finner man rättigheten att beifra brott mot författarerätten underkastad särskilda preskriptionsregler. Antingen gäller detta kriminelt åtal ensamt eller ock utkräfvande af såväl straff som skadeersättning. Sålunda heter det i finsk rätt (§ 27), att, om två år förflutit, sedan brottet i fråga blifvit begånget, åtal derför ej må anställas, men att emellertid talan om skadestånd skall vara öppen den tid, som för sådan talan i brottmål i allmänhet gäller; och den nya norska lagen af 1893 (§ 36) uppställer som regel, att åtal skall vara anstäldt inom ett år efter erhållen kunskap om rättskränkningen samt i hvarje fall, såvidt fråga är om straff, inom två och eljest inom tre år, efter

[1]) Ungern §§ 19 och 58 och österrik. förslaget § 54 hafva för båda dessa fall ansvar "bis zur Höhe der Bereicherung". Enligt schweizisk rätt kan den, som icke med afsigt eller af grof vårdslöshet kränker författarerätten, blott dömas att undvika vidare störande af denna rätt och att utgifva vinsten (art. 12).

[2]) Italien § 35 låter dock brottet falla under allmänt åtal.

[3]) Jemf. Kohler, Autorrecht s. 187.

det den olofliga handlingen egde rum[1]. Hos oss finnas inga dylika preskriptionsbestämmelser, hvadan de allmänna reglerna i detta ämne få anses tilllämpliga. Någon viss tid, inom hvilken tryckningsmaterialier och afskrifter enligt § 16 skola tagas i beslag, är ej heller föreskrifven. Sådant bör kunna ske, så länge exemplar af det ena eller det andra finnes qvar i riket och den kränkta författarerätten existerar[2]).

VIII. Om upphörande af författarerätten.

Med författarerättens upphörande mena vi, att rättigheten att publicera arbetet blir fri för en hvar. Författarerätten kan enligt sakens natur icke upphöra derigenom, att objektet förstöres, så länge det ännu finnes någon möjlighet att reproducera arbetet, icke heller hos oss derigenom, att subjektet försvinner; ty äfven om den berättigade dör utan att efterlemna sterbhusdelegare i vanlig mening, så öfvergår hans rätt jemte öfrig qvarlåtenskap till staten (danaarf). Icke heller är enligt vår lag författarerättens fortvaro beroende af inregistrering, deposition hos offentlig myndighet af exemplar utaf skriften, deklaration med förbehåll om författarerätt till densamma o. d.[3]).

---

[1]) För jemförelses skull kan nämnas, att åtalsrätten (incl. rätten att utkräfva skadestånd) för kränkning af författarerätten preskriberas: i Tyskland och Ungern inom tre månader, sedan målseganden fått kännedom om gerningen och gerningsmannen samt i alla händelser inom tre år, från det spridning af eftertryck eller olofligt uppförande af dramatiskt etc. arbete begynte, resp. sist försiggick (Tyskland §§ 33—35, 56; Ungern §§ 36—38, 59); i Danmark inom år och dag, efter det eftertrycket offentligen utbjöds till salu å den ort, der den sista rättmätiga upplagan publicerades, eller sedan sista olagliga uppförandet af dramatiskt etc. arbete egde rum (§ 22); i England inom tolf månader, från det rättskränkningen begicks (art. 27); och i Schweiz inom ett år, från det målseganden bevisligen erhöll kännedom om rättskränkningen och den skyldige, och dessutom ovilkorligen inom fem år från den dag, då den olofliga publiceringen skedde (art. 17). Enligt den norska lagen af 1876 (§ 43) bortfalla straff och skadeersättning *ej mindre*, när rättskränkningen icke åtalas inom två år, räknadt vid eftertryck och import af eftertrycksalster från det nämnda alster först bragtes i handeln, eljest från den dag, då rättskränkningen skedde, *än ock* när målseganden underlåter att inom ett år efter bevisligen erhållen kunskap om rättskränkningen åtala den eller under lika lång tid icke fullföljer åtalet.

[2]) Uttryckligen stadgadt i Norge 1893 § 36.

[3]) Jemf. deremot Spanien art. 38—39 (inregistrering), Italien §§ 21, 28 (deklaration och deposition), Monaco art. 13—15 (deklaration och inregistrering). Att dock i fråga om anonyma och pseudonyma skrifter skyddstiden hos oss kan förlängas derigenom, att författaren gifver sig till känna på det i 8 §:n i lag om eganderätt till skrift föreskrifna sätt, se ibid

Enligt den förändring, som T. F. § 1 mom. 9 undergick vid R. D:n 1840—41, blef, såsom ofvan (s. 14) är visadt, författarerättens fortvaro i viss mån beroende deraf, att utgifningsrätten icke under längre tid lemnades obegagnad. Denna grundsats, som i vår nuvarande rätt öfvergifvits, har blifvit tillämpad flerstädes i den utländska lagstiftningen, i dansk och norsk rätt så, att, om ett arbete hvarken är eller under närmast föregående fem år varit tillgängligt hos förläggaren eller i bokhandeln, det skall stå en hvar fritt att utgifva ny upplaga af detsamma [1]). Stadgandet härom upprepades i det ursprungliga förslaget till vår lag i ämnet, men uteslöts på hemställan af H. D., som ansåg, att ett dylikt undantag från regeln om tryggad eganderätt åt författare eller hans rättsinnehafvare under en i lagen bestämd tidpunkt vore obefogadt bland annat derför, att det grundade förlust af eganderätt på en tillfällig omständighet och på en lös förutsättning derom, att egaren öfvergifvit sin rätt. Emellertid låter det ej förneka sig, att, om en författare (eller hans rättsinnehafvare) under viss längre tid ej gjort bruk af sin rätt, ovisshet kan uppstå, huruvida han fortfarande vill bibehålla densamma. För att undanrödja denna ovisshet kan det ej anses obehörigt, att den berättigade efter nämnda tids förlopp tvingas att förklara sig i berörda afseende. Om en sådan förklaring uteblir, bör tredje man kunna presumera, att författarerätten blifvit gifven till spillo, och handla derefter [2]). Dylika presumtioner äro, som sagdt, för vår rätt obekanta. Om deremot i ett gifvet fall den berättigade klart och tydligt afstår från sin rätt utan att öfverflytta den på någon annan, så finnes icke längre någon *uteslutande* befogenhet att publicera arbetet. Författarerätten har m. a. o. upphört. Men vanligast sker detta ipso jure, då en viss tid gått till ända, oberoende af om rättigheten under tiden blifvit af vederbörande begagnad eller icke. Enligt K. F. d. 20 Juli 1855 var uteslutande rätt att offentligen uppföra dramatiskt eller musikaliskt-dramatiskt arbete till tiden begränsad, men i öfrigt var före 1877 författarerätten ständig, blott det iakttogs, att en ny upplaga

---

[1]) Danmark § 12, Norge 1876 § 19. I Spanien blifva med vissa vilkor och inskränkningar literära arbeten commune bonum, om de icke hvart tjugonde år ånyo utgifvas, och i England gäller, att, om författarens rättsinnehafvare efter hans död vägra att publicera eller låta publicera arbetet, tillstånd dertill kan lemnas åt en hvar, som härom gör anmälan hos vederbörlig myndighet (art. 5 in f.).

[2]) Så Osterrieth, Reform s. 8 (jemf. s. 22), som tillägger, att en senare förklaring af författaren eller hans rättsinnehafvare bör göra presumtionen kraftlös, "unbeschadet jedoch der inzwischen für einen Dritten entstandenen Rechte".

utgafs inom hvart tjugonde år efter författarens död. Häri var Sverige ensamt inom den europeiska lagstiftningen [1]), som öfverallt stadgade en viss skyddstid, efter hvars slut skriftens utgifvande stod öppet för en hvar. Grunden till detta senare förhållande ligger, såsom redan är nämndt, icke i författarerättens egen natur. Den är att söka företrädesvis i socialekonomiska och rent kulturela hänsyn. Då immateriela produkter äro till sin natur oförstörbara, så skulle en ständig författarerätt leda derhän, att dessa produkter aldrig skulle komma samhället tillgodo utan att fördyras genom utestängande af konkurrens vid deras reproducering; ja, utgifvandet af literära arbeten, som vore till gagn för det allmänna, skulle rent af kunna förhindras, att icke tala om de svårigheter, som en allt jemt ökad skara af rättsinnehafvare skulle vålla i fråga om utgifvandet af nya upplagor, anhängiggörandet af eftertrycksåtal m. m. [2]). Också är det med åberopande af det allmännas intresse [3]), som äfven hos oss författarerätten blifvit till viss tid begränsad ej blott såsom förut i fråga om uteslutande rätt att uppföra dramatiska eller musikaliskt-dramatiska arbeten, utan ock ifråga om uteslutande tryeknings- och öfversättningsrätt. Då skyddstiden är olika i samtliga nu anmärkta fall, skola de hvart för sig särskildt framställas.

a) *Uteslutande tryckningsrätt.*

Om arbetet är antingen outgifvet eller utgifvet under författarens rätta namn (familjenamn), ej anonymt eller pseudonymt, så gäller den uteslutande tryckningsrätten under författarens lifstid och femtio år efter hans död, dödsåret oräknadt (§§ 7, 21). Bortsedt från terminus a quo för de femtio åren, som ej sällan räknas från *dödsdagen*, än denna tidsbestämmelse den vanliga i den europeiska lagstiftningen [4]). Stundom är tiden bestämd till trettio, stundom

[1]) Bland utom-europeiska lagar finnes en, som före 1877 medgaf och ännu medger perpetuelt skydd mot *eftertryck*, utan att nya upplagor erfordras — den mexikanska (civillag 1871 art. 1253); men uteslutande rätt att uppföra dramatiska arbeten är enligt denna lag (art. 1284) begränsad till författarens lifstid och trettio år efter hans död. Författarerätten ständig i Guatemala (dekret om den literära eganderätten af d. 29 Okt. 1879 art. 5) och Venezuela (civillag 1880 art. 2).

[2]) Jemf. Benedikt s. 43 ff.; Rüfenacht s. 9: "So wie ein jedes Recht nur Genuss gewährt und als Recht nur zur Geltung kommt im Kontakte mit der Oeffentlichkeit, so kann auch die Oeffentlichkeit in ihrem Interesse auf die individuellen Rechte modifizirend einwirken".

[3]) K. prop. 1877 n:o 17 s. 32.

[4]) Belgien art. 2, Ungern § 11, Monaco art. 8, Portugal art. 579, Ryssland § 2, Frankrike lag d. 14 Juli 1866, Norge 1876 § 7, 1893 § 21, Danmark § 2, lag d. 21 Febr. 1868 § 1, Finland § 3. Detta sistnämnda lagrum förutsätter dock, att skriften är utgifven; så länge den blott föreligger i manuskript, tyckes skyddstiden vara oinskränkt.

till åttio år från författarens dödsdag eller från slutet af det år, då han aflider [1]), stundom finnas andra beräkningsgrunder. Så t. ex. omfattar skyddstiden i England författarens lifstid och sju år efter hans död, men minst fyrtiotvå år efter verkets första utgifvande (art. 5); i Italien författarens lifstid och, om han dör innan fyrtio år förflutit från första publiceringen, dessa fyrtio år, hvarjemte iakttages, att, om den ene eller andre af dessa perioder lupit till ända, så begynner en ny, likaledes på fyrtio år, derunder visserligen hvem som helst eger reproducera arbetet, men endast mot att betala författarens rättsinnehafvare en afgift, bestämd till fem procent af hvarje exemplars boklådspris (Le système du domaine publique payant); i Holland, hvad beträffar *tryckt* skrift, femtio år från datum å bevis om skriftens insändande till justitiedepartementet. Men om författaren ännu efter dessa femtio år är vid lif och ej afstått sin rätt åt någon annan, så behåller han den, så länge han lefver. Om skriften är otryckt, varar författarerätten under författarens lifstid och trettio år efter hans död (art. 10—14). I Grekland (art. 432) är skyddstiden endast femton år från skriftens publicering, med rätt för regeringen att medgifva *privilegium* för längre tid. Hos oss är skyddstiden, som vi sett, ganska långvarig, beroende derpå, "att författare, som tillhöra en liten nation, icke kunna göra sig räkning på särdeles många eller stora upplagor af sina skrifter och derför behöfva i vederlag för den mindre marknaden en längre skyddstid" [2]). Alldenstund skyddstiden räknas från (slutet af) det år, då författaren aflider, är kännedom om denna senare tidpunkt nödvändig för lagens tillämpning. Intet stadgande finnes för den händelse dödsåret ej kan utrönas. Reglerna i K. F. d. 27 Nov. 1854, "huru förfaras bör med egendom, som tillhört den, hvilken längre tid varit borta utan att låta höra af sig", äro här ej användbara. Genom dödsförklaring kan visserligen en tid bestämmas, då den bortkomne skall anses för död, men sådan förklaring kan blott utverkas af den, som, der den bortkomne afliden vore, egde rätt till hans qvarlåtenskap, ej af den, som påstår, att författarerätten i ett gifvet fall

---

[1]) Trettio år från sistnämnda tid i Tyskland § 8, Österrike § 13 (likaså enligt det österrik. förslaget § 36); trettio år från dödsdagen i Schweiz art. 2; åttio år från samma tid i Spanien art. 6. Om författarerätten här grundar sig på aftal med författaren, och denne efterlemnar tvångsarfvingar, så upphör adqvirentens rätt tjugufem år efter författarens död och öfvergår för en tid af femtiofem år till arfvingarne.

[2]) K. prop. 1877 n:o 17 s. 33.

upphört, och att utgifningsrätten således är fri för en hvar. Skyddstidens längd blir i alla händelser obestämd, olika allt efter de resp. författarnes lifstid. Härigenom uppstår osäkerhet om författarerättens ekonomiska värde. Det låge alltså i författarnes eget intresse, om tiden för rättighetens bestånd blefve fixerad; men svårigheten att finna en terminus a quo i fråga om otryckta skrifter talar emellertid, hvad dessa senare angår, för bibehållandet af det nuvarande systemet.

Skulle författarne vara *flere*, utan att skriften likväl består af sjelfständiga bidrag från särskilda medarbetare, blir skyddstiden till fördel för *samtlige* författarnes rättsinnehafvare femtio år från slutet af den *senast* aflidne författarens dödsår (§§ 7, 21)[1]). Om skriften väl har flere författare, men består af sjelfständiga bidrag från särskilda medarbetare, blir skyddstiden för hvart och ett af dem den vanliga, oberoende det ena af det andra. Till skriften såsom helhet har *utgifvaren* uteslutande tryckningsrätt, och skyddstiden blir här densamma, som om han varit författare. Om emellertid skriften blifvit utgifven i namn af "vetenskapligt samfund eller annan förening, som utesluter personlig författarerätt", så måste naturligtvis en annan beräkning för skyddstiden användas än utgifvarens lifstid och viss tid efter hans död. I utlandet har man exempel på, att den uteslutande tryckings- eller utgifningsrätten i detta fall blir *ständig*[2]), men vanligen upphör den efter viss tid. Denna, olika i olika lagar, — tjugu, trettio, oftast femtio år — räknas någon gång från publiceringsdagen (Schweiz art. 2) eller den dag, då en i lag föreskrifven formalitet iakttages (Holland art. 13, jemf. med art. 2 mom. b), men merendels från slutet af det år, under hvilket publiceringen skedde. Hos oss är skyddstidens längd i detta fall bestämd efter de allmännast antagna grundsatserna, alltså femtio år från det skriften först utgafs, det året oräknadt (§§ 8, 21). Detsamma gäller

---

[1]) Så ock Danmark § 4 jemf. med dansk lag af d. 21 Febr. 1868 § 1; Norge 1876 §§ 7 och 37, 1893 § 21; Ungern §§ 12, 18. I Belgien (art. 5) och Portugal (art. 581) är tiden femtio år från den senast aflidne författarens död. I Frankrike tillämpas i brist på uttryckligt lagbud detsamma (Lyon-Caen & Delalain I s. XXXVII; jemf. lag af d. 14 Juli 1866 art. 1). I Tyskland och Österrike är tiden trettio år, räknadt i Tyskland från slutet af det år, då den längst lefvande författaren dog (§§ 9, 16), och i Österrike från slutet af det år, då verket först utkom (§ 14 c). Österrik. förslaget (§§ 36, 44) har ett med tysk rätt öfverensstämmande stadgande i detta fall.

[2]) Så enligt fransk rättsuppfattning (Lyon-Caen & Delalain I s. XXXVIII), så ock i Spanien art. 4, 32 (jemf. Lyon-Caen & Delalain I s. 217 not 3).

om alla sådana skrifter, vid hvilkas publicering författaren ej uttryckligen gifvit till känna sitt verkliga namn (anonyma eller pseudonyma skrifter). Vid bestämmande af den uteslutande utgifningsrättens varaktighet i fråga om dylika arbeten delar sig den europeiska lagstiftningen i två klasser. Den ena betraktar den, på hvars förlag skriften utkommit, som författare och skyddar alltså arbetet till fördel för honom och hans rättsinnehafvare på samma sätt, som om han vore den verklige författaren. Om denne senare ger sig tillkänna och bevisar författarskapet, inträder den vanliga skyddstiden [1]. Den andra klassen låter skyddstiden för skrifter af detta slag räknas från *publiceringen*, resp. slutet af publiceringsåret, och vanligen till lika antal år, som i fråga om icke anonyma eller pseudonyma verk räknas från författarens död, dock så, att, om författarens namn före denna tids förlopp behörigen uppgifves, skyddstiden utvidgas att gälla lika länge, som om skriften från början utkommit under författarens rätta namn [2]. Till denna klass hör *vår* lagstiftning, som i fråga om skydd mot eftertryck stadgar, att för skrift af författare utan uppgifvet eller under diktadt namn njutes sådant skydd i femtio år från slutet af det år, då skriften först utgafs, men att, om författaren före utgången af denna tid gifver sig tillkänna antingen å titelbladet till ny upplaga eller genom anmälan i justitiedepartementet och tre gånger i allmänna tidningarna införd kungörelse, tiden för hans uteslutande tryckningsrätt blir den vanliga [3]. Det är alltså icke nog, att den anonyme eller pseudonyme författarens namn är notoriskt bekant eller bevisadt; det måste tillkännagifvas i den form, lagen föreskrifver. Om detta underlåtes, kan ett verk, som eljest icke blefve commune bonum förr än femtio år efter författarens död, före denna tids förlopp utgifvas utan samtycke af författaren eller hans rättsinnehafvare, oaktadt författaren är känd af utgifvaren.

---

[1]) Belgien art. 7, Spanien art. 26, Monaco art. 10; i Frankrike gäller detsamma (Lyon-Caen & Delalain I s. XXXIX); i Holland anses förläggaren och, när ej heller *hans* namn är behörigen utsatt, boktryckaren som författare, till dess en annan anmäler sig som berättigad (art. 3).

[2]) Norge 1876 §§ 9, 37; 1893 § 22; Finland §§ 3, 29; Tyskland §§ 11, 16; Ungern §§ 13, 18; Österrike § 14; så ock österrik. förslaget §§ 37, 44.

[3]) Enligt dansk rätt åtnjuta anonyma och pseudonyma verk skydd mot eftertryck i trettio år från utgången af det år, då skriften *sist* blef utgifven, dock icke öfver femtio år från slutet af *det* år, då utgifningen *först* egde rum. Om emellertid författaren inom berörda tid behörigen namngifves, så inträder äfven här den allmänna skyddstiden (Lag d. 29 Dec. 1857 § 6, d. 23 Febr. 1866 § 4, d. 21 Febr. 1868 § 3).

Anonymiteten utgör för öfrigt i och för sig icke något skäl att vare sig förlänga eller förkorta skyddstiden; men då denna skall bero på författarens lifslängd, och författaren är okänd, så blir en afvikelse från regeln i detta fall nödvändig.

Om en skrift är utgifven under författarens rätta namn, men *först efter hans död*, så finnes strängt taget icke heller något skäl, hvarför skyddstiden skulle vara längre eller kortare än eljest. Det är ju *författarens* rätt, som utöfvas. Också har i den norska lagen af 1893 en särskild regel om posthuma verk ansetts öfverflödig, och i Tyskland och Ungern är skyddstiden mot eftertryck i förevarande fall densamma som i fråga om icke-posthuma verk, endast med den afvikelsen enligt ungersk rätt, att, om verket första gången utgifvits efter mer än fyrtiofem, men mindre än femtio år från författarens död, så njuter det skydd i fem år från utgifvandet [1]). Men flerstädes gälla andra grundsatser. Sålunda har man i Frankrike gifvit en afliden författares rättsinnehafvare samma skyddstid för hans uteslutande rätt till posthumt arbete, som om han sjelf författat det, med vilkor, att han låter trycka arbetet och detta särskildt och icke i förening med en ny upplaga af redan publicerade eller icke längre skyddade arbeten [2]). Andra lagar åter låta posthuma verk vara skyddade under viss tid från publiceringsdagen [3]) eller från slutet af det år, då publiceringen skedde [4]). Skyddstiden räknar så många år, som författarerätten i vanliga fall gäller efter författarens död. Detta system är det hos oss tilllämpade. Skyddet varar femtio år från slutet af det år, då skriften först utgafs (§§ 8, 21), hvarvid naturligtvis förutsättes, att utgifvandet sker, innan femtio år förflutit från slutet af det år, då författaren aflidit; ty i detta fall har enligt § 7 författarerätten redan upphört.

I alla de fall, då skyddstiden räknas från det skriften först utgafs, kan fråga uppstå, huru förfaras skall, då en och samma skrift utgifves i flera *afdelningar* med inbördes inre sammanhang. Härpå lemnar lagen det svar, att skyddstiden skall räknas från slutet af det år, då den *sista* afdelningen utgafs; men antagligen på det ej skyddstiden för vissa delar af skriften skall oskäligt

---

[1]) Tyskland § 12, Ungern § 14.

[2]) Dekret d. 22 mars 1805.

[3]) Så Belgien art. 4, Schweiz art. 2. Monaco art. 9, dock här utan rätt för utgifvaren att förena verket med en ny upplaga af sådana arbeten som redan blifvit commune bonum.

[4]) Norge 1876 §§ 10, 37: Finland §§ 3. 29.

förlängas, har härvid fogats den inskränkningen, att, om en afdelning utgifvits mer än tre år efter den närmast föregående, så skall skyddstiden för den äldre af dessa afdelningar, så ock för tidigare, räknas från slutet af det år, då den sista bland de äldre afdelningarna utgafs (§§ 9, 21)[1]. Utgångspunkten för de tre åren skall enligt § 21 vara slutet af det år, då närmast föregående afdelning publicerades.

b) *Uteslutande öfversättningsrätt.*

Denna är enligt vissa lands lagar skyddad i lika lång tid som rätten att reproducera arbetet på originalspråket, vare sig skriften blifvit offentliggjord eller förefinnes endast i handskrift[2]. Att *handskrifter* under lika lång tid åtnjuta skydd mot publicering i öfversättning som mot reproduktion på ursprungsspråket, är allmän regel, och härifrån utgör vår rätt intet undantag. Men i fråga om *tryckta* skrifter är tiden för den uteslutande öfversättningsrätten merendels kortare än motsvarande tid för reproduktionsrätten i allmänhet. Någon gång gäller detta endast *utländske* författare[3], men vanligen äfven inländske. Tiden för den uteslutande öfversättningsrätten är olika enligt olika lagar. Så t. ex. är den i Italien tio, i Finland fem, i Österrike blott ett år från det skriften först utkom[4]. Stundom gör man skilnad emellan det fall, då skriften *samtidigt* utgifves på olika språk, och det, då detta icke är händelsen. I förra fallet anses skriften flerstädes såsom på hvarje af dessa språk författad, och i enlighet härmed är författarens uteslutande rätt att på ifrågavarande språk reproducera sitt arbete skyddad under lika lång tid som rättigheten att reproducera skrifter i allmänhet[5]. Så hos oss, under

[1]) Motsvarande stadganden i Norge 1876 § 11, 1893 § 23; Danmark § 8; Tyskland § 14 o. s. v.

[2]) Så Schweiz §§ 1, 2; Belgien art. 2, 12.

[3]) Så Portugal art. 577. Om författaren är utländing, får han i Portugal åtnjuta öfversättningsrätt blott i tio år från verkets publicering och med vilkor tillika, att utöfning af denna rätt börjar före slutet af tredje året efter publiceringen af originalverket. Jemf. ock Spanien art. 13.

[4]) Italien § 12, Finland § 6, Österrike § 5.

[5]) Norge 1876 § 15 c; Finland § 6 st. 1: ”Är skrift samtidigt utkommen på olika språk, hvilka å titelbladen uppgifvits, skall den anses såsom författad å hvarje af dessa språk”. I Tyskland varar i det fall, hvarom nu är fråga, förbudet mot utgifvande af främmande öfversättning till något af de ifrågavarande språken fem år från slutet af det år, då originalskriften utkom (§ 15, jemf. med § 6 b, § 16). I Holland anses af de resp. upplagorna blott *en* som originalupplaga (in dubio den, som utkommit på författarens mo-

förutsättning att de resp. språken äro å titelbladet uppgifna (§ 3 st. 1). Lagens fordran, att utgifningen på de olika språken i detta fall skall ske *samtidigt*, är opraktisk, då absolut samtidighet vid utgifningen ofta kan vara svår att iakttaga, och innebär tillika en obillighet mot författaren, som för att trygga sin uteslutande öfversättningsrätt måste vänta med arbetets utgifvande till dess samtliga öfversättningar hunnit blifva färdiga. På dessa grunder [1]) har den norska lagen af 1893 § 4 upptagit det här ofvan (s. 61 not 2) anförda stadgandet, att, om ett arbete väl icke samtidigt, men dock *inom loppet af ett år* lagligen utgifves på flera språk, ingen öfversättning af arbetet till något af dessa språk får offentliggöras utan samtycke af den, hvilken författarerätten tillkommer. I saknad af ett dylikt stadgande, hvilket innebär, att den uteslutande rätten att öfversätta arbetet till de ifrågavarande språken under nyssnämnda förutsättning skyddas lika länge som författarens uteslutande rätt att reproducera sitt arbete på originalspråket, finnes det enligt vår rätt blott *ett* fall, då författarens uteslutande öfversättningsrätt är skyddad under lika lång tid som hans rätt enligt § 1 i lagen om eganderätt till skrift, utan att skriften samtidigt behöfver på flera språk utgifvas, nemligen i fråga om öfversättning från en till annan *munart* af samma språk. Då uteslutande rätt till sådan öfversättning ipso jure innefattas i den uteslutande tryckningsrätten, så måste den gälla i lika lång tid som den senare, då annat icke blifvit särskildt stadgadt.

I alla andra fall omfattar öfversättningsrätten, som dessutom, enligt hvad ofvan (s. 58) är visadt, beror på iakttagandet af vissa i lag stadgade föreskrifter angående förbehåll om och utgifvande af öfversättning, blott *fem* år från den tid, då originalskriften först utkom, tryckningsåret oräknadt [2]). Under dessa fem år är det annan förbjudet att utgifva öfversättning deraf på det eller de språk, hvartill öfversättningsrätten blifvit förvarad. Det är svårt att inse, hvarför tiden i detta fall skall vara så kort; endast fem år. Den allmänna upp-

dersmål), de öfriga som öfversättningar, och den uteslutande öfversättningsrätten gäller här som eljest i Holland blott fem år från datum å det inlemningsqvitto, som af justitiedepartementet utfärdas, då ett exemplar af skriften dit inlemnas (art. 16 jemf. med art. 6, 11).

[1]) De utvecklas närmare i "Forslag til Lov om Forfatterret" etc. 1890 s. 15—16; jemf. "Forslag till Lov om Forfatterret og Kunstnerret" 1892 s. 26—27.

[2]) I Tyskland (§§ 15, 16) och Ungern (§§ 17, 18) varar den uteslutande öfversättningsrätten i motsvarande fall fem år från slutet af det år, då den rättmätiga öfversättningen först utkom.

lysningens intresse, som här säkerligen varit bestämmande, måste anses tillgodosedt, då författaren inom faststäld tid sjelf utgifvit eller låtit utgifva en öfversättning af sitt arbete, och vid sådant förhållande torde tillräcklig anledning saknas att, åtminstone hvad beträffar de språk, till hvilka öfversättning redan finnes, uppställa kortare skyddstid för författarens uteslutande öfversättningsrätt än för hans rätt att reproducera arbetet på originalspråket.

c) *Uteslutande uppföranderätt.*

Främmande lagar låta i allmänhet rättigheten att med andras uteslutande offentligen uppföra ett dramatiskt eller musikaliskt-dramatiskt arbete räcka lika länge som rätten till dess mångfaldigande genom tryck [1]). Enligt vissa af dem är dock skyddstiden i förra fallet stundom längre, stundom kortare än i det senare [2]). Hvad *vår* rätt beträffar, är skyddstiden i fråga om uppföranderätten *kortare*, än då det gäller skydd mot eftertryck. Om skriften icke är anonym eller pseudonym, gäller författarens uteslutande rätt att uppföra arbetet för hans lifstid och *fem* år från slutet af det år, då han aflider, utan afseende på, om författaren låtit trycka arbetet eller icke, och i förra fallet utan afseende på, om han aflidit längre eller kortare tid, efter det tryckningen skedde (§§ 14, 21) [3]). Jemlikt grunderna för § 7 torde i fråga om dramatiskt eller musikaliskt-dramatiskt *kollektivarbete* de fem åren böra räknas från slutet af det år, då den senast aflidne författaren dött; och om verket består af sjelfständiga bidrag från särskilda medarbetare, hvilket framför allt kan komma i fråga vid musikaliskt-dramatiska arbeten, der textförfattaren är en annan än kompositören, bör skyddstiden räknas särskildt för texten och särskildt för musikverket [4]).

[1]) Så Norge 1893 § 21 (jemf. § 1); Frankrike, lag d. 14 Juli 1866 art. 1 (jemf. Pouillet § 744 s. 565—566); Schweiz art. 1–2. I Belgien, Spanien, Portugal, Ryssland gäller i brist på uttryckligt stadgande detsamma. Jemf. ock Norge 1876 § 34; Tyskland § 52; Ungern § 55; Finland §§ 12, 13. I England skyddas dramatiska arbeten, som ej före första uppförandet blifvit tryckta, mot scenisk framställning utan författarens tillstånd lika länge som tryckta skrifter mot olofligt eftertryck (art. 13; jemf. art. 14, art. 5).

[2]) Längre i Italien (§ 10): åttio år från första publiceringen. Kortare i Österrike (§ 22): tio år från författarens död, resp. från första uppförandet; och i Holland (art. 15): för tryckta arbeten (till hvilka författaren förbehållit sig uppföranderätt) tio år från registreringsdagen.

[3]) Jemf. deremot K. F. d. 20 Juli 1855 § 1 (se ofvan s. 16).

[4]) Jemf. Torp s. 99.

Om skriften är anonym eller pseudonym, så att arbetet uppföres eller genom tryck utgifves, utan att författaren gifvit sig till känna, så är skyddstiden fem år från slutet af det år, då arbetet först uppfördes eller genom tryck offentliggjordes (§§ 14, 21)[1]. I analogi med hvad som gäller om anonyma eller pseudonyma skrifter i allmänhet, torde emellertid få antagas, att, om författaren före utgången af nu nämnda tid ger sig till känna antingen å titelbladet till ny upplaga eller genom anmälan, så som i § 8 närmare sägs, den uteslutande uppföranderätten gäller lika länge, som då fråga är om icke anonyma eller pseudonyma dramatiska arbeten, alltså författarens (öfversättarens) lifstid och fem år efter det år, då han aflider.

Den frågan ligger nära till hands, hvarför man icke låtit rättigheten till ett arbetes offentliga uppförande räcka lika länge som motsvarande rätt till samma arbetes mångfaldigande genom tryck. Det svar, motiverna[2]) lemna på denna fråga, är ganska egendomligt: då 1855 års förordning om kortare skyddstid i förra fallet än i det senare finge anses tillkommet till följd af en behöflig hänsyn till teaterföreståndarnes intressen, och veterligen några klagomål deröfver icke försports, hade den kortare skyddstiden kunnat bibehållas. Den *allmänna* grunden för författarerättens begränsning i afseende å tiden är naturligtvis äfven här tillämplig; men denna torde icke påkalla, att uppföranderätten hastigare än rätten att genom tryck mångfaldiga arbetet skall blifva commune bonum. Teaterföreståndarens intressen i det ena fallet äro icke mera beaktansvärda än bokförläggarens i det andra.

IX. Reglerna om författarerätt i deras förhållande till äldre lagstiftning.

Genom lagen om eganderätt till skrift af d. 10 Aug. 1877 blef författarerätten i ett afseende inskränkt, i andra utvidgad. Den blef inskränkt i fråga om

[1]) I Danmark (§ 19; jemf. lag d. 12 Apr. 1889 § 1, Torp s. 99) är skyddstiden för dramatiskt och musikaliskt-dramatiskt arbete femtio år från författarens död, vare sig arbetet är kryptonymt eller icke. Det österrik. förslaget (§ 40) stadgar, att uteslutande rätt till offentligt uppförande af dramatiskt etc. arbete upphör vid *icke* anonyma eller pseudonyma verk tjugu år efter författarens död, dock, när verket först inom de sista fem åren af nämnda frist publiceras, fem år efter publiceringen, och vid anonyma eller pseudonyma arbeten tjugu år från publiceringen.

[2]) K. Prop. 1877 n:o 17 s. 37.

skydd mot eftertryck. Den uteslutande tryckningsrätten var förut till tiden obegränsad, blott det iakttogs, att ny upplaga utgafs inom hvart tjugonde år efter författarens död. Genom 1877 års lag blef författarerätten i detta afseende begränsad. Å andra sidan blef författarerätten i flera afseenden utvidgad: genom inskränkningen i den förut rådande öfversättningsfriheten (ytterligare minskad genom 1883 års förordning) och i friheten att i periodisk skrift intaga ur annan sådan skrift hemtad uppsats samt genom förlängning af tiden för den uteslutande rätten att begagna skrifter för skådebanan, hvartill kommer, att enligt 1877 års lag författarens arfvingar ej såsom förut behöfva inom viss tid *begagna* sin utgifningsrätt för att få tillgodonjuta det skydd, lagen erbjuder. Frågan är nu först och främst, huruvida ofvannämnda *inskränkning* i författarerätten skall vara tillämplig jemväl på skrifter, som äro *äldre* än 1877 års lag. Svaret blir *jakande*. Lagen skall, heter det, tillämpas på *redan offentliggjorda* arbeten d. v. s. *äfven* på redan offentliggjorda arbeten, och så mycket mer på arbeten, som publicerats *efter* det lagen trädde i kraft, vare sig de blifvit skrifna före eller efter denna tid (§ 24). Om författaren dött, innan 1877 års lag trädde i kraft, och hans arfvingar följaktligen förvärfvat den obegränsade författarerätt, som äldre lag tillerkänt dem, så borde enligt allmänna rättsgrundsatser denna deras välfångna rättighet icke kunna dem genom senare lag beröfvas. Också har L. U. vid R. D:n 1877 (utl. n:r 20) velat på ifrågavarande område tillämpa dessa grundsatser, då det föreslog, att den nya lagen (§ 25) skulle innehålla stadgande derom, att nämnda lag ej finge verka inskränkning i den rätt, författare eller hans rättsinnehafvare, innan densamma trädt i kraft, i enlighet med äldre lag förvärfvat [1]). Men 1877 års lag har icke på annat sätt tagit hänsyn till deras anspråk i denna del än genom en bestämmelse derom, att den femtio års skyddstid, som eljest räknas från författarens död, här skall räknas från den dag, 1877 års lag blef gällande. Man ansåg nemligen olägligt, att under en lång och obestämd framtid två skiljaktiga lagar i samma ämne skulle gälla bredvid hvarandra, och förmenade, att denna olägenhet skulle utan nämnvärd skada för "författare eller förläggare" kunna afhjelpas derigenom, att skyddstiden för afliden författares skrifter, till hvilka eganderätten ännu icke upphört, bestämdes till femtio år, efter det lagen trädde i kraft [2]). Det är alltså af nyt-

[1]) Motsvarande regel i Schweiz art. 20; Danmark § 24; Norge 1876 § 48, 1893 § 39 o. s. v.

[2]) L. U:s utl. n:o 37 vid R. D:n 1877 s. 7—8.

tighetsskäl, och icke emedan man velat underkänna en allmänt erkänd rättsprincip, som lagen blifvit på nyssnämnda sätt affattad. Att emellertid Kongl. Maj:t eger att för hvarje gång på högst tjugu år förnya äldre privilegier å skrifters utgifvande till understöd åt allmänna inrättningar, derom är i T. F. § 1 mom. 3 uttryckligen stadgadt.

Hvad derefter beträffar frågan, huruvida den *utvidgning*, som 1877 års lag gifvit åt författarerätten, skall tillämpas på äldre arbeten, så blir svaret äfven här jakande (§ 24). Häri ligger intet ovanligt. De intressen, som den nya lagen vill skydda, äro de samma, vare sig de uppstått före eller efter det lagen trädde i kraft. Endast om den nya lagens tillämpning skulle kränka redan förvärfvade rättigheter, bör ett undantag göras; hvilket ock § 24 uttryckligen betonar. Att emellertid betrakta en förut gällande frihet för en hvar att t. ex. öfversätta eller för scenen begagna ett redan befintligt arbete såsom en enligt äldre lag förvärfvad *rätt*, kan naturligtvis ej komma i fråga. Härtill fordras ett *bestämdt rättssubjekt*, för hvilket den ifrågavarande befogenheten tagit form af ett *individuelt rättsligt intresse*. De lagar angående författarerätten, hvilka i nu förevarande fall tjenat som mönster åt vår egen — den norska af 1876 och den tyska — hafva ur billighetssynpunkt medgifvit, att befintliga exemplar, hvilkas framställande förut varit tillåtet, fortfarande få spridas, äfven då deras framställande enligt den nya lagen är förbjudet; att äfvenledes befintliga, lagligen tillverkade tryckmaterialier, såsom stereotyp- och andra plåtar samt formar alltjemt få begagnas till nya exemplars framställande; samt att dittills tillåtna reproduktioner, som, då lagen trädde i kraft, redan blifvit påbörjade, få fullbordas [1]). Utan stöd af positiv lag lära emellertid dessa eller liknande medgifvanden icke kunna anses med vår rätt förenliga. För reproduktioner, hvilka egt rum, innan gällande lag trädde i kraft, kan naturligtvis hvarken civilt eller kriminelt ansvar enligt samma lag ifrågakomma. Men deraf följer icke, att qvarvarande reproduktionsexemplar få föryttras till förfång för den genom lagen berättigade och utan hans samtycke [2]).

Lika litet som den omständigheten, att en person, innan en ny lag utvidgar

[1]) Norge 1876 § 47; Tyskland § 58; motsvarande bestämmelser i norsk lag af 1893 § 38.

[2]) Enligt schweizisk rätt (art. 19) måste författarens samtycke till sådan föryttring inhemtas, eller, om öfverenskommelse ej kan träffas, ett skadestånd utgifvas, hvars belopp bestämmes af förbundsdomstolen.

författareskyddet, rättmätigt reproducerat en annans arbete, bör berättiga honom att också framdeles, sedan lagen betecknat dylik reproduktion som olofligt eftertryck, framställa nya upplagor eller exemplar af samma skrift, lika litet borde en teaterdirektör, som, medan rätten att begagna skrifter för skådebanan var fri, uppfört ett dramatiskt eller musikaliskt-dramatiskt arbete, sedermera, och efter det ny lag kräfver författarens samtycke för dylikt begagnande, kunna med åberopande af någon "välförvärfvad rättighet" åsidosätta detta samtycke och fortfarande låta uppföra stycket [1]. Då emellertid 1855 års förordning (§ 4) uttryckligen bestämde, att den ej var tillämplig på arbeten, som dessförinnan blifvit offentligen uppförda, och dylika äldre arbeten följaktligen fingo fritt uppföras, när 1877 års lag blef gällande, så ansåg man, att en teaterföreståndare, som med full rätt uppfört ett sådant arbete och dertill anskaffat dekorationer, kostymer o. d., kunde lida en oförvållad ekonomisk förlust, om författaren eller öfversättaren, med åberopande af den honom enligt 2 kap. af nämnda lag tillerkända rätt, kunde förbjuda arbetets vidare uppförande, och med anledning häraf föreskrefs, att hvad i berörda kapitel är stadgadt ej får ega tillämpning å dramatiskt eller musikaliskt-dramatiskt arbete, som blifvit offentligen uppfördt, innan förordningen af d. 20 Juli 1855 trädde i kraft [2]. Stadgandet är föga lyckligt affattadt, såvida det, såsom tydligen är meningen, endast vill berättiga *den person*, som offentligen uppfört arbetet, innan 1855 års förordning trädde i kraft, att fortfarande göra det; ty enligt ordalydelsen blir uppföranderätten fri för en hvar, så snart arbetet blifvit uppfördt före sagda tid. Bortsedt från nu nämnda undantag, lider det ej tvifvel, att den utvidgning, som 1877 års lag gifvit åt författarerätten, äfven gäller sådana arbeten, som blifvit offentliggjorda, innan nämnda lag trädde i kraft. Men det är icke alltid klart, *hvem* som skall hafva nytta af denna utvidgning. Om författaren icke definitivt afstått sin rätt, så kan utvidgningen endast blifva till fördel för författaren sjelf eller hans sterbhusdelegare, låt vara att förlagsrätten blifvit på annan person öfverlåten. Ja, äfven om författaren utan vilkor och utan inskränkning öfverlåtit sin rätt, så kan det sättas ifråga, huruvida det genom ny lag ökade rättsinnehållet bör komma författaren sjelf eller adqvirenten till

---

[1]) Så dock i Ungern § 78; annorlunda i Tyskland § 58.

[2]) § 24 in fine; jemf. motiv vid cit. k. prop. s. 39.

godo [1]). Då författaren ej kan anses hafva åt adqvirenten inrymt större befogenhet, än han sjelf, då aftalet slöts, enligt då gällande lag egde, måste emellertid enligt vår tanke den ifrågavarande senare utvidgningen komma författaren och icke hans medkontrahent till godo, så snart icke aftalet innehållit, att författaren afstode sin rätt, utan afseende å hvad lag och författning stadgade eller *komme att stadga* angående författarerättens innebörd. Inom den utländska lagstiftningen är denna synpunkt uppmärksammad [2]), och hos oss tord den i brist på uttryckligt lagbud få anses gällande.

Om en skrift, som varit föremål för författarerätt, *upphört* att vara det, då 1877 års lag trädde i kraft, om t. ex. författaren dött och hans arfvingar försummat att inom tjugu år från dödsfallet begagna sin utgifningsrätt, så lägger *ordalydelsen* i § 24 ej hinder i vägen för, att lagen skulle kunna tillämpas på berörda arbete, som alltså på nytt skulle blifva objekt för författarerätten. Teoretiskt sedt ligger häri icke heller någon orimlighet. Lika väl som en ny lag kan gifva författareskydd åt äldre skrifter, som förut icke haft något sådant, lika gerna kan den gifva dylikt skydd åt skrifter, som haft, men förlorat det. Att detta likväl i förevarande fall ej varit lagens mening, är uppenbart. Då L. U. vid R. D:n 1877 (utl. n:o 37) afgaf sitt slutliga förslag till lag i ämnet, hette det i ingressen till nämnda förslag, att skyddstid för afliden författares skrifter, *till hvilka eganderätten ännu icke upphört*, bestämdes till femtio år, efter det lagen trädde i kraft; och i en till förslaget fogad reservation yttrade en af utskottets medlemmar, att "till förekommande af misstydning" uttryckligen borde stadgas, att reglen endast skulle gälla de fall, *då icke eganderätten till skriften redan enligt äldre lag upphört.* Författarerätt, som, då 1877 års lag trädde i kraft, redan upphört, har alltså icke genom denna lag återupplifvats.

---

[1]) Jemf. å ena sidan Schuster, Urheberrecht der Tonkunst s. 313 – 14, Pouillet §§ 161 ff. s. 145—156; å den andra Wächter s. 156.

[2]) Så heter det i den portugisiska civillagen (art. 584), att den förlängning i tiden för författarertätens varaktighet, som nämnda lag infört, gäller till fördel för författarens arfvingar, äfven när den literära eganderätten till hans skrifter helt eller delvis öfverlåtits på annan person; och i Italien (§ 47) gäller det stadgandet, att adqvirenten skall hafva nytta af den förlängning i skyddstiden, som den nya lagen erbjuder, endast om öfverlåtelsen skett antingen för obestämd tid i adqvirentens intresse eller ock med uttrycklig klausul, att en eventuel förlängning eller utvidgning af författarerätten skall komma honom till godo.

X. Författarerättens nationela begränsning.

Vid granskning af gällande lagar angående författarerätt finner man, att enighet ej uppnåtts, när det gäller frågor sådana som dessa: skall lagen hafva tillämpning på *främmande* medborgares skrifter såväl som på *inländskes*, på skrifter, som publicerats *utom* såväl som på dem, hvilka publicerats *inom* riket? Det gifves lagar, som besvara båda dessa frågor jakande. Så den franska, åtminstone hvad beträffar uteslutande trycknings- och öfversättningsrätt, medan det deremot är ovisst, huruvida författaren till ett dramatiskt eller musikaliskt-dramatiskt arbete, som första gången blifvit offentligt uppfördt i utlandet, eger förbjuda dess uppförande i Frankrike utan hans tillstånd [1]). Så ock den *belgiska*, likväl att, om de rättigheter, som lagen sålunda tillerkänner jemväl utländske författare, upphöra tidigare enligt deras eget lands lag än enligt belgisk, den kortare tiden blir att iakttaga (art. 38).

Det fransk-belgiska systemet har emellertid ej vunnit efterföljd. Flertalet lagar göra nemligen författareskyddet beroende antingen af publikationsorten eller af författarens nationalitet eller domicil. Så t. ex. är det österrikiska patentet företrädesvis tillämpligt på arbeten, som utkommit *inom* riket. Literaturalster, som utkommit på det forna tyska förbundets område, njuta dock äfven skydd mot *eftertryck*, med vilkor att samtliga formaliteter blifvit uppfylda, som fordras i den stat, der skriften utkommit. Annorstädes i utlandet publicerade arbeten skyddas af patentet, i mån som den främmande statens lagar garantera samma rätt åt arbeten, hvilka utkommit i Österrike (§§ 38, 39). Äfven enligt dansk och italiensk rätt [2]) är en skrifts utgifningsställe det bestämmande vid afgörandet af frågan, hvilket lands lag som skall å densamma tillämpas. De resp. ländernas lagar gälla närmast skrifter, hvilka publicerats inom landet, men kunna under förutsättning af ömsesidighet jemväl tillämpas på arbeten, som publicerats i andra stater, detta dock, hvad Danmark beträffar, först efter särskild förordning i ämnet. Holländska lagen om auktorrätt

---

[1]) Dekret och lag d. 28 Mars 1852; jemf. Lyon-Caen & Delalain I s. 35, s. 36 not 4. Vilkor för lagens tillämpning är dock, att föreskrifterna om aflemnande af exemplar för de allmänna boksamlingarna iakttagits i enlighet med tryckfrihetslagen af d. 29 Juli 1881 art. 3—4.

[2]) Danmark § 23, Italien § 44.

gäller för tryckta arbeten, som publicerats i Holland eller holländska Indien och för icke tryckta, hvilkas författare bo i något af dessa länder, äfvensom för derstädes hållna muntliga föredrag (art. 27). För att i England erhålla författarerätt till tryckt skrift måste man publicera den i de förenade rikena och, om man är utländing, vid tiden för publiceringen vara der boende (art. 6). Hänsyn till författarens *domicil* tages framför allt af schweizisk rätt, hvars bestämmelser gälla i Schweiz bosatte författare; andra, endast om deras arbeten först utkommit eller eljest publicerats der i landet. Icke i Schweiz bosatte författare kunna dock äfven i fråga om arbeten, som först publicerats i utlandet, blifva skyddsberättigade i likhet med författare till arbeten, som utkommit inom landet, när dessa senare i det ifrågavarande främmande landet behandlas på samma sätt som der utkommande arbeten (art. 10). Ungerska lagen fäster likaledes, men blott i fråga om *utländske* författare, vigt vid författarens hemvist och tillerkänner författareskydd åt arbeten af sådana utländingar, som under minst två år oafbrutet bott och betalat skatt i landet; eljest finner lagen ingen användning på utländske författares arbeten, med mindre de utkommit hos inländske förläggare.

I Tyskland tillämpas lagen om författarerätt på

a) alla verk af inländske författare, lika mycket om skriften utkommit inom eller utom landet eller öfverhufvud ännu icke blifvit publicerad; och

b) verk, som, ehuru författade af utländingar, likväl utkommit hos förläggare, hvilka hafva sitt handelsnederlag inom tyska riket (§ 61).

Andra arbeten af utländske författare skyddas vanligen blott på grund af statsfördrag. För arbeten, författade af utländingar och utgifna icke inom området för det nuvarande tyska riket, men dock inom en stat, som hört till det forna tyska förbundet, gälla särskilda bestämmelser [1]).

Norsk lag i ämnet gäller endast arbeten af inländske författare samt af utländske, då arbetet utkommit hos norsk förläggare, men kan, under förutsättning af ömsesidighet, genom konglig förordning helt eller delvis utsträckas till

[1]) Dylika arbeten njuta skydd af tysk lag, under förutsättning att den ifrågavarande statens lag bereder arbeten, som utkommit inom förstnämnda område samma rätt som inhemska; dock så, att berörda skydd ej varar längre än i den ifrågavarande staten sjelf. Detsamma gäller om icke publicerade verk af sådana författare, som visserligen icke äro statsborgare i tyska riket, men väl i det forna tyska förbundsområdet (§ 62). Det österrik. förslaget (§ 57; jemf. § 1) är i fråga om "ausländische Urheberrechte" hufvudsakligen affattadt efter tyskt mönster.

andra arbeten, *såvidt de efter sitt eget lands lag äro skyddade*[1]). Här kommer det alltså förnämligast an på författarens *eller* förläggarens nationalitet. Men det gifves ock lagar, för hvilka *författarens* nationalitet *uteslutande* är bestämmande i detta afseende, lagar, som beskydda inländske författare, hvarhelst de än hafva publicerat sina arbeten, medan de endast under förutsättning af reciprocitet medgifva skydd åt utländingar, äfven om de låtit sina arbeten utkomma på inländskt förlag. Så t. ex. de spanska oah portugisiska lagarna [2]).

Hos oss har städse författarens nationalitet, icke publikationsorten, varit bestämmande i fråga om författareskyddets tillämplighet enligt vår rätt. Härigenom har man undvikit den med publikationsorten till utgångspunkt alltid befintliga olägenheten, att ingen ledning lemnas för det fall, att skriften ej blifvit offentliggjord.

I 1877 års förslag till lag om literär eganderätt bibehölls nationalitetsprincipen, dock så, att den föreslagna lagen skulle tillämpas ej blott på svensk medborgares arbeten utan jemväl på utländings verk, som utgåfves af svensk förläggare. Detta senare tillägg motiverades dermed, att "den svenske undersåten alltid bör skyddas af den svenska lagen". Men häremot invände L. U. [3]) bland annat, att man icke borde tillerkänna utgifvaren af ett arbete, för det han vore svensk undersåte, en annan och vidsträcktare rätt till samma arbete än den, som tillkomme dess utländske författare. På detta sätt skulle, menade utskottet, hvilken utländing som helst utan allt afseende på reciprocitet mellan länderna kunna bereda sitt arbete samma skydd, som tillkomme svensk medborgares skrifter. Dessa skäl ledde till det föreslagna tilläggets uteslutande, men på det ej en svensk förläggare skulle hindras att hemta fördel af ett arbete, då det utgafs anonymt, och författarens svenska nationalitet alltså icke utan anonymitetens brytande kunde bevisas, så stadgades, att skrift, som utan uppgifvet eller under diktadt författarenamn blifvit af svensk förläggare utgifven, skall anses vara af svensk medborgare författad, derest ej annat förhållande ådagaläggës.

[1]) Norge 1876 §§ 45, 46. Liknande enligt 1893 års lag § 37, dock med uteslutande af den kursiverade slutmeningen.

[2]) Spanien art. 50, Portugal art. 578. Reciprocitetsvilkoren äro olika. Spanien fordrar författarerätt i utlandet inom de i spansk lag faststälda gränser, under det att Portugal nöjer sig med, att portugisiska författare skyddas lika med inhemska. Jemf. ock Grekland art. 433; Monaco art. 33—34.

[3]) Utl. n:o 20 s. 18.

Lagen tillämpas principielt blott på skrift af svensk statsborgare. Utländingars literära "eganderätt" är endast undantagsvis skyddad. De för rättsmedvetandet sårande följderna af detta system, som ytterst torde grunda sig på den gamla föreställningen om författarerätten såsom ett privilegium, hvilket man väl kunde medgifva egna undersåtar men ej behöfde utsträcka till främlingar [1], hafva ej uteblifvit. Främmande literaturalster reproduceras godtyckligt, utan att deras egare förmå hindra det [2]. Men så länge den motsatta principen ej blifvit genomförd i utlandet, kan det onekligen vara förenadt med olägenheter att åt utländingen inrymma en rätt, som i hans eget land ej medgifves svensk författare.

Då det heter, att 1877 års lag tillämpas på "skrift af svensk medborgare", så torde likväl icke erfordras, att författaren är svensk medborgare just vid det tillfälle, då arbetet skrifves eller publiceras, för att öfverhufvud författarerätt till det ifrågavarande arbetet skall kunna tillkomma honom. Skriften kan visserligen reproduceras utan författarens samtycke, så länge denne ännu ej är svensk medborgare; men då han en gång blifvit det, så äro vilkoren för hans rätt: författarskap och svenskt statsborgarskap uppfylda, och reproduktion af arbetet utan hans samtycke blir alltså *från denna stund* rättsvidrig. Å andra sidan är det icke nog, att författaren *var* svensk medborgare, då arbetet skrefs eller publicerades; han måste fortfarande vara det i det ögonblick, då kränkning af författarerätten enligt hans förmenande egt rum. Om två eller flere gemensamt författat en skrift, som ej består af sjelfständiga bidrag från särskilda medarbetare, så inträder skydd af svensk lag, så snart *någon* af medarbetarne är svensk undersåte. Svensk författares arfvingar hafva likaledes författarerätt enligt svensk lag utan afseende på deras egen nationalitet, medan å andra sidan utländsk författares skrift, som ärfves af svensk statsborgare, icke på denna grund kan blifva objekt för författarerätten enligt svensk lagstiftning.

Då lagen om eganderätt till skrift ej har giltighet utanför vårt eget lands gränser, blir det nödvändigt att på annat sätt skydda svenska statsborgares skrifter i utlandet. Detta kan ske derigenom, att lagen en gång för alla erkänner utländsk författarerätt under förutsättning af reciprocitet. Det kan

[1]) Jemf. Osterrieth, Reform s. 30.

[2]) Ett uppseendeväckande fall af detta slag rörande en nyligen här i landet utkommen reproduktion af "Fliegende Blätter" omtalas i "Le droit d'auteur" (1893 n:r 10) såsom bevis på nödvändigheten att skydda utländsk författarerätt.

ock ske derigenom, att lagen bemyndigar konungen att, likaledes under förutsättning af ömsesidighet, förklara lagens bestämmelser delvis eller helt och hållet tillämpliga äfven för annat lands medborgares skrifter. Denna senare utväg har lagstiftaren hos oss föredragit. Huru den i särskilda fall blifvit begagnad, skall nedan visas.

Konungen kan förklara lagens bestämmelser tillämpliga på utländingars skrifter "under förutsättning af ömsesidighet". Här afses formel, icke materiel ömsesidighet, d. v. s. det är nog, att den utländska staten ger åt svenska arbeten principielt samma skydd som åt sina egna medborgares, och det behöfs icke, att den utländska lagens skydd för våra författares arbeten är detsamma som det i svensk lag faststälda. En dylik fordran skulle nemligen sällan om ens någonsin kunna uppfyllas.

Enligt särskilda kongl. kungörelser hafva vår lags bestämmelser angående eganderätt till skrift förklarats tillämpliga på norska, danska och italienska undersåtars skrifter, *så vidt som de äro i sina hemland skyddade;* gällande detta från början af resp. åren 1878, 1880 och 1885 [1]). Å andra sidan hafva genom kongl. "Anordninger", för Norge af d. 16 November 1877 och för Danmark af d. 5 December 1879, samt genom deklaration, hvad Italien angår, af d. 9 Oktober 1884 [2]) motsvarande bestämmelser om skydd för svenska författares arbeten i dessa länder blifvit utfärdade. Slutligen har i en tilläggsartikel till handelstraktaten af den 30 December 1881, afgifven samma dag och förnyad tills vidare genom konvention af den 13 Januari 1892 [3]), mellan Sverige-Norge och Frankrike öfverenskommits, att "i afvaktan af en särskild konventions afslutande de respektive ländernas undersåtar skola i det andra landet åtnjuta *samma behandling som landets egna* i afseende å den literära (artistiska och industriela) eganderätten" [4]). Denna öfverenskommelse åtföljdes något senare af ett "aftal mellan H. Maj:t Konungen af Sverige och Norge samt Franska republikens President rörande de *formaliteter*, som böra iakttagas för skyddande af eganderätten till skrifter och konstverk", afslutadt i Stockholm d.

[1]) K. kung. af d. 16 Nov. 1877, d. 5 Dec. 1879 och d. 7 Nov. 1884.

[2]) Se Sv. Förf. samling 1884 n:r 59.

[3]) Sv. Förf. samling 1882 n:r 14, 1892 n:r 1.

[4]) Om således t. ex. en fransk författare vill förbehålla sig uteslutande öfversättningsrätt till svenska språket, så är det icke nog med ett allmänt förbehåll ("droit de traduction reservé"). Förbehållet måste gälla *svenska* språket och vara tillkännagifvet på skriftens titelblad. Jemf. N. J. A. afd. I 1892 n:r 114.

15 Februari 1884 och ratificeradt derstädes d. 25 April samt i Paris d. 26 Juni samma år. Det heter här, hvad eganderätten till skrifter beträffar, att för att tillförsäkra svenske undersåtars skrifter det skydd i Frankrike samt franske medborgares skrifter det skydd i Sverige, hvarom öfverenskommelse blifvit träffad i nyssnämnda tilläggsartikel, och för att författare och utgifvare må i följd deraf vara berättigade att vid domstolarne i de båda länderna åtala *eftertryck*, skall det icke erfordras annat, än att författaren eller utgifvaren styrker sin eganderätt till skriften genom ådagaläggande medelst ett intyg, utgifvet af behörig myndighet, att skriften är ett originalarbete, som i det land, der det blifvit utgifvet, åtnjuter lagligt skydd mot eftertryck. Med afseende å svenske undersåtars skrifter skall detta intyg vara utfärdadt af registratorn i justitiedepartementet och legaliseradt af franska beskickningen i Stockholm, medan med afseende å franske undersåtars skrifter intyget skall vara utfärdadt af franska inrikesministeriets byrå för bokhandeln och legaliseradt af svenska och norska beskickningen i Paris [1]). Liknande bestämmelser förekomma i nyssnämnda deklaration om ömsesidigt skydd inom de förenade rikena och Italien för eganderätt till skrifter (och konstverk) [2]), blott att här det ifrågavarande intyget skall med afseende på italienske undersåtars skrifter vara utfärdadt af kongl. italienska ministeriet för åkerbruk, industri och handel samt legaliseradt af svenske och norska beskickningen i Rom och med afseende å svenske undersåtars skrifter vara legaliseradt af italienska beskickningen i Stockholm, sedan det utfärdats af ofvanbemälte svenske tjensteman. För öfrigt upptager deklarationen (art. 3) en uttrycklig förklaring derom, att de för författare från de tre staterna i deklarationen utfästa förmåner äro dem ömsesidigt tillförsäkrade, endast så länge deras rätt i hemlandet består, och att dessa förmåner icke må af dem i det andra landet åtnjutas utöfver den tid, som lagen stadgar i afseende å inhemske författare.

Några andra aftal om internationel författarerätt än de nu anförda hafva vi ej att för Sveriges del anteckna. Den betydelsefulla Bernerkonventionen af d. 5 September 1887 [3]), ursprungligen ingången mellan nio stater [4]), till hvilka sedermera två andra anslutit sig [5]), har Sverige ej biträdt. Vid de konven-

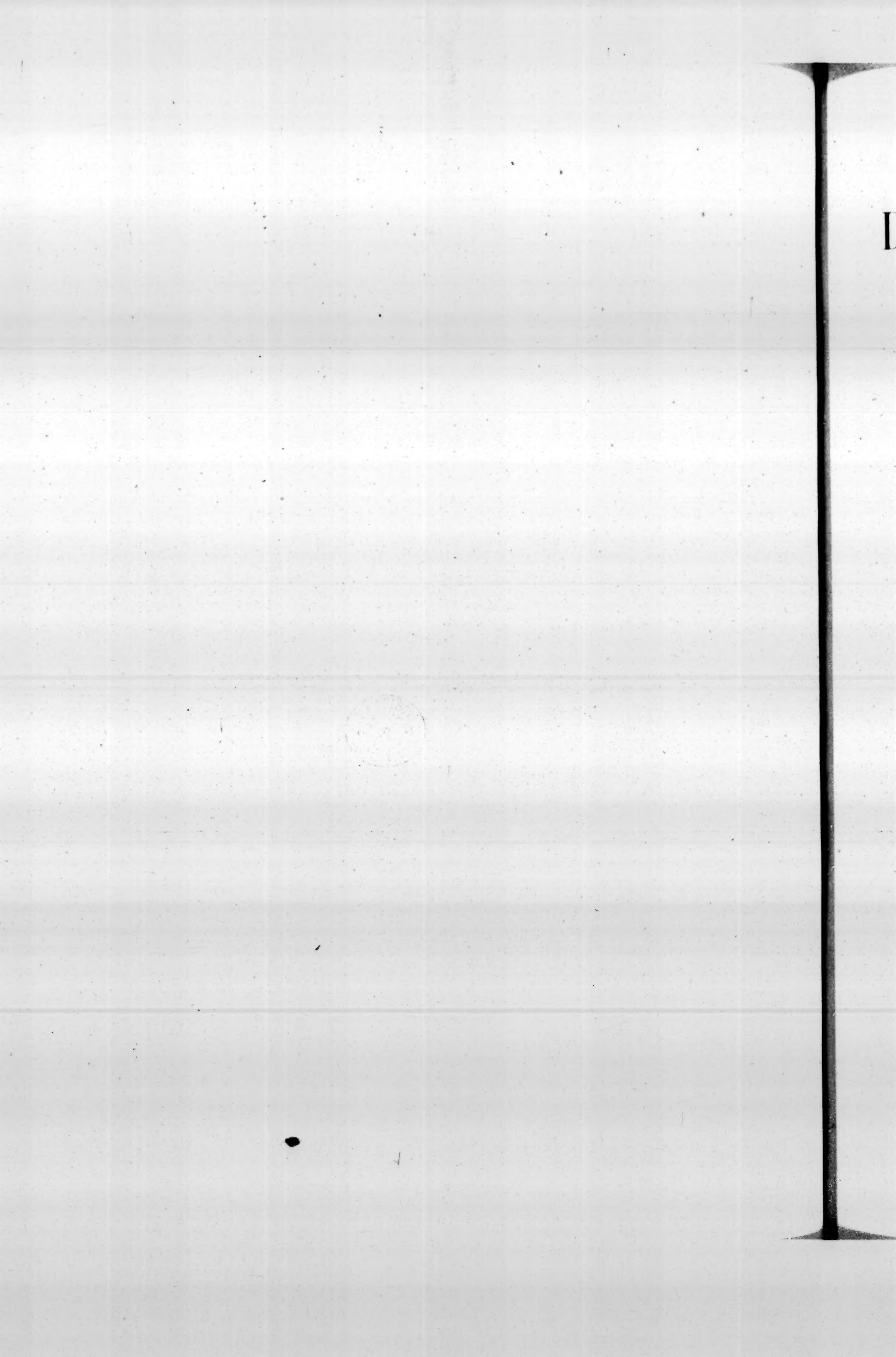
[1]) Sv. Förf. samling 1884 n:r 36 s. 1 ff.
[2]) Jemf. ock K. K. d. 7 November 1884 (Sv. Förf. samling s. å. n:r 59 s. 5).
[3]) Den finnes införd hos Hedeler s. 187 ff.
[4]) Belgien, England, Frankrike, Hayti, Italien, Schweiz, Spanien, Tunis och Tyskland
[5]) Luxemburg d. 20 Juni 1888 och Monaco d. 30 Maj 1889.

tionen föregående internationela konferenserna i Bern åren 1884 och 1885, som afsågo upprättandet af en allmän union till skydd för författares och konstnärers rättigheter, var Sverige representeradt, men då det nödvändiga legislativa arbetet icke kunde tillvägabringas, blefvo förhandlingarna från svensk sida afbrutna [1]). I sjelfva verket stå Bernerkonventionens regler och vår gällande rätt i föga öfverensstämmelse med hvarandra. Lagen angående eganderätt till skrift hyllar i princip frihet att eftertrycka utländska arbeten, under det Bernerkonventionen bjuder författareskydd inom samtliga de kontraherande staterna åt författare, som tillhöra någon af dem, åt bemälde författares rättsinnehafvare samt åt förläggare af arbeten, som publiceras i någon af fördragsstaterna, och hvilkas författare äro statsborgare i en icke-fördragsstat (art. 2—3); och under det 1877 års lag låter den uteslutande öfversättningsrätten vara beroende af vissa vilkor och i alla händelser ej låter den fortfara längre än i fem år från slutet af det år, då originalskriften först trycktes, så ger Bernerkonventionen författare, som tillhöra en af fördragsstaterna, obetingadt uteslutande rätt att öfversätta eller låta öfversätta sina arbeten i de öfriga staterna under tio år från slutet af det år, då originalverket publicerades i en af fördragsstaterna (art. 5).

Medan den nya norska lagen af 1893 tydligen är affattad på ett sätt, som afser att främja Norges anslutning till nämnda konvention, och medan Danmark med all sannolikhet kommer att snart nog följa Norges exempel i detta afseende, står Sverige ensamt bland de skandinaviska länderna qvar på en ståndpunkt, som föga motsvarar den moderna utvecklingen i fråga om författarerätten. Det är att hoppas, att detta förhållande ej länge skall fortfara, att äfven hos oss reformer inom författarerättens område snart skola komma på dagordningen och genomföras i en rigtning, som underlättar eller åtminstone icke försvårar Sveriges ingående i Bernerunionen.

[1]) Jemf. Bætzmann s. 3—4.

DROTTNING KRISTINA OCH KLAS TOTT

NÅGRA HISTORISKA BERIKTIGANDEN.

INBJUDNING

TILL DEN

FILOSOFIE DOKTORSPROMOTION,

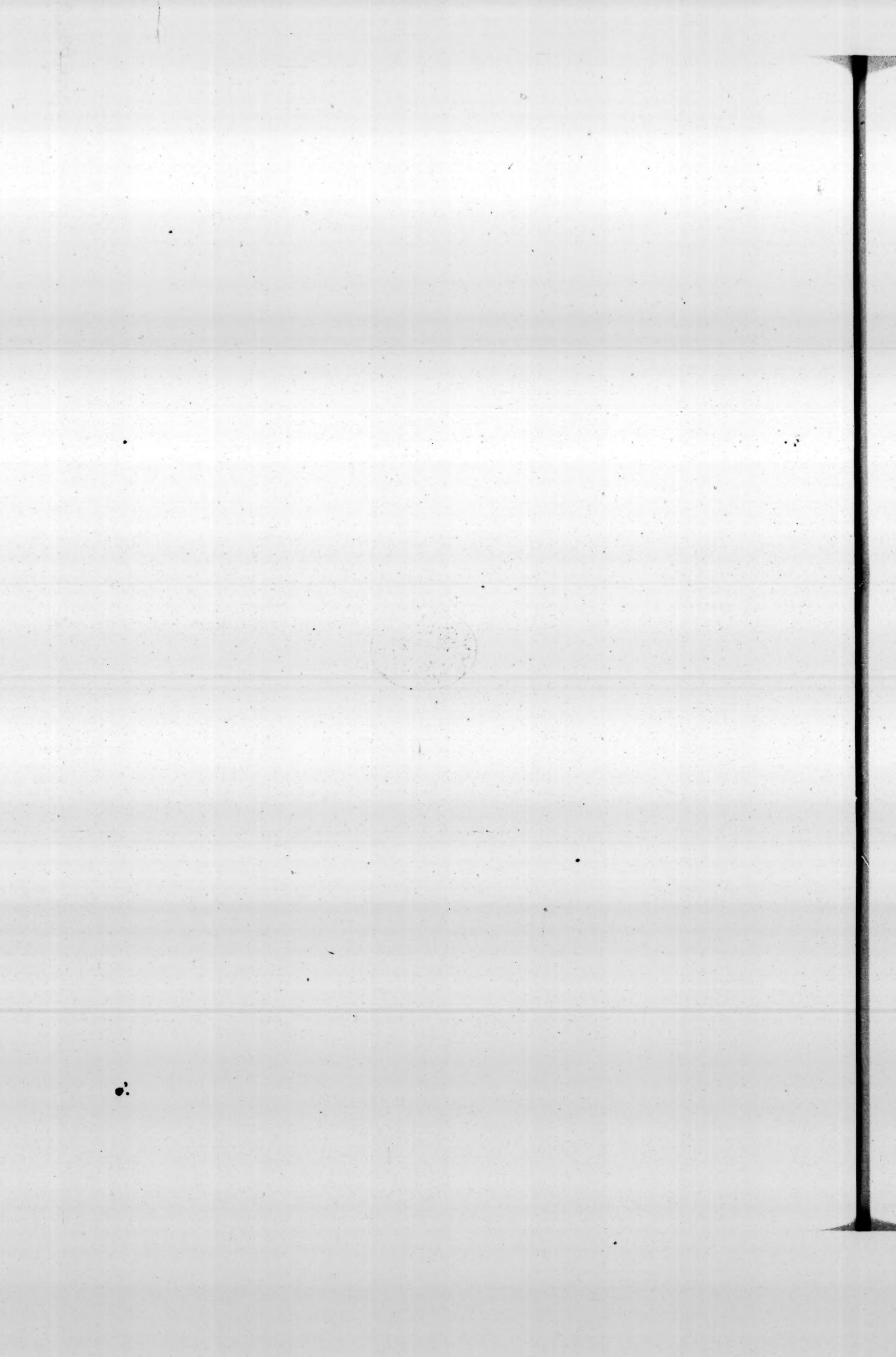
SOM AF FILOSOFISKA FAKULTETEN I LUND ANSTÄLLES

TISDAGEN DEN 31 MAJ 1892.

AF

PROMOTOR.

LUND 1892,
BERLINGSKA BOKTRYCKERI- OCH STILGJUTERI-AKTIEBOLAGET.

Den bild, hvilken den svenska historieskrifningen tecknat af drottning Kristinas sista regeringsår, så väl som af drottningens person från samma tid, är en sådan, som ovilkorligen måste uppkalla den vetenskapliga kritiken. Icke blott är den behäftad med många inre motsägelser; den saknar ej heller rena orimligheter. Det ligger öfver förhållanden och personer en dager, som står i strid med både föregåenden och efterföljanden. Hvad angår hufvudpersonen i taflan, drottning Kristina sjelf, har en dansk historiker under omedelbart intryck af den mest omfattande skildringen, Anders Fryxells, uttalat några ord, hvilka, derest denna skildring vore sann, skulle ega allt berättigande: "Christinas Opførsel efter Rigsdagen 1650 var ogsaa til en saadan Grad inconseqvent, uklog, fordærvelig for hende selv og Riget og stridende imod Statsklogskab og Hensyn til Regentens Ære og Værdighed, at man næsten maatte fristes til at tænke sig hendes Adfærd som Følgen af en til en Tid stedfindende Sindsforvirring i en vis Grad" [1]).

Den kritiska granskning, som blifvit företagen, har då nödvändigtvis ledt till en undersökning af källorna för denna framställning, och af denna undersökning har framgått, att sjelfva hufvudkällan för den rådande uppfattningen, redan förut angripen, måste anses fullkomligt otillförlitlig och sänkas ned till ungefär samma rangskala som den i vår historia beryktade skriften Anecdotes de Suède [2]). Dermed vacklar emellertid grunden för hela den gamla byggnaden, och utmönstringen af de falska uppgifterna måste begynna. Det är, kan man säga, en ledsamhet för vår historieskrifning, men det är en så mycket större glädje för vår historia.

---

[1]) Chr. Molbech, Bidrag til Christines Historie 1651—55 i Dansk Hist. Tidskrift V, 279. And. Fryxell, Berättelser ur Svenska Historien X. 1842

[2]) Martin Weibull, Om "Memoires de Chanut" I—II, III—IV i Svensk Hist. Tidskr. 1887, 88.

Den hufvudkälla, hvarom frågan rör sig, är *Mémoires de Chanut I—III*, ett memoirverk, som utkom redan tjugu år efter drottning Kristinas tronafsägelse och som, på titelbladet prydt med ett af den franska diplomatiens berömdaste namn i det 17:de seklet, hastigt tillvann sig och länge behöll en obestridd auktoritet inom den europeiska litteraturen [1]). Detta verk hade visserligen, när det först framträdde, rönt den häftigaste insaga af den det närmast gällde, drottning Kristina sjelf, och hon hade i Frankrike låtit fordra straff på utgifvaren, men hennes röst hade förklingat ohörd och sjelfva insagan blifvit glömd [2]). Dess tillförlitlighet hade sedan ställts i tvifvelsmål af Arckenholtz i midten af förra århundradet och af Grauert i midten af detta [3]). Men först genom en undersökning af förhållandet mellan boken och Chanuts brefvexling från Stockholm har det nu blifvit fullständigt utredt att till grund för mer än hälften af de tre memoirvolymerna ligga ej Chanuts bref, utan meddelanden från en helt

---

[1]) Mémoires de ce qui s'est passé en Suède etc. 1645—55. *Tirées des depesches de Mr Chanut*, Paris 1674. — Pierre Chanut, * 1601 † 1662, resident och ambassadör i Stockholm 1645—51, ambassadör vid kongressen i Lübeck 1651—53 och åter på ambassad till Stockholm 1653, "le plus vertueux et le plus chrétien d'entre les politiques" (Baillet, Vie de Descartes II, 502), "homme très vertueux et grand estimateur des personnes de mérite", ord af Descartes sjelf (Oeuvres X, 70 Bref till prinsessan Elisabeth 1647 $^{20}/_{11}$).

[2]) Drottningen kallar boken "un forfait: tout homme qui est capable de publier de telles choses est indigne de vivre; il faut qu'il soit le plus infâme de tous les hommes. Ma conscience ne me reproche rien d'indigne de moi, et la Suède, Rome et tous les autres lieux de la terre où j'ai passé ma vie témoigneront un jour de la fausseté de ces calomnies". Hon bestrider, att den kan härröra från Chanut, som då boken utgafs redan var död: "Je suis mortifiée, säger hon, de ce qu'on imprime une si noire tâche à la mémoire d'un si honnête homme". Dr. Kristina till Bourdelot 1674 $^{6}/_{11}$ hos Arckenholtz, Mémoires de Christine III, 492. Boken, försedd med Ludvig XIV:s privilegium och censurerad af Mezeray, den franske historiegrafen, förblef ostraffad, hvilket allt bidrog till dess auktoritet; drottningens protest, först känd i midten af förra århundradet genom Arckenholtz, vann ej heller då gehör.

[3]) Arckenholtz, Réponse à Mr le Baron de Holberg pour éclaircir les remarques qu'il a faites sur les mémoires concernant Christine, Reine de Suède, 1753. Ludvig Holberg, öfvertygad, att bokens källa verkligen var Chanuts bref från Stockholm, hade nämligen försvarat dess då redan sekelgamla auktoritet. Men fastän Arckenholtz uppställde satsen, att dessa memoirer ej borde tillerkännas vitsord, utan där de stodo i öfverensstämmelse med andra tillförlitliga källor, upptog han alldeles kritiklöst och ofta ordagrant hela deras innehåll i sitt fyrbandiga stora memoirverk och bidrog dermed — då historieskrifvarnes källstudier till dr. Kristinas historia i allmänhet blefvo begränsade till detta verk — mer än någon annan till deras utbredning i litteraturen. Grauert, Christina, Königin v. Schweden, und ihr Hof, I—II, 1837—1842, fäster uppmärksamhet på den mot drottningen fiendtliga ton, som genomgår deras sista afdelning, och vill ej betrakta dem som "eine lautere Quelle".

annan person, i tillförlitlighet honom i allo olik, den i partiväsen och hofränker uppgångne residenten Picques. Verket kan således sägas sönderfalla i två till värdet mycket olika delar:

1. *Mémoires de Chanut* (I—II, 1—219 jemte III, 183—191) och
2. *Mémoires de Picques* (II, 219—453, III), af hvilka den senare omfattar tidrymden från december 1651 till december 1654, således med undantag af Chanuts korta ambassad till Stockholm 1654 i juni (III, 183—191) ifrågavarande period af drottning Kristinas regering. Men denna afdelning är just den, som innehåller alla betänkligheterna och orimligheterna, den som framställer förhållanden och personligheter i den nya förhatliga dager, som står i en så bestämd strid till bokens föregående framställning. Man måste då fråga sig, om det verkligen är den skildrade personen, som förändrat sig, eller om det blott är skildraren. Och angående denna sak visar det sig, att Chanut sjelf, som åt dessa memoirer gifvit deras auktoritet, hyst den senare meningen, ty då han 1654 af Mazarin sändes till Stockholm för att undersöka, om verkligen en sådan förändring inträffat med drottningen, som Picques' depescher utvisade, bestred han uttryckligen detta och residenten blef rappellerad.

Under sådana förhållanden har man ej så mycket att förvåna sig öfver den karakter dessa memoirer i allmänhet ega uti deras senare afdelning, Mémoires de Picques. De hafva sitt upphof i en till år och omdöme omogen diplomat, hvars rapporter fört till efterverlden icke sanningen, utan genljudet af partiväsendet hos diplomater och hofmän, af sqvallret och förtalet inom drottning Kristinas hof, hvilket de återgifva i en koncentrerad form. Sjelf möjligen förd bakom ljuset af andra, som delat hans partiintresse [1]), utan att sjelf förmå genomtränga förhållandena, kastar han en ytlig främlingsblick på dem och un-

[1]) Det är icke ringaste tvifvel derom, att den franske partihöfdingen i Stockholm, Magnus Gabriel de la Gardie, betydligt inverkat pa den färg, som ligger öfver den svenske residentens berättelser. Hans småaktiga, afundsjuka personstrid med Pimentel och Bourdelot, hvilka egde drottningens förtroende i fråga om hennes öfvergång till katolicism och i hvilka han såg medtäflare om drottningens ynnest, ligger sammanveckladt med den svenska och den franska diplomatiens allmänna strid i Stockholm under dessa år. Stundom framträder han sjelf, stundom är det en "confident du Comte Magnus", som ger underrättelserna. Omedelbart efter Pimentels ankomst 1652 i december begynner memoirernas ändrade ton. Men i synnerhet är det efter begynnelsen af de la Gardies strider med Bourdelot (1653, januari) och framför allt efter händelsen i Upsala med Klas Tott, Steinberg och Schlippenbach, hvilken drager med sig de la Gardies fall och förvisning från hofvet (1653, november), som den egentliga urartningen tager sin början.

derskjuter de fakta, han godtyckligt behandlar, orsaker hemtade ur en kombinationssjuk fantasi. Så lemnas oss i dessa memoirer en fullkomligt typisk bild af dessa främmande gesandtskapsberättelser, i hvilka ej ett steg kan tagas utan beledsagande granskning af de inhemska källorna och jemförelse med de diplomatiska motståndarnes och partivännernas relationer.

En sådan kritisk granskning måste i fråga om denna källa — så väl som åtskilliga andra — föregå hvarje framställning af drottning Kristinas historia, som vill göra anspråk på att motsvara den moderna vetenskapens kraf. I den allmänna öfverblicken öfver det fält för kritiken, som här öppnar sig, har uppmärksamhet blifvit fäst vid och utredning lemnad af åtskilliga vigtigare punkter för att teckna dessa memoirers hela karakter och uppvisa deras otillförlitlighet i allmänhet. Drottning Kristinas verkliga förhållande till don Pimentel, den spanske ambassadören, och Bourdelot, den franske läkaren, har der blifvit framstäldt i sammanhang med beriktigandet af memoirerna i denna vigtiga punkt [1]). Men det återstår ett betydande antal dylika enskilda punkter, i hvilka falska uppgifter och skildringar måste utmönstras för att rödja mark för sanningen i det enskilda fallet såväl som i de allmänna förhållandena.

Vi välja här att beriktiga de uppgifter rörande *Drottning Kristina och Klas Tott*, som ur dessa memoirer ingått i den allmänna litteraturen.

* * *

I drottning Kristinas historia uppträder Klas Tott som den siste i raden af de gunstlingar, på hvilka hon såsom regerande drottning slösat sina ynnestprof, dessa gunstlingar, med hvilka hon efter allmänna föreställningssättet tänkes hafva regerat Sverige. Han uppträder på hofvet först året 1651, en lysande ädling om 21 års ålder, nyss återkommen från Frankrike, der han gjort sin ridderliga skola: denna har varit utmärkt, och han vinner i det stora tornérspelet på Kristinadagen 1651, hvilket firades vid Karl Gustafs besök i Stockholm efter Torstensons begrafning, drottningens stora pris, en ring om 1000 dukaters värde, med diamant infattad i en lagerkrans. Detta är det första kro-

[1]) Så har äfven uppvisats, att memoirernas berättelser om utskottsriksdagen 1651 om drottningens tronafsägelse och om dess återkallande äro fullständigt otillförlitliga. Den stora slutscenen med Axel Oxenstjernas bekanta tal har aldrig egt rum. Deras framställning af 1652 års riksdag är ej mera öfverensstämmande med källorna. Weibull, anf. st.

nikören i drottningens hof, Johan Ekeblad, vet att i sina bref berätta om Klas Tott: det andra, ett halfår senare, är, att han i Paris — han har alltså än en gång begifvit sig till Frankrike — blifvit "så qväst af en fransos han slagits med, att man fruktar, att han intet slipper med lifvet" [1]). Ännu några månader och han är åter hemma; han vinner på ringränningen nytt pris, drottningens namnchiffer i diamanter, vid hennes födelsedagsfest i december 1652: så när hade han tagit alla tre prisen, äfven dem som Jakob de la Gardie och Steinberg vunno. Under tiden hade han blifvit utnämd till grefve af Karleborg (1652 $^{29}/_{3}$) [2]). I de första dagarne af det nya året (1653) blir han så drottningens kammarherre, öfverkammarherre ($^{16}/_{6}$) kapten-major vid lifgardet, d. v. s. gardeschef ($^{12}/_{10}$), och inkallas i riksrådet ($^{3}/_{10}$). Whitelocke såg honom vid denna tid, typen af den svenske adelsmannen, sådan denne blifvit under beröringen med Europa, "Grave Tott", som han uttrycker sig, "the queens favourite, a gallant young gentleman and full of civility to Whitelocke, a civil, handsome young courtier, of good parts and mettle and much of the french mode" [3]). Der hafva vi Klas Tott i hans första ungdom, som kavaljer i drottning Kristinas hof, sådan han då var, prisvinnare och duellant om hvartannat: han skulle sedan bli en tapper krigare och en verklig statsman.

Alltid är det med epitetet "the queens favourite" Whitelocke nämner honom. Månne han nu också var drottningens gunstling? Ja, visserligen. Han var en af de främste bland dem, som Peder Juel, det danska sändebudet, kallar "Favoriterne *eller* Firekant-tienerne" d. v. s. de hofmän, hvilka, sedan Kristinas hof 1652 fått sin nya form öfverensstämmande med de andra hofven i Europa [4]),

---

[1]) Johan Ekeblads bref till sin far 1651 $^{29}/_{1}$, 1652 $^{12}/_{2}$ och $^{15}/_{12}$.

[2]) När detta blifvit betraktadt såsom en honom visad personlig ynnest, har det förmodligen berott derpå, att man ej läst grefvebrefvet. Detta rör nämligen fadren, fältmarskalken Åke Tott, hvars förtjenster det upphöjer; det angifver sig såsom "förbättring af stånd, dignitet och vilkor jemväl på hans döda mull." Klas Tott nämnes såsom "görande sig utrikes capabel till vår och riksens tjenst." Han befann sig då ännu i Frankrike och tillhörde ej hofvet. Han erhöll sitt grefskap alldeles som Johan Baners son och riksdrotset Gabr. Oxenstjernas barn, hvilka förgrefligades för fädernas förtjenster: de voro ej derför Kristinas gunstlingar. Att vasavapnet insattes i den nya vapenskölden, gaf nog anledning till tal, men der insattes också bjelkevapnet, hans moders vapenmärke.

[3]) Whitelocke, Journal of the Swedish Embassy, I, 241, 245, 256.

[4]) Det svenska hofvet hade ej förut haft former sådane som dessa. Alberto Vimina, Relatione della Suetia. Venetia 1671, 351—54. Han beskrifver detta nya hof, som inrättades 1652 med anticamera efter mönstret af det kejserliga i Wien, med de nya stora hofchargerna och adelsgardet, som öfvertog vakten omkring drottningens person inom och utom slottet.

nu ensamma hade fritt tillträde till drottningens person jemte främlingsgruppen af gynnade diplomater, lärde och andre: de som ej hörde dit och förr rört sig fritt derinom kunde ej utan vara förbittrade på desse. Klas Tott stod, som man finner af de charger han vid detta nya hofs upprättande erhöll, bland de aldra främste. Men var han gunstling i den mening, att han utöfvade inflytande på drottningen och på landets regering? Det vet ej Whitelocke något om, det vet ingen annan heller att förtälja. Lika litet som det funnits en främlingskamarilla bestående af don Pimentel, Corfitz Ulfeld, Jerome Radziejovsky och Bourdelot, hvilken skulle öfvat något inflytande öfver drottningen, lika litet hafva Klas Tott, grefve Dohna, Schlippenbach, Steinberg eller någon annan af hofmännen bestämt någonting i yttre eller inre politik hos drottning Kristina. Det fans hos henne så mycket af huset Vasas herskarlynne, som det funnits af huset Tudors hos den engelska Elisabeth. Hon kunde nog slösa sina ynnestprof på omgifningen — det var hennes natur att så göra — men statsvärfven, dem öfverlät hon åt ingen. Och gränsen mellan sig och undersåten, som mottog nådevedermälet, den visste hon också noga att sätta. Det är i denna mening hon ej utan sanning kunnat säga om sig: "elle n'a jamais eu de favori: elle estoit incapable d'épouser les sentimens des autres et on lui fait ici un grand tort" [1]).

Liksom emellertid dessa memoirer gjort politiska favoriter af don Pimentel, Bourdelot, Ulfeld och till och med af Radziejovsky, hafva de också gifvit åt Klas Tott en politisk betydelse, ja, ända derhän att under de sista månaderna af drottningens regering ett af hennes hufvudintressen skulle hafva varit att åt honom, "the first gentleman of her bedchamber", gifva den svenska tronen i ett slags survivance.

Klas Totts namn förekommer i memoirerna nämdt först vid midten af året 1653 [2]). Då göres han i skildringen till den ende svensk, som står i gunst hos drottningen. Emellertid omtalas, att Pimentel under vistelsen på Jacobsdal denna sommar förmått drottningen att befalla Tott att såsom volontär utgå i spansk krigstjenst under Fuensaldahna, en sak som Picques dock genom fransmännen i hofvet förhindrar — Urbain Chevreau, den bekante litteratören, drottningens då varande franske sekreterare, medverkar dervid.

Och hvarföre detta? Jo, han säges vara "un jeune seigneur qui estoit

---

[1]) Yttrandet är nämligen en randanmärkning vid påståendet, att grefve Magnus skulle hafva varit en sådan favorit. Arckenholtz, Mémoires III, 157.

[2]) Memoires III, 208—9. 1653, juli.

à mesnager, le seul seigneur suédois qui possedast le plus parfaitement les bonnes graces de la Reine [1].

Han nämnes ej derefter synnerligen ofta, förrän året 1654 inträder, och särskildt förvånas man, vid en jemförelse af Picques' berättelse om M. G. de la Gardies fall med den vi ega i Whitelockes Journal och i Viminas Relatione, öfver att ej finna hans namn nämdt. Hos dessa omtalas nämligen Klas Tott såsom just den af de la Gardie angripne, och detta är betydelsefullt.

Vi komma nu till hvad som alltid betecknats såsom höjdpunkten af Klas Totts gunstlingsbana hos drottning Kristina: drottningen skall ju nämligen vid sin tronafsägelse 1654:

1. hafva tilltänkt honom tronföljden i Sverige i expektans efter Carl X Gustaf och såsom en förberedelse dertill velat erkänna honom såsom prins af vasahuset;

2. då hon ej kunnat genomföra dessa planer, har hon tänkt att göra honom till hertig, hvarvid hon, för att ställa detta förslag i bästa dager, erbjudit hertiglig värdighet äfven åt Axel Oxenstierna och Per Brahe, men när dessa afslagit det gjorda anbudet, har hon måst afstå äfven från detta och

3. inskränkt sig till att i stället skänka honom en anvisning om 200,000 rdr. att utbetalas af kammaren samt ett gods om 30,000 rdr. jemte löfte om hans utnämnande till riksråd, ehuru han då ej var mer än 23 år gammal.

Detta allt låter ju ganska äfventyrligt, och det från början till slut, så väl frågan om tronföljden och hertigdömet som assignationen på utbetalning af 200,000 rdr. året 1654 och löftet om en riksrådsutnämning, angående hvilken vi i förväg redan känna, att den i verkligheten året förut kommit Klas Tott till del. Men å andra sidan återfinnas de flesta af dessa uppgifter inom ungefär hela den historiska litteraturen rörande drottning Kristina och de borde ju sålunda rätteligen ej kunna betviflas. En granskning visar nu, att de först uppträda i del III af Mémoires de Chanut. Picques är med ett ord första sagesmannen.

Det gäller alltså att tillse, huru de här framställas och huru de öfverensstämma med hvad vi för öfrigt känna om förhållandena. Vi vilja gå i ordning med de tre punkterna.

[1] Mémoires III. 219, 1653, augusti. Fryxell X. 30 gör häraf en intrig från Pimentels sida för att aflägsna en farlig medtäflare.

1.

Det berättas i dessa memoirer under mars 1654 [1]), att drottning Kristina, då hon såg prinsen sin kusin ännu ogift och dertill befarade att, när han gifte sig, han ej skulle lemna efterkommande, utan att riket skulle utsättas för just de valrikets faror, hvilka hon genom sin tronafsägelse ville förebygga, ansåg sig böra betrygga förhållandena genom att utse en efterträdare till honom, ifall han bortginge utan lagliga arfvingar. Hon väckte derför förslag härom i rådet.

Ett sådant förslag som detta, att utnämna ännu en tronföljare, hade alltid, tycker man, bort väcka betänkligheter, men memoirernas framställning befinnes vara åtföljd af så många bestyrkande biomständigheter — biomständigheter synas ju alltid bestyrka —, att den snart blef fastslagen som en obestridd historisk sanning. "När drottningen", heter det nämligen i fortsättningen, "framställde detta sitt förslag, tackade rådsherrarne henne för den omsorg hon ådagalade om rikets trygghet, men de bådo henne tillika ej misstycka, att de afböjde det. De kunde ej motsätta sig, att hon nedlade kronan, fast de heller aldrig skulle gifva sitt bifall dertill, ty de ville ej, att efterverlden skulle förebrå dem en sådan handling. De skattade som en lycka, att hon behagat välja Carl Gustaf till sin efterträdare; honom skulle de erkänna för sin laglige konung från det ögonblick hon löste dem från den ed de gifvit henne. Men de hoppades, att den nye konungen snart ville ingå äktenskap och Gud välsigna detta med arfvingar: derför behöfde man ej heller nu sätta i tvifvel, att man ej skulle få, hvad man med tiden väntade, en tryggad arfsföljd. Dessutom bådo de henne besinna, att omsorgen om tronföljden blefve prinsens sak, när hon nu fullkomligt afsade sig kronan till hans förmån: det blefve hans sak att välja efterträdare, ifall Gud ej skulle skänka honom arfvingar, och man borde ej tvinga honom att emottaga och erkänna en "coadjuteur à l'empire". Deraf skulle blott stora oredor uppstå, och medan man på detta sätt sökte förebygga ett obestämdt ondt, som man med Guds hjelp hoppades undvika, kunde man lätt störta riket i stora olyckor".

Allt detta låter ju ganska antagligt. Annorlunda kunde ej rätt gerna rådet hafva svarat, när ett sådant förslag blifvit af drottningen framställdt. Detta gör, att man i ögonblicket håller på att glömma det otroliga i sjelfva saken. Värre blir det emellertid med den utläggning, som härefter följer. Drott-

---

[1]) Mémoires. III, 316—18.

ning Kristina hade nämligen, så lyder fortsättningen, vid denna nyordning af tronföljden sina tankar fästa på Klas Tott och för att göra honom så mycket mera lämplig att intaga tronföljareplatsen, tillämnade hon honom äran att blifva erkänd som prins af blodet med rätt att föra huset Vasas vapen och namn. Sant var ju också, tillfogas det, att han härstammade från vasahuset, ehuru det var långt ute och på qvinnosidan [1].

Emellertid kom det dock ej på allvar till en proposition i riksrådet om Klas Totts tronföljd, heter det längre fram [2], ty när drottningen känt sig för hos en del af rådsherrarne och kommit till insigt, att hennes förslag ej skulle blifva antaget, tog hon förslaget tillbaka. Och då vände sig de store — tous les grands — med den största förtrytelse mot grefve Tott, derför att han dristat sig till att framträda med ett dylikt, och de tillbakahöllo icke öppna förebråelser öfver den ärelystnad och tilltagsenhet han derigenom ådagalagt. — Alltså, Klas Tott anses sjelf stå bakom detta förslag; riksrådets medlemmar vända sig till honom med förebråelser derför.

Sådan är denna framställning. Är den nu också sann? Kan den ens vara sann?

Emot den talar först och främst dess egen orimlighet. Huru tänka sig möjligheten af en dylik "coadjuteur à l'empire", en prins af Vasa tronföljare vid sidan af konungen af pfalziska huset! Den, som erinrar sig de förhandlingar drottning Kristina hade fört med rådet 1649 i fråga om Carl Gustafs tronföljd, de invändningar emot denna hon då haft att bestå, den kan redan deraf, om ej af annat, anse sig moraliskt viss derom, att drottningen aldrig framställt Klas Totts tronföljdskandidatur. Här om någonstädes hade väl — för att dröja blott vid en af dessa invändningar — faran för tvenne täflande tronberättigade linjer varit öfverhängande. 1649 hade hon, när det gällde hennes pfalzgrefliga kusin, Gustaf Adolfs systerson, begärt, att han af nåde måtte *koras* till hennes efterträdare, och nu skulle hon hafva yrkat *arfsrätt* för Erik XIV:s och Katarina Månsdotters dottersonsson. Det var väl sant, att riksens ständer i Upsala 1568 med hertig Johans och rådets bifall beviljat arfsrätt åt Gustaf Eriksson, men Sigrid Eriksdotters namn hade väl aldrig tillförne varit nämdt i samband med vasatronen. Knappt har man väl heller i allmänhet betraktat enkan efter Henrik Klasson Tott och Nils Nilsson Natt och Dag (född 1566 $^{15}/_{10}$ före för-

[1]) Också leddes drottningen ej heller härvid, tillägges det, af något hänsyn till denna slägtskap, utan af sin motvilja mot hertig Adolf Johan, som hon hatade nästan ännu mera än Magnus Gabriel de la Gardie, och om hvilken hon aldrig talade utan med förakt.

[2]) Mémoires III, 328, 1654, april.

äldrarnes äktenskap, † 1633 [24]/4 på Hörningsholm) mycket annorlunda än t. ex. dottern af Johan III, Sophia Gyllenhjelm, som blef de la Gardiernas svenska stammoder: Klas Totts och Magnus Gabriel de la Gardies vasabörd var ju i sjelfva verket i alldeles samma led. Också säges i samma andedrag, att det ej var slägtskapen till Tott, utan motviljan och hatet mot hertig Adolf Johan och M. G. de la Gardie, som härvid skulle hafva ledt drottningen, för att nu ej tala om, att det hela också antydes hafva varit Klas Totts egen plan, hvarefter drottning Kristina, som onekligen annars ej brukade hemta ingifvelser från andra, hade rättat sig. Det kan vara en föreställning, fängslande inbillningskraften, att Karl IX:s sondotter, som slöt vasahusets konungalinje, skulle till sin tron hafva kallat ättlingen af Erik XIV och Katarina Månsdotter, den lysande ädlingen, med hvilken unionstidens ryktbaraste slägt skulle slockna i Sverige, den siste Tott. Och detta har väl också i sin mån bidragit till att hålla denna uppgift om Klas Totts tronföljd gående inom den historiska litteraturen. Men denne prins af Vasa i det 17:de århundradet hör till inbillningens verld och icke till historiens: den historiska vetenskapen måste visa honom tillbaka till denna.

Det är nu emellertid icke den moraliska vissheten, som härvid fäller utslaget. Vetenskapen kan icke åtnöjas med denna grund: den måste fordra bevis för falskheten af ett påstående. Och det är sådana som här finnas.

Först indirekta. Hvad hafva våra officiella urkunder att berätta rörande denna sak? Den finnes der ej med ett ord omnämnd. Och de öfriga inhemska källorna? Ingenting. Rådsprotokollen för november 1653—december 1654 äro tyvärr förlorade: derpå beror i icke ringa mån, att så mycket i sig sjelft otroligt, som från denna tid berättas i Mémoires de Picques, kunnat vinna inpass i den historiska litteraturen. Säkert skulle vi der förgäfves hafva efterletat någon förhandling rörande denna sak, ty *Per Brahes Tänkebok*, i hvilken det gamla riksdrotset, regeringens främste man, för året 1654 antecknat särskildt hvad som rör Carl Gustafs tronbestigning, innehåller icke ringaste ord eller antydan härom; och likväl måste en sak som denna i hög grad hafva intresserat just Per Brahe. Till raden af bevisen hör äfven drottning Kristinas protestation 1660 [1]/11 från året 1660 [1]).

I denna säger nämligen drottningen uttryckligen, att då recessen 1654 upprättades mellan henne, Kongl. Maj:st och riksens ständer, "huru efter

[1]) Drottning Kristinas protestation 1660 [1]/11. Stiernmans Riksd. och Mötens Beslut. Bihang, 376.

tronafträdet med successionen skulle blifva", hon ej kunde föreställa sig, att H. K. H. så snart skulle med döden afgå och "att fördenskull intet vidare då förmältes om successionen än som att den på K M:ts äkta arfvingar extenderas kunde". Alltså förnekar hon uttryckligen, att hon härvid haft tanke på någon annan.

Derest emellertid drottning Kristina icke händelsevis sjelf lemnat ett uttalande i frågan, skulle vi aldrig hafva uppnått fullständig visshet. Men detta är hvad hon gjort.

Det ingick i drottningens vanor att vid läsningen af en bok nedskrifva anmärkningar. Med sådana randanmärkningar har hon t. ex. försett första delen af Mémoires de Chanut, hvilka äfven finnas tryckta i den 1826 utgifna svenska öfversättningen [1]). Om dessa hade varit förda fram till 1654, skulle vi i dem egt ett vigtigt medel att kontrollera dessa memoirer uti deras äfventyrligaste del, den tredje. Men de sluta redan med året 1649. Det får då betraktas såsom en särdeles lycklig tillfällighet, att vi ega drottning Kristinas randanmärkningar till en bok, utgifven i hennes senare lefnadsår, Histoire de Gustave Adolphe et de Charles Gustave af de Prade (1686), hvilken för Carl Gustafs historia 1651—54 utgöres mest af utdrag ur just dessa memoirer och alltså medelst drottningens egna uttalanden kunna göra tjenst för kontrolleringen af memoirernas uppgifter [2]). De Prade har här bland andra utdrag ur Mémoires de Picques också tagit med notisen om Klas Totts tillämnade tronföljarskap. Och hvad säger väl drottning Kristina, när hon läser, "att hon icke blott skulle hafva svarat ständerna, som bado henne afstå från tronafsägeisen, att om de

[1]) Anteckningar om det, som tilldragit sig i Sverige från år 1645 till år 1649, samlade ur franske ambassadören P. Chanuts brefvexling tillika med dr. Kristinas egenhändiga anmärkningar vid herr Chanuts uppgifter, funna i ett exemplar af hans Mémoires de ce qui s'est passé en Suède etc. Stockholm 1826. 8:o.

Trycket af anmärkningarne är gjordt efter en afskrift af dr. Hedvig Elisabeth Charlotta; drottningens originalexemplar, nu äfvenledes på kongl. bibl. befintligt har tillhört C. G. Tessins bibliotek på Akerö och är väl detsamma, som Catteau-Calleville sett på Löfsta, när han utgaf sin bok. Björnstahl såg 1772 hos guvernören i Roma, Monsignor Casali, ett exemplar af memoirerna med bräddarne fullskrifna af drottningen. Detta kan ej hafva varit detsamma, då Tessin ju dog 1769. Det var ej det första exemplar af dessa memoirer, som drottningen haft i sin hand ty Björnstahl anmärker, att det tillhörde Kölnupplagan 1677, men, såsom af hennes brefvexling med Bourdelot framgår, hade hon redan läst exemplar af Parisupplagan 1674.

[2]) Dessa randanmärkningar af drottning Kristina finnas jemte de Prades text tryckta hos Arckenholtz, Mémoires de Christine III, 145–175. Såsom det visar sig af en drottningens anteckning, äro de nedskrifna 1686, samma år som boken utkom.

hade ännu en krona att bjuda henne, hon med lika fasthet skulle afslå den, utan äfven att hon för att trygga statens lugn önskade, att man utnämde Klas Tott till prinsens efterträdare och erkände honom som prins af kungliga blodet?" Jo, hon utbrister först i ett: "*Quelles faussetés!*" och derefter, liksom om hon ej funnit tillräckligt uttryck för sin förvåning tillägger hon: "*Où diantre a-t-il trouvé de telles chimères?*" [1]) och när det så tillfogas i de Prades text, att hon, förtviflande om att lyckas i sin plan, beredt Klas Tott andra fördelar, utbrister hon omigen: "*Quelles faussetés!*" och tillägger: "*Que cet homme parle sottement! Il auroit été plus facile de faire roi le comte Tott que le prince Charles!*" Förnekandet är så fullkomligt det kan vara. Det är tillika paradt med häpnad öfver osanningen.

2.

Den andra af dessa uppgifter rörer Klas Totts hertigliga värdighet, hvilken äfven inbegriper Axel Oxenstjernas och Per Brahes. Är denna uppgift månne mera tillförlitlig än den förra?

Picques berättar i memoirerna [2]), att när drottning Kristina sett sin plan att upphöja Klas Tott till tronföljare misslyckas, beslöt hon att på annat sätt gifva honom ersättning, innan hon lemnade makten. Hennes nya projekt var att före tronafsägelsen utnämna honom till hertig och dermed gifva honom rang öfver alla i riket. Men då hertigtitel hittils burits endast af medlemmar af konungahuset, stötte detta förslag hos rikets store på icke mindre motstånd än tronföljarskapet. Hon trodde sig emellertid lättare komma till målet, om hon erbjöd samma värdighet "au Vachmestre-Drost et au Chancelier." [3]) Derför kallade hon dessa till sig begge två och sade dem, att hon före sin tronafsägelse ville gifva dem ett vittnesbörd om sin tillfredställelse och ett erkännande af deras tjenster om staten: det skulle vara ett sådant, som

[1]) Med förvåning erfar man af dessa drottningens ord, att hon ej, när hon läser de Prades bok, vet, ur hvilken källa notiserna stamma. Skulle hon då verkligen ej hafva känt del af memoirerna? Skulle man kanske hafva funnit tillfälle att undanhålla henne denna för henne så upprörande tredje del? Men det kunde möjligen i detta uttryck med dess svordom ligga blott en ännu mera starkt uttalad häpnad öfver osanningen.

[2]) Mémoires III. 328—30. 1654, april.

[3]) Man har tolkat uttrycket "Vachmestre-Drost" såsom syftande på riksdrotsen P. Brahe, och annan tolkning är omöjlig. Den benämning, hvarunder han annars förekommer i memoirerna, är le comte Brahé-Drost.

komme äfven deras efterkommande till godo. Hon tänkte nemligen upphöja dem till värdighet af hertigar. Men rikskansleren, hvilken i allmänhet i dessa memoirer har på sin lott att hålla de stora talen — man erinre sig det uppdiktade tal han skulle hafva hållit vid 1651 års riksdag — tog härvid till orda och sade, — "ce que le Vachmestre approuva aussi" — att han ödmjukt tackade för den godhet H. M:t visade honom och den ära, som hon tilltänkte honom och hans hus, men den erbjudna titeln var hög och lysande; han bönföll, att hon ej illa ville upptaga hvad han nu sade: alla dessa stora titlar vore staten till så stor börda — tous ces titres là estoient si fort à charge à l'Estat — att han ej trodde sig kunna gifva henne ett bättre råd än att upphäfva alla dylika, både grefve- och friherrevärdigheterna, samt återställa adelsståndet till hvad det fordom varit, när riket var ett valrike, då endast dygd och förtjenst gjorde skilnad och icke titlar, hvilka man då ej kände till; alla voro då simpla adelsmän, såsom fallet ännu var i Jutland och Danmark — "ainsi qu' il se pratiquoit encore alors en Jutland et en Dannemarc." Han för sin del var redo att till kronan återlemna sitt grefve- och friherreskap, om H. M:t behagade återtaga det, och det finnes ej heller antecknadt, att "le Vachmestre" häremot protesterat, huru otroligt det än låter med hans kända åsigter i fråga om dylikt. Rikanslern förklarade vidare, att de tjenster han sökt göra staten gåfvo honom tillräcklig utmärkelse; hans söner voro också benägna, att så länge dem möjligt vore, fortsätta hans verksamhet, utan att de behöfde dertill manas genom annan belöning än äran att tjena sitt fädernesland. — Och, tilläggés det i memoirerna, det påstods vid denna tid, att rikskanslern hade för afsigt att framlägga för ständerna en proposition att hos den nye konungen anhålla om upphäfvande af alla grefve- och friherretitlar samt återställande af de gamla ofvan skildrade förhållandena [1]). Då det naturligtvis ej var titlarne, utan grefve- och friherrskapen, som voro staten så mycket till börda, ligger alltså häruti, att Axel Oxenstjerna och Per Brahe skulle hafva velat taga initiativet till den stora reduktionen i en af dess vigtigaste punkter. I sanning en öfverraskande tanke: Axel Oxenstjerna och Per Brahe såsom målsmän för 1680 års reduktion och det 1654!

[1]) "Il se dit mesme en ce temps-là que le Chancelier faisoit dessein d'en faire la proposition aux Estats qui se devoient tenir et de supplier le nouveau Roy de supprimer tous les titres de Comtes et de Barons, qui estoient les seuls que la noblesse suédoise possedoit, et de la reduire et remettre à l'ordre ancien. Nonobstant ce refus du Chancelier et du Vachmestre la Reine persistoit à vouloir faire Duc le Comte Tott". Mémoires III, 330.

I trots af det afslag drottningen sålunda erhållit af rikskansleren och "le Vachmestre", stod hon emellertid fast vid sin tanke att göra Klas Tott till hertig: hon ville, att han skulle vara "un des plus considerables et des plus puissants du Royaume" — det är slutet på denna framställning.

Hvarför gjorde då drottningen honom ej till hertig, när hon så mycket önskade det? Hvem skulle väl hafva kunnat hindrat henne? Hvad hon ville, brukade hon annars drifva igenom. Denna sak var ju ej en rådsangelägenhet, utan ett kronans prerogativ. Härpå gifves icke något svar, utan berättelsen fortlöper i stället uti en af de för drottning Kristina kränkande skildringar, som dessa memoirer innehålla. Den rörer emellertid ej hennes förhållande till Klas Tott, utan till Pimentel. Och hvem spårar ej sammanhanget häruti? Klas Tott och Antonio Pimentel, det spanske sändebudet: de båda hörde ju för den franska diplomaten och hans vänner tillsamman, de antogos utgöra stöd för den spanska politik, som man så envist ätlades att tillskrifva drottning Kristina: denna politik antogs ju också hafva vållat den franske partichefens Magnus Gabriel de la Gardies fall — så ville han själf hafva den för hans heder så ledsamma händelsen i november 1653 framställd [1]). Huru lätt gick det ej då att i denna sqvallerhärfva låta den ene liksom flyta öfver i den andre! Hufvudsaken var att få rätt tydligt, huru beroende drottningen var blifven af dessa män, hennes nya "gunstlingar", hvilka antogos hafva störtat den store gunstlingen, som tillika var chefen för det franska partiet i Stockholm.

Det heter nämligen i memoirerna, att efter alla dessa fåfänga sträfvanden (till Klas Totts förmån) blef drottningen i två, tre dagars tid högst melankolisk och harmsen till sinnet — fort mélancolique et fort chagrine. Under en promenad i vagn med don Pimentel gaf hon luft åt denna stämning, när han, som hade sin plats vid hennes sida och som såg henne så tankfull, frågade efter orsaken dertill. Hon gaf honom då en förklaring, hvilken i verkligheten

---

[1]) M. G. de la Gardie hade sjelf låtit för den franske residenten framställa den så och bedt honom att i rapporterna till hofvet äfven göra det, betygande "le déplaisir qu'il avoit que ses ennemis l'eussent mis hors d'estat de servir la France selon son inclination": han hoppades, att Frankrike skulle bibehålla sin vänskap för honom, hade han sagt, när man der insåg "que la seule jalousie d'un Espagnol estoit cause de sa disgrace". Memoires III, 278. Vid den tid utgifvandet af dessa memoirer förbereddes var Klas Tott svensk ambassadör i Paris; derför är förmodligen hans namn utplockadt ur Picques' berättelse om de la Gardies fall. Att låta honom skyldra bland Spaniens vänner lät sig dessutom efter Totts franska ambassader knappt göra.

mycket liknar en kärleksförklaring af den svenska drottningen till den spanske ambassadören [1]).

Men vi återvända till frågan om Klas Totts, Axel Oxenstjernas och Per Brahes hertigliga värdigheter. Är det väl sannolikt, att drottning Kristina verkligen och just i denna form, med framskjutande af Klas Tott framför rikskansleren och drotset, kan hafva framställt och med så mycken ifver omfattat ett dylikt förslag? Eller är det hela blott ett nytt led i kedjan af dessa framställningar, som tendensmessigt gå ut på att visa ytterligheten och oförståndet af drottningens ynnestprof mot andra än den, hvars en gång emottagna nådebevisningar aldrig lagts vigt vid i dessa memoirer? Vi antaga detta senare, men det saknas här ett direkt uttalande af drottning Kristina; de Prade har i sina utdrag af memoirerna alldeles förbigått den tilltänkta hertigutnämningen, och i följd deraf finnes angående denna sak ej heller någon randanmärkning af drottningen. Att det gått ett rykte inom diplomatkretsarne om någon her-

[1]) Vi besvära oss ej med nagon öfversättning utan lata berättelsen följa med i originalets språk. Öfvergången fran den ene favoriten till den andre är, som man finner, lätt tecknad. De försvinna i hvarandra: den ene som den andre tyckes hafva gjort drottning Kristina obeskrifligt mycken plaga, medan hon visade dem sina ynnestprof och stod under deras inflytande.

"Apres toutes ces tentatives inutiles de la Reine, elle fut deux ou trois jours fort melancolique, et fort chagrine, en sorte qu'estant à la promenade en carosse avec Pimentel, qui estoit assis auprès d'elle, voyant qu'elle ne parloit pas à son ordinaire et qu'elle estoit toute pensive: il luy en demanda le sujet: elle luy dit, qu'il le sçavoit bien, et qu'elle estoit la plus malheureuse personne qui fust au monde, de voir qu' apres luy avoir donné de si grandes marques de son estime et de son affection, il n'en avoit aucune pour elle, dont elle n'avoit que trop de preuves. Pimentel demeura fort surpris à ce discours, et eut de la peine à luy respondre pendant quelques momens, après quoy il luy dit d'un ton effaré, mais languissant: "Ah, Madame! pourquoy, vostre Majesté, me fait-elle ici ce reproche, et non pas en un lieu où je pusse me jetter à ses pieds, et luy presenter mon espée pour en percer mon coeur, si elle a le moindre doute de ma fidelité? C'est moy Madame", reprist-il, "qui me dois dire très-malheureux, que vostre Majesté fasse un jugement de moy si desavantageux, qui ay pour elle tout le respect possible, qui me suis entierement desvoüé à son service, et qui ay autant d'affection pour sa Royale Personne, qu'elle en peut desirer". "Et moy", luy dit la Reine, "je suis persuadée du contraire, et je sçay que vous ne m'aimes point dans le coeur et que vous pensez tout autrement que vous ne dites, quoy que j'aye fait pour vous tout ce que je pouvois pour vous tesmoigner mon amitié, et que j'aye mesme bien voulu que tout le monde le connust". Mémoires III, 330—31. 1654, april.

Hvem månne skall i fraga om denna berättelse anses för den egentlige sagesmannen: Don Pimentel, drottning Kristina, eller karossbetjeningen? — Sa beskaffad är den hittills gällande hufvudkällan till drottning Kristinas historia vid tidpunkten af hennes tronafsägelse.

tigutnämning, synes af den bevarade innehållsförteckningen på den danske ministern Peder Juels bref[1]); men det bevisar ingenting: den danske ministern är ofta blott eko af den franske. Hvad som mera bevisar, det är, att Per Brahe i sin Tänkebok ej alls vet om denna sak. Och skulle väl någon, som läst denna Tänkebok, kunna tro, att Per Brahe, derest det varit honom och hans hus erbjudet hertiglig värdighet, skulle i dessa anteckningar, skrifna för hans närmaste, hafva förtegat det? Tänkeboken gifver oss äfven den klaraste visshet derom, att riksdrotset Brahe aldrig skulle, såsom dessa memoirer påstå, hafva erbjudit drottningen att lemna Visingsborg och Kajana från sig och sin slägt, han som der så varmt förfäktar högadelns rätt, när drottning Kristina med Herman Fleming 1654 genomför reduktionen af de pommerska taffelgodsen och gör den första indragningen af ett grefskap: Magnus Gabriel de la Gardies Arensburg[2]). Och om ej Axel Oxenstjerna ändrat åsigter sedan 1645, då han två dagar efter det han emottagit grefskapet Södra Möre, skref sitt bref af den $^{29}/_{11}$ till sin äldste son — men han hörde ej till dem som brådt ändrade åsigter — så måste äfven hvad som här lägges honom i munnen, ej vara hans ord, och näppeligen har han heller så utan vidare velat uppgifva sitt grefskap Södra Möre, som det berättas i dessa franska memoirer[3]).

[1]) Fryxell, Handlingar ur utländska arkiv I, "Om att göra några grefvar till hertigar". Sjelfva brefvet (1654 $^{17}/_{3}$) är förkommet.

[2]) Vid det märkvärdiga uppträdet den 24 maj 1654 i Upsala, då drottning Kristina, atföljd af Herman Fleming, "anmodade radet pro imperio" att underskrifva återkallandet af taffelgodsen i Pommern, Ösel (grefskapet Arensburg), Poel och Neukloster, var det Per Brahe, som tog ordet, när alla de öfriga af radet, äfven de det närmast gällde, stodo tysta och perplexa. "Och, säger han, förehöll jag H. Majestät med största ödmjukhet, så ock allvar, hvad obillighet det vore och huru stort förtal H. Maj:t skulle iraka, så hos en som annan nation, hvad consequentiæ det skulle gifva att sin kungliga hand och insegel bryta, och dertill med sjelf sitt eget, att taga ifrån så många förtjenta män det de hade med deras svett och blod så dyrt förvärfvat: att H. Majestät väl kunde fa annat sa godt till underhåll och hade icke behof att gripa till sådana extremiteter. Jag paminte ock H. Majestät, mot huru många hon hade alltid väl gjort och nu till ett valete slog omkull med venstra handen hvad hon hade upprättat med den högra". Per Brahes Tänkebok, 88—89. Och vid samma tid ungefär som Per Brahe yttrade detta, skulle han jemte Axel Oxenstjerna hafva erbjudit drottningen indragning af sitt eget grefve- och friherrskap. Man kan da fråga: hvarför gjorde han det da ej vid detta tillfälle? Hvarför nämde han ej om denna sak, som sa nära hörde tillsamman härmed?

[3]) Axel Oxenstjernas bref till Joh. Oxenstjerna, 1645 $^{29}/_{11}$, I, 216.

Han skrifver här, att han visserligen ej sjelf eftersträfvat grefskap och grefvetitel och några gånger äfven afböjt anbud derpå, men när han, hemvändande från freden i Brömsebro, sett "H. M:t det sjelf affectera och mina tjenster sa mycket æstimera, hafver jag på

Men dessa hertigtitlar stå och falla tillsamman. När de öfriga omgifvande leden i berättelsen falla, hvarför skulle man skänka tilltro till detta enda: att drottning Kristina 1654 så ifrigt velat göra Klas Tott till hertig och likväl icke gjort det [1]).

3.

När nu drottning Kristina såg så ringa utsigt att kunna genomdrifva de stora prerogativer hon velat förskaffa grefve Tott, så — fortsätta memoirerna längre fram [2]) — talade hon ej mera derom, utan vände alla sina tankar till att bereda honom hvad andra fördelar, som det stod i hennes makt att bereda. Hon gaf honom skattkammaranvisningar på 200,000 rdr. eller ungefärliga beloppet af de fordringar, som hans fader fältmarskalken Tott hade på kronan. Efter att hafva försäkrat honom om utbetalningen häraf, skänkte hon honom derjemte genom den blifvande konungen ett gods om 25 à 30,000 rdrs värde, som han några år förut sålt till Magnus Gabriel de la Gardie. Derefter gaf honom löfte att blifva riksråd, ehuru han ännu ej uppnått 23 år, en utnämning, om hvilken det heter, att han sjelf sades önska den för att på hederligt vis blifva drottningen qvitt och slippa följa henne till Spanien.

Den första af dessa uppgifter har de Prade upptagit i sin bok. Och när drottning Kristina der stötte på den uppgiften, att hon 1654 skulle hafva skänkt Klas Tott 200,000 rdr, satte hon i brädden vid denna notis: "*Quelles faussetés! Que cet homme parle sottement*" [3]). Hon visste väl hvad en skattkammarean-

sistone accommoderat mig", säger han. Ett bland de skäl därtill han anför för sönen är det "att jag eljest dig och din broder hade gjort ett præjudicium." Skulle han nu hafva gjort det? — Och det Södra Möre, som han nu med så lätt hjerta skulle hafva uppgifvit, beskrifver han sålunda: "Så är ock Södre Möre så af landsens skönhet som godhet och beqvämlighet sådan, att det väl värdt är att annammas för ett grefveskap, ty det begynner med Calmar och går ut med till Brömsebro så när 6 mil, och sträcker sig från sjön in i landet somligstäds 6, somligstäds mindre mil."

[1]) Längre fram när efter att hafva lefvat i utlandet och blifvit införlifvad med dess samfundsförhållanden dr. Kristina 1667 för sista gången återsåg Sverige, känner man, att hon en gång verkligen, enligt berättelse af riksrådet Pontus de la Gardie, talat om införande af furstendömen i Sverige: det skulle ske medelst utnämning af de äldsta grefvarne och i sammanhang med en utnämning af de äldsta baronerna till grefvar och den äldsta adeln till baroner, allt under jus primogenituræ. Det är hvad som kallas en hel "reformation." Sk. S:s Handl. XVI, 161.

[2]) Mémoires III, 392—93, 1654, juni.

[3]) Arckenholtz, Mémoires de Christine, III, 167.

visning om 200,000 rdr. d. v. s. årsinkomsten af de underhållsländer hon vid tronafsägelsen förbehållit sig, hade att säga. Verkliga förhållandet är, att Klas Tott vid dr. Kristinas tronafsägelse erhöll en förskrifning på 160,000 rdr. dels för arfvegods i Finland, som han sålde till kronan (dit hörde t. ex. Ljuxala, Tottarnes arf efter Katarina Månsdotter), dels också till betalning af fadrens rättmätiga kronofordringar. Detta gafs honom emellertid icke i någon anvisning på kammaren, som näppeligen varit i stånd till dylika utbetalningar, utan i form af en pantförskrifning af ön Wollin för 160,000 rdr [1]).

Det i memoirerna omtalade gods, som Klas Tott återbekom, var Ekolsund. Under 1652 $^{19}/_{6}$ hade drottningen bekräftat en byteshandling mellan Klas Tott och M. G. de la Gardie angående detta gods: nu erhöll Klas Tott det tillbaka och detta genom Carl Gustaf, som åtog sig att tillfredsställa de la Gardie. Därmed har det alltså sin riktighet. Det är det enda af de omtalta ynnestbevisen af drottning Kristina, med hvilket till fullo förhåller sig, såsom det i memoirerna berättas. Men märkligt nog uttalar sig längre fram i tiden Magnus Gabriel de la Gardie angående denna sak sålunda: det skedde, "vare sig af ynnest för Tott eller i följd af andras enträgenhet" (1675 $^{29}/_{1}$).

På notisen om drottningens löfte att utnämna Tott till riksråd, "ehuru han ej ännu var mer än 23 år gammal" behöfver ej spillas många ord: han var ju dertill utnämd redan föregående år, 1653 den 3 oktober, i den stora riksrådspromotionen, då ej mindre än 10 riksråd på en gang utnämdes. Men 1654 den 27 maj erhöll han drottningens kallelse att inträda i tjenstgöring vid kansliet såsom "rix och cantzliråd" [2]). Deraf later sig den falska uppgiften förklara. Vid 24 ars ålder inträdde han alltså nu i rådet   visserligen en ung ålder, men ej utan föregående exempel: Axel Oxenstjerna hade 1609 inträdt i riksrådet vid 25 ars ålder och hans son Erik, född 1624, hade redan 1651 blifvit kallad till riksråd; Johan Oxenstjerna var ej heller äldre. Det behöfdes sålunda ej att vara kunglig favorit för att vid unga år få inträde i riksrådet.

Härmed äro dessa memoirer beriktigade i fråga om drottning Kristinas och Klas Totts förhållanden sådana de tecknas i Mémoires de Picques intill drottningens tronafsägelse.

[1]) Kgl. Bref af 1654 $^{27}/_{5}$ och $^{29}/_{5}$. Riks Registraturet.

[2]) Vocation till grefve Klas Tott att vara rix- och cantzliràdh 1654 $^{27}/_{5}$ R Reg. "Fördenskull är vår nådige vilje och begäran, att I låten finna Eder beredd och tillstädes att intagas efter sedvana i rådet, när I våre vidare ordres deröfver bekommandes varder." Han hade alltså under sin anställning i hofvet såsom öfverkammarherre (1653 $^{16}/_{6}$) och kaptenmajor af lifgardet (1653 $^{12}/_{10}$) ej inträdt i tjenstgöring i rådet.

I drottning Kristinas historia uppträder Klas Tott ännu en gång under året 1654. Det är, då han berättas på hösten detta år vara sänd till spanska Nederländerna för att å konungens och rikets vägnar göra drottningen föreställningar och under hotelser tvinga henne att återvända till Sverige. — Källan till denna berättelse ligger, äfven den, i Mémoires de Picques [1]). "Det hade trotts", berätta memoirerna [2]), "att Klas Tott skulle hört till dem, hvilka drottningen skolat taga med på sin resa, när hon lemnade Sverige, men hon nämde ej ett ord till honom derom, hvaröfver han blef högst nöjd och belåten". — Att det emellertid varit en afgjord sak att Klas Tott ej skulle medfölja drottningen, bevisas deraf, att han ju erhållit drottning Kristinas fullmakt att inträda i tjenstgöring såsom rikskansliråd. Vid drottningens afresa intog han också sin plats i riksrådet. Och det var såsom riksråd han nu i augusti månad erhöll det uppdrag till drottning Kristina, som gifvit anledning till memoirernas vidlyftiga utläggning rörande denna sak.

Med grämelse, så lyder denna [3]), emottog konung Carl X Gustaf underrättelser från Nederländerna, som visade att drottning Kristina, ehuru der för alla bekant, fortsatte att lefva förklädd i mansdrägt, att hon i Antwerpen tagit in hos en jude, att judar hade ledningen af hennes finanser och att hon lefde i ständig förbindelse med katolska prester, så att allmänna ryktet gick, att hon skulle blifva katolik. Konungen fick, då han hörde detta, tanken att sända grefve Tott till henne för att, å hans egna vägnar såväl som hela rikets, göra henne föreställningar öfver ett sådant sätt att inrätta sitt lif. Konungen ville bedja henne gå till sig sjelf och taga bättre råd, hvarom icke skulle Tott förklara, att derest hon fortsatte att lefva på sådant sätt och derest hon öfverginge till katolska kyrkan, borde hon ej heller finna illa vara, att Sverige utan vidare försyn för henne vägrade uppfylla hvad henne blifvit lofvadt och att kronan indroge det underhåll, som blifvit henne anvisadt. — Riksrådet, som fått samma underrättelser och äfven underrättelse om, att hon hade för afsigt att begifva sig till Spanien, anhöll då äfven hos konungen, att han ville afsända en dess ledamot för att söka få henne att uppgifva dessa planer och icke förändra sin tro, utan förblifva vid sina fäders och hela Sveriges — "comme la meilleure" — samt uppmana henne att återvända till fäderneslandet.

[1]) Mémoires III, 477—78, 1654, augusti.

[2]) Mémoires III, 452. 1654, juli.

[3]) Mémoires III, Anf. st. "Alors la conduite de la reine Christine touchoit fort le Roy de Suede et il apprist avec douleur" etc.

Rådet skulle, derest detta skedde, ingenting kunna förebrås, utan vara inför Gud och menniskor ursäktadt, om det helt och hållet förgate henne och undandroge henne det underhåll hon hoppats bekomma.

Att uträtta ett sådant uppdrag hos drottning hos drottning Kristina, dertill utsägs nu Klas Tott och att hans resa gällde detta uppdrag blir styrkt genom åtskilliga af de så ofta vid berättelser af denna art i memoirerna förekommande biomständigheterna. Konungen säges t. ex. vid detta besluts fattande hållit sig undan rådssammankomsten, ty han ville ej, att den deputerade afsändes till drottningen i hans namn — "que cette deputation se fist en son nom" — han skulle nämligen hafva lofvat drottningen att ej blanda sig i hennes handlingar, för så vidt hon ej företogo sig något emot staten — "pour veu qu'elle ne fist rien contre son estat(!)". Och Klas Tott sjelf — en annan märklig biomständighet — är ej heller dervid närvarande: han kallas icke till rådssammankomsten, för att han ej skulle veta, hvilka som väckt öfverläggningen i frågan eller som föreslagit honom till denna sändning, om hvilken det säges, att han gerna skulle vilja sluppit den, ty ingenting — det insäge han — kunde han uträtta hos Kristina, som tillfredsställde svenskarne: för dem hade hon alltid visat ett stort förakt [1]).

Till slut uppgifves såsom anledningen till det uppdrag, som gafs åt Tott, att man ville aflägsna honom ur rådet, derför att man misstänkte honom för att gifva drottningen meddelanden om allt hvad der förefôll. Så gick ett rykte vid den tiden.

Ja, det gick vid denna tid många rykten, särskildt inom den de la Gardieska diplomatkretsen, som stod den franske residenten nära, och han samlade på dem, de blefvo så att säga lagda på lager i de memoirer, hvilka sedan tillverkades på hans papper. Men hvad skall man säga derom, att när Klas Tott i augusti 1654 afsändes till drottning Kristina, det är just Karl X Gustaf, som afsänder honom, och att det uppdrag han utför är konungens, men ett uppdrag af helt annan art och anda än det, som i memoirerna uppgifvits. Det svenska riksregistraturet förvarar konungens instruktion för Klas Tott, och denna kastar ett helt annat ljus öfver hans sändning till drottning Kristina. Han medför en vänlig inbjudning till henne att återvända till fäderneslandet och en uppmaning, att hon, medan hon befinner sig i utlandet, äfven ville befordra Sveriges intressen. Särskildt gäller detta med afseende på Spanien, med

[1]) "Les Suédois, pour qui elle avoit tesmoigné beaucoup de mespris". Mémoires III, 479.

hvilken krona vigtiga — allt för litet beaktade — förhandlingar rörande svenska handelns intressen varit förda under sista skedet af drottningens regering, ur hvilka framgått den beryktade brytningen med Portugals minister i Stockholm före tronafsägelsen. Han har också att jemte framlemnandet af ett handbref, dat. 26/5, — med inbjudning till konungens bröllop — meddela drottningen de skrifvelser konungen låtit utfärda till konungarne af Frankrike och Spanien samt erkehertig Leopold i Brüssel för att bereda henne det bästa mottagande, under försäkran att han anser allt hvad godt drottningen bevisas såsom honom sjelf bevisadt, en pant på deras affection för honom sjelf och ett band emellan beggederas land och riken, enär han håller drottningens med- och motgång som sin egen [1].

Det är, såsom man finner, ej det ringaste tal om förebråelser eller hotelser vid denna Klas Totts sändning, om också en viss oro för framtiden låter sig skönja.

Och huru många andra osanna uppgifter, som kastat en falsk dager öfver förhållandena, hafva icke i sammanhang härmed blifvit liksom beseglade! Drottning Kristina skulle i Antwerpen 1654, förklädd i manskläder, omgifven af judar och katolska prester, föraktande sitt folk, fört "une vie contraire à celle de sa naissance et aux maximes de son païs". Men det är ur säkra källor styrkt, att drottningen, sedan hon förklädd gjort incognito-resan genom Danmark och Nordtyskland [2], både i Hamburg och Antwerpen åter samlade omkring sig sitt hof, hvilket i spridda följen rest efter eller före henne, och att hon der åter anlagt sin vanliga drägt. I Antwerpen slog hon upp sitt residens hos don Garcia d'Ylian, sieur de Borneville, för hvilken i början af 1654 hos Philip IV anhållits om fullmakt såsom svensk resident [3]).

[1]) Memorialet i dess helhet följer såsom bilaga.

[2]) Af drottning Kristinas förklädnad under incognito-resorna hafva memoirerna och efter dem historieskrifningen gjort ett stort nummer. Med saken förhåller sig så: riksamiralen Wrangel var befalld att med en flotta af 12 skepp föra drottningen från Kalmar öfver Östersjön. Men i Östergötland, på Brokind, sjuknade drottningen illa af feberanfall och beslöt att vid tillfrisknandet i stället derifrån fortsätta färden öfver Jönköping till Halmstad och vidare genom Danmark. (Riksrådet Carl Soop, hofmarskalk under resan, till Carl X, 1654 17/6 på natten.) Hon var emellertid oanmäld i Danmark: deraf förklädnaden i Laholm. Hoppet öfver gränsbäcken med det bekanta: "me voilà enfin en liberté et hors de Suède oú j'espère de ne retourner jamais" (Mémoires III, 461) är bevisligen osant, ty det fans helt enkelt ingen bäck i riksgränsen på Hallandsås, hvaröfver vägen gick. I Hamburg samlades hofvet åter omkring henne, och hon mottogs der af tyska furstar och och furstinnor. Förklädnaden vid afresan genom Nordtyskland förorsakades af det nyss utbrutna bremiska kriget, som gjorde alla vägar osäkra.

[3]) Erkehertig Leopold Wilhelm till K. Philip IV, 1654 15/1, Simancas-arkivet (Bergmanska saml. i R. Ark), "siendo esta para el establecimento y concervacion del comercio entre los vasallos de V. M. y los de la corona de Suecia.

I Antwerpen omgafs drottningen af Europas förnäma verld. Dit kom erkehertig Leopold och generalerna återvändande från krigsteatern i de Spanska Nederländerna, dit kom Chanut från sin ambassad i Haag, Pimentel från Spanien och Montecucoli från Wien. Den italienske historieskrifvaren Campori har ur den senares bref till prins Mathias af Toscana meddelat en hänförd skildring af lifvet i hennes omgifning [1].

Och de katolska presterna? Ja, visserligen var drottning Kristina katolik: hon hade varit det sedan mer än två år och begynnelserna till hennes öfvergång lågo så långt tillbaka, som den tid, då hon i Stockholm såg omkring sig Chanut och René Descartes. Ännu alltjemt dolde hon likväl på det omsorgsfullaste denna hemlighet.

Men hon var på sin väg till Innsbruck och Roma.

---

[1]) Campori, Raimondo Montecucoli, 304. Brefvet af 1654 $^{29}/_{9}$. "Förströelser, musikaliska och teatraliska nöjen samt den fina verld, som från alla trakter samlas hit att uppvakta den stora drottningen, göra, säger han, att Antwerpen kan liknas vid en af de lyckliga öar, som midt i oceanens svall njuta det ljufvaste lugn".

Memorial för Kong. Maij:ttz Troo Man och Rådh samt Cancelli-Rådh, Wälborne Hr. Claes Tott, grefwe till etc., som i een Commission till hennes Kongl. Maij:tt drottningh Christina, Kongl. Maij:tt Elskelige K. Frumoder, ehwar han, Grefwe Tott, hennes Maij:tt antingen i Nederland eller annorstädes finnandes warder, hafwer att rätta sin tal och actioner effter. 1654 Regist: Fol: 1431.

1.)

Efter Kongl. Maij:tt äfwen wid den tijden, då Grefwe Claes Tott blefwe resefärdigh, sänder Rijkz vice Cantzleer Grefwe Erich Oxenstierna siöledes ifrån Stockholm till gottorpiske Hoffwet i Holstein att hempte hijt sin tillkommande älskelige K. Gemahlin, så och effter den orthen är i wägen för Grefwe Tott, ty är Kongl. Maij:tts willia, att han, hafwandes medfått thette Memorialet och der till hörige breeff, begifwer sigh med wälbemelte Rijkz vice Cantzelleren till skepz, och efter den wind, som gudh them då gifwer, faar med henne öfwer till Kijhl i Hollstein, tagandes der ifrån öfwer Hamburgh sin wägh till den orth, ther han, antingen i Hamburg eller annorstädes, förnimmer K. M:ttz Drottningh Christina wara stadder.

2.)

Kommandes till högstbem:te H. K. M:tt Drottningh Christina, hafwer Greeff Tott, näst Kongl. Maij:ttz Konunglige sonlige och med behörligit Reverentz aflagde helsning, att öfwer lefwerera thet breeff, som K. M:tt honom, Grefwe Tott, hafwer medgifwit, contesterandes där hoos, att såsom offte- och allerhögstb:te Hans Kongl. Maij:tt hafwer den tijden öfwer, sedan K. M:tt Drottninge reste utur Swerige, så af hennes Kongl. Maij:ttz egne, som andres breeff och gemene rapporter, af hiertat gerna förnummit dess lyk- och önskeligh tillståndh; altså är hans Kongl. Maij:tt på denne tijden intet kärare, än ther om lycka och continuerlige tijdender att höra och spörie, effter som han, Grefwe Tott, hafwer där hoos att anföra, det han och enkannerlig och till den ända war af Hans K. Maij:tt Konungen till Drottningen uthsänder. Therhos och 2) effter H. K. M:tt hafwer i sitt Handebreeff till Hennes K. M:tt Drottnin-

gen tesmoignerat den önskan, trägtan och åstundan, som H. K. M:tt sielff och andra Sweriges Riikes rättbetänckte Undersåthare och Inbyggiarne är, att än een gång få see Hennes Kongl. Maij:tt Drottningen här i landet och ther igenom lägenheet att alle tillijke och hwar för sigh, eftersom theras stånd wilckor och medell är att wijsa offte- och högstb:te Hennes Kongl. M:tt till sin dragande affection och skyldigste opwachtningh, Så och om Drottninge hafwandes läst konungens breeff, begynner sielff, eller Grefwe Tott lägenheet, att röra om samma Kongl. M:ttz Konungens åstundan att niuta then nåden af Gudh och then ähran af K. M:tt Drottningen, att än een gångh få opwachta henne, hafwer Grefwe Tott på åfwanb. sätt, och som han weet, Konungen hafwer sitt hiärtelagh uti sitt handbreef utryckt det än ytterligare att göra, försäkrandes Hennes Kongl. Maij:tt Drottningen, på Konungens wägnar, att hwarcken Hans Maij:tt Konungen genom sin breeff eller Grefwe Tott med sina ordh kunde detta desideriumet som thet är i sinnet grundat, exprimera, varandes K. M:tt Konungen redebogen att undfå och opwachta Hennes K. M:tt Drottningen, som en så högt•obligerat och tacksam son emoth sin älskelige fru moder är skyldigh att göra, och effter Hennes K: M:tt är uti fremmande orther, och hafver förmodelig lägenhet att wijsa sin affection emot Hans Kongl. Maij:tt Konungen och Crono, så hafwer Grefwe Tott wid gifwit tillfälle att bidie hennes Kongl. Maij:tt Drottningen, att hon af sin infödde dygd, store förståndh och högdt berömmelige affection till sitt Fädernesland wille dess Intresse amplectera, befordra och förträda, der hoos hafwer Grefwe Tott att berätta H:s K. M:tt Drottningen, att alla Hennes Maij:tt saker, som här hemma äre lemnade, äre Inventerade och skole hålles i forwahring på besta sättet, som skee kan. Skulle Hennes Kongl. Maij:tt frumoder Drottninge sielf komma på taal, eller och Konungens af Spaniens Ministri rörde något om Portugaliske Ministren, att Han här är lijdes i qualitet af en Publique och Konungens i Portugals betiente, hafwer Grefwe Tott ther emoth att Swara, det Hans Kongl. Maij:tt Konungen intet hafwer wid närwarande Conjunctur kunne stöta och wijsa honom bort, betrachtandes, att han war her tillförende under character af en Konungl. Minister antagen och erkändh, för än Konungen kom till Cronan, 2.) att ehuruwäll Drottningen, moste för än Hennes Kongl. Maij:tt aflade Regimentet, lätt seija Portugaliske Residenten, att han intet kunde widare i then qualiteten ther blifwa, hafwer allerhögstbem:te H:s K. M:tt likwäll, för then stoore handell Sweriges Undersåthare och Inbyggare idka och drifwa på Portugall sampt andre considerationer, intet straxt kunnat inhærera samme wägh, uthan måste än för Cronones Intresse thet till een tijdh så låta ståå, Men 3) Ther antingen H. K. M:tt detta eller Ministri Hispanici skulle anföra, det Konungen af Spanien kunde så väll i commercierne som elliest göre Kongl. M:tt Konungen och Cronan bättre officia, än Portugal, kan Grefve Tott seija, att det fuller wore troligit, men så länge man å Sweriges sidan intet wiste af förslagen och Conditionerne, kunde man icke heller göra åthskilningen af lägenheterne, williandes när sådant på Spanska sijdan förefältes, och man kunde för beskeda wärket, sig der oppo snart och så förklara att Konungen af Spanien skall in effectis spöria, det H. K. M:tt gör om med realiteter, och

i detta fallet hafwer sin på denna sidan Staats besta och Interesse och på den andra Konungens af Spaniens wänskap för sitt rättesnöre.

3.)

Såsom nu Hans K. M:tt förmodar att H. K. M:tt Drottningens infödde affection till sitt K. fäderneslaml jämpte andre orsaker altidh hafwe dhe krafter hoos högstbem:te H:s K. M:tt att hon täncker till att begifwa sig hijt igen, Kunnandes the af Kongl. Maij:tt Konungen kommandhe contestationer och åstundan tiena till een mera styrkelse af en slijk godh intention; altså och ther Kongl. Maij:tt allenast till at förlusta sigh och ther undersee andra orther uti Europa skulle hafwa resolverat på een tijdh att göra en tours till ett eller annat land, så kan Gref Tott, befinnandes att H:s K. M:tt sielf hade redo det beslutit, och intet stodo att winnes till att nu strax och utan en sådan tours begifwa sigh på heemresan igen, optäckia H. K. M:tt, det Konungen, tänckiandes på alle wägar och medell, att på fjärran och wijdt her ifrån lägne orther hwarest H. K. M:tt sielf intet kan wara i person, att opwachta H. K. M:tt hafwer funnit för gott att skrifwa Konungarne af Frankrike och Spanien så och Erkehertigen Leopoldum till, på sätt och wijs, som Copierne ther af Honom Greeff Tott medgifver, det med mehra uthwijsa, enkannerlig att såsom alt som af andre Konungar potentater och Respubliquer Hennes Kongl. Maij:tt Drottningen wederfahras till ähra och gott (:eller och, hwilcket H. K. M:tt intet will förmoda:) på annat wid något fall skeer, det samma bewisas och officererne Hans Kongl. M:tt lijka som Hennes K. M:tt Drottninge sielf, altså hafver ofta- och allerhögstb:te Hans Kongl. M:tt det och uti sina breef till Konungarne af Frankrike och Spanien samt Erkehertigen betygat williandes; dett som Hennes Kongl. M:tt sin K. frumoder skeer till ähra, tienst och behagh, på bästa måtto uptaga och effter lägenheeter och med all tacksamheet wedergälla, och i fall något widrigit förelupo, som man lijkväl intet kan förmoda, thet behörligen ressentera.

4.)

Och i fall K. M:tt frumoder hafwer till een wijdare resa at besee flere fremmande land aldeles resolverat och will, att Grefwe Tott må antingen reesa för åth till dhe orther Hennes Kongl. M:tt täncker sig till, eller att han skall blifwa i hennes föllie, hafwer Hr. Grefwe Tott, på theta ena och andra fallet att regulera och rätta sigh efter Hennes K. M:tts behag och befallning, förhållandes sigh med förbe:te breeff till Konungarne af Franckrijke och Spanien, sampt Erckehertigens öfverlefwererande eller med deras åtherhåll, som hennes Kongl. Maij:tt sielf thet finner bäst och honom, Grefwe Tott, befaller.

5.)

Skulle och wara händt, att Hennes K. M:tt wore, för än Grefwe Tott kommer till Spaniske nederlanden, rest ther ifrån, antingen in i Frankrijke, eller ther igenom åth Spanien eller och till någon annan orth, då skall Grefve

Tott passera tijt hennes K. M:tt då kan wara att anträffa, och anlendandes till then orth drottningen då äro uti, all efter Hans K. M:tts åfvanb:te nådigste befallning och på det sätt som föreskrefwet är, öfverlefwererar brefwet och aflägger thet honom anförtrodda ährendet.

6.)

Och fast Hennes K. M:tt wore reeda rest utur Nederland och hade passerat åth Franckrijke, skall Grefwe Tott lijkwäll begära audience och näst Kongl. Maij:ttz wänlige hellssningh öfwerantwarda Konungen i Frankrijke och Erkiehertigen dee breef, som Kongl. Maij:tt honom, Grefwe Tott, hafwer medgifwit, med een sådan anhängd contestation, som sielfwe brefwen före i munnen, försäkrandes dem, att Hans K. M:tt will dem för thet, som K. M:ttz frumoder till goda och tienst kan wara giort och bewijst, eller dhe henne häreffter bewijsandes warde, thärföre icke allenast finnes tacksam, utan håller för een wiss pant af deras beständiga affection emoth H. K. M:tt sielf och likasom ett band emellan beggie siders landh och Rijkerne. Och i fall Grefwe Tott kommer i Spanien, haf:r han dett samma att betyga och tesmoignera så der som wid andre hoff, med hwad för wyrdning, affection och ijfwer H. K. M:tt Konungen antager och fattar K. M:tt sin K. frumoders interesse, och att K. M:tt håller H. Kongl. M:tt Drottningens medh- eller mothgångh således för sitt eget tillstånd, att ehwad een el. annan bewisar Hen:s K. M:tt Drottningen till behagh och misshagh, der med warda dee honom, Konungen, försäkrandes till lijka comportement igen, adopterandes altijdh och allstädes sitt förebringande ordesätt och complimenter sampt realiteterne effter hwar potentatz Staat här till plägadhe och hållne wänskap, correspondence och alliance medh H. K. M:tt eller H. K. M:tts frumoder och begges förfäder och Swériges konungar, sampt theras nu befinnande contenance och beskaffenheet i regardh af Kongl. M:tt och dess Staat.

7.)

I det öfrige och när Grefwe Tott hafwer aflagdt det honom anförtrodde wärff och ärende hoos K. M:ttz frumodher och elliest förrättat, hwadh hennes K. Maij:tt Drottninge kan finna gott att honom där påläggia, så kan han ännu intet, för än hennes Kongl. Maij:tt det sielf befaller och honom, Grefve Tott, nådigst will dimittera, åther begifwa på heemresan, men alt sigh erkundige, så wäll straxt wid sin ankompst, som elliest, på hvad sätt hennes K. Maij:tt Drottninge förmena will, att K. Maij:tt Konungen wille wid närwarande tillstånd gå H. M:tt så tillhanda och fatta H. M:tt Interesse och i medler tijdh och under sitt warande ther uthe altijdh och med alle Poster göra berättelse om tillståndet ther uthe, helst om han något seer, hörer och förnimmer, som kan lända H. K. M:tt till efterrättelse och dess Staat till goda, Kongl. Maij:tt önskar honom, Grefwe Tott, lycka på resan och förblifver honom altijdh med K. nåder bewågne. Actum ut Supra.

Trettiofem voro de unga män, som när 1841 års högsommar ingick, på sjelfva midsommarsaftonen, i Laurentiikyrkans högkor, mottogo sina lagerkransar af professoren i grekiska språket, d:r Carl Georg Brunius. Han helsade dem med ett latinskt qväde.

"Arctoo nulla est lætior orbe dies:
Hoc gaudete omnes, animis linguisque favete,
Hoc certe nobis, credite, Palladium est."

Så klingar genom halfseklet sluthelsningen ännu till oss och väcker minnet om dagen.

De vandrade sedan, de trettiofem, sina skilda vägar, men den skara, som stannade i den lärda bildningens, i kyrkans och undervisningens tjenst, var, såsom billigt, den största. Den räknade dem alla utom åtta.

Sex tillhörde under längre eller kortare tid såsom lärare vårt universitet. Af dessa se vi ännu tvänne ibland oss, högt förtjente, högt vördade: den ene, hvars hedersrum då slöt lederna, förde dem sedan an såsom universitets närmste styresman och blef dess representant så som få det varit; den andre trädde icke i spetsen, men der hans väg gick fram, visste enhvar, att der var den manliga öfvertygelsens, den trogna pligtens väg; en tredje gick att vid annat universitet hedra vårt.

Fjorton trädde till kyrkans tjenst antingen omedelbart eller efter föregående verksamhet såsom lärare inom universitet eller läroverk: nio förblefvo i läroverkens tjenst. Åt den kyrka, som bjuder tröst och välsignelse till alla åldrar, åt den ungdoms tjenst, ur hvilken samhället framgår städse förnyadt och föryngradt, egnade de sin lefnad. Universitetet glädes åt det ädla och nitfulla arbete, som på dessa fält uträttats. Hvad ligger ej i det ordet: en själasörjare eller i det: en ungdomslärare! Det är vårt universitets stolthet, att de orden här hållas i ära.

Af de öfriga åtta vände sig en till läkarens yrke, fyra inträdde på den civila embetsmannabanan, tre bortrycktes redan i unga år. En kallade fädernesländet till högre och de högsta värf, och när dess stämma hördes, alltid fans han redo. Alma Mater Carolina följde sin son med en moders blick och bevarade åt honom en hederskrans: han skall nu hemta den.

* * *

Af de 1841 promoverade hafva *tjugoen* aflidit. De äro: *Johan Jakob Friberg*, Östg., död 1843. — *Sven Johan Borgh*, Sm., död 1869 som komminister i Stenbrohult af Wexjö stift. — *Johan Gustafsson*, Sm., död 1854 som komminister i Nottebäck af Wexjö stift. — *Andreas Lundqvist*, Sk., död 1885 som kontraktsprost och kyrkoherde i Gråmanstorp af Lunds stift. — *Sven Olof Sjögren*, Sk., död 1885 som kyrkoherde i Allerum af Lunds stift. — *Ferdinand Edvard Tengvall*, Sk., död 1879 som stadskomminister i Malmö S:t Petri församling. — *Severin Cavallin*, Sk., docent i grekiska vid Lunds universitet 1843—58, Lunds stifts herdaminnes författare, död 1886 som teol. doktor, kontraktsprost och kyrkoherde i Hvellinge af Lunds stift. — *Johan Georg Gregersson*, Sk., död 1882 som f. d. kollega vid Landskrona l. allmänna läroverk. — *Magnus Gottlieb Amilon*, Sk., död 1892 som kontraktsprost och kyrkoherde i Westerstad af Lunds stift. — *Lorentz Andreas Bååth*, Sk., död 1872 som kyrkoherde i Hammarlöf af Lunds stift. — *Carl Jacob Sandahl*, Sk., död 1889 som f. d. regementsläkare vid Lifgardet till häst. — *Jöns Wilhelm Quiding*, Sk., död 1842. — *Lorentz Theodor Bayer*, Sk., död 1842. — *Magnus Fredrik Brag*, Sk., Primus vid promotionen, död 1889 som L. L. O. O. adjunkt vid Lunds universitet. — *Per Axel Ekdahl*, Bl., död 1876 som kontraktsprost och kyrkoherde i S:t Peders kloster af Lunds stift. — *Fredrik Johan Westerberg*, Bl., död 1859 som rektor vid h. elementarläroverket i Helsingborg. — *Holger Anders Witt*, Bl., död 1889 som teol. doktor, kontraktsprost och kyrkoherde i Helsingborg. — *Anders Gustaf Tauson*, Bl., dels docent, dels adjunkt inom juridiska fakulteten i Lund 1846—50, död 1869 som borgmästare i Karlshamn. — *Johan Anders Qviding*, Bl., död 1876 som konsistorie-notarie i Lund. — *Anders Fredrik Landtbom*, Gb., död 1874 som adjunkt vid Göteborgs h. elementarläroverk. — *Johan Rodhe*, Gb., död 1873 som rektor vid l. elementarläroverket i Uddevalla.

* * *

Vid den doktorspromotion, som Lunds Filosofiska Fakultet med Universitetskanslerns tillstånd i år anställer, kunna *fjorton* af dem, som tillhörde 1841 års promotion, fira dess halfsekelsminne. Till dem har fakultetens vördsamma inbjudning utgått att personligen vid årets lagerfest här emottaga sina jubelkransar. Och fakulteten har haft glädjen att erhålla svar, som gifva förhoppning, att sannolikt de flesta skola deltaga i högtiden. Endast tre hafva förklarat bestämda hinder möta för att, såsom de lifligt önskat, efterkomma inbjudningen. En bland dem är Professor Lilljeborg i Upsala. Till systeruniversitetet har då blifvit sänd en krans från Lund att vid Upsalas promotion i morgon öfverräckas åt den högt förtjente jubilaren.

Till de vördnadsvärde åldringar, hvilka återvända till ungdomsstaden för att med sin närvaro hedra vår akademiska högtid, sända vi i möte ett varmt, ett hjertligt välkommen!

De unge män, åt hvilka fakulteten har glädjen att i år kunna utdela sin högsta lärdomsgrad, äro *femton*, och af dem tillstädeskomma vid festen alla utom två. Fakulteten möter dem på denna för lärjungar och lärare lika betydelsefulla dag med alla de bästa välönskningar den eger.

* * *

Med ledning af lemnade uppgifter meddelas följande förteckning öfver Jubeldoktorer och promovender, åtföljd af korta biografiska notiser.

I. Jubeldoktorer.

Af Smålands nation:

JOHAN JOHANSSON,

född i Linneryd 2 Sept. 1815; student i Lund h. t. 1836; förestod matematiska lektionen vid Wexjö gymnasium h. t. 1841; vikar. lärare vid läroverken i Jönköping och Wexjö v. t. 1842—28 Febr. 1845; aflade praktiskt undervisningsprof för apologist- och kollegabefattning 6 och 7 Sept. 1842; apologist vid Wexjö skola 26 Febr. 1845; kollega (adjunkt) derstädes 2 Jan. 1847; tillträdde 1 Maj 1848; genomgick gymnastiska centralinstitutet i Stockholm 1852 och konstituerades till gymnastiklärare i Wexjö samma år; erhöll på begäran afsked från denna befattning 1863; bibliotekarie vid Wexjö läroverks bibliotek 1862; erhöll afsked med pension från innehafvande befattningar vid nämnda läroverk 15 Dec. 1880; adjungerad ledamot i Wexjö domkapitel under åren 1870 och 1873 samt sedermera vid många tillfällen; ledamot af stadsfullmäktige i Wexjö från denna institutions början, samt stadsfullmäktiges ordförande 1870—74; suppleant för lekmannaombudet från Kronobergs län vid kyrkomötena 1873—88; ledamot af direktionen för Kronobergs läns lasarett och kurhus 1877—89; landstingsman för Wexjö stad 1877—80; v. ordförande i Kronobergs läns landsting 1878; direktör vid Smålands enskilda banks kontor i Wexjö 1869—Aug. 1889; R. V. O. 1873.

ALBERT CARL AUGUST LARS EHRENSVÄRD, Grefve,

född på Rödjenäs i Jönköpings län 10 Jan. 1821; stud. i Lund v. t. 1837; e. o. kanslist i k. civildepartementet 1842; attaché vid k. beskickningen i Berlin s. å. och i Paris 1843; e. o. amanuens i k. riksarkivet 1844; andre sekreterare i k. utrikesdepartementet 1845; kammarherre hos H. M. Enkedrottningen 1849; legationssekreterare vid k. beskickningen i Petersburg 1850; förste sekreterare i k. utrikesdepartementet 1852; arkivarie vid Kgl. Maj:ts orden och R. N. O. 1853; kabinettssekreterare 1855; afslöt 1856 giftermålskontraktet mellan d. v. H. K. H. Hertigen af Östergötland och Prinsessan Sophie af Nassau; erhöll nordstjerneorden i briljanter s. å.; R. N. S:t O. O. s. å; erhöll afsked från kabinettssekreterare-befattningen 1859; K. N. O. s. å.; ordförande i nämnden för reglering af presterskapets löner inom Kristianstads län 1863; landshöfding i Göteborgs och Bohus län 1864; ordförande för nordiska konstnärsmötet i Göteborg 1869; K. m. st. k. N. O. s. å.; ordförande för trettonde allmänna svenska landtbruksmötet 1871; K. m. st. k. V. O. s. å.; ordförande i komitén för utredning af väghållningsbesvärets ordnande på landet 1876 och i komitén för landtförsvarets ordnande 1880; minister för utrikes ärendena 1885; R. o. K. af K. M:ts O. s. å.; erhöll Göteborgs och Bohus läns hushållningssällskaps guldmedalj 1886; afsked från ministerembetet 1889; har bevistat de flesta riksdagar från 1848 t. o. m. 1890 såsom ledamot dels af ridderskapet och adeln, dels af första kammaren, vald af Göteborgs och Bohus läns landsting, och derunder varit ordförande i dels ordinarie, dels särskilda och tillfälliga utskott; vice ordförande i Kristianstads läns första landsting 1863 och ordförande i Göteborgs och Bohus läns landsting 1864—70 samt 1872—85; ordförande i Göteborgs och Bohus läns hushållningssällskap 1864—86; ledamot af K. Vetenskaps-akademien 1886 och af K. Fysiografiska Sällskapet i Lund 1864; hedersledamot af K. Akademien för de fria konsterna 1871, af K. Landtbruks-akademien 1886, af K. Vitterhets-, Historie- och Antiqvitets-akademien 1888 samt af Göteborgs och Bohus läns hushållningssällskap 1886. Ledamot af åtskilliga in- och utländska sällskap.

Tryckta skrifter: I riksdagshandlingar, komitébetänkanden och dylikt tryck finnes åtskilligt, som är af Grefve Ehrensvärd författadt, deribland Memorial angående utrikesdepartementets utgiftsstat och Memorial angående omorganisationen af kongl. utrikesdepartementet (båda i Kongl. Maj:ts proposition ang. statsverkets tillstånd och behof vid 1856 års riksdag), samt Reservation vid särskilda utskottets utlåtande n:o 1 vid 1873 års riksdag.

Af Skånska nationen:

CARL FREDRIK NAUMANN,

född i Malmö 12 Jan. 1816; student i Lund h. t. 1831; egnade sig efter vunnen filosofisk grad åt medicinska studier och aflade med.-farmaceutisk examen 21 Dec. 1843, med. kand.-ex. 20 Dec. 1844, med. lic.-ex. 21 Juni 1847 samt blef kirurg. magister 20 Jan. 1848 och med. doktor 22 Dec. s. å.; underläkare vid garnisonssjukhuset i Stockholm 1 Okt. 1845—30 Sept. 1846; stipendiat i fältläkarekåren 9 Febr. 1846 och pensionär s. å.; kommenderad som t. f. bataljonsläkare vid flottans station i Karlskrona Okt. 1846—Jan. 1847; docens i medicina theoretica et forensis vid Lunds universitet 28 Sept. 1847; förestod den lediga professuren i anatomi vid samma universitet 28 Jan. 1848—3 Febr. 1852; anatomie prosektor derstädes 19 Febr. 1849 och anatomie professor 3 Febr. 1852; Lunds universitets rektor läsåret 1860—61; företog 1861—62 med offentligt understöd en utrikes resa samt besökte derunder de förnämsta universiteten i Europa för att taga kännedom om de medicinska institutionerna, den medicinska undervisningen och de medicinska alumnernas vetenskapliga utbildning i allmänhet; var ledamot af den komité, hvilken år 1874 hade i uppdrag att revidera de svenska universitetens statuter; erhöll afsked från professuren i anatomi med pension 25 Juni 1881; ledamot af K. Fysiografiska Sällskapet i Lund sedan 1850 och af K. Vetenskaps-societeten i Upsala sedan 1875; R. N. O. 28 Jan. 1864; K. V. O. 1 Dec. 1879.

Tryckta skrifter: Om Hyrax capensis. Anatomisk afhandling. Lund 1848. — Några ord om byggnaden af främre extremiteten hos slägtet Vespertilio L. (I K. Vetensk.-akad:s handl. 1850; belönt med Flormanska priset.) — Om byggnaden af luftrörshufvudet hos den fullvexta menniskan. Lund 1851. — Om missfoster. (I Lunds univ:s årsskrift, T. I, 1864.) — Ett bidrag till den operativa obstetriken. (I Nord. medic. arkiv. Bd. III, 1871). — Ossa tendinum. (Ibid. Bd. XVI, 1884.

WILHELM FLENSBURG,

född i Södra Rörum 3 Aug. 1819; student i Lund h. t. 1834; e. o. amanuens vid universitetsbiblioteket i Lund 27 Maj 1842–30 Maj 1848; docent i systematisk teologi vid Lunds universitet 26 Juli 1847; prestvigd 20 Juni 1849; teologie adjunkt samt kyrkoherde i Stångby prebendepastorat 29 Maj s. å.; tillträdde 1850; prost 28 Juni s. å.: förestod professuren i dogmatik och moralteologi läsåret 1847—48, senare hälften af v. t. 1849, läsåren 1850–52, v. t. 1857–v. t. 1858; adjungerad ledamot i Lunds domkapitel 1849 och ord. ledamot 6 Mars 1856; förestod professuren i praktisk teologi v. t. 1850 och i kyrkohistoria samt symbolik läsåren 1852–56 samt h. t. 1856; examinator i teologi och kyrkohistoria i studentexamen h. t. 1850, h. t. 1851, läsåren 1852–58; uppfördes i 2:dra rummet å förslag till professuren i dogmatik och moralteologi 21 Febr. 1852; kyrkoherde i Kärrstorps prebendepastorat 28 Okt. s. å; tillträdde 1853; uppfördes å förslag till första teologie professuren och dermed förenade domprostembetet i 3:e rummet 8 Mars 1856 och i 2:a rummet 23 Nov. 1864; professor i dogmatik och moralteologi samt kyrkoherde i Hellestads prebendepastorat 17 Juni 1858; tillträdde 1859; utnämnd till teologie doktor 4 Maj och promoverad i Upsala 7 Sept. 1860; kyrkoherde i Uppåkra prebendepastorat 1 Maj 1862; Lunds universitets rektor under början af läsåret 1865–66; fullmäktig för Lunds stifts presterskap vid riksdagen 1865–66; biskop öfver Lunds stift och Lunds universitets prokansler 21 Dec. 1865; invigdes till biskopsembetet 28 Jan. 1866; intog ordförandeplatsen i Lunds domkapitel 23 Maj s. å.; L. N. O. 4 Juli s. å.; af Malmöhus landsting vald till ledamot af riksdagens första kammare 1866, men afsade sig uppdraget; ledamot af Samfundet pro Fide et Christianismo 29 Mars s. å.; hedersledamot af K. Fysiografiska Sällskapet i Lund 5 Dec. s. å; K. N. O. 27 Maj 1868; promotor vid teol. doktors-promotionen i Lund 28 Maj s. å., vid universitetets andra sekularfest; bevistat allmänna kyrkomötena 1868, 1873, 1878 och 1883; hållit allmänna prestmöten i Lunds stift 1870, 1876, 1883 och 1891; ledamot i den för ombesörjande af en revision af 1686 års kyrkolag tillsatta komité 1 Okt. 1872. K. m. st. k. N. O. 1 Dec. 1875.

Tryckta skrifter: Om Guds allestädes närvarelse. Lund 1847. (Disp. f. docentur.) — De vero sensu parabolæ Lucæ XVI: 19–31. Lundæ 1849. (Disp. f. teol. adjunktur.) — Om trohet mot konungen. Tal, hållet vid den med anledning af Prinsessan Lovisa Josephina Eugenias födelse af Lunds universitet firade högtid den 11 Febr. 1852. Lund 1852. — Christi kyrkas herrlighet. Predikan vid Lunds stifts prestsällskaps sammanträde den 28 Aug. 1860 Lund 1860. — Bön vid magisterspromotionen i Lunds domkyrka den 31 Maj 1862. Lund 1862. – Predikan på Jungfru Mariæ bebådelsedag. (I Predikn. öfv. nya högmessotexterna af prester i Lunds stift. 2 årg. Lund 1863.) — Kritisk framställning af Schleiermachers lära om försoningen. Lund 1865. (Akad. progr.) – Till vördiga presterskapet i Lunds stift. Lund 1866. (Herdabref.) — Tal vid Svenska Bibelsällskapets femtioförsta-årshögtid den 28 Mars 1866. Sthm 1866. – Predikan vid riksdagens afslutande den 22 Juni 1866. Sthm 1866. – Om den naturliga viljans förmåga i andligt hänseende. Lund 1868. (Akad. progr.) — Predikan vid Lunds universitets jubelfest den 27 Maj 1868. (I Lunds univ:s andra sekularfest. Lund 1869. — Minnesord vid fru Ida Ulrika Hägglunds. f. Dahlbom, jordfästning. Lund 1871. — Tal vid Lunds stifts bibelsällskaps allmänna sammankomst 26 Aug. 1872. (I Lunds stifts bibelsällskaps handl. 1872.) – Tal vid invigning af Hyby församlings nybyggda kyrka. Lund 1878. — Bön vid nya universitetshusets i Lund invigning. Sthm 1882. – I Handlingar rörande prestmötet i Lund 1870. Om prestens närvarande ställning i den svenska kyrkan. — Embetsberättelse. — I Handl. rör. prestm. i Lund 1876: Om den närvarande religiösa rörelsen i svenska kyrkan och kyrkans deraf beroende framtidsutsigter. (Äfven särskildt tryckt.) — Embetsberättelse. – I Handl. rör. prestm. i Lund 1883: Teologiens vetenskapliga betydelse och värde. – Embetsberättelse. — I Handl. rör. prestmötet i Lund 1891: Om presteden till dess sedligt religiösa vigt och betydelse. — Embetsberättelse. — Utgaf (i förening med E. G. Bring och A. N. Sundberg) Svensk kyrkotidning 1855—61, 1862–63, Lund 1855–65, och meddelade deruti åtskilliga vidlyftigare uppsatser samt ett större antal recensioner och kyrkliga notiser.

WILHELM LILLJEBORG,

född i Helsingborg 6 Okt. 1816; student i Lund h. t. 1834; egnade sig efter vunnen filosofisk grad någon tid åt teologiska studier och aflade teoretisk teologisk examen i Lund våren 1843, men beslöt på inrådan af professor Sv. Nilsson vid samma tid att öfvergå till studiet af zoologien, och företog i och för detta ändamål under sommaren och hösten 1843 en resa till Norge, dels för att inne i landet studera dess ryggradsdjur och

dels för att vid dess vestra kust i sällskap med dåvarande zoologie adjunkten frih. Magnus von Düben studera dess litoralfauna; speciminerade under våren 1844 för docentur i zoologi och förordnades till docent i detta ämne s. å; blef efter nämnde frih. von Dübens franfälle sommaren 1845 utnämnd till e. o. adjunkt i zoologi vid Lunds universitet och e. o. intendent vid dess zoologiska museum; förestod professuren i zoologi under år 1846 och under h. t. 1851; var då derjemte under en längre tid sysselsatt med att ordna och katalogisera den afdelning i ofvannämnda museum, som på grund af öfverlåtelse af framl. öfverstekammarjunkaren frih. G. Gyllenkrook fått benämningen "Gyllenkrookska museum": företog 1848 med understöd af det större riksstatens resestipendium i och för zoologiska studier en resa till Petersburg och norra Ryssland samt det nordliga Norge; speciminerade för adjunkturen i zoologi vid Lunds universitet under våren 1853 och utnämndes s. å. till ordinarie adjunkt i detta ämne vid samma universitet; blef i början af 1854 utnämnd till professor i zoologi vid Upsala universitet, der detta ämne förut ej varit representeradt af någon egen professor; var Upsala universitets rektor 1864–65 och promotor vid 1866 års filosofie doktorspromotion; blef vid universitetets jubelfest 1877 af medicinska fakulteten utnämnd till hedersdoktor; erhöll afsked med pension från den zoologiska professuren 1882; R. N. O. 1861; K. N. O. 1888. – Har, utom de redan nämnda, företagit följande resor i och för zoologiska studier: till Gottland 1840 och 1849, till Norge 1858, 1861 och 1874, till Bohuslän 1859, till Öland 1860, till London och Paris 1865, till Norrbottens lappmark 1875, till Skåne och Seland 1880, till sjöarne Vettern, Venern, Fryken och Glafsfjorden 1882 samt till Jemtland 1889. – Har blifvit invald till ledamot i följande lärda samfund: K. Fysiografiska Sällskapet i Lund 1850, K. Vetenskaps-societeten i Upsala 1858, K. Vetenskaps-akademien i Stockholm 1861, K. Zoologisch-botanische Gesellschaft i Wien 1863, Zoological Society i London 1865, Société des sciences naturelles i Cherbourg (korresp. ledamot) 1867, Linnean Society i London 1870, Antropologiska Sällskapet i Stockholm 1875 och Svenska Sällskapet för antropologi och geografi i Stockholm 1878, Societas pro Flora et Fauna Fennica i Helsingfors 1878, Entomologiska Föreningen i Stockholm 1879, K. Danske Videnskabernes Selskab i Köpenhamn 1889, Videnskabernes Selskab i Christiania 1891; har blifvit invald till hedersledamot i Deutsche ornithologische Gesellschaft 1855, K. Vetenskaps- och Vitterhets-samhället i Göteborg 1888 samt Entomologiska Föreningen i Stockholm 1889; har äfven blifvit kallad till hedersledamot af Skånska Jagtföreningen i Eslöf.

Tryckta skrifter: Särskildt tryckta arbeten: Observationes zoologicæ, P. I–II (akad. disp.) Lund 1844–1845. — Om de inom Skåne förekommande Crustaceer af ordningarne Cladocera, Ostracoda och Copepoda. Lund 1853. (Till en del akad. disp.) — Sveriges och Norges ryggradsdjur. I. Däggdjuren. Upsala 1874. — Sveriges och Norges fiskar. D. I–III. Upsala 1881–1891. — I Kongl. Vetensk-Akad:s i Stockholm Handl. 1843: Beskrifning af 2:ne för Skandinaviens fauna nya däggdjur. – 1850: Bidrag till norra Rysslands och Norges fauna, samlade under en vetenskaplig resa i dessa länder 1848. (Den ornitologiska delen af denna afhandling är på tyska språket införd i tidskriften Naumannia 1852). – 1853: Öfversigt af de inom Skandinavien hittills funna arterna af slägtet Gammarus, Fabricius. — I Öfvers. af K. Vet.-Akad:s Förhandl: Zoologisk resa i norra Ryssland och Finmarken. 1849. — Om Parus borealis. Ibm. — Ny art af slägtet Platessa. 1850. — Bidrag till den högnordiska hafsfaunan. Ibm. — Gotlands landt- och sötvattens-mollusker. Ibm. — Norges Crustaceer. 1851. — Nordiska arter af slägtet Hippolyte. Ibm. — Norska mollusker. Ibm. — Ornitologiska anmärkningar. Ibm. — Malakologiska bidrag: 1. Förteckning öfver de af förf. vid Kullaberg i Skåne i Sept. 1851 insamlade hafsmollusker; 2. Tvenne för vår fauna nya landt- och sötvattensmollusker. Ibm — Hafscrustaceer vid Kullaberg. 1852. — Tillägg till uppsatsen om hafscrustaceer vid Kullaberg i Skåne. 1855. — Några anmärkningsvärda former af Clausilia rugosa, Draparnaud. Rossmässler, eller Clausilia nigricans, Maton and Rachett, Forbes and Hanley, hvilka förut hos oss dels icke blifvit anmärkta och dels blifvit förvexlade med andra. 1858. — Liriope och Peltogaster. H. Rathke. 1859. — Fynd af en stor del af ett fossilt hvalskelett på Gräsön i Roslagen. Ibm. — Beskrifning öfver tvenne märkliga Crustaceer af ordningen Cladocera. 1860. — Beskrifning öfver två arter Crustaceer af ordningarne Ostracoda och Copepoda. 1862. — I Nova Acta Reg. Societatis Scientiar. Upsal.: Liriope et Peltogaster, H. Rathke. Ser. III. vol III. 1860. — Supplément au mémoire sur les genres Liriope et Peltegaster, H. Rathke. Ibm. (Jemte föregående afhandling intagen i Annales des sciences naturelles i Paris, Zool. et Paléont.) — On the Lysianassa magellanica, A. Milne-Edwards, and on the Crustacea of the suborder Amphipoda and subfamily Lysianassina found on the coast of Sweden and Norway. Ser. III, vol. VI, fasc. 1. (1866) — On two subfossil Whales discovered in Sweden. Ibm. fasc. 2. (1868) — Synopsis Crustaceorum Suecicorum ordinis Branchiopodorum et subordinis Phyllopodorum. I K. Vet.-Societetens festtom 1877. — I Årsskrift ut-

gifven af K. Vet.-Societeten i Upsala: Om de parasitiska Crustaceerna Liriope och Peltogaster, H. Rathke. Årg. 1. 1860. — Ornithologiska bidrag: 1. Utkast till en systematisk öfversigt af foglarnes klass. (Sedermera i engelsk öfversättning införd i Proceed. of the Zoological Society of London 1866 samt i Annual Report of the Board of Regents of the Smithsonian Institution of Washington 1866); 2. Ornithologiska notiser. Ibm. — Bidrag till kännedomen om tandömsningen hos Otaria och Halichoerus. Ibm. — I Upsala Universitets Årsskrift: Öfversigt af de inom Skandinavien (Sverige och Norge) anträffade hvalartade däggdjur (Cetacea). 1861—62. (Öfversatt till engelska språket och införd i Ray Society's skrifter 1866.) — Bidrag till kännedomen om underfamiljen Lysianassina inom underordningen Amphipoda bland kräftdjuren. 1865. — I Proceed. of the Zool. Society of London 1867: Description of Halerosia afzelii, a new Crocodile from Sierra Leone, West Africa. — I Proceed. of United States Nat. Museum 1887: Contributions to the natural History of the Commander Islands. On the Entomostraca collected by Mr Leonhard Stejneger on Bering Island 1882—83. — I Tidskrift för Landtmanna- och Kommunal-Ekonomien: Om Bladlössen, med anledning af den förödelse, som de under förliden sommar anstält å ärter och vicker i Skåne. 1858. — En flugas härjningar å kornfälten i östra Skåne, Blekinge och södra delarna af Kalmar län under sommaren 1860. Årg. 1861. — I de Skandinav. Naturforskaremötenas förhandl.: Några ord om förhållandet mellan Skandinaviens och norra Rysslands faunor. 1851. — Om Leptodora hyalina. Lilljeborg. 1860. — Om hvalben funna i Sverige. Ibm. — Om Liriope och Peltogaster. Ibm. — Om tandömsningen hos Otaria och Halichoerus. Ibm. — Några ord om foglarnes classification. Ibm. — Om utvecklingen af tänderna hos Phoca hispida, Erxleben, Fabricius. 1863. — I akademiska program: Bidrag till kännedomen om de inom Sverige och Norge förekommande Crustaceer af Isopodernas underordning och Tanaidernas familj. Vid Proff. Hulterantz', Sahlins och F. Holmgrens installation 1864. — Bidrag till kännedomen om Pterycombus brama. B. Fries, en fisk af makrillfiskarnes familj. Vid firandet af den femtioåriga föreningen mellan Sverige och Norge 1864. — Systematisk öfversigt af de gnagande däggdjuren (Glires). Vid filosofie doktorspromotionen 1866. — Dessutom lemnat temligen många beskrifningar och afbildningar till det monografiska arbetet af Jules de Guerne och Jules Richard: "Revision des Calanides d'eau douce", i Mémoires de la Société Zoologique de France, vol. II. 1889, hvilka i detta blifvit tryckta.

NILS PERSSON,

född i Ingelstorp 8 Sept. 1815; student i Lund h. t. 1834; undergick examen pædagog. pract. v. t. 1843; tjenstgjorde som rektorsduplikant i Ystad v. t. 1842, som vice rektor i Sölvesborg en del af v t. 1843 och som vik. kollega i Lund en del af v. t. 1844; utnämndes till ordin. apologist vid Lunds katedralskola 27 Augusti och tillträdde denna befattning 1 Sept. s. å; förklarades vara adjunkt vid Lunds h. elementarläroverk 2 Dec. 1858; erhöll afsked med pension 15 Dec. 1880.

LARS ANDREAS TRÄGARDH,

född i Hvellinge 10 Sept. 1818; student i Lund v t. 1835; aflade teoretisk och praktisk teologisk examen 1842; prestvigdes 20 Dec. s. å; undergick pastoralexamen 9 Juni 1860; tjenstgjorde de första åren efter prestvigningen som pastorsadjunkt och v. paster i åtskilliga församlingar samt från 1858 som stadskomminister i Malmö S:t Petri och v. pastor i hospitalsförsamlingen; kyrkoherde i Höja 1 Mars 1864; tillträdde 1 Maj 1866.

Tryckt skrift: Den christliga sabbathen. Malmö 1856.

HANS ANDERSSON,

född i Flackarp 11 Dec. 1817; student i Lund h. t. 1834; aflade teoretisk och praktisk teologisk examen 1842; prestvigdes 20 Dec. s. å; undergick pastoralexamen 28 Nov. 1857; tjenstgjorde omedelbart efter prestvigningen flerestädes inom stiftet dels som pastorsadjunkt dels som v. pastor och i denna senare egenskap flere år i staden Kristianstad; kyrkoherde i Gylle 27 Sept. 1866; tillträdde 1 Maj 1869; kontraktsprost i Skytts kontrakt 1886.

Tryckta skrifter: Några frågor och svar öfver trons tredje artikel. Lund 1851. — De gamla psalmerna. Malmö 1859. — Beredelsen till döden af Martin Moller. Öfvers. Kristianstad 1862. — Predikan på 3:e Sönd i Adventet. (I Predikn. öfv. nya högmessotexterna af prester i Lunds stift. 2 årg. Lund 1863.) — Predikan på 27 Sönd. e. Tref. (I Predikn. utg. af Evang. Fosterlandsstiftelsen. 2 årg. Sthm 1864.) — Predikan på tredje prestmötesdagen 1864 i Lunds domkyrka. Lund 1864. — Predikan på den 4 November 1864, hållen i Kristianstads kyrka. Kristianstad 1864. — Vägledning till den bibliska eller heliga historiens rätta förstånd. Lund 1884. — Predikan i "Fra Skandinaviens Kirker. Hoimesse-Prædikener af danske, svenske og norske Geistlige, udg. af A. Meyer". Bergen, Kristiania 1889. — Predikan i Föreningen Kyrkans Vänners postilla. 2 årg. Stockholm 1891.

ARVID WILHELM BRAG,

född i Lund 28 Dec. 1818; student i Lund v. t. 1836; adjunkt vid Lunds katedralskola 1843; lektor derstädes 1858; har varit adjungerad ledamot af Lunds domkapitel längre och kortare tider samt ständigt från 1875 till 1880; erhöll afsked från lektorsbefattningen 1885. R. N. O. 1873.

Tryckt skrift: Amfiktyonernas förbund. (I Lunds h. elementarläroverks årsberättelse 1872.)

Af Blekingska nationen:

CARL EMANUEL TRÄGÅRDH,

född i Listerby 30 Sept. 1818; student i Lund v. t. 1836; aflade teoretisk och praktisk teologisk examen 1842; prestvigdes 13 Nov. s. å.; undergick pastoralexamen 1852; efter tjenstgöring i stiftet utnämnd till kyrkoherde i Esphults och Linderöds församlingars pastorat 19 Sept. 1862; tillträdde 1 Maj 1865; har deltagit uti stiftandet och styrandet af flere sparbanker, inrättat tvenne fredsnämnder samt är ledamot af flere vittra och ekonomiska sällskap.

Tryckta skrifter: Predikan på Annandag Påsk. (I Predikn. öfv. nya högmessotexterna af prester i Lunds stift, 1 årg. Lund 1863. — Predikan på 10 Sönd. eft. Tref. (I Predikn. öfv. nya högmessotexterna utg. af Föreningen Kyrkans Vänner. Norrköp. 1884.) Tidningsuppsatser i religiösa och ekonomiska ämnen.

JOHAN AUGUST BERGHMAN,

född i Karlskrona 6 Sept. 1819; student i Lund h. t. 1836; kammarskrifvare vid flottans station i Karlskrona 1844; revisor 1850; kammarförvandt 1855; förordnad till sjömilitiekommissarie 1867; kamrerare 1874; afsked 1890; R. V. O. 1871; R. N. O. 1884.

PER EDVARD GULIN,

född i Karlskrona 4 Sept. 1818; student i Lund h. t. 1837; undergick examen pædagog. pract. 25 Sept. 1843; v. kollega i Karlshamn 14 Jan. 1843; duplikant i rektorsklassen af Ystads skola 9 Aug. s. å.; kollega (adjunkt) vid Lunds katedralskola 13 Mars 1844; erhöll afsked från adjunkturen med pension 1 Sept. 1890; bibliotekarie vid sistnämnda läroverk sedan 1855; ledamot i kyrkorådet i Lund sedan 1858 och i skolrådet dersammastädes 1871—81; ledamot af direktionen för Sparbanken för Lunds stad och kringliggande land sedan 1878; R. V. O. 1881.

Af Göteborgs nation:

JOHAN AUGUST BERG,

född i Göteborg 5 Juni 1818; student i Lund h. t. 1836; prestvigd 6 Juni 1841; kollega (adjunkt) vid Göteborgs h. lärdomsskola 1843; bibliotekarie derstädes 1858; konsistorieamanuens i Göteborg s. å.; kyrkoherde i Östra Karup 1860; v kontraktsprost i Laholms kontrakt 1867; ord. kontraktsprost 1874; folkskole-inspektör 1867—76; statsrevisor 1863 och 1873; suppleant vid kyrkomötena 1868 och 1878; L. N. O. 1872

Tryckta skrifter: Summa doctrinæ Pauli. Expositio philologico-exegetica. Göteb. 1854. — Bibelhandbok eller inledning till den heliga skrift. Göteb. 1856. (7 uppl. 1880. Öfversatt på norska. Christiania 1868.) — Luthers minne. Göteb. 1856. — Poetiskt album. Göteb. 1857. — Förteckning öfver Göteborgs högre elementarläroverks boksamling. Göteborg 1864. — Till nattvardsungdomen. Göteb. 1864. 65, 66, 67, 70; Lund 1877. — Predikan på första prestmötesdagen i Göteborg 1872. Göteb. 1873. — Några drag ur svenska folkundervisningens historia. Göteb. 1874. — Betydelsen och innehållet af församlingens gudstjenst. Halmstad 1886. — Hvad kan och bör med nu gällande lagstiftning göras för upprätthållande af kyrkotukt med afseende på Herrens sjette bud? Göteb. 1891. — Flere visitations-, installations-, kyrkoinvignings- och griftetal, tr. i Göteborg eller Halmstad 1867—73. — Text till planschverken Sverige framställdt i taflor, Göteb. 1850—56, och Bilder ur svenska folklifvet. Göteb. 1854—55. — Öfversättningar: Lefnadsvishet för det uppväxande slägtet. Göteb. 1847. — Text till Dresdener-galleriets värderikaste målningar. 1—3. Göteb. 1850—57. — J. Arndts predikningar öfver katechesen. Göteb. 1858. — Listov. Luthers husliga lif 1525—46. Göteb. 1863. M. fl.

HERMAN THEODOR BENJAMIN RODHE,

född i Harplinge 10 Juni 1823; student i Lund h. t. 1837; v. rektor i Warberg h. t. 1843 v. t. 49; andre lärare vid lägre apologistskolan i Strömstad 28 Mars 1849; rektor vid Warbergs lägre treklassiga läroverk 3 Mars 1852; erhöll afsked från denna befattning 1 Jan. 1889.

II. Promovender.

Af Östgöta nation:

DAVID KRISTIAN BERGSTRÖM,

född i Brunneby socken af Östergötlands län 5 Nov. 1858; föräldrar slussinspektoren Christian Bergström och Sofia Charlotta Dahlgren; genomgått Linköpings h. elementarläroverk; mogenhetsex. 8 Juni 1877; stud. i Upsala 10 Sept. s. å.; ex. st. lat. h. t. s. å.; kand. 31 Jan. 1882; idkade såsom innehafvare af fjerde-November-stipendiet studier vid Kristiania universitet h. t. 1886 – v. t. 1887; lic. 9 Nov. 1889; stud. i Lund Maj 1892; disp. derstädes för doktorsgraden 24 Maj 1892; tjenstgjorde v. t. 1881 såsom extra lärare vid Majornas femklassiga läroverk i Göteborg; tjenstgjorde 23 Febr. 1882—30 April 1883 i k. statistiska centralbyrån som e. o. tjensteman, samt under senare delen af år 1883 i läroverkskomitén såsom biträde vid de statistiska arbetena; fullgjorde under h. t. 1883 profårstjenstgöring vid Stockholms realläroverk; var anstäld i Dagens Nyheters redaktion från 1 Jan. 1884 till början af Oktober s. å. samt derefter i redaktionen af Göteborgs-tidningen Dagbladet till 15 Dec. s. å.; redaktör för Studentföreningen Verdandis småskrifter under år 1888 samt sedermera fr. o. m. år 1890; föreläsare vid Stockholms arbetareinstitut fr. o. m. höstterminen 1889; sekreterare i öfverstyrelsen och verkställande utskottet för Sveriges rösträttsföreningar sedan 1 Nov. 1891; medarbetare i Dagens Nyheters redaktion sedan 1 April 1892.

Tryckta skrifter: Den politiska rösträtten. (N:o 20 af Studentföreningen Verdandis småskrifter). Sthm 1890. 32 sidd. 8:o. — Kommunism och socialism. En framställning af hufvuddragen af de kommunistiska och socialistiska lärobyggnaderna. Sthm 1890. 157 sidd. 8:o. — Befolkningsstatistiska studier öfver Sveriges härad och städer år 1811—1890. I. Stockholms och Östergötlands län. Sthm 1892. 98 (+1) sidd. + 2 kartor. 8:o. (Gradualdisp.). — Uppsatser i Nordisk Familjebok, tidskrifter och tidningar.

Af Vestgöta nation:

JOHAN ERIKSON,

född i Efveröd af Kristianstads län 21 Maj 1862; föräldrar ladufogden Erik Jönsson och Maria Mauritzson; erhallit elementarbildning vid Kristianstads och Wenersborgs h. allm. läroverk; mogenhetsex. 6 Juni 1882; stud. i Lund 19 Sept. 1883; ex. st. lat. 30 Jan. 1886; kand. 31 Maj 1887; lic. 14 Dec. 1891; disp. för doktorsgraden 25 Maj 1892; idkade sommaren 1889 studier vid Kristinebergs zoologiska station; företog sommaren 1891 en resa i Norge i botaniskt och geologiskt syfte.

Tryckta skrifter: Bidrag till kännedomen om Lycopodinébladens anatomi. Lund 1892. 56 sidd. + 2 pl. 4:o. (Gradualdisputation; äfven i Lunds univ:s årsskrift. T. XXVIII). — Reseskizzer från Bohuslän och Norge i Sydsvenska Dagbladet Snällposten. — Tvenne bidrag i kalendern »Från Lundagård och Helgonabacken». Lund 1892.

Af Smålands nation:

EMIL GOTTFRID ZANDER,

född i Forserum af Jönköpings län 16 Okt. 1857; föräldrar komministern Magnus Zander och Carolina Laurentia Chytræus; genomgått Wexjö h. allmänna läroverk; mogenhetsex. i Maj 1877; stud. i Lund 17 Sept. s. å.; ex. st. lat. 22 Nov. s. å.; kand. 30 Maj 1881; medlem af filol. seminariets afdelning för nyeuropeisk lingvistik 1879—80; lic. 11 Sept. 1886;

genomgick profårskurs vid Lunds h. allm. läroverk 1882; tjenstgjorde som v. adjunkt vid Helsingborgs h. allm. läroverk under år 1878 och har sedan h. t. 1885 varit anstäld som extra lärare vid samma läroverk; vistades Juli—Aug. 1891 i Genève för språkstudier.

Tryckt skrift: Recherches sur l'emploi de l'article dans le français du XVI:e siècle. comparé aux autres époques de la langue. Lund 1892. 49 sidd. 4:o.

ANDERS HENNING HENNIG,

född i Jönköping 22 Maj 1864; föräldrar handlanden G. M. Andersson och Anna Maria Johannisdotter; genomgått Jönköpings h. allm. läroverk; mogenhetsex. 29 Maj 1883; stud. i Lund 14 Sept. s. å.; ex. st. lat. 10 Dec. s. å.; kand 29 Maj 1886; lic. 20 Nov. 1891; disp. för doktorsgraden 21 Maj 1892; e. o. amanuens vid geologiska institutionen härstädes 18 Jan. 1889; ord. amanuens vid nämnda institution 28 Maj s. a.; idkade sommaren 1887 studier vid Kristinebergs zoologiska station; hade förordnande som extra geolog vid Sveriges geologiska undersökning 1889 och 1890; företog sommaren 1891 en botanisk och geologisk studieresa i mellersta Norge; af Filosofiska Fakultetens i Lund Matematiskt-Naturvetenskapliga sektion föreslagen till docent i geologi 27 Maj 1892.

Tryckta skrifter: Studier öfver Bryozoerna i Sveriges kritsystem. I. Cheilostomata. Lund 1892. 51 sidd. + 2 pl. 4:o. (Gradualdisp., äfven i Lunds univ:s årsskrift, T. XXVIII). Reseskizzer från Norge i tidningen Smålands Allehanda.

ANDERS THEODOR HJELMQVIST,

född i Wexjö 11 April 1866; föräldrar kyrkoherden B. P. A. Hjelmqvist och Louise Kuylenstjerna; genomgått Lunds h. allm. läroverk; mogenhetsex. 28 Maj 1884; stud. i Lund 12 Sept. s å.; ex. st. lat. 27 Nov. s. å.; kand. 29 Maj 1886; genomgick filologiska seminariets afdelning för nordisk språkforskning h t. 1886—v. t. 1888; kompletterade fil. kand. examen 31 Maj 1889; lic. 22 Maj 1890; disp. för doktorsgraden 4 Febr. 1891; e. o. amanuens vid Lunds universitets historiska museum 13 Dec. 1888; docent i fornnordisk litteratur vid Lunds universitet 25 Febr. 1891; genomgick profårskurs vid Lunds h. allm. läroverk under år 1891; lärare vid Lunds h. elementarläroverk för flickor fr. o. m. vårterminen 1891; vikar. lärare vid Lunds privata elementarläroverk under v. t. 1892.

Tryckta skrifter: Några anmärkningar till en vers i Heimskringla. (I Arkiv f. nordisk filologi, N. F., Bd II, sidd. 285—87). — Naturskildringarna i den norröna diktningen. Sthm 1891. 215 (+ 3) sidd. 8:o. (Gradualdisputation; äfven i Antiqvarisk tidskrift för Sverige, Bd XII). — Svenska skolupplagor af moderna tyska författare. (I tidskriften Verdandi, 1892. sidd. 14—31). — C. J. L. Almqvist såsom etymolog. Lund 1892. 28 sidd. 8:o.

Af Lunds nation:

CARL AUGUST LJUNGGREN,

född i Fjelie af Malmöhus län 16 Nov. 1860; föräldrar folkskoleläraren Hans Ljunggren och Karna Christensson; genomgått Lunds h. allm. läroverk; mogenhetsex. 2 Juni 1880; stud. i Lund 3 Sept. s. å.; ex. st. lat. 29 Nov. s. å.; kand. 30 Maj 1884; medlem af filol. seminariets afdelning för nordisk språkforskning v. t. 1885—v. t. 1886 och af afdelningen för germansk språkforskning v. t. 1888; lic. 14 Dec. 1889; disp. för doktorsgraden 21 Maj 1892; genomgått profårskurs vid Lunds h. allm. läroverk läsåret 1889—90; v. adjunkt vid samma läroverk sedan h. t. 1890; vistades sommaren 1890 i London för språkstudier.

Tryckt skrift: The poetical gender of the substantives in the works of Ben Jonson. Lund 1892. 62 (+ 1) sidd. 4:o. (Gradualdisp.; äfven i Redogörelse för Lunds h. allm. läroverk 1891—92).

Af Malmö nation:

LARS PETER OLOF WAHLIN,

född i Malmö 17 Juni 1861; föräldrar telegrafassistenten Lars Johan Wahlin och Josephina Lovisa Johanna Andersson; genomgått Malmö h. allm. läroverk; mogenhetsex. 23 Maj 1879; student i Lund 29 Maj s. å.; ex. st. lat. 13 Dec. s. å.; genomgick filol. semi-

nariets afdelning för klassiska språk 1880—81; kand. 31 Jan. 1884; lic. 15 Maj 1891; disp. för doktorsgraden 18 Nov. 1891; e. o. amanuens vid universitetsbiblioteket i Lund 7 Juni 1884; Skånska nationens bibliotekarie 27 Nov. 1885; bibliotekarie vid Göteborgs stadsbibliotek (Musei och högskolans förenade bibliotek) 18 Dec. 1890; docent i klassisk filologi vid Göteborgs högskola 2 Dec. 1891.

Tryckt skrift: De usu modorum apud Apollonium Rhodium. Lundae 1891. 121 sidd. 8:o. (Graduáldisp.; äfven i Göteborgs k. vetenskaps- o. vitterhets-samhälles handlingar. Ny tidsföljd. II. 27).

PER AXEL SAMUEL HERRLIN,

född i Östra Wemmenhög af Malmöhus län 30 Mars 1870; föräldrar kyrkoherden Magnus Christian Herrlin och Anna Carolina Maria Norén; genomgått Malmö h. allm. läroverk; mogenhetsex. 9 Juni 1887; student i Lund 31 Aug. s. å.; ex. st. lat. 6 Sept. s. å.; kand. 14 Dec. 1889; lic. 24 Mars 1891; disp. för doktorsgraden 11 Maj 1892; docent i teoretisk filosofi vid Lunds universitet 23 Maj 1892.

Tryckt skrift: Studier i Nicolaus' af Cues filosofi med särskildt afseende på dess historiska betydelse. Lund 1892. XII + 132 sidd. 8:o. (Graduáldisp.).

Af Helsingborgs-Landskrona nation:

STEFAN TEODOR CARLSSON,

född i Westra Karup af Kristianstads län 9 Sept. 1862; föräldrar sjökaptenen Nils Carlsson och Christina Stefansson; genomgått Helsingborgs h. allm. läroverk; mogenhetsex. 13 Juni 1881; stud. i Lund 20 Sept. 1881; ex. st. lat. 11 Maj 1882; kand. 30 Maj 1884; genomgick filol. seminariets afdelning för klassiska språk h. t. 1884—v. t. 1886; lic. 21 Maj 1892; disp. för doktorsgraden 28 Maj s. å.; lärare vid Lunds privata elementarläroverk samt vid Lunds fullständiga läroverk för flickor sedan v. t. 1889.

Tryckta skrifter: Om det latinska gerundivum och gerundium. (Referat i Pedag. tidskr.. 1891. s. 349—60). — De generibus verbi Homerici. I. Lundae 1892. 162 sidd. 8:o. (Graduáldisp.).

OSCAR ELIS MALMSTRÖM,

född i Borrby af Kristianstads län 6 Aug. 1866; föräldrar kyrkoherden Johan Georg Malmström och Sally Pettersson; genomgått Helsingborgs h. allm. läroverk; mogenhetsex. 24 Maj 1884; stud. i Lund 16 Sept. s. å.; ex. st. lat. 27 Nov. s. å.; kand. 15 Sept 1887; lic. 21 Maj 1892; disp. för doktorsgraden 23 Maj s. å.

Tryckt skrift: Bidrag till svenska Pommerns historia 1630—1653. II (+ 1) + 151 sidd. 8:o. (Graduáldisp.).

Af Ystads nation:

CARL FILIP GUNNAR ANDERSSON,

född i Ystad 25 Nov. 1865; föräldrar civilingeniören C. J. Andersson och Eva Charlotta Malmström; erhållit elementarbildning vid Ystads och Lunds allm. läroverk; mogenhetsex. 27 Maj 1884; stud. i Lund 10 Sept. s. å.; ex. st. lat. 1 Dec. 1885; kand. 14 Dec. 1886; lic. 30 Maj 1891; disp. för doktorsgraden 27 Maj 1892; amanuens vid riksmuseets i Stockholm botaniskt-paleontologiska afdelning sedan Sept. 1891; erhöll åren 1888, 1889 och 1891 af K. Vetenskaps-akademien reseunderstöd för att verkställa vetenskapliga undersökningar af torfmossar i olika delar af Sverige; verkstälde sommaren 1890 på uppdrag af Svenska Mosskulturföreningen en undersökning af ogräsvegetationens beskaffenhet på sydsvenska torfmossar; företog sommaren 1891 en studieresa till vestra Norges kust- och fjelltrakter; erhöll 9 Mars 1892 af K. Vetenskapsakademien de "Letterstedtska gåfvomedlen för särdeles maktpåliggande undersökningar".

Tryckta skrifter: Vår trädgårdsskötsels nuvarande ställning. En studie i vår officiela statistik. (I Sv. Trädgårds-fören:s tidskr., 1888, s. 2—9). — Studier öfver torfmossar i södra Skåne. Sthm 1889. 43 sidd. 8:o. (Bih. till Vet. akad:s handl., Bd 15, Afd. III, N:o 3). — Syndafloden efter

E. Suess. Sthm 1889. 28 sidd. 8:o. (Föreningen Verdandis småskrifter, N:o 19) — En ny fyndort för subfossila nötter af Trapa natans L. (I Botan. notiser, 1889, s. 201—8). — Torfmossarnes bidrag till kännedomen om Skandinaviens forntida växtgeografi. (I Sv. Mosskultur-fören:s tidskrift, 1890, s. 1—22). — Studier öfver ogräsvegetationen på sydsvenska torfmossar. I—IV (Ibm. s. 492—510). — Om Najas marina's tidigare utbredning under kvartärtiden. (I Botan. notiser, 1891, s. 249—57). — Torfstudiets nuvarande ställning af J. Früh. Öfvers. (I K. Landtbruks-akad:s handl. o. tidskr. 1891). — Om metoden för växtpaleontologiska undersökningar af torfmossar. (I Geol. Fören:s förhandl., Bd. 14, s. 165—75). — Några ord om granens invandring i Sverige. Ibm. s. 176—188). — Ytterligare några ord om granens invandring i Sverige. (Ibm. s. 363—370). — Växtpaleontologiska undersökningar af svenska torfmossar. I. Sthm 1892. 30 sidd. 8:o. (Bih. till Vet.-akad:s handl., Bd. 18, Afd. III N:o 2). — Studier öfver örtartade, slingrande stammars jämförande anatomi. I. Humulus. Lund 1892. 57 sidd. + 1 pl. 4:o. (Gradualdisp.; äfven i Lunds univ:s årsskrift, T. XXVIII). — Recensioner och notiser i Botanisches Centralblatt, Just's Botanische Jahresbericht, Botaniska notiser, Svenska Trädgårdsföreningens tidskrift, Skånska Trädgårdsföreningens tidskrift, m. fl.

Af Kristianstads nation:

OTTO SYLWAN,

född i Kristianstad 24 Aug. 1864; föräldrar öfverstelöjtnanten Otto Christian Sylwan och Anna Sofia Wendel; genomgått Kristianstads h. allm. läroverk; mogenhetsex. 9 Juni 1881; stud. i Lund 4 Okt. s. å.; ex. st. lat. 31 Jan. 1882; kand. 29 Maj 1886; lic. 21 Maj 1892; disp. för doktorsgraden 24 Maj s. å.; e. o. amanuens vid universitetsbiblioteket i Lund 3 Sept. 1886; vistades sommaren 1888 i Berlin och Dresden för studier i dervarande konstmuséer; idkade arkivstudier i Upsala och Stockholm Aug.—Nov. 1889.

Tryckt skrift: Sveriges periodiska literatur under frihetstidens förra del (till midten af 1750-talet). Lund 1892. VI + 245 (+ 3) sidd. 8:o. (Gradualdisp.)

Af Göteborgs nation:

GOTTHARD SAMUEL WALLIN,

född i Lysekil 31 Maj 1863; föräldrar handlanden Samuel Johansson och Sofia Wallin; genomgått Göteborgs latinläroverk; mogenhetsex. 28 Maj 1884; stud. i Lund 22 Nov. s. å.; ex. st. lat. 29 Apr. 1885; kand 31 Maj 1887; lic. 30 Maj 1891; disp. för doktorsgraden 27 Maj 1892; e. o. amanuens vid kemiska institutionen härstädes 22 Sept. 1888; ord. amanuens vid nämnda institution 3 Nov. s. å; vikar. lärare vid Lunds privata elementarläroverk 1890—1891; genomgår fr. o. m. vårterminen 1892 profårskurs vid Lunds h. allm. läroverk.

Tryckta skrifter: Glykokollens platinaföreningar. (I öfversigt af K. Vetensk.-akad:s förhandl., 1892); 18 sidd. 8:o. — Om tuluolsulfonglycin. Lund 1892. 24 sidd. 4:o. (Gradualdisp.; äfven i Lunds univ.:s årsskrift, T. XXVIII.)

Af Kalmar nation:

ALBIN VICTOR ALINUS ELGSTRÖM,

född i Elghult af Kronobergs län 26 Okt. 1864; föräldrar hemmansegaren C. J. Johansson och Wendela Jonsdotter; genomgått Kalmar h. allm. läroverk; mogenhetsex. 7 Juni 1883; stud. i Lund 21 Sept. s. å.; ex. st. lat. 26 April 1884; kand. 29 Maj 1886; lic. 15 Maj 1891; disp. för doktorsgraden 28 Maj 1892; tjenstgjort som vik. adjunkt vid Kalmar h. allm. läroverk en del af v. t. 1887; genomgår profårskurs vid Lunds h. allm. läroverk sedan början af h. t. 1891.

Tryckt skrift: Hermann Lotzes uppfattning af människans valfrihet. I. Lund 1892. 82 sidd. 8:o. (Gradualdisp.)

Af Wermlands nation:

ERLAND LAGERLÖF,

född i Kristinehamn 7 Nov. 1854; föräldrar med. doktor Magnus Lagerlöf och Hedvig Elisabeth Margaretha Clarholm; erhållit elementarundervisning vid läroverken i Kristinehamn och Karlstad; mogenhetsex. 7 Juni 1873; stud. i Upsala 15 Sept. s. å.; ex. st. lat.

derstädes 29 April 1874; stud. i Lund 4 Okt. 1875; kand. derstädes 14 Sept. 1878; genomgick filologiska seminariets i Lund afdelning för klassiska språk v. t. 1879—h. t. 1880; kompletterade fil. kand.-examen 30 Maj 1885; lic. 30 Maj 1891; disp. för doktorsgraden 25 Maj 1892; genomgick profårskurs vid Lunds h. allm. läroverk under läsåret 1883—84; vikar. lärare vid folkhögskolan Hvilan h. t. 1878; dels vikar. adjunkt, dels extra lärare vid Lunds h. allm. läroverk 19 Nov. 1884—v. t. 1886; extra lärare vid samma läroverk läsåret 1887—88; lärare vid Fullständiga läroverket för flickor i Lund läsåret 1886—87; företog Okt.—Dec. 1881 en resa till Italien med hufvudsaklig vistelse i Rom samt Neapel och dess omnejd.

Tryckta skrifter: Theokritos' Idyller. Öfversättning. Lund 1884. IX + 216 sidd. 12:o. (Prisbelönt af Svenska Akademien). — Om dialogen Sofisten. Lund 1892. 158 sidd. 8:o. (Gradualdisp.)

* * *

Den doktorspromotion, som af Lunds Filosofiska Fakultet nu anställes, kommer att förrättas i morgon kl. 11 f. m. i Universitetets aula.

Då vi icke vid detta tillfälle kunna påräkna närvaron af Universitetets högt vördade *Kansler, f. d. Statsrådet, Riddaren och Kommendören af Kongl. Maj:ts Orden, Ledamoten af Kongl. Vetenskapsakademien m. m., Herr* PEHR JAKOB VON EHRENHEIM, anhåller jag vördsammast, att Universitetets *Prokansler, Biskopen i Lunds stift, Kommendören med stora korset af Kongl. Nordstjerneorden m. m., Teol. och Fil. Doktor* VILHELM FLENSBURG behagade anföra denna akademiska fest.

Vördsamt och vänligen varda ock till deltagande i samma högtidlighet inbjudna: *f. d. Statsministern, f. d. Presidenten i Kammarrätten, R. o. K. af K. M:s O. m. m., Grefve* ARWID FR:SON POSSE, *Landshöfdingen i Malmöhus Län, K. N. O. m. m., Herr* ROBERT DICKSON; *Landshöfdingen i Blekinge Län, K. N. O. m. m., Grefve* GOTTHARD WACHTMEISTER; *Filosofie jubeldoktorerna från föregående promotioner: f. d. Professorn i Botanik, K. N. O., Med. Doktor* JACOB GEORG AGARDH, *f. d. Presidenten i Hofrätten öfver Skåne och Blekinge, K. m. st. k. N. O., Jur. Doktor* THOMAS MUNCK AF ROSENSCHÖLD *och f. d. Rektorn vid Lunds Katedralskola, R. N. O.,* GUSTAF MAGNUS SOMMELIUS; *Professores emeriti: f. d. Professorn i Praktisk Filosofi, K. N. O., Jur. och Fil. Doktor* AXEL NYBLÆUS *och f. d. Professorn i Estetik, Litteratur- och Konsthistoria, K. N. O., Fil. Doktor* GUSTAF LJUNGGREN; *Godsegaren, K. V. O., R. N. O. m. m., Grefve* HENRIK DÜCKER; *Talmannen i Andra Kammaren vid 1892 års riksdag, K. N. O., Fil. Doktor* CARL HERSLOW; *Lunds stads Ma-*

gistrat och Fullmägtige, stadens Presterskap, Rektor och öfrige lärare vid Lunds Högre Allmänna Läroverk, såväl som alla andra i staden boende eller för tillfället sig der uppehållande Universitetets gynnare och vänner; slutligen Universitetets egna nuvarande medlemmar, dess lärare och tjenstemän samt dess studerande ungdom.

Det föredrag, som kommer att inleda akten, skall beröra de nyare forskningarna rörande Bartolomeinatten 1572. — Efter aktens slut förrättas bön af e. o. Professorn i Moralteologi och Symbolik, Teol. Kandidaten **Otto Ahnfelt**.

Samlingen sker Tisdagen den 31 Maj kl. 1/2 11 f. m. i större Akademiska Konsistoriets sessionsrum, hvarifrån processionen afgår kl. 11 f. m. till Universitetets aula.

För de damer, som erhållit inträdeskort, öppnas aulan kl. 1/2 11 f. m.

Lund den 30 Maj 1892.

Martin Weibull.

Rättelser:

Sid. 5, noten, r. 2 uppifr. *står:* svenske *läs:* franske
„ 5, „ r. 5 „ „ svenska „ spanska
„ 12, texten, r. 3 nedifr.: 1660 1/11 *utgår.*
„ 14, not. 1, r. 3 uppifr. *står:* del *läs:* denna del
„ 15, texten, r. 7 „ „ hög „ alltför hög

MEDDELANDEN

FRÅN

DET LITERATURHISTORISKA SEMINARIET I LUND

UTGIFNA AF

HENRIK SCHÜCK.

BIDRAG TILL KÄNNEDOMEN OM

MESSENII TIDIGARE LIF

1579 (c.)—1608.

AF

LUDVIG LINDER.

LUND 1891.

BERLINGSKA BOKTRYCKERI- OCH STILGJUTERI-AKTIEBOLAGET.

De d
rikhalti
dana, s
ett elle
åtminst

V
framför
såsom
biograf
bland
strata"
forne l
18:de
in mo
grafskr
skildt
svägers

S
lemna

S
steri p
seniusl

I
slägtle
på ser
tasiens
några
utan

L

De direkta källorna för skildringen af Messenii tidigare lif äro ej synnerligen rikhaltiga. Hufvudsakligen utgöras dessa utaf hans egna uppgifter, dels af sådana, som äro af honom sjelf affattade och nedskrifna, dels af sådana som på ett eller annat sätt hänföra sig till Messenii egen muntliga berättelse eller som åtminstone utgifvas för att göra det.

Viktig för kännedomen om det ifrågavarande skedet af Messenii lif är framför allt Messenii sjelfbiografi ("Minnesskriften öfver Joh. Mesenii lefverne", såsom Warmholtz benämner den). Anteckningar och strödda notiser af sjelfbiografiskt innehåll förekomma dessutom i flera af Messenii öfriga skrifter, bland hvilka särskildt må framhållas de i 17:de boken af hans "Scondia illustrata" sammanförda tidigare utkasten till detta arbete, vidare det till Messenii forne lärare under Vadstenatiden, Magnus Andersonius, dedicerade företalet till 18:de boken af Scondia, äfvensom den i samma bok inhäftade "Tabula quædam in monasterio Vastenensi affigenda". I Scondias 19:de bok finnas införda de grafskrifter, som Messenius författat öfver sig sjelf och sin hustru. Ett särskildt företal inleder dessa dikter. Grafskrifter öfver Messenii svärfar, svärmor, svägerskor m. fl. förekomma äfven i denna bok.

Synnerligen afsevärda antydningar om det tidigare skedet af Messenii lif lemna handlingarne rörande den Messeniska rättegången 1616.

Slutligen må nämnas Tegels mot Messenius riktade smädeskrift samt Frosteri personalier, hvilka båda källskrifter spelat en icke obetydlig roll i Messeniusbiografiens historia.

De uppgifter åter om Messenii lefnadsförhållanden, om hans föräldrar och slägtledning — ty äfven en sådan finnes, ehuru otryckt — hvilka stödja sig på senare berättelser, torde rättast böra hänvisas till den fritt uppdiktande fantasiens område. Messenii föräldrar tillhörde de djupa leden, som icke räkna några anor, och hans lefnadslopp före 1608 synes hafva förflutit helt obemärkt utan att lemna spår efter sig i någon annans erinring än hans egen. Hans

namn var på väg att förgätas, då det sorgliga öde, som drabbade sonen och sonsonen, ådrog äfven honom och hans tidigare förhållanden det allmänna *skvallrets* intresse. Från denna grumliga källa härstammade utan tvifvel den första mera allmänt spridda, fria fantasien om dessa tidigare förhållanden, hvilken återfinnes i den beryktade skandalkrönikan "Memoires de Chanut", och som innehåller, att hans far blifvit halshuggen såsom deltagare i ett uppror. Uppgiften tages sedermera upp af Pufendorf och har hållit i sig ända in i 19:de seklet, då den går igen hos Fryxell.

Det sålunda vaknade intresset fortfor, och historien växte ut. Såsom bevis härpå må t. ex. meddelas följande karaktäristiska utdrag ur ett bref från Spegel [1]), dateradt 1700 och adresseradt till hofpredikanten Rabenius, densamme, som af författaren till "Svenska hofcleresiets historia" anges såsom "en stor kännare af gamla handskrifter" och som synes hafva bedt Spegel att från Linköping meddela honom några uppgifter rörande Messenii tidigare lif.

"Om Messenii härkomst hafwa wij frågat alla them, som här hafwa beröm för någon wetenskap i the gamla handlingar — men the äre i thetta stycke så okunniga som wij; Förthenskull iag och icke hafwer mer att berätta än thet, som D. Wattrang mig sagt hafwer, när wij redo till Scåne, hwilket och förrige Domprosten här i staden M. Oluf Wång hölt sannolikt och betygade sig [af] andra hört nembligen, att den äldsta Joh. Messenius, som så mycket skrifwit hafwer, war födt i Norrkiöping, ther hans fader war handwerkare, twifwelsutan från Ryssland kommen, och hade thet tillnamnet Messing, som antingen warit hans förfäders eller blifwit honom gifwit, effter han war med the förste, som här arbetade på then metall. Men samma namn har thet sonen behagat ändra och göra Messenium theraf."

Emellertid hade Messeniernes öden äfven framkallat verklige forskares intresse, och man hade begynnt att uppspana och undersöka handlingar samt urkunder för att finna uppgifter om stamfaderns förflutna lif och föregåenden. Det första dokument, som mera allmänt började användas för skildringen af Joh. Messenii tidigare lefnadsförhållanden, var Frosteri personalier, upptecknade ett år efter dödsfallet, i öfverensstämmelse med enkans berättelse af hvad hon sade sig hafva hört af sin man i lifstiden.

Dessa personalier, hvilka första gången användas såsom källa i Peringskölds "Monumenta Ullerakerensia" 1719, finnas meddelade i Stiernmans "Bib-

---

[1]) Originalet är n:o 19 i Neschers handskriftssaml. (K. B. fol. 58).

liotheca suio-gothica" T. 2., som utkom 1731. De innehålla flera sakliga misstag, hvilka sedermera gå igen.

I andra delen af Werwings "Sigismunds och Karl IX:s historia" (1746) trycktes Messenii sjelfbiografi för första gången, hvarefter den 1753 användes såsom källa i Stenbecks fortsättning eller rättare förnyelse af O. Celsii disputation "De vita et meritis Messeniorum".

Celsius hade förut för belysningen af det tidigare skedet af Messenii lif hufvudsakligen stödt sig på Frosteri personalier, äfvensom på ett par af Messenii tryckta skrifter, särskildt på hans "Detectio fraudis jesuiticæ", hvarur långa excerpt göras.

Den, som först synes hafva uppmärksammat den Tegelska smädeskriften mot Messenius, var Elias Palmsköld, i hvars annotationer talrika hänvisningar till nämda skrift förekomma. Äfven en anonym författare af en otryckt latinsk biografi öfver Messenius har tydligen haft kännedom om den Tegelska skriften. Mera ingående uppmärksammas denna skrift af Braad i dennes framställning af Messenii lif i "Ostrogothia literata" [1]). Icke utan skäl betraktar Braad dock denna källa med afgjord misstro. Deremot synes mig Fryxell vid skildringen af Messenii karaktär och förhållanden väl mycket låtit påverka sig af den ifrågavarande källskriften.

Tegels skrift är nemligen föga bättre än en nidskrift, hvaruti han på ett ganska lumpet sätt söker kasta sig öfver och i grunden nedgöra sin redan af lagens och den allmänna opinionens dom krossade antagonist. Denna karaktär hos den ifrågavarande skriften manar till iakttagande af största försiktighet beträffande de uppgifter, som deri innehållas.

Mellan Messenius och Tegel rådde en gammal fiendskap. Utom det att Messenius i sin sist utkomna bok "Theatrum nobilitatis suecanæ" yttrat sig förklenligt om Tegels författarskap, äfvensom om den senares föräldrar, hade han förut under sitt rättegångsgräl med honom samt vid flera andra tillfällen framkastat en del kanske ej så alldeles ogrundade äreröriga beskyllningar mot Tegel. Dennes syfte med den nyss omtalade skriften synes hafva varit att rentvå sig från dessa beskyllningar genom att i möjligaste mått nedsvärta deras upphofsman. Må man höra hans egna ord [2]):

"Så är Jag högeligen förorsakat, nödh och trängdh worden att min ähra, nampn och rychte, som mig fast kiärare är än sjelfva Lifwet, att förswara

[1]) Mscr. på Linköpings stiftsbibl.
[2]) Enl. Gahm Perssons afskrift.

och förfächta och en sådan Calumniant, Ähretiuf, Lastare och bespottare tillbörligen swara, honom med samma måtth igen inmätha, som Han hafwer öfwerflödigt uthmätit, och så med sine rätte fiedrar och färger afmåhla, att alle måge förnimma, see och känna honom Messenium, hwad han för en redelig fugell är."

Tegels ifver att försvara sitt medtagna rykte förklarar också detta mödosamma hopplockande från alla håll af bref, aktstycken och fakta, som kunna tjena att stödja eller på något sätt belysa de påståenden om Messenii handel och vandel, som hans skrift företer.

På grund af skriftens uppenbara syfte att tjena såsom ett rentvagningsförsök, är det troligt att Tegel rörande behandlingen af sådana fakta och förhållanden, som legat inom området för samtidens kontroll, iakttagit ett visst mått af försiktighet. Föga pålitliga eller åtminstone i hög grad vrängda förefalla deremot Tegels påståenden, försåvidt som innehållet i dessa påståenden kan anses hafva varit undandraget kontrollen af smädeskrifvarens egen samtid. Och hit hör, synes mig, en god del af det, som Tegel har att förtälja om Messenii antecedentia, innan han återkom till Sverige 1608. I gengäld för det mindre hedrande omnämnandet af Tegels föräldrar i "Theatrum nobilitatis suecanæ" företager han sig här att systematiskt nedsvärta, icke blott Messenius, utan äfven hans far och mor, hustru, svärmor och svärfar. Och det kostligaste är, att han härvid såsom källa allt emellanåt åberopar Messenii egna berättelser eller "bekännelser" — bekännelser, hvilka föga öfverensstämma med Messenii stora aktning för sig sjelf och det städse värdiga sätt, hvarpå han omnämner sina egna förhållanden.

Värdefullare för skildringen af det ifrågavarande skedet af Messenii lif än den Tegelska nidskriften synes mig deremot Messenii egen sjelfbiografiska uppsats vara. Hvad det egentliga syftet med dess uppsättande varit, känner jag ej med visshet. Ett manuskripthäfte på Upsala universitetsbibliotek, der samma sjelfbiografi förekommer, bär titeln: "Annotationes de vita Joh. Messenii, excerptæ ex libello ejus memoriale, qvem Filia Anna Messenia exhibuit mihi, Joh. Heysigio. Holmiæ an. 1675." De excerpter, som i detta häfte inrymmas, härröra troligen icke från en enda sammanhängande framställning. Den första gruppen af anteckningar likna sådana, som bruka förekomma i familjebiblar, innehållande uppgifter om familjemedlemmarnes födelse och död, barnens faddrar m. m. Det synes också troligt att dessa anteckningar tillkommit i ett liknande syfte.

Genom sin större utförlighet och sin karaktär af sammanhängande annalistisk framställning skiljer sig den egentliga sjelfbiografien från dessa inledande slägtnotiser. Måhända har dock för Messenius syftet med dess uppsättande varit af mera privat natur. Anledning att förmoda detta ger bl. a. det sätt, hvarpå den sammanställes och förbindes med de nyssnämda slägtanteckningarne. En från dessa delar af det Heysigska manuskriptet afgjordt skiljaktig beskaffenhet förete deremot de båda uppsatser, som följa efter sjelfbiografien. De utgöras af promemorior, nedskrifna till ledning för Messenii efterkommande, rörande familjens rättsanspråk på Långebro och på Tyska skolan i Stockholm. Af den sistnämda uppsatsen innehåller det Heysigska manuskriptet endast början.

Att dömma af en i Riksarkivet befintlig förteckning synes Messenius hafva innehaft icke få dokument för styrkande af dessa och andra rättsanspråk. Och förmodligen innehöll den memorialbok, hvarpå Heysig häntyder, flera uppsatser af sådan art som de redan nämda, möjligen äfven andra aktstycken, som kunde vara af vikt och intresse för familjen Messenius. I Anna Messenias ego hade boken sannolikt kommit derigenom, att den medföljt faderns bibliotek, hvilket fru Lucia gifvit sin dotter såsom säkerhet för en del låneförsträckningar till föräldrarne under dessas fängelsetid på Kajaneborg [1]). Af modern lät hon sedermera förmå sig att lemna ifrån sig biblioteket till brodern. Boken med slägtanteckningarne synes hon dock hafva behållit.

Till sitt numera — som det synes — förlorade original förhåller sig det Heysigska manuskriptet antagligen sålunda, att det af detsamma upptager ett urval sammanhängande längre stycken. Deremot är det ej troligt, att den ifrågavarande afskriften uppstått på så sätt, att Heysig här och hvar gjort smärre excerpt ur originalet. Skenbart stöd åt den senare uppfattningen gifva förkortningstecknet "etc.", som flerestädes afbryter meningen i den fortlöpande texten. En närmare granskning af den för Messenius egendomliga arbetsmetoden ådagalägger dock, att dylika meningsförkortningar i väsentlig mån tillhöra Messenii skrifsätt beträffande framställningar, hvilka äro att betrakta såsom utkast eller eljes härröra från arbeten, som i stilistiskt hänseende ansågos ofulländade.

Intressant och upplysande för kännedomen om Messenii skrifsätt är en jemförelse mellan sjelfbiografien, sådan den existerar i den Heysigska afskriften,

[1]) Ett blad i Reductionscollegii acta, vol. 8 (Anna Messenia, fol. 63), Kammararkivet, innehåller fru Lucias egenhändiga intyg härom.

och Messenii tidigare utkast till Scondia, deraf särskildt den del, som berör den senare tidens historia, hvaruti ganska talrika sjelfbiografiska inpass förekomma. Med hänsyn till denna del föreligger utkastet i tvenne variationer, båda sammanhäftade i den s. k. 17:de boken af Scondia. Af dem är det ena utförligare och — såsom det deraf synes — antagligen också något senare. Båda tyckas dock hafva blifvit färdigskrifna under året 1618, således innan sjelfbiografien författades.

Författarens egna lefnadshändelser hafva i nämda utkast likasom ofrivilligt trängt sig fram vid skildringen af de samtidiga politiska händelserna. Framför allt blir han utförlig beträffande sina egna öden, då han kommer till olycksåret 1616 och till skildringen af den process, som slutade med hans deportation till Kajaneborg. Afgjorda beröringspunkter med motsvarande skildring i sjelfbiografien anträffas här. Innehållet och ofta ordalagen äro på båda hållen desamma.

Såsom jag redan i det föregående antydt synes sjelfbiografien ursprungligen hafva varit afsedd för medlemmarne af Messenii egen familj. Under en senare period af sitt lif tyckes Messenius dock hafva haft för afsikt att i en eller annan form gifva offentlighet åt sin lefnadshistoria. I företalet till Scondias 18:de bok säger han sig bl. a. skrifter på *modersmålet* hafva författat en krönika om sig sjelf, en uppgift, hvars sanning dock ej är så alldeles afgjord. Ifrågavarande företal synes nämligen endast hafva utgjort ett projekteradt sådant för en tillämnad del af Scondia, som sedermera aldrig blifvit skrifven, åtminstone ej i enlighet med den plan, som sjelfva företalet anger. Och måhända bevisar äfven Messenii ofvan anförda uppgift i samma företal ingenting annat, än att Messenius äfvenledes ämnat att på modersmålet författa sin egen lefnadshistoria, en plan som dock aldrig blef satt i verket. Åtminstone har, såvidt jag vet, ingen forskare varit i tillfälle att taga kännedom om något dylikt alster af Messenii penna.

En berättelse om Messenii lif innehåller deremot den egendomliga i 18:de boken af Scondia — förmodligen oriktigt — inhäftade uppsatsen: "Tabula quædam in monasterio Vastenensi affigenda". Till sin hufvuddel utgör denna uppsats ett kort sammandrag af Vadstenaklostrets historia, berättad af Vadstena samhälle, som uppträder personifieradt talande i första personen. Mot slutet af sin framställning anhåller den berättande hos läsaren att såsom en tacksamhetsgärd mot författaren af ifrågavarande klostermonografi få infläta den sistnämdes lefnadslopp i berättelsen om klostrets öden under de ännu återstående

åren. En jemförelse mellan denna variant af Messenii sjelfbiografi samt den i det Heysigska manuskriptet befintliga saknar icke intresse.

Såsom en partiell variant till samma sjelfbiografi skulle möjligen äfven det ofvannämda företalet till 18:de boken af Scondia kunna betraktas.

För den tryckta biografien i Werwing kan det med visshet påstås, att Heysigs afskrift legat till grund, trots utgifvarens, Stiernmans, försäkran, att han haft tillgång till ett egenhändigt Messeniusmanuskript. Säkra bevis för att Stiernmans original varit den Heysigska afskriften utgöra 1:o) en misslyckad ändring från quod till quid, hvarigenom följande sats göres oöfversättlig: "Sequenti septimana ego et uxor citati comparuimus in R. judicio quid scortum Joannis qvædam mentitum"; 2:o) en misskrifning hos Heysig ("quod documenta" i st. f. "quoad documenta" — det ena utkastet till Scondia [1]) har om alldeles samma sak i ungefär liklydande mening: "quoad documenta"); samt 3:o) en otydlighet, som gifvit anledning till missförstånd ("30 Julii denuo producor, simulque Stenonis uxor . . ." i st. f. "30 Julii denuo producor, simulque Stenonis, uxor [sc. Messenii] . . ."). Utelemnandet af det för meningen viktiga skiljetecknet mellan Stenonis och uxor i den tryckta versionen är knappast en tillfällighet. I Heysigs afskrift har ursprungligen stått Stenoniꝰ och derefter komma. Förkortningstecknet *ꝰ (= us)* har sedermera öfverstrukits samt ändelsen *is* skrifvits öfver i stället. Samtidigt har kommat råkat blifva öfverstruket. Häraf Stiernmans ögonskenliga misstolkning. — De i målet d. 30 Juli förhörde voro, enligt ransakningsprotokollen, Messenius, Per Stensson, hustru Lucia m. fl.

Sjelfbiografiens sannolika egenskap af att utgöra en familjeanteckning synes mig öka dess värde såsom källskrift. Skulle vid angifvandet af en eller annan uppgift angående Messenii tidigare lefnadshändelser hos honom någon tvekan och osäkerhet förråda sig, då olika framställningar jemföras, kan detta knappast förefalla underligt. I regeln synes dock senare ändrade uppgifter om samma sak ega karaktären af beriktiganden, i det att Messenius genom ett mera ingående sysslande med den tid, till hvilken uppgiften hör, synes hafva vunnit pålitligare och talrikare anknytningspunkter för återerinringen, än han förut egde. Något, som tyder på böjelse att fritt uppdikta data och fakta, har jag icke funnit hos Messenius. Derför tvekar jag ej heller att i väsentlig mån lägga Messenii egna sjelfbiografiska annotationer till grund för min framställning.

[1]) Bih. I, C, 2.

Handlingarne i den Messeniska rättegångssaken 1616 återfinnes i "Actiones fiscales: Liber causarum XIV" (Riksarkivet) och utgöras dels af protokoll öfver de förhör, som under rättegångsdagarne hållits med i saken invecklade personer, dels af bref från Messenius till konungen och andra m. m. De uppgifter om den ifrågavarande perioden af Messenii lif, som derur kunna hemtas, angå företrädesvis de sista åren af hans vistelse utomlands, hvarunder han uppehöll sig i Danzig.

Källförteckning.

1.

Otryckta skrifter.

A. F. XIV = Actiones fiscales: Liber causarum XIV. *Riksarkivet.*

Vid hänvisningen till de särskilda förhörsprotokollen angifvas namnet på den person, som förhörts, datum för förhöret samt inom [ ] numret på den sida i handlingen, der uppgiften förekommer.

En lit. undervisn. = En lithen wnderwijssningh för mina älendiga barn . . . Cajaneb. then 29 Julij åhr 1626 Joh. Messenius. *"Reductions-collegii acta", Kammararkivet. Vol. 8: Anna Messenia, fol. 53.*

Fins i afskrift på Ups. Universitetsbibliotek. W: 792.

Gahm 2 = Gahm Persson, Biografiska samlingar. T. 2. *Ups. univ. bibl. X: 207.*

Sanf. ber. = Sandfärdigh berättelse, hwad iagh i mit 20 åhrs fängellse beställt hafwer . . . *Ups. univ. bibl. X: 240 h (Lidens saml.).*

Afskrift; saknar namnunderteckning och datering. — En annan något varierande afskrift har Gahm m. fl. Aktstycket är tryckt i Brings "Samling af åtskilliga handlingar och påminnelser", s. 7 ff. Det undertecknas här "Vlå then 15 Jan. åhr 1636 Joh. Messenius".

Catal. reform. et coll. = Liber congregationis B. M. V. sub titulo Annunciationis erectæ. [Har äfven titeln]: Catalogvs eorum omniv̄ qvi nomina sva congregationi B. V. Mariæ An̄vnciatæ collegiō Brav̄sbergensi societat. Iesv dederunt, reformatꝰ et collatꝰ cv̄ catal. cōgreg. convictoriv̄ sem. et alumnorv̄ Pontif. ∞IↃCVII VI calen. April. *Ups. Univ.-bibl. H: 168.*

Ex. Brausb. = Examen quo examinati sunt nouitij qui brūspergæ ad Soc. Jesu admissi sunt. *Ups. univ.-bibl.*

Innehåller en samling protokoll eller protokollsutdrag öfver examina pro coadjutore temporali, pro scholastico, sacerdote etc.

Ordo dom. Ordo domesticus communis provinciæ, confectus prius a Patre D. Sturcio Provinciali Poloniæ 1604. Deinde iterum an. 1624 . . . *Ups. Univ. bibl. II: 164.*

Chr. Birg. — Ex Johannis Messenii Svecia illustrata tomus XII seu chronologia rerum a S. Birgitta quondam in Suecia et Italia gestarum, sicut etiam ordinis per illam instituti . . . Stocholmiæ 1637. *Ups. Univ. bibl. (Palmsköldska saml. vol. 178).*

R. 1608 — Riksregistraturet 1608. *Riksarkivet.*

Sid. 516 förekommer ett bref från Karl IX med denna öfverskrift: "Till E. N:de Hertigh Johan belangandes D. Johan Messenio. Af Upsala then 22 Novembris åhr 1608".

R. A., Biogr. Mess. — [En i *Riksarkivet* befintlig samling lösa blad rörande slägten Messenius].

Mess. Schedæ — [En i *K. B.* befintlig samling lösa blad med anteckningar af Messenii hand.]

[Den Tegelska smädeskriften har en längre titel, som begynner sålunda]: Sveriges Rijkes Laghwunna Meen Eediga Ertz Förrädares Johannis Messenii Oredeliga Bedrifter.

Skriften återfinnes afskrifven i flera manuskriptsamlingar, bland hvilka må nämnas Neschers (*Kungl. bibl. fol. 58, n:o 5*), Gahms (*Biogr. 2, Ups. Univ. bibl.*), Palmskölds (*Ups. Univ. bibl. vol. 353*).

2.

Tryckta skrifter.

Inst. Corpus institutorum societatis Jesu. T. 1—2. Antw. 1702.

Reg. Regulæ societatis Jesu.

Tryckte̊s första gången i Rom 1580. Ett exemplar, tryckt i Wilna 1582, finnes på *K. B.* Enligt anteckning på titelbladet har det tillhört Braunsbergs jesuitkollegium. — Hänvisningarne i det följande göras till Reg. af 1606 (finnes på Lunds Univ. bibl.), som fullständigare innehåller jesuiternas ordningsbestämmelser. — Reg. är aftryckt i Inst. T. 1, s. 493—653.

Rat. Ratio atque institutio studiorum soc. Jesu.

Tycktes första gången i Rom 1586. — Det använda exemplaret (K. B.) är tryckt i Rom 1606, föret dateradt 1599. — En obetydligt förändrad upplaga tycktes är 1635 i Antw. och finnes aftryckt i Inst. T. 1, s. 1233—1374.

Const. = Constitutiones societatis Jesu cum earum declarationibus. Romæ 1606.

Ann. litt. Annuæ litteræ soc. Jesu ad patres et fratres eiusdem societatis.

Af denna märkliga samling årsrapporter från jesuiternes samtliga kollegier och missionsstationer (residentia) finnes på *K. B.* ett temligen fullständigt exemplar, omfattande åren 1588, 92—1614, tr. i Rom, Florens m. fl. 1590, 1600—1619.

Hasenmüller Historia Jesvitici ordinis, Das ist: grundtliche vnd ausführliche Beschreibung dess Jesvitischen Ordens vnd ihres Societet . . . durch M. Eliam Hasenmüllern . . . ins Teudtsche gebracht durch Melchiorem Leporinum. Frankf. a. M. 1594. *Finnes på K. B.*

Såsom härrörande från ett ögonvittne, innehåller denna framställning ett och annat, som torde kunna lemna en illustration af de öfverallt likformiga förhållandena inom en jesuitskola. Den starkt pamfletterande tonen manar dock till största varsamhet vid användandet af denna källskrift.

Stattl. Warn. = Schwarm des heiligen Römischen Bienenkorbs . . . Dauror eine stattliche ernstliche vnd ausführliche warnung eines Polnischen Catholischen Ritters [wider die Jesuiten] in verschinen 91 jar gethon an die Hochlöblichste Senatores vnd Ratsherren in voller Ratsuersammlung der Kron Poln. Aus dem Latein in Hochteutsch . . . versetzet durch Nicolaum Tisandrum Neofaniensem. Anno 1592. *På K. B.*

Consil. de stab. pace = Consilivm datvm amico de recvperanda et in posstervm stabilienda pace regni Poloniæ. In quo demonstratur, pacem nec constitui, nec stabiliri posse, quandiu Jesvitæ in Polonia maneant. Conversum ex Polonico in Latinum. Anno 1607. *På K. B.*

Hist. diar. Crac. = Historii diarii domus professæ societatis Jesu Cracoviensis 1579—1619. T. 1—3. (= Scriptores rerum polonicarum. T. 7, 10, 14. Cracoviæ 1881, 86, 89).

Th. S. S. Urk. = Theiner, Schweden und seine Stellung zum heiligen Stuhl. (Augsb. 1839) T. 2. Urkundenbuch.

Th. G. B. = Theiner, Geschichte der geistlichen Bildungsanstalten. Mainz 1835.

V. Hos. = Rescius, Vita Hosii. Olivæ 1690.

Lengnich = L—, Geschichte der Preussischen Lande. T. 1—9. Danzig 1722—55.

Lelewel = L—, Geschichte Polens. Leipzig 1847.

Hipler = H—, F., Literaturgeschichte des Bisthums Ermeland. Braunsb. und Lpzg. 1873.

Gen. Sig. — Genealogia Sigismundi Tertii, Poloniæ, Atqve Sveciæ Regis Potentissimi. Authore M. Ioanne Messenio, Suecone, P. L. Dantisci CIↃIↃCIIX.

Scond. Messenii Scondia illustrata, T. 1—13, 15. ed. Peringsköld. Stockholmiæ 1700—1705. [Af de otryckta delarne finnas T. 17—22 på *K. B.* T. 16 i fol., förvaras på *Riksarkivet:* en variant i 4:o till denna tom finnes sammanbunden med Chron. Birg. i *Palmsköldska samlingen (vol. 178) på Ups. Univ.-bibl.*]

Detect. fraud. — Detectio fraudis jesviticæ . . . Holmiæ 1610.

Carm. svec. — [Ryggtitel]: Carmina lat. et græca sveeanorum. *Samlingsb. på Ups. Univ.-bibl.*

Vid vissa mera högtidliga tillfällen författades af de skickligaste lärjungarne i en jesuitskola ett antal poem, hvilka någon gång samlades och trycktes i ett litet ej sällan med bilder och prydlig titelornering utstyrdt häfte. Flera sådana finnas i detta samlingsband. Ett dylikt, hvaruti bl. a. Messenius uppträder med ett "tricolon tetrastrophon", bär titeln: "In Primo Felicissimo Optatissimoq[ue] Illustrissimi Et Reverendiss^mi Domini D. Petri Tylicky Dei Gratia Episcopi Varmiensis Regniq[ue] Poloniæ Procancellarii etc. In Suum Episcopatum Adventu. Gratulationes A Studiosa IVVentute Collegii Braunsbergen[si] Societatis Jesu factæ. Brunsbergæ 1601".

[I det Bihang, som åtföljer denna uppsats, meddelas nedanstående aktstycken.]

1. *Annot. Heys.* Annotationes de vita Joh. Messenii, excerptæ ex libello ejus memoriale autographo, qvem Filia Anna Messenia exhibuit mihi Joh. Heysigio. Holmiæ an. 1675. *Bih. I. A.*

2. *Tab. quæd.* [Ur Scond. T. 18 [1]]: Tabula quædam in monasterio affigenda Vastenensi. *Bih. I. B.*

3. [Sjelfbiografiska excerpter ur Scond. T. 17]. *Bih. I. C. 1—2.*

4. [Ur Scond. T. 18 [1]]: Præfatio in Tomum XVIII. *Bih. I. D.*

5. [Brefkoncept, inhäftadt i Scond. T. 20]. *Bih. II.*

6. [Ur Scond. T. 20. Miscellaneorum Poeticorum liber prius, qui de anastasis Saluatoris quædam et alia item sacra continet, carmen IV.]. *Bih. III.*

[1]) Enligt Peringsköids lista tom 19.

I Freberga by, en kort väglängd söderut från Motala och ej långt från Birgittas ryktbara kloster föddes enligt egen uppgift häfdatecknaren Johannes Messenius. Tiden för hans födelse är ej med visshet känd. Hans egna uppgifter derom variera mellan åren 1579—1581 [1]. Messenii föräldrar hette Jöns Thordsson och Brita Andersdotter. Fadern var mjölnare till yrket. Sina tidigaste barnaår säger sonen sig hafva tillbringat i Motala och det synes häraf antagligt, att den kvarn, der fadern arbetade, varit belägen vid Motalaströmmen.

Messenius tycktes hafva varit fästad vid sin far. Med en viss ömhet omtalar han dennes död. På ett ställe heter det härom: "obiit pater meus charissimus honestissimusque" (i Annot. Heys.), på ett annat; "parente optimo, Joanne Theodorici sum orbatus" (i Specula).

Ett drag af ömhet ligger också deri, att han återkallar i minnet den plats, der hans fader ligger begrafven. Den omständigheten, att dessa uttryck af pietet återkomma i olika skrifter på vidt skilda tider, synes tala för, att de innebära mera än en reminiscens af den Ciceronianska frasen. Stämningens äkthet bestyrkes dessutom i ena fallet af den omständigheten, att yttrandet förekommer i en familjeanteckning, i andra fallet deraf, att det står i samband med barndomsminnena. Man observere den omisskänneliga fläkt af poesi, som genomgår detta senare ställe: "Locus autem memorabile per unum sese exonerans impetuose ostium fluvium procreat rapidissimum horrendo præterlabentem murmure villam Motalensem, in qua teneros pueritæ annos sub parentum tutela transegi et parente optimo, Joanne Theodorici, nimis mature sum orbatus, in coementerio ecclesiæ Motalensis patula sub arboris umbra humato" (Specula, s. 12.).

---

[1]) I Annot. Heys. nämner han 1579 såsom sitt födelseår. Tab. quæd. anger ursprungligen 1580, hvilket årtal sedermera ändrats till 1579. Ett öfverskrifvet "circa" förråder dock här uppgiftens osäkerhet. Enligt Frosteri personalier skall Messenius muntligen hafva uppgifvit födelseåret 1581.

Deremot är det egendomligt, att bland allt, som Messenius skrifvit, icke en rad finnes, der han ihågkommit sin mor med något slags uttryck af ömhet [1]). Den omständigheten, att modern kort efter mannens död inträdde i ett nytt gifte, ger ett, om ock svagt, stöd för misstanken, att förhållandet mellan makarne icke varit riktigt godt. Möjligen uttrycker också detta "nimis mature", hvarmed Messenius beledsagar omnämnandet af faderns död, att ogynnsamt förändrade förhållanden i hemmet dermed inträdde för honom sjelf. Å andra sidan antyder dock det sätt, hvarpå han omnämner moderns omgifte, icke något agg. Styffadern får af honom vitsordet att hafva varit boksynt samt synnerligen förfaren i konstslöjd. Och då Messenius sedermera år 1608, efter en längre tids bortovaro, återvände till fäderneslandet, var det en af hans första omsorger att hos konungen anhålla om tillstånd att nedresa till Vadstena för att der — såsom han till Karl IX uppgaf [2]) — söka träffa sina föräldrar och anförvandter, hvilka han ej sett på 16 år, "ifall dessa ännu skulle finnas i lifvet". Antagligen sammanträffade han vid detta tillfälle åtminstone med styffadern, som lefde ända till år 1613 [3]).

Huru som helst ligger det emellertid nära till hands att antaga, att den omgifning och de förhållanden, från hvilka Messenius mottog de så viktiga och för lifvet grundläggande barndomsintrycken, varit långt ifrån harmoniska. Man vill gerna söka ett påbrå till det simpla uppkomlingsdrag och det högmod, som så starkt känneteknar Messenii karaktär, äfvensom till hans fullständiga saknad af djupare moraliskt och religiöst grundlag. Och hvarifrån den jäktande orossande, lättretligheten och trätlystnaden, som beherskar hans lif? — Utan tvifvel skulle kännedomen om hans tidigare historia förklara mycket af det, som möter i hans senare lif, och det är endast att beklaga, att forskningen erbjuder så få och osäkra hållpunkter.

Vid pass år 1588 timade faderns död. En tid derefter, sedan modern gift om sig, sändes gossen till Vadstena för att der erhålla boklig uppfostran.

[1]) Messenii andra dotter hette Birgitta. Möjligen var hon uppkallad efter sin farmoder. Mera sannolikt är dock, att hon bar namnet efter stiftarinnan af det af Messenius med sådan pietet omfattade Vadstenaklostret, den heliga Birgitta.

[2]) R. 1608, p. 516.

[3]) Annot. Heys. (Bih. I, A). Möjligen är det på denne Messenii styffader, som följande ställe i prot. öfver förhöret med Per Stensson 30 Juli 1616[2] häntyder: "Vardt han (Per Stensson) ock tillspord om en smed, som Messenius plägade alltid, hvar han var födder eller hvar han nu är. Han svarade, han är född i Östergötland neder emot Skenninge. Men hvar han nu är, vet han intet".

Måhända hoppades föräldrarne att en gång framdeles få se honom som välbeställd kyrkoherde i något pastorat på landet. Detta var nämligen då för tiden, likasom ännu i dag, en vanlig karriär för de mera begåfvade sönerna af bondeståndet [1]).

Utom den offentliga undervisning, som Vadstena stadsskola vid denna tid bestod, säger Messenius, att han vid sina tidigaste studier åtnjutit privat handledning af Jonas Andersonius och Edvardus Marcusonius [2]). Hvem den förstnämnde varit, eller huru han tilläfventyrs kommit att intressera sig för den lille mjölnaresonen från Motala, känner jag ej. Edvardus Marcusonius var en af underlärarne vid stadsskolan. Öfrige lärare vid samma skola voro vid denna tid Petrus Johansonius och Christopherus Laurentius, af hvilka den sistnämnde var skolans rektor [3]).

Angående tidpunkten, då Messenius af föräldrarne sattes i skola, har han sjelf olika uppgifter. I ett af de ofvannämda utkasten till Scondia omtalas händelsen såsom passerad under året 1592, ett årtal, som dock förefaller väl sent, om dermed sammanställes en i Tab. quæd. förekommande uppgift, att hans skoltid varat öfver tre år, samt att han derefter tillbringat ett par års tid i klostret. En i samma utkast befintlig öfverskrifven anteckning innehåller, att det var i januari eller i februari, som han sändes i skola. Sjelfbiografien åter anger för samma händelse artalet 1589, hvilket äfven ett tiotal år senare upprepas i Tab. quæd., ehuru der med ett öfverskrifvet "circa", som antyder uppgiftens osäkerhet. I alla händelser torde dock denna sistnämnda uppgift kunna anses grundad på en mera mogen eftertanke och följaktligen pålitligare. Sannolikt var det medvetandet om att hafva fullständigt genomgått Vadstena skola samt ett ungefärligt minne af den derpå följande klostervistelsens tidslängd, i förening med det bekanta år, då klostret ödelades och han sjelf sändes ur riket, som utgjorde de hufvudsakliga stöden för hans försök att reda sin helt naturligt ganska dunkla erinring af dessa långt tillbaka liggande tidsförhållanden.

Under skoltiden i Vadstena synes Messenius hafva varit strängt sysselsatt. Enligt 1571 års drakoniska skolordning skulle nämligen lärjungen hållas i arbete från 5 på morgonen till 5 på aftonen, fråuräknadt en timmes frukostlof och två timmars middagsrast. Icke ens söndagen var fridag. Från söckendagarne skilde den sig endast deruti, att en extraordinär lektid af en eller två timmar då beviljades ungdomen. För Messenius tillkom dessutom privatundervisningen. Den mindre vanliga arbetsförmåga och studieifver, som Messenius var i besittning af, fick här sålunda rik näring och uppmuntran, hvilket nog ej var utan sin betydelse för hans framtida lifsgerning.

[1]) Hollander, Sv. undervisningsväs. hist., s. 169.
[2]) Scond. XVIII, föret.
[3]) Tab. quæd. (Bih. I, B).

Hvaruti privatundervisningen bestod, känner jag ej. Undervisningen i skolan omfattade uteslutande latin och kristendomskunskap, oberäknadt sång och musiköfningar. Att lära tala och skrifva klassisk latin var undervisningens hufvudsyfte. Stor vikt lades på utanläsningen. Såsom öfningstext användes nästan uteslutande klassiska eller nylatinske författare, såsom Cicero, Terentius, Vergilius, Erasmus Rotterdamus, Camerarius m. fl. Anmärkningsvärdt är, att bland de använda läroböckerna ingen egentligen historisk literatur förekom. Det är för öfrigt antagligt, att denna undervisning ej efterlemnat några märkbara spår i Messenii senare själslif, då den snart kom att fördunklas af en ojemförligt grundligare och mera metodisk undervisning i likartade ämnen.

Mot slutet af 1593 hade Messenius inhemtat allt, som Vadstenaskolan kunde meddela honom. Här hade hans goda hufvud och förmåga att framhålla sina kunskaper gjort honom känd såsom en af skolans mera lofvande alumner samt föranledt hufvudmännen för den i Sverige då som bäst pågående katolska propagandan att i honom söka ett eftersträfvansvärdt objekt för deras omvändelsenit.

För nämda propaganda synes Vadstena vid denna tid hafva utgjort den egentliga hufvudhärden. Birgittastiftelsens gamla och aktningsvärda traditioner hade med seghet motstått en nyare tids omilda reformvindar [1]). Då sedermera gynsammare dagar inträffade under Johan III:s regeringsår [2]), mötte det derför ingen svårighet att återställa klostret i dess forna skick [3]). Att klosterinstitutionen egde sitt stöd uti en djupt rotfästad tradition hos den kringboende befolkningen, antyda de vidskepliga berättelser om olyckor såsom en följd af klostrets ödeläggelse m. m., hvilka förmodligen upphemtade från folkets egen mun anföras i 8:de boken af Scondia [4]).

I ett af sina bref omtalar jesuitaposteln Ant. Possevinus Vadstenaklostret såsom den enda punkt här i landet, hvilken "likt en blomstrande och fridlyst trädgard blifvit öfrig i kätteriets ödsliga och vilda skog" [5]). Efter år 1587 var Vadstena den enda plats i landet, der katolska läran ännu fick predikas [6]). Jesuiternes planer att vinna fast fot i Stockholm genom att der upprätta ett jesuitkollegium hade för länge sedan gått om intet [7]), och Vadstenaklostret utgjorde derför högkvarteret för jesuiternas missionsverksamhet här i landet.

Om vidden och intensiteten af det nit, hvarmed det katolska omvändelseverket öfvades i Sverige under Johan III:s regering, erhåller man en liflig föreställning genom att taga kännedom om de bref och rapporter, som Possevinus o. a. under denna tid insände till den heliga stolen i Rom, och af hvilka en del finnas meddelade i Th. S. S. Urk.

Med år 1577 synes en temligen omfattande export af svenska missionärsämnen till utlandets jesuitskolor hafva tagit sin början. Omkring mediet af detta år afsände den nitiske jesuitaposteln Laurentius Norwegus, som då var förestandare för det nyligen upprättade Stockholmskollegiet, ett antal af sex unge män, "insalutatis amicis et insciis

[1]) Chr. Birg., s. 78. [2]) Jf. Chr. Birg., s. 77—81. Scond. T. 7, s. 60, 81 m. fl. [3]) Chr. Birg., s. 77, 78. [4]) Sid. 34. [5]) Anjou, Sv. kyrkoref. hist., s. 159: citatet ur Sacchini. [6]) Scond. T. 7., s. 85. [7]) Th. S. S. Urk., s. 323.

omnibus" [1]) (ett slags rymning alltså), till Collegium Germanicum i Rom, bland hvilka Peder Brask, en brorson till den bekante Linköpingsbiskopen, befann sig [2]). Ett antal svenska ynglingar följde äfven Possevinus, då han efter sitt förutnämda första besök i Sverige återvände till Rom [3]).

Detta var dock endast den obetydliga begynnelsen till den propaganda, som inom kort skulle sättas i gång. I slutet af år 1578 utverkade Possevinus påfvens skriftliga stadfästelse [4]) på upprättandet af ett för det nordiska omvändelseverket särskildt lämpadt och afsedt [5]) jesuitseminarium i Braunsberg, till hvars underhåll Katharina Jagellonica med frikostig hand anvisade medel [6]). År 1579 uppträdde han derefter på nytt i Sverige, hvarest han kvarstannade vid pass ett år, under hvilken tid det lyckades honom uppspåra och till det nyssnämda seminariet afsända omkring ett 50-tal ynglingar [7]). — Ungefär samtidigt med Braunsbergsseminariet upprättades ett liknande seminarium i Olmütz [8]), dit äfven en mängd svenskar fördes [9]), och kort derefter likaledes ett i Wilna [10]).

Nitiske arbetare i den katolska propagandans "vingård" voro sannolikt Vadstenaklostrets båda sista predikanter, Magnus Laurentius och Magnus Andersonius, hvilka båda studerat vid Braunsbergsseminariet [11]) och af jesuitmyndigheterna derstädes erhållit formligt missiv till Vadstena [12]); den förre, som var brorson till de berömda historieskrifvarne Johannes och Olaus Magni [13]), hade år 1579 blifvit af katolikerne designerad till efterträdare åt erkebiskopen Laurentius Petri Gothus, hvilken samma år aflidit. Att dessa båda Vadstenalärares missionsverksamhet icke varit utan resultat, derpå tyder bl. a. en anteckning hos Messenius, hvaruti det omnämnes, att ett antal ynglingar afsändts från Vadstena till Braunsberg vid påsktiden 1595, således samma år som han sjelf fördes ur landet [14]).

Det sätt, hvarpå Messenius omnämner Magnus Laurentius, anger emellertid ej, att något närmare förhållande egt rum dem emellan. Af de båda klosterpresterna synes Magnus Andersonius företrädesvis hafva varit den, som intresserat sig för och tagit vård om den unge Messenius [15]). En rotfästad tillgifvenhet synes också Messenius hafva hyst för denne sin gynnare och vän. Härom vittnar bland annat det företal [16]), hvaruti han i pietetsfulla ordalag till honom dedicerar 18:de boken af sin Scondia.

Nämda företal begynner sålunda: "Omnium, quos hæc enutrit tellus ingratissimus merito forem, Magni Andersoni, patronorum obseruantissime, si non Tibi postremum saltem operum meorum tomorum, tot beneficia plenâ omnino manu, ab ineunte mea ætate collata, quondam ita remuneraturus, hunc inscriberem, qui primus, secundum Deum, fuisti author meæ ad fidem catholicam conuersionis" etc. Och i det epitaphium, hvarmed han i 19:de boken af Scondia ihågkommit samme lärare, heter det bl. a.:

Arte sed erudiit iuuenem me Palladis, eius
Missus et auspicijs, finio rite scholam,

---

[1]) Th. S. S. Urk., s. 151. [2]) Th. S. S. Urk., s. 148—152. [3]) Th. S. S. Urk., s. 323. [4]) Jfr. Th. S. S. Urk., s. 153—155. [5]) Th. S. S. Urk., s. 323. [6]) Th. S. S. Urk., s. 324. Scond. T. 7, s. 68. [7]) Th. S. S. Urk., s. 324. [8]) Th. S. S. Urk., s. 324. [9]) Th. S. S. Urk., s. 315. ff.. [10]) Th. S. S. Urk., s. 326. [11]) Th. S. S. Urk., s. 327, f. [12]) Chr. Birg., s. 81. [13]) Scond. T. 7, s. 54. Th. S. S. Urk.. s. 325. [14]) Scond. T. 17 (Bih. I, C, 1). [15]) Annot. Heys. (Bih. I, A) m. fl. [16]) Bih. I, D.

Pluraque contulerat mihi qui benefacta; vicissim
Illius tumulum condecorabo rosis.
Scilicet haud ullo morituris tempore metris.
Hoc cape, Mæcenas, vile clientis opus.

I hvilken mån Messenius lärare i Vadstenaskolan tjenstgjort såsom handtlangare åt klosterpresterna i deras bemödanden att vinna unga själar för den katolska tron, torde vara svårt att med visshet afgöra. Det sätt, hvarpå Messenius yttrar sig om dessa sina lärare, lemnar intet stöd för antagandet, att han af dem skulle hafva blifvit påverkad i katolsk riktning. Tvärtom nämner han ju uttryckligen i det ofvan anförda citatet Magnus Andersonius såsom "primus author suæ ad fidem catholicam religionis".

Att Messenius redan under sin skoltid varit utsatt för jesuiternas missionsnit synes dock antagligt. En antydan härom innebär måhända Messenii yttrande under rättegångstvisten med Tegel 1614 [1]), att han (Messenius) "i sin ungdom, då han icke var mera än elfva år, kommit under [katholska] religionen"; vid så unga år hade han väl knappast hunnit genomgå skolans alla fyra afdelningar.

Efter slutad lärokurs i Vadstenaskolan "öfverlemnade sig" Messenius — såsom hans uttryckssätt lyder — "åt Magni Andersonii tukt och lydnad, sägande farväl åt lekarne" [2]). Sannolikt var det jesuitnovitiatets ganska stränga pröfvotid, som härmed började för Messenius. Med detta antagande öfverensstämmer också Messenii yttrande till Karl IX år 1608 vid det ofvan berörda tillfälle, då han begärde konungens lejd för att nedresa till Vadstena: att han (Messenius) ej sett sina anhöriga på så lång tid som 16 år. Såsom jesuitnovitie fick han nämligen ej längre hafva någon gemenskap med sina närmaste. Messenii uppgift vid samma tillfälle, att han "af papisterne vardt stulen hädan af riket", förefaller äfven mera naturlig, om det måste anses troligt, att han skickats till Braunsberg utan föräldrarnes vetskap.

Under sin vistelse i klostret kom Messenius antagligen, om än på ett mera yttre sätt, i tillfälle att taga någon kännedom om det derstädes förvarade biblioteket. Ganska påtagligt synes mig också detta framgå af det sätt, hvarpå han i 8:de boken af sin Scondia [3]), vid skildringen af det öde, som slutligen de sista dagarne i november år 1595 vederfors Vadstena kloster, äfven omnämner den behandling, som samma bibliotek då undergick.

[1]) Prot. 1614 (enl. Gahm). [2]) Bib. I. B. [3]) p. 31.

Hans ord lyda sålunda: Porro alii bibliothecam monasterii, sane instructissimam, simul deripuerunt, cujus etiam non modica portio in castrum avecta, machinarum oneratione deputatur, et reliqui codices, numero pauciores vilioresque adhuc ibidem reservantur. Cum his pariter pauca litterarum veterum documenta, seu verius fragmenta, quandoquidem non minus hostiliter cum ipsis quam antea cum libris processerint, in maximum patriæ et patriæ scribentium historiam detrimentum perierunt". — Parentesen "sane instructissimam" i det anförda citatet har ett personligt smärtsamt tonfall och epiteten "numero pauciores vilioresque" innebära en måhända ungdomligt öfverskattande värdering af de förlorade böckerna, sannolikt härledande sig från den vetgiriga vördnad, hvarmed Messenius en gång i tidigare år betraktade denna lärdomens skattkammare.

Kanske får man också antaga såsom sannolikt, att Messenii ofvannämda nedresa till Vadstena 1608, äfvensom de besök, som han sedermera upprepade gånger aflade i samma stad, snarare föranleddes af en längtan att förnya bekantskapen med det nyssnämda klosterbiblioteket än af någon starkare lust att sammanträffa med sina anhöriga.

En på visst sätt märklig tilldragelse, som år 1593 egde rum i klostret, synes hafva gjort ett lifligt intryck på den unge Messenius. En af djefvulen besatt man blef nämligen — enligt Messenii egen berättelse i Chron. Birg. [1]) — en dag framförd till klostrets prester för att genom desses besvärjelse göras fri från sin plågoande. Deras bemödanden voro emellertid länge fåfänga. Ansatt af djefvulen rusade mannen midt in i åskådarehopen, der han tillstälde åtskillig oordning. Slutligen påfann Magnus Laurentius en utväg, i det han från altaret tog S. Birgittas hufvudskål och höll densamma fram för den besatte, hvilken dervid genast föll på knä under utropet: "Inför detta nödgas jag böja mig i stoftet, alldenstund Herren sjelf vardt trenne gånger frestad" (coram hoc me humiliter prosternere obligor, quoniam ter maximi illius fuit domini temptum). Denna måhända i och för sig föga märkliga tillställning gör intryck af att hafva varit ett i bibelstil af presterna arrangeradt underverk med syfte att bland folket styrka klostrets vacklande auktoritet. Härpå tyder bl. a. sjelfva närvaron af en åskådarehop. Att Birgittas hufvudskål legat så nära till hands förefaller äfven misstänkt. — Hvarifrån de goda klosterpresterna hemtat sin förmåga att göra underverk, finner man lätt, om man genomögnar jesuitskolornas årsrapportor ("Annuæ litteræ Soc. Jes."), i hvilka berättelser om "underbara" tilldragelser icke höra till sällsyntheterna.

Emellertid hade den allmänna stämningen i landet blifvit allt mera ogynnsam för klostrets fortsatta tillvaro. Den katolska propagandan hade framkallat

[1]) p. 85.

mäktiga motkrafter, och allt starkare blef ropet på afskaffandet af "allt katolskt missbruk" inom landet. I spetsen för det antikatolska partiet stod hertig Karl såsom sjelfskrifven ledare. Det var på hans initiativ, som Vadstenaklostrets slutliga öde år 1595 under riksdagen i Söderköping afgjordes.

Personligen deltog Messenius i klosterfolkets ångest och oro, medan saken ännu stod under afgörande. Det är ett återsken från detta personliga deltagande, som framlyser i den märkbara stämning af bitterhet, hvarmed han annoterat de sista dragen af Vadstenaklostrets historia. Då sjelfva sluthändelserna inträffade, befann han sig visserligen ej längre i Vadstena, men förmodligen erhöll han snart nog derifrån muntliga underrättelser om det, som passerat, måhända t. o. m. genom Magnus Andersonius, hvilken någon tid derefter såsom landsförvisad [1]) afreste till Polen [2]).

Förloppet af Vadstenaklostrets ödeläggelse var, i enlighet med Messenii berättelse [3]) i korta drag följande: Omedelbart efter riksdagen i Söderköping hade hertig Karl med stor svit begifvit sig till Vadstena för att der begrafva sin aflidne broder, hertig Magnus, samt fullborda riksdagens beslut om klosterväsendets upphäfvande. Om detta beslut och om hertigens ankomst hade klosterfolket redan på förhand blifvit underrättadt genom utsända kunskapare, hvilka under hela riksdagens gång fört tidender till Vadstena. Det dyrbaraste af klostrets lösegendom hade man, i förväntan på hvad som komma skulle, bortfört till Visingsö. Af det öfriga hade en del gömts undan i sjelfva klostret. — Knappt var brodrens lik nedsatt i grafven, förr än hertigen våldsamt bröt in i klostret, åtföljd af flere bland rikets verldslige och andlige stormän, bland hvilka må nämnas Abrahamus Angermannus, hvilken sekunderad af flera andra lutherska prestmän, höll ett dundrande strafftal till nunnorna, efter det att dessa på hertigens uppmaning att öfverga till lutherdomen svarat, att de heldre ville dö än vika från sin katolska tro. Derpå tvang hertigen nunnorna att framlemna klostrets dyrbarheter eller angifva, hvar de undanstuckit dem. Mess-skrudar och andra kyrkoprydnader presentades bort och förskingrades. S. Birgittas, S. Catharinas och S. Ingrids förgylda silfverskrin lemnades dock orörda, men relikerna, som de inneslöto, uttogos och begrafdes på ett hemligt ställe. Såsom ett bevis på den allmänna och råa förstörelseifvern anför Messenius, hurusom en af följet, hvilken var af den öfvertygelsen, att flera skatter borde finnas gömda i klostret, ströfvade omkring med en "gissekvist" (slagruta) i handen samt här och der, narrad af kvisten, nedbröt klosterväggen, naturligtvis utan att finna något. Andra som farit fram bland arkivets minnesmärken, trodde sig i bref, skrifna af Birgitta, hafva påträffat spådomar om hertig Karl och skyndade att visa denne sina fynd.

Några veckor innan dessa händelser inträffade i Vadstena, hade Messenius, såsom redan är antydt, blifvit genom Magni Andersonii försorg och på dennes bekostnad sänd öfver Danzig till jesuitskolan i Braunsberg, dit han, enligt egen

[1]) Bih. I. C, 1. [2]) Scond. T. S. sid. 32. [3]) Scond. T. S. s. 31.

uppgift, anlände i början af Oktober månad [1]), antagligen dervid åtföljd af någon bland jesuiternas handtlangare, som öfverlemnade honom till herberget för meddellösa studiosi (Domus pauperum), hvarest han mottogs för att under uppsikt af föreståndaren för dervarande novitieafdelning (magister novitiorum) utstå några månaders pröfning [2]), innan han kunde upptagas såsom scholasticus i Braunsbergs jesuitsamfund.

Formaliteterna vid ett dylikt upptagande voro följande [3]). Efter utstånden novitietid borde den sökande anmäla sig till inträde i något af de kamratsamfund, hvaraf kåren vid denna tid bestod. Blef han här mottagen till pröfning, och hade han uppfört sig väl under pröfningstiden samt visat sig vara lämpad för studier, så hade han först att afgifva en ganska grundlig redogörelse (confessio generalis) [4]) rörande sitt föregående och närvarande lif, sina gjorda framsteg, slägtförhållanden m. m. [5]), hvarefter hans ansökan om inträde

---

[1]) Ann. Heys. (Bih. I. A.).

[2]) Denna pröfningstid skall enligt Messenii egen uppgift hafva räckt i nio veckor (jfr. Bih. I, A). Troligen varade den dock längre Enligt en anteckning i Alumnseminariets matrikel, som än i dag förvaras på Prestseminariets bibliotek i Braunsberg, inskrefs Messenius först under loppet af år 1596, hvarefter han sedermera, enligt samma källa under tio års tid åtnjöt dels påfligt, dels kungligt understöd (Hipler sid. 166 och not 15, sid. 168. n. 18).

[3]) Jfr. Ann. Braunsb.

[4]) Angående arten af de frågor, som borde besvaras jfr Const., s 13 ff.

[5]) Såsom belysande exempel pa det vanliga förloppet af en dylik pröfning ma i sammandragen form anföras följande förhörsprotokoll, pa måfa hemtadt ur den på Ups. Univ.-bibl. förvarade: "Examen quo examinati sunt nouitij, qui Brunspergæ ad Societatem Jesu admissi sunt":

Ego, Stanislaus Herbestus, examinaui anno 1573 die 28 Septembris infra scriptum pro scholastico.

Ex 1 cap. Placet illi institutum Societatis.

Ex 2 cap. Nullum habet impedimentum.

Ex 3 cap. 1. Vocatur . . .. circiter 19 annos natus. Patriam habet . . in . . . 2. Ex legitimo natus matrimorio, catholicis et maioribus et parentibus suis. Mater eius iam defuncta. Pater . . . est . . . Starosta 3. Sequetur judicium superiorum in omni difficultate. 4. Tres habet fratres, Albertum natu maiorem Imperatori seruientem, alter Joannes seruit capitaneo Samogitiæ. Tertius Paulus in collegio Vilnensi dat operam literis, propensus valde ad Societatem. 5. [An matrimonium? Num filium habeat?] Nihil. 6 Nihil debet. 7. Legit et scribit latine et polonice, et loquitur latine mediocriter, germanice etiam mediocriter. 8. Nullum morbum habet. Nullas ordines suscepit. 9. Est confirmatus. 10. Fuit propensus ad pietatem a teneris annis etc. etc. 14 Habet animum firmum manendi in Societate a 4 mensibus. Ad id autem nullus eum induxit, nisi diuinus instinctus.

i kåren i gymnsamt fall beviljades. Derpå mottog han sakramenten och aflade roslöftet (promissio fidei) samt slutligen ordenslöftet (professio fidei)[1]. Till sist inskrefs hans namn i skolkatalogen.

Att Messenius verkligen studerat i Braunsberg, intygar en på Upsala universitetsbibliotek förvarad katalog öfver alla dem, som mellan åren 1579—1622 blifvit inskrifna i "Congregatio B. V. Mariæ Annunziatæ"[2]. Egendomligt synes deremot vid första påseendet vara, att Messenii namn icke kan återfinnas i de på samma bibliotek befintliga skolannalerna från Braunsberg, hvarken bland dem, som deruti stå antecknade såsom anmälda till pröfning, eller bland de till medlemskap i kåren upptagna, ej heller bland dem, som från skolsamfundet demitterats, försedda med afgångsbetyg (literæ patentes). Utelemnandet af detta enda namn skulle dock *kunna* hafva berott på glömska från protokollförarens sida. Märkligare är, att samma förhållande upprepas äfven med andra svenska namn, som man möjligen väntar finna antecknade i dessa annaler. Saken får dock vid närmare granskning sin ganska enkla förklaring deruti, att de ifrågavarande annalerna befinnas hafva varit förda i endast ett utaf Braunsbergsskolans kamratsamfund, nämligen skolkassans eget stipendiatsamfund (sodalitas hujus Bursæ pauperum), som icke är att förblanda med den *påfliga* stipendiatafdelningen.

Emellertid torde det vara lämpligt att, delvis med ledning af dessa annaler, anföra några drag af läroanstaltens historia och utveckling för att i korthet belysa densammas yttre organisationsförhållanden vid den ifrågavarande tidpunkten.

Lifligt intresserad af de under Tridentinska mötets sista år framlagda berättelserna om Collegium Germanicum i Rom och resultatet af dess verksamhet hade Ermelands biskop Stanislaus Hosius genast efter återkomsten hem från detta möte låtit inkalla jesuiter i sitt stift[3]. År 1565 upplät han och inredde åt dem en af franciskanerna öfvergifven klosterbyggnad i Braunsberg[4]. Samtidigt upprättades där ett jesuitiskt gymnasium, som rönte liflig tillslutning från allmänhetens sida. Ett särskildt konvikt för adelsungdomen anordnades år 1569[5]. År 1567 genomdref Hosius vidare upprättandet af ett prestseminarium i Braunsberg[6]. Ledningen af detsamma anförtrodde han åt jesuiterna[7] och omkostnaderna för dess underhåll skulle, enligt ett beslut, som fattades på en år 1576 hållen synod, bestridas af stiftets presterskap[8]. Hurusom det påfliga eller — såsom det också kallas — kungliga seminariet dersammastädes sedermera kom till stånd, tack vare jesuitaposteln Ant.

Solebat, ut dicit, nostrorum obseruare mores et conseruationem, et hinc valde accensus est, et Vilnam admitti se petiuit, assentiente patre, quamuis diu renuente.

Ex cap. 4. Placet illi omnia in eo capite contenta, et offeret se paratum ad omnia.

Ex cap. 5. 1. In patria sua primum legere adiit, postea Vilnæ in schola S. Johannj Donato dedit operam, postea in Germania ciuitate Colbergæ linguæ tantum germanicæ operam dedit, postea in Vilnensibus nostrorum scholis a Grammatica ad Syntaxeos classem ascenderat, in qua vix duos fuit menses. 2. Memoria est mediocri et intellecta, et propensus est ad studia o. s. v.

[Till sist följer adeptens egenhändiga namnunderskrift].

[1] Ann. Braunsb. Se anteckn. af 1 Dec. 1591. Jfr. Reg., s. 4, mom. 5.

[2] Cat. reform et coll. [3] Hist. diar. Crac. T. 1, s. 2. [4] Jfr. Ann. Braunsb. (Inledn.); Hipler, s. 163. [5] Hipler, s. 164. [6] Hipler, s 164. [7] V. Hos., s. 194. [8] Th. G. B., s. 149.

Possevini energiska bemödanden, samt hurusom Katharina Jagellonica donerade stora summor till dess underhåll, har jag i det föregående talat. Det påfliga stiftelsebrefvet är dateradt den 10 Dec. 1578. Hufvudändamålet för *detta* seminarium var befrämjandet af den yttre missionen.

Till en början synes den vid den jesuitiska läroanstalten studerande ungdomen hafva bildat en mindre strängt organiserad kår [1]. Häruti inträdde år 1588 en förändrad ordning, i det att Braunsbergskollegiet då "enligt jesuitfädernas beslut", grupperades i följande fem afdelningar: den polska adelsungdomens "convictorium", stiftsseminaristernas afdelning, det påfliga alumnatet, afdelningen för studerande från staden, samt slutligen "sodalitas domus pauperum" [1]. Af dessa underhölls det sistnämda kamratsamfundet medels de almosor, som från utomstående intresserade personer inflöto till skolkassan [2]. Medlemmarne af den första och fjerde afdelningen erlade förmodligen afgift.

Kort derpå togs första steget till den strängare organisation, hvarmed jesuiterna i sjelfva verket fingo skolan helt och hållet i sina händer. Man började härvid med det af de inhemska kamratskapen, som var lättast att reformera, nemligen det af skolmyndigheternas ynnest direkt beroende sodalitas Domus pauperum. Dessutom gaf man den nya anordningen formen af ett gunstbevis [3], i det att skolsamfundet, efter mönstret af mera representativa jesuitförsamlingar, organiserades som en congregatio och försågs med en ståtlig utrustning af sjelfvalda embetsmän, hvarigenom ock detta kamratskap en tid synes hafva intagit en betydande ställning inom kåren och lockat äfven utomstående att deri söka medlemskap [4].

Omkring 1596 tyckes tiden hafva ansetts mogen för att på liknande sätt organisera kåren i dess helhet. Från och med denna tid aftager nämligen congregatio pauperum starkt i medlemsantal och betydelse, som det synes, emedan samfundet icke längre genom företrädet af särskild organisation erbjöd någon lockelse för utomstående att deruti inträda; och d. 30 jan. 1599 tillkännager en anteckning, att det förenats med den öfriga kåren "propter paucitatem personarum, quæ in illa sodalitate fuerunt". 1590—99 hade de ofvannämda skolannalerna uteslutande blifvit förda inom congregatio domus pauperum och endast för detta kamratskaps räkning. År 1599 inträdde en vakans i protokollföringen, som varade till början af 1600. Från och med det sistnämda året fortsättas annalerna å hela kårens vägnar, ehuru de fortfarande föras inom sodalitas domus pauperum.

Af denna skolutveckling synes emellertid den påfliga alumninstitutionen föga hafva berörts. Att så varit förhållandet sluter jag dels derutaf, att denna efter mönstret af Collegium Germanicum [5] i Rom upprättade institution på grund af sitt särskilda syfte redan från början måste hafva varit underkastad en sträng jesuitisk skolordning, dels ock deraf, att annalerna äfven efter 1600, att döma af namnen på dem, som deri antecknas till pröfning, till medlemskap och till utträde ur föreningen, fortfarande såsom en inhemsk institution ange det samfund, hvars angelägenheter de omhandla.

Den omständigheten, att Messenius i sin sjelfbiografi säger sig genast vid sin ankomst till Braunsberg hafva blifvit öfverlemnad till "domus pauperum" för att der under fem veckors tid åtnjuta underhåll och undervisning, synes måhända ännu erfordra någon förklaring. Det kan nämligen frågas, i hvad förhållande denna institution stod till alumnsamfundet. Hufvuduppgiften för "domus pauperum" synes nu visserligen hafva varit den, att

[1] Ann. Braunsb. (inledn.). [2] jfr. Ann. litt. 1597, s. 50. [3] Ann. Braunsb. (inledn.). [4] Jfr. Ann. Braunsb. (anteckn. af 18 Mars 1594, m. fl.). [5] Jfr. Th. S. S. Urk., s. 155.

utgöra ett hem för "sodalitas domus pauperum", d. v. s. för skolans egen stipendiatafdelning. Flera ställen i de ofvannämda skolannalerna antyda dock, att samma hus äfven användts såsom "domus probationis" eller novitiehus, sannolikt för hela collegiets räkning. I samma annaler benämnas de bostäder, som blifvit anvisade åt novitierna och de under pröfning stående, "hospitia domus pauperum". Öfverensstämmande härmed är den antydan, som förekommer i Messenii skrift Detectio Fraudis Jesuiticæ, der han på tal om en person, som någon tid varit påflig stipendiat, säger, att denne vid sin första ankomst till Braunsberg bodde i "hospitio domus pauperum".

Det skolsamfund, som Messenius under sin Braunsbergstid tillhörde, var naturligtvis den påfliga alumnafdelningen.

Det var säregna förhållanden, som Messenius under sin vistelse vid Braunsbergskollegiet kom att upplefva.

Hvad som framför allt karaktäriserade dessa förhållanden, var det yttre och inre tvånget. Den, som inträdt i ett jesuitsamfund, fick icke längre vara sin egen, utan med kropp och själ tillhörde han samfundet. Fader, moder, syskon, och hvad heist han hållit af i verlden, måste han lemna utanför och bemöda sig om att utplåna "den köttets åtrå till dem, med hvilka han *varit* i blodsband förenad" [1]). All sin kärlek hade han att egna åt Christus och sina bröder (d. v. s. ordensbröder) i Christo [2]). Inom samfundet skulle blott *en* tanke, *en* stämning herrska [3]). Men sjelf skulle han icke få besitta en egen önskan eller en egen tanke, ej ens ett eget samvete [4]). Derför var han också skyldig att vid sitt inträde i orden ända in i minsta detalj redovisa för hela sitt förflutna och närvarande yttre och inre lif [5]). Häri bestod den s. k. confessio generalis, hvilken under skoltiden hvarje månad förnyades [6]). Dessutom måste han hvarje morgon och afton underkasta sig öppen eller enskild bikt [7]). En oafvislig jesuitisk samvetsplikt var framför allt lydnaden, nämligen i främsta rummet lydnaden för ordensreglerna [8]) och dernäst för öfverordnade [9]). Ordensreglerna skulle flitigt studeras, dagligen inöfvas, och olydnad mot dem belades med botgöringsstraff [10]). Det egna jaget skulle kufvas och förödmjukas [11]). Derför måste också hvar och en finna sig i att bevakas [12]) och i att höra rättelser af

[1]) Reg., s. 5 mom. 8. [2]) Reg., s. 17 m. 43. [3]) Reg., s. 17 m. 42. [4]) Reg., s. 13, m. 32. [5]) Inst. I, s. 254. 260 ff. [6]) Rat., s. 100 m. 9. [7]) Reg., s. 5 m. 6, s. 137 f.; Ordo Dom. [8]) Reg., s. 8 m. 15, s. 20 m. 52. [9]) Reg., s. 13 m. 31. [10]) Reg., s. 20 m. 51. [11]) Reg., s. 7 m. 8. [12]) Reg., s. 6 m. 9.

sina medbröder [1]). Och det straff som ålades någon, var denne skyldig att villigt påtaga sig [2]). Straffet, som kom i fråga, bestod vanligen i någon form af förödmjukelse [3]). "Sinnenas portar" skulle väl bevakas och begären mortificeras. Hvar och en borde i Christi lif söka mönstret för sitt eget och söka likna änglarna i renhet [4]).

Sjelfva samfundslokalen synes hafva varit inrättad ungefär på samma sätt som ett kloster, med en flerhet celliknande sofkammare (cubicula), ett större hvardagsrum (hypocaustum) samt matsal (refectorium) [5]). Till lokalen hörde dessutom en trädgård för skolungdomen att förfriska sig uti, någon gång äfven en landtgård, dit de sändes att tillbringa sommaren.

Att Braunsbergskollegiet egt en dylik landtbesittning, utvisar bl. a. en anteckning i Ann. Litt. för 1601 (s. 771), hvaruti det omtalas, att biskop Tylicki vid sitt besök i Braunsberg detta år helt och hållet ställt till kollegiets förfogande fyra arrendatorer, "hvilkas hjelp man förut plägat anlita vid skötseln af kollegiets landtegendom", samt dessutom den arrendeafgift, som desse voro skyldiga att erlägga.

Öfver ordningens upprätthållande inomhus vakade superiorn eller hofmästaren, som vid sin sida hade medhjelpare och flera underordnade [6]). Här hölls sträng uppsikt. Morgon och afton anstäldes visitation i sofrummen [7]). Ingen fick stänga sin kammardörr, så att den ej kunde öppnas utifrån, och ej heller var det tillåtet att hos sig hafva någonting undangömdt eller inlåst [8]). Utan att af superiorn eller af någon annan öfverordnad hafva erhållit tillstånd fick ingen begifva sig in i den andres cubiculum, och så länge han var derinne, skulle dörren hållas öppen [9]). Gårdsporten bevakades af en dörrvaktare, som hade att tillse, att ingen lemnade lokalen utan att af superiorn hafva erhållit tillstånd dertill [10]). Var det en skolgosse, skulle han åtföljas af en äldre [11]). Den, som gick ut måste teckna sitt namn på en för detta ändamål upphängd tafla samt tillkännagifva sitt utgående eller ingående genom en ringning på dörrklockan [12]). Ett ankommande bref skulle af portvakten direkt öfverlemnas till superiorn, utan att den, till hvilken det var ämnadt, tilläts erhålla någon vetskap om saken, såframt ej superiorn pröfvade lämpligt att framlemna skrifvelsen [13]). Ingen fick tala med någon främmande utan superiorns tillåtelse [14]). Utan hans medgifvande fick ej heller bref afsändas [15]), undantagandes dock om

---

[1]) Reg., s. 6 m. 10. [2]) Reg., s. 15 m. 37. [3]) Reg., s. 70 m. 10. [4]) Reg., s. 7 m. 33, s. 11 m. 18. [5]) Ordo Dom. [6]) Ib. [7]) Ib. [8]) Reg., s. 10 m. 11. [9]) Reg., s. 25 m. 33. [10]) Reg., s. 229 m. 1. [11]) Ordo dom. [12]) Reg., s. 27 m. 45. [13]) Reg., s. 229 m. 3. [14]) Reg., s. 15 m. 36. [15]) Reg., s. 16 m. 36.

det gälde ett meddelande med ordensgeneralen eller någon annan öfverordnad, hvarvid det på konvolutet skulle särskildt anges, om skrifvelsen innehöll något hemligt [1]).

Hvad studierna beträffar tilläts ingen följa sin egen böjelse, utan skulle han häruti foga sig efter rektorns omdöme och godtfinnande [2]). Ingen fick heller utan vederbörligt tillstånd ega en bok [3]). De böcker, som vid undervisningen eller eljes skulle få användas, voro underkastade sträng censur [4]).

I det dagliga lifvet var det religiösa elementet starkt representeradt. Alla kyrkobruk iakttogos noggrannt: fastor, offer och penitensdagar; hvarje vecka förekom en särskild återhållsamhetsdag, söndagarne och fästedagarne skulle predikan åhöras i kyrkan, alltemellanåt anordnades religiösa kollokvier och samkväm [5]). Med religiös betraktelse började och slutades dagen [6]). Dagligen hölls messa, vid hvilken alla skulle vara närvarande [7]). Under dagens lopp förekom bön vid flera olika tillfällen. Läsningen i skolan öppnades med en kort bön, som på knä skulle åhöras af lärare och lärjungar [8]). Vid hvarje lektion gjorde läraren korstecknet, innan han begynte undervisningen [9]). Dessutom var det hans skyldighet att ofta bedja för sina lärjungar och att gifva dem exempel i fromhet [10]) samt att allt emellanåt ställa uppmaningar till dem att dagligen bedja och bikta sig, ofta nyttja sakramenten samt föra ett dygdigt lif [11]).

I sammanhang med bönen stod botöfningen, som antingen i en eller annan form ålades någon såsom straff för begångna förseelser, eller som någon frivilligt påtog sig till de öfrigas uppbyggelse eller af annan anledning.

Huru det dervid *kunde* gå till, derom får man en liflig föreställning genom en rätt märklig uppteckning från slutet af 1590 i de ofvannämda Braunsbergsannalerna. Den lyder sålunda:

"Den 6:te Nov. efter samvetspröfningen knäföll en af medlemmarne framför altaret och bönföll om förlåtelse, för det han förbigått *en* sak, och han bad, att om hans felsteg voro kända, skulle de nämnas öppet. Derefter kysste han några af sina kamrater på fötterna, mottog föreställningar angående sin förseelse och lofvade bättring. Äfven vissa andra af medlemmarne ålades att stanna kvar, sedan kamraterna aflägsnat sig, hvilket de också sjelfva syntes önska; frivilligt påtogo de sig derpå de ålagda botöfningarne till de öfriges uppbyggelse.

På sjette dagen före S. Martini dag sjöngo de salmen *Miserere*, och då de kommo till stället: *Tibi soli peccavi*, som tre gånger sjöngs, kastade de sig med utbredda armar (in modum crucis) på sina ansigten till jorden.

[1]) Reg., s. 156 m. 17. [2]) Th. G. B. Urk., s. 412 m. 16. [3]) Reg., s. 21 m. 8. [4]) Inst. I: s. 69, f. m. fl. [5]) Ordo Dom. [6]) Ib. [7]) Rat., s. 98 m. 3. [8]) Rat., s. 104 m. 2. [9]) Ib. [10]) Rat., s. 100 m. 10. [11]) Rat., s. 99 m. 5.

Två gånger på lördagen gjorde samma medlemmar under hela *Deprofundis* botöfning; till dem sällade sig samfundets prefekt, och på detta sätt började den ene efter den andre gissla sin kropp; efter trenne resor begynte åter en och efter andra tre resor andra, [och dermed höllo de på,] så länge som *Deprofundis* trenne gånger sjöngs; vid *Gloriam Patri etc.* piskade sig alla på en gång, hvarefter de sjöngo salmen *Miserere*, och då de kommo till stället: *Tibi soli peccavi*, rasade de åter våldsamt mot sina kroppar".

En annan botöfningsceremoni, hvilken erbjuder ett särskildt intresse i den närvarande framställningen, emedan Messenius sannolikt deltog i denna tillställning, rapporteras i Annuæ litteræ för år 1600 (s. 541).

Föreståndaren för det påfliga seminariet hade nämligen detta år svårt insjuknat, och det var hans önskan att husets folk skulle bedja för honom. "Seende den fara, hvaruti deras vördade Pater sväfvade, begåfvo sig då seminariets alumner nattetid hemligen och sakta hviskande till ett trädgården angränsande kapell, hvarest de åter och åter i djupaste tystnad och fulla af nitälskan med gissel slogo sina blottade ryggar; men många af dessa ynglingar befunno sig ännu i späd ålder". Patern återvann sedermera helsan, och härför ansåg han sig hafva att tacka de sinas ifriga förböner.

Gemensam bibelläsning samt läsning af helgonlegender och helige mäns skrifter förekom dagligen i utsträckt skala. Efter morgonbönen lästes ett kapitel ur bibeln [1]). Under frukost och middagsmåltiderna skulle alltid bibelläsning, eller om det var högtidsdag, någon annan efter dagens betydelse lämpad läsning förekomma på det att, "då kroppen vederkvicktes, äfven själen måtte erhålla sin vederkvickelse" [2]). På aftonen efter slutad lektion eller predikan förelästes i vanliga fall följande dags martyrologium, hvarefter man på stående fot uppsände bönen om helgonens bistånd hos Gud [3]). Ett undantag härifrån utgjorde dock fastedagarna, då martyrologium lästes till frukostmåltiden i st. f. på aftonen [4]).

Allt, som hörde till det dagliga lifvet var ända in i minsta detalj på det omsorgsfullaste bestämdt genom ordningsreglor, klockslaget, på hvilket man skulle stiga upp [5]), tiderna för vattendrickning [6]), badning, hårklippning, den mat som skulle få förekomma hvarje dag i veckan [7]), sättet att hålla händerna, min, hållning o. s. v.

Såsom exempel på detta pedantiska reglemente må följande paragrafer ur de jesuitiska ordensreglerna anföras [8]).

Om blygsamhet. § 2. Hufvudet må, då sådant är af nöden, icke röras hastigt hit och dit, utan med värdighet, och om det ej är af nöden, hållas upprätt med lindrig böjning framåt utan att bortvändas åt någondera sidan.

---

[1]) Reg., s. 79 m. 1; Ordo Dom. [2]) Reg., s. 213 ff. m. fl. Ordo Dom. [3]) Reg., s. 12 m. 30. [4]) Reg., s. 214 m. 9. Ordo dom. [5]) Reg., s. 214 m. 9. [6]) Ordo dom. [7]) Ib. [8]) Reg., s. 135. f.

§ 3. Ögonen må för det mesta hållas nedslagna; och hvarken må de vardslöst upplyftas, ej heller må blicken irra omkring åt ena eller andra sidan.

§ 4. Under samtal med menniskor, synnerligast sådana, som ega någon värdighet, må man ej se dem midt i ansigtet, utan fästa sin blick under deras ögon.

§ 5. Rynkor i pannan och ännu mera på näsan skola undvikas, på det att allvar må röjas i det yttre såsom ett värdigt uttryck af det inre.

§ 6. Läpparne må ej hållas hoppressade, ej heller för mycket öppna o. s. v.

Och dock kan man, trots det genomgående draget af pedanteri, ofta nog ej annat än beundra noggrannheten och klokheten hos dessa jesuitiska föreskrifter. De medeltida munkordnarnes böjelse för oförnuftig askes och hänsynslös utsväfning i botgöringsväg var inom jesuitsamfundet en i det hela öfvervunnen ståndpunkt. Ordningsreglerna påbjuda uttryckligen måtta i dylika saker [1]). För vikten af kroppens ans och vård hade de öppen blick [2]). En särskild prefekt vakade öfver ungdomens helsotillstånd [3]). Till kroppens styrkande voro kroppsöfningar föreskrifna såsom motvikt mot studierna [4]). Den dagliga undervisningstiden var måttfullt begränsad [5]). Efter hvarje öfningstimme följde en uppfriskande rast, hvarunder skolungdomen fick tillfälle att vistas ute i det fria. Dessutom förekommo alltsomoftast partielle eller totala fridagar, och en tid på sommaren medgafs en längre ferie, "på det att lärjungarne desto kryare med stärkta kroppskrafter måtte återvända till studierna" [6]).

Oaktadt alla dessa förståndiga omsorger och anordningar, som åsyftade ungdomens bästa, var det dock i denna omgifning något, som fattades. Här saknades lifsvilkoret för danandet af en harmonisk och helgjuten karaktär: den personliga friheten. Fri från tvång och bundenhet var ingen, som tillhörde jesuitsamfundet. Hvarje stund på dagen måste hvarje medlem hålla pinsam vakt öfver sig sjelf för att icke fela mot någon af reglernas småaktiga bestämmelser angående sätt att skicka sig, tala och umgås med andra menniskor. Fri var jesuitungdomen icke heller i det hänseendet, att den efter godtfinnande kunde förfoga öfver sin fritid. Äfven härvidlag hade den att afvakta sina öfverordnades fingervisning och föreskrifter med afseende på sysselsättning eller samtalsämnen [7]).

Om någon af den yttre verldens menniskor haft tillfälle att träda in bland medlemmarne af detta samfund, skulle han säkerligen erfarit en känsla af underlig beklämning. Här låg likasom sordin öfver allting. Rörelserna, som voro

[1]) Reg., s. 14 m. 43. [2]) Reg., s. 18 m. 46. [3]) Reg., s. 217 m. fl. [4]) Reg., s. 19 m. 47. [5]) Jfr. Rat., s. 113. m. 2 m. fl. [6]) Inst. 2, s. 45 m. 1. Jfr. Rat. 14, ff. m. fl. [7]) Const., s. 154 m. fl. Jfr. Hasenmüller, s. 132.

sirliga och beherskade, gjorde intryck af att vara indresserade. Man talade dämpadt och med ett undfallande tonfall i rösten [1]). Vid bordet sutto alla som i inre begrundan och åhörde bordföreläsarens deklamation af bibeltexten, medan de tysta och allvarliga med afmätta rörelser åto af maten [2]).

Till utseendet egde det aldra hjertligaste förhållande rum mellan äldre och yngre, å ena sidan kärleksfull vänlighet och omtanke, å andra sidan lydig hörsamhet och vördnad. Här rådde ett exemplariskt kamratlif [3]). Tvister såväl som hårda ord voro bannlysta [4]). Den ene syntes täfla i att visa den andre tjenster och ödmjukhet [5]).

Men hvar fanns ungdomen? Ingen yster lek spordes, intet muntert och gladt samspråk. Gudliga ord och talesätt lågo på allas läppar [6]). Umgänget karaktäriserades af ett kristligt lent undvikande och åter förstulet framsmygande, så att man hade en känsla af att vandra öfver gungfly [7]). I denna samling korrekta och undfallande menniskor gjorde helt visst knappast någon enda intryck af att vara ung. Och hvad var det, som satt likasom på lur och misstroget vakade i allas blickar? Här låg oärlighet i luften. I detta samfund gälde icke hederskänslan och hedersordet; här fans ej rum för det kamratliga förtroendet [8]). Spioneriet var här lag och hvarje form af förställning ansågs tillåtlig, då ordens ändamål det fordrade. Hvad någon utom bikten erfarit angående en annan medlems lif, vare sig att det gälde brott mot ordensreglerna eller annan synd eller endast något, som han ej omtalat i den allmänna bekännelsen, det var han

---

[1]) Jfr. Reg., s. 24 m. 28. Jfr. Hasenmüller, s. 109. Se nedan! [2]) Reg., s. 12 m. 30, s. 24 m. 26.

[3]) Jfr. Hasenmüller, s. 109: "Mit jhren guten Freunden reden sie lieblich vund freundtlich, gebrauchen einer niedrigen sachten Sprache, das ist sie reden gelinde, weichlich, vnd demütig ... Sie sehen auch keine Menschen an, sondern sehen entweder empor vnd vber sich in die höhe, vnd holen tieffe Seufftzen, oder schlahen die Augen zur Erden, vnd stellen sich kläglich als wolten sie immer weinen. Sie reden gern viel von der heiligen Leben, von den Threnen vnd Weinen Petri, von der Buss, die Magdalena gethan hat, von dem Bekentnis dess Schechers, der zur rechten Seiten gehangen, von Verachten dieser Welt, von der Nichtigkeit vnd eyteln Dingen, so wir hie auff Erden haben, vnd wass dessgleichen mehr ist."

[4]) Reg., s. 17 m. 42. [5]) Jfr. Reg., 12 m. 29 m. fl. [6]) Inst. 2. s. 13 m. 22. Jfr. Hasenmüller (se ofvan!). [7]) Jfr. Reg., s. 24 m. 28, s. 12 m. 29.

[8]) Skulle under rekreationsstunderna en alltför stor och förtrolig vänskap uppstå mellan två kamrater i jesuitskolan — berättar Hasenmüller (s. 131) — så lät rektorn skilja dem åt och gaf åt hvardera en rekreationskamrat, som "icke var honom allt för angenäm och med hvilken han ej umgicks så gerna."

enligt ordensreglerna skyldig att inberätta för vederbörande högre myndighet [1]. Innebörden af denna bestämmelse utvisas bäst af den omständigheten, att just derur det för den jesuitiska ordensorganisationen väsentliga, men med skäl afskydda denunciationssystemet framsprang som en naturlig konsekvens [2].

Hvilken tryckande och moraliskt själsmördande atmosfär en dylik samfundsanda skulle alstra är lätt att inse. Med sällsam enstämmighet gåfvo här alla, unga som gamla, åt nykomlingen eller åt den vacklande manande exempel i en och samma sinnesriktning. Af dessa exempel måste den, som här uppfostrades, hafva rönt ett desto mäktigare inflytande, som han var isolerad från den yttre verlden och med hänsyn till det för själslifvets näring erforderliga utbytet med andra menniskor uteslutande hänvisad till denna omgifning. Och det bör härvid betonas, att ett jesuitsamfund icke såsom flertalet utomstående på den tiden förestälde sig, och väl ännu mången menar, bestod af en samling kallt beräknande skälmar och frivilliga bedragare, från hvilka ett ädlare sinne borde hafva känt sig afgjordt tillbakastött, utan af menniskor, hvilka med fullt ut samma allvar som t. ex. en nutida frälsningssoldat och icke mindre frivilligt i detta lif sökte dana och bereda sig för hvad de ansågo vara en högre uppgift.

En dylik påverkan var det, för hvilken Messenius utsattes under de år, då själen ännu liknar vaxet i mottaglighet för yttre intryck. Det var under sådana det dagliga lifvets förhållanden, som hans karaktär fulldanades, helt visst icke utan strid och säkerligen ej i öfverensstämmelse med sina bästa möjligheter. De bestämmelser, som afsågo att väcka lydnadens och sjelfförnekelsens känslor, hvilka lågo hans skaplynne så fjerran, måste hos honom hafva alstrat en förställning och en advokatyr, som till en början blott voro ett nödvändigt undflyktsmedel, men som allt mer utbildades till skicklig smidighet och slutligen blefvo hans andra natur. Samtidigt med det att han dagligen öfvades i lögnen undergräfdes hos honom känslan af personlig hedersförpligtelse mot kamrater och öfverordnade.

Messenii senare lif erbjuder talrika exempel pa den svaga moraliska urskillning, som sannolikt i väsentlig man var en följd af dessa påverkningar.

Egnad att utöfva ett lyckligare inflytande på det *formella* danandet af Messenii rika själsgåfvor var deremot den i många hänseenden utmärkta undervisning, som i Braunsbergsskolan meddelades. Visserligen kan man knappast

[1]) Reg., s. 6, m. 9 m. fl. [2]) Jfr. Zirngiebl, Studien über das Institut der Gesellschaft Jesu, s. 33.

anse, att han af denna undervisning emottog några djupare intryck och väckelser till den vetenskapliga forskning, hvarinom han sedermera intog ett så framstående rum. Men af ringa vikt var dock icke den noggranna formbildning och öfning i att uttrycka sina tankar, som han under denna tid erhöll.

En fördel framför andra den tidens skolor egde jesuitskolan i sin ymniga tillgång på lärarekrafter, äfvensom uti den nära beröring, som egde rum mellan lärare och lärjungar. Gagnelig på skolans bildningsstadium var också jesuiternes smak för detaljerade bestämmelser, hvilka i sin mån, i förening med ordensdisciplinen bland äldre så väl som yngre, bidrog att förläna deras undervisning all önskvärd precision och noggrannhet. Sjelfva anordningen af undervisningen var dessutom i hög grad praktisk och egnad att att framdrifva goda kunskapsresultat. Området för de studier, som fingo af lärjungarne bedrifvas, var städse af läraren begränsadt och öfvervakadt, men inom det begränsade området uppmuntrades de på allt möjligt sätt till lifaktighet och initiativ. Från studium till studium fortgingo de efterhand till allt vidare kunskapsområden och ett allt sjelfständigare omfattande deraf. Att det dock aldrig kom till någon egentlig sjelfständighet i studierna, eller ens tilläts att komma derhän, är deremot en annan sak, som likväl icke förringar det allmänna formella värdet af denna metod.

Studierna vid ett jesuitseminarium sönderföllo i tvenne skilda hufvudafdelningar, nämligen studia inferiora eller skolstudierna i inskränkt mening och de egentliga seminariestudierna. Skolstudierna afsågo hufvudsakligen att göra lärjungen till herre öfver det språkliga uttrycksmedlet, såsom grundval för högre studier [1]). Seminariestadiets högre studier bestodo företrädesvis i ett inhemtande af de teologiska lärodogmerna, hvarjemte vapen ur den aristoteliskt skolastiska filosofiens rustkammare sattes lärjungen i händerna. För odlingen af den formella tankeskärpan studerades på detta stadium äfven matematik.

De påfliga alumnernes högre studier vid Braunsbergsseminariet synas urspungligen hafva utgjort ett slags förkortad missionärkurs, "lämpad efter de folks bildningsstadium, bland hvilka de sedan skulle komma att vistas" (jfr. Påfliga brefvet af 10 Dec. 1578 i Th. S. S. Urk., s. 154). Sannolikt blef dock denna kurs sedermera utvidgad. I Annuæ litteræ för 1592 (s. 90) omtalas det, att "lectiones casuum et controversiarum" upprättats i Braunsberg, och att en kurs i filosofi dermed förbundits. Dagen för denna tilldragelse, heter det vidare, firades "likt en födelsedag", i september månad, under stort tillopp af adel och förnäma män. Efter "det första svenskkriget" (d. v. s. efter 1598) blef dock den filosofiska

[1]) Reg., s. 41 m. 50 m. fl. Jfr. Rat., s. 112 m. 1, s. 122 m. 1 m. fl.

kursen med provinsialens tillåtelse inskränkt till en tvåårig i st. f. den eljes brukliga och enligt jesuitkonstitutionerna stadgade treåriga (Hipler, s. 201).

Studia inferiora delades i jesuitskolan på fem olika klasser eller "skolor", nämligen tre classes grammaticæ, af hvilka den högsta också benämdes syntaxis, vidare humanitas eller quarta classis poetica (l. poeseos, såsom Messenius benämner den), samt slutligen rhetorica [1]). Af dessa voro den högsta och den lägsta vanligen tvååriga.

Undervisningsområdet för dessa klasser var ej synnerligen vidsträckt. Det som nästan uteslutande här afsågs, var att bibringa lärjungen en grundlig humanistisk bildning [2]). Latinet var hufvudämnet och dernäst grekiskan. Först i de högre klasserna tillkom realkännedom af öfningstextens innehåll, dessutom någon allmän historiekunskap, samt företrädesvis i den sista klassen, undervisning i den högre vältaligheten enligt de regler, som innehållas i Ciceros De oratore och Aristoteles Retorik samt Poetik [3]).

Såsom öfningstext användes i latinet synnerligast skrifter af Cicero, vidare Vergilii, Ovidii, Horatii m. fl. poetiska arbeten, hvilka alla underkastades sträng granskning, hvarvid alla anstötliga uttryck borttogos, innan böckerna sattes i lärjungens hand; från och med humanistklassen förekom historisk litteratur såsom Livius, Cæsar, Curtius m. fl. I grekiskan lästes Æsopus, Chrysosthomus, Basilius, Isocrates tal, Platos och Synesii bref, Phocylides, Theognis, Gregorius Nazianzenos; Demosthenes, filosofiska skrifter af Plato, arbeten af Thucydides, Homerus, Hesiodus, Pindarus m. fl.

Då det hufvudsakliga syftet med studia inferiora, såsom jag nämde, var att göra lärjungen till herre öfver det språkliga uttrycksmedlet, faller det af sig sjelf, att tal- och skriföfningar skulle utgöra en väsentlig beståndsdel af undervisningen på detta stadium. Framför allt blef det latinska tungomålet inöfvadt och bearbetadt. Latin skulle talas i hvarje klass beträffande allt, som hörde till skolan, och särskildt var detta en förpliktelse för humanistklassens medlemmar [4]). Reguliera skriföfningar i latin förekommo i alla klasserna hvarje dag utom söndagar och lofdagar [5]). Cicero var härvid först och sist det oupphinneliga mönstret [6]). I de tre öfversta klasserna höllos äfven öfningar i latisk prosodi tvenne gånger i veckan. I humanist- och retorikklassen skrefs

[1]) Rat., s. 78 m. 8 § 1. [2]) Reg., s. 41 m. 80. Jfr. Rat., s. 112—143. [3]) Rat., s. 112 m. 1, s. 122 m. 1. [4]) Rat., s. 102 m. 18, s. 145 m. 9. [5]) Rat., s. 102 m. 20. [6]) Rat., s. 106 m. 30, s. 112 m. 1, s. 145 m. 1.

derjemte en gång i veckan grekiska [1]. Grekisk versskrifning förekom endast i öfversta klassen [2].

Den skrifning, som öfvades i de tvenne lägsta klasserna, utgjordes endast af temaskrifning efter något öfversättningsdiktat ur Cicero eller efter en af läraren hopsatt stil i ciceroniansk anda [3]. Öfvergången till en sjelfständigare komposition skedde på det sättet, att läraren uppläste och utlade ett stycke af någon författare, vanligen ett af Ciceros bref, hvarefter lärjungen sedermera tillsades att författa något liknande [4]. Dessa öfningsskrifningar begynte redan i tredje grammatikklassen och fortsattes sedermera under första terminen i humanistklassen. Under andra terminen i denna senare klass öfvergick man till kriaskrifningen [5], som i retorikklassen nådde sin fulländning.

Äfven konsten att skrifva latinsk vers inlärdes med analog metod [6]. Det första steget på denna törniga stråt bestod deruti, att läraren till lärjungen öfverlemnade en vers, hvaruti orden blifvit omstälda, med tillsägelse att åter sätta dem i ordning, som rytmen erfordrade. Nästa steg var, att vissa ord utbyttes mot andra synonyma, hvarefter det lemnades åt lärjungen att åter uppsöka de för versen behöfliga. Sedan behandlades flera verser i svit på samma sätt o. s. v. På de högre stadierna öfvergick man sedan till den versifierade kriaskrifningen.

Den muntliga undervisningen tillgick på det sättet, att läraren läste före, hvarefter lärjungen sedermera hade att upprepa lärarens ord, och i fall det var något, som han ej fattade, skulle han fråga derom [7]. Det förelästa skulle sedan läggas på minnet af lärjungen och förhöras [8]. Vid förhöret biträddes läraren af de s. k. decurionerne, hvartill de lärjungar, som utmärkt sig för skicklighet framför kamraterne, utsågos [9]. Decurionerne åter förhördes af den högste decurionen, som tillika var klassens ordningsman [10]. Endast denne senare förhördes omedelbart af läraren [11].

Utan tvifvel var denna från medeltiden nedärfda metod torr och tråkig, isynnerhet som lexorna genom sitt föga gifvande och ofta omtuggade innehåll synas hafva varit föga egnade att fängsla ett ungdomligt sinne. Det medel, som användes för att sätta lif i undervisningen, är anmärkningsvärdt. Bety-

[1]) Rat., s. 102 m. 20. Jfr. s. 94 m. 1. [2]) Ib. [3]) Rat., s. 137 m. 7, s. 142 m. 7. [4]) Rat., s. 132 m. 6. [5]) Rat., s. 126 m. 6. [6]) Rat., s. 132 m. 7. [7]) Rat., s. 145 m. 4. [8]) Rat., s. 102 m. 19, s. 108 m. 36. [9]) Rat., s. 108 m. 35. [10]) Rat., s. 88 m, 37. [11]) Rat., s. 102 m. 19.

delsen af att låta lärjungen inom en noga bestämd gräns röra sig med en viss sjelfständighet, den sporre, som ligger i konkurrensen med kamrater om hedersbelöningar och premier, hade jesuiterna väl insett. Ett vidsträckt spelrum lemnar derför deras undervisning åt den s. k. æmulationsmetoden, som bestod deruti, att lärjungarne tillätos ömsesidigt uppträda och rätta hvarandras såväl muntligen som skriftligen begångna fel [1], hvarvid den, som häruti öfverträffade kamraterna, hedrades och utmärktes framför de andra [2]. Dylika täflingar skulle i alla klasserna anordnas, "så ofta tiden medgaf det" [3].

Hvar eller hvarannan månad egde derjemte täflingsskrifningar rum inom de särskilda klasserna, och i förhållande till utgången af dessa skrifningar anställdes sedermera s. k. val af embetsmän, d. v. s. värdigheter utdelades, så att den, som skrifvit bäst, erhöll den högsta värdigheten, den dernäst erhöll den näst bästa o. s. v.; eller också skedde premieutdelning [4].

Täflingar af ganska säreget slag anordnades hvar eller hvarannan månad, i det att skolungdomen i de två öfversta klasserna erhöll tillåtelse att af en eller annan anledning högtidlighålla någon dag genom att i skolans vestibul [5]) anslå poem eller stycken på prosa [6]. Prosastyckena kunde utgöras af inskrifter, beskrifningar på städer, hamnar, krigshärar, berättelser om bedrifter som utförts af någon gud o. s. v. Med poemet eller prosastycket förbands stundom en målning, som illustrerade innehållet.

En reminiscens från dylika skoltäflingar utgör sannolikt Messenii uti inledningen omnämda, formellt egendomliga skrift "Tabula quædam in monasterio Vastenensi affigenda". Att Messenius äfven tänkt sig en bifogad afbildning af framställningens hufvudföremål utvisar följande passus af inledningen: "Ciuitas ego sum vastenensis, quæ tecum sermocinor in hanc introducta scenam prosopentibos, principio tuis ostendens oculis emissitiis hanc eleganter coenobii imaginem, quæ genuinis profecto adumbrata est lineamentis, synceram præmonstrantibus figuram, quam in suo gessit flore monasterium" . . .

Främsta rummet bland jesuitskolans täflingar intogo dock de årligen återkommande offentliga disputationerna, de likaledes årliga dialog- eller komediföreställningarne samt prisskrifningarne.

Till årets offentliga disputation [7]) var allmänheten inbjuden. Salen var vid sådant tillfälle festligt smyckad, katedern draperades med väggmattor (ta-

[1]) Rat., s. 106 m. 31, s. 118 m. 12, s. 143 m. 9, m. fl. [2]) Rat. 88 m. 36. [3]) Rat., s. 106 m. 31. [4]) Rat., s. 108 m. 35. [5]) Rat., s. 120 m. 18, s. 127 m. 10.

[6]) Litt. annuæ för 1592 berätta, att då undervisningen vid Braunsbergsseminariet på sätt, som i det föregående omtalats, utvidgades, firades dagen "magno apparatu emblematum, carminum, ingeniorum, quæ in Collegij vestibulo collocata sunt".

[7]) Ordo Dom.

petes) och äfven öfver bänkarne voro dylika utbredda. Musik och sång utfördes. De närvarande buro högtidsdrägt.

Dialogerna eller komediföreställningarne [1]), hvilka utfördes "cum apparatu sollenni et scenico", skulle vara på latin och handla om allvarliga ämnen. En kort förklaring på modersmålet af innehållet i en kommande akt tilläts dock. Klumpiga och råa scener eller figurer fingo icke förekomma i pjesen. Till dessa föreställningar egde ej kvinnor tillträde, utom i nödfall, såsom t. ex. då en förnäm dams önskan att åse skådespelet icke ansågs kunna afslås. Ej heller fann man det lämpligt att kvinnoroler utfördes på scenen. Någon gång kunde dock dylika tillåtas förekomma, men i så fall borde det vara "graves matronæ, non autem Voluptas [= Fru Lusta] aut similes".

De festligaste af alla dessa tillställningar voro utan tvifvel prisskrifningarne [2]), hvilka anordnades i slutet af året, vanligen på Mariæ himmelfärdsdag (15 Aug.) eller också på S. Laurentii dag (8 okt.), i sammanhang med offentlig examen.

I den öfversta klassen utdelades åtta premier, fyra i latin och fyra i grekiska och inom hvartdera af dessa ämnen två för prosa och två för vers; sex premier utdelades vidare i hvardera af humanist- och grammatikklasserna, i hvilka klasser grekisk versskrifning icke förekom, samt slutligen fyra i de nedre grammatikklasserna, der äfven det latinska poemet utelemnades.

Sjelfva skrifningen egde rum på skolsalen och tillgick ungefär på samma sätt som våra dagars skolskrifningar. Såväl på vers som på prosa skrefs det om ett uppgifvet ämne. Täflingsskriften skulle vid aflemnandet signeras och förses med namnsedel, hvilken senare, först efter det bedömandet egt rum, fick öppnas. Vid granskningen fästes i främsta rummet afseende på den formella färdigheten.

Namnen på prisvinnarne, till en början endast kända af skolans lärare, kungjordes sedermera med pomp och ståt inför en festklädd publik. En härold förkunnade i prunkande ordalag en efter en de vunna segrarne samt helsade

[1]) Ordo Dom. — Annuæ litt. för 1592 omtala, att skolungdomen vid jesuitsem. utfört "Theodosius imperator så fint och fromt, att man med skäl kunde säga, att alltsammans, stället, spelet, de spelande, ämnet och framför allt författaren, som säges hafva varit P. Edmundus Campianus, Englands martyr, andades helighet." Äfven för år 1601 innehålla Ann. litt. rapport om att dramatiska föreställningar egt rum vid Braunsbergskollegiet med anledning af biskopsbesöket detta år.

[2]) Rat., s. 94.

derpå hvar och en af dem, som framträdde för att mottaga segerlönen, med en mindre strof, hvilken återupprepades af sångarne.

Utan tvifvel voro dessa offentliga tillställningar tillkomna hufvudsakligen i syfte att åt institutionen förvärfva allmänhetens sympati och intresse [1]. Men att de äfven varit i hög grad egnade att sporra och framdrifva ifvern och ärelystnaden hos skolans eljes så strängt hållna och större delen af året från beröringen med den yttre verlden isolerade ungdom, förstås af sig sjelf.

Särskildt för en sådan natur som Messenius måste dylika tillfällen att få utmärka sig och vinna bifall inför en större allmänhet varit efterlängtade. Derom vittnar också den utpräglade smak för liknande tillställningar, som han medförde till fäderneslandet och sedermera fick tillfälle att lägga i dagen under sin Uppsalatid. De dramer, som han under denna tid sammanskref, synas nämligen uteslutande tillkomna i syfte att äfven hos en icke akademisk publik väcka uppmärksamhet och vinna personlig popularitet. — En omständighet förtjenar hävid att beaktas. Messenius skref som bekant sina dramer på modersmålet. Sannolikt är, att det var i Braunsberg, som han erhållit väckelsen till att ge dem denna form genom den här gjorda observationen, att den resumé på modersmålet, som plägade föregå hvarje akt [2], i hög grad bidrog att hos publiken öka intresset för det, som spelades.

Att den så mångsidigt representerade täflingsmetoden varit af största inflytande på danandet af Messenii karaktär, synes mig ganska sannolikt, isynnerhet som Messenii stora begåfning och förmåga att låta densamma komma till synes ger all anledning förmoda, att han alltjemt varit bland de främste i sin klass, den, som af sina lärare ständigt togs till hjelp vid förhöret af kamraternas lexor. Det starka, nästan till entusiasm gränsande intresse för undervisning, som Messenius sedermera lade i dagen, låter åtminstone ana, att det framsprungit ur någon personlig utmärkelse, hvarmed en gång uppdraget att undervisa för honom varit förbundet. De höga tankar om sig sjelf, med hvilka

[1] Ett slags vittnesbörd om det icke ringa uppseende, som jesuitskolorna, särskildt genom sina dramatiska spel, lyckats väcka hos allmänheten innebär följande passus i ett tal mot jesuiterna, hållet af en katolsk adelsman vid polska riksdagen 1591:

"Gar offt halten sie solche spiel der Comœdien vnd Tragœdien, das ist von freud und leide, vnd dasselbig mit solchem glantz, menge vnd pracht, vnd vermeinen, dass in solchem spielen dass hochste lob vnd wolfahrt stehe: vnd mit dieser einigen practick vnd künste machen sie jnen viel Jünger anhengig." (Stattl. Warnung, s. [8].)

[2] Ordo Dom.

han trädde ut i lifvet, synas likaledes häntyda på en mindre vanlig framgång inom skolan. Måhända hade han också blifvit hvad man kallar bortskämd af sina lärare, och berodde derpå denna hans obenägenhet eller rättare oförmåga att böja sin vilja under högre myndighet, som sedermera här hemma kännetecknade hans uppträdande?

Knappast var det dock ett i det hela godt inflytande, som Messenius erfor af skoldagarnes framgångar, ty i denna omgifning innebar framgången ofta en moralisk fara. Kamratkänslan, redan förut undergräfd genom denunciationssystemet, blef än mer försvagad derigenom att skolsystemet eggade lärjungarne till en täflan att hos hvarandra uppsöka fel, hvarvid upptäckaren vann beröm och utmärkelse, under det att skam och nesa tillfogades den i begåfning underlägsne. Det sjelfviskt hänsynslösa anlaget i hans karaktär, som måhända redan hade sin djupare rot i tidigare barndomsförhållanden, fann här en bördig jordmån.

Dessutom är det att antaga, att den ständiga jagt efter beröm och yttre utmärkelse, hvartill skolförhållandena uppfordrade, äfven i annat hänseende varit mindre helsosam för utvecklingen af Messenii naturell. Det för ett geni af hans betydenhet, helt naturligt, stora behofvet att göra sig gällande, fick här en ödesdiger missriktning. Ärelystnaden blef tom fåfänga och lusten att åstadkomma något värkligt dugligt fick ofta — såsom hans senare arbeten visa — vika för begäret efter den yttre framgångens glitter. — Måhända var derför också fängelselifvets bittra korrektiv mot dessa missriktningar nödvändigt, för att hela den ursprungliga gedigenheten och allvaret hos hans forskarande skulle kunna uppkallas till det storverk, vid hvilket hans namn och rykte hos efterverlden är fästadt. Detta sista antagande bestyrkes också af det sätt, hvarpå han i en af sina skrifter [1]) med lätt förklarlig öfverdrift i ordalagen omtalar sitt hufvudverk, som han säger vara skrifvet "genom den Hel. Andes synnerliga medverkande", "och" — heter det vidare — "hafver Gud allsmäktig velat, att det verket skulle utaf mig uträttas, och ty sådant mig pålagt *för mina synders skull*, så att det igenom den lägenheten skulle änteligen blifva färdigt." Vid ett annat tillfälle skrifver han: "Gud synes skenbarligen denna lägenhet hafva längesedan dertill förärnat, såsom jag *eljes aldrig* hade kunnat det så uträtta" [2]).

[1]) Sanf. ber.

[2]) Mess. bref från Cajaneb. 2 aug. 1633, meddeladt i Silfverstolpes Hist. Bibl. I, s. 75.

Med det sagda är det dock ingalunda min mening att föringa det stora formella värdet och betydelsen af den stränga skolning och, såsom det synes, icke ringa uppmuntran, som Messenii anlag rönte under hans Braunsbergstid. Härifrån härstammade utan tvifvel den slagfärdighet och företagsamhet, äfvensom den vetenskapliga liflighet och verksamhetsifver, som han sedermera hade rikt tillfälle att lägga i dagen.

Bland utmärkelser, som kommo Messenius till del under hans skoltid, omnämner han sjelf de hederstecken för visad kunskapsskicklighet, som han i retorikklassens prisskrifningar eröfrade åren 1600 och 1601 [1]). Dessa segrar voro sannolikt de stoltaste ögonblick, han dittills upplefvat.

Sista året, som han tillbragte i retorikklassen, fick han äfven på annat sätt tillfälle att låta sina talanger komma till synes. Den 5:te maj 1610 [2]) besökte nämligen stiftets nye biskop Tylicki, som tillika var Polska rikets vicekanslär, Braunsbergskollegiet för att der personligen mottaga ungdomens förböner och välgångsönskningar. Vid samma tillfälle utfördes dramatiska föreställningar [3]) till biskopens ära, och de förnämste bland skolungdomen uppvaktade honom med en mängd gratulationspoem, författade, enligt Ann. litt., "vario linguarum discrimine". (Det hos jesuiten Geo. Schönfels tryckta häftet [4]) "Gratulationes", som författats af Braunsbergs skolungdom vid detta tillfälle, innehåller emellertid endast latinska poem). "Salutatores juvenes" — säger Annuæ litteræ [3]) vid berättelsen om tilldragelsen — "qui e præcipua nobilitate fuerunt, summis benevolentiæ signis complexus est." Hyllningen föll sålunda i god jord hos biskopen, hvilken lär hafva varit en synnerligen human och menniskovänlig man [5]). Flerfaldiga prof på hans välvilliga stämning rönte sedermera såväl skolans [6]) öfverhufvud som en och annan af dess särskilda alumner.

Bland de ofvannämda gratulationspoemen var ett författadt af Messenius. Troligen var den särskilda ynnest, hvarmed biskopen längre fram omfattade honom en följd af denna uppmärksamhet.

I slutet af året afgick Messenius från den nedra skolan, i hvars afdelningar han tillbringat sammanlagdt fem år, samt befordrades till det högre och egentliga seminariestadiet, hvarefter han ungefär halftannat års tid egnade sig hufvudsakligen åt filosofiska studier [7]).

[1]) Annot. Heys. (Bih. I, A). [2]) Ann. Braunsb. [3]) p. 771. [4]) Finnes i Carm. Svec. (se inledningen!) [5]) Jfr. Hist. diar. Crac. T. 3, s. 196 ff. [6]) Ann. litt. 1601, s. 771 [7]) Annot. Heys. (Bih. I. A).

Under Messenii skoltid i Braunsberg hemsöktes staden ett par gånger af pesten. 1599 var skolans svåraste år [1]). Flera af dess medlemmar bortrycktes denna gång af farsoten. Hos de påfliga alumnerna insjuknade många. Något dödsfall inträffade dock icke bland dem.

1602 uppträdde pesten på nytt i staden och dess omnejd [2]), der den härjade med mycken våldsamhet. Den påhelsning af sjukdomen, som äfven skolan detta år erhöll, var dock icke af någon svårare natur. Bland dem, som nu insjuknade, befann sig Messenius. För att rekreera sig efter sjukdomen företog han sedermera samma år en resa till Danmark [3]).

År 1603 lemnade han seminariet i Braunsberg samt begaf sig till biskop Tylicki hof i Krakau, der han erhållit anställning såsom måltidsföreläsare [4]). Hos Tylicki stannade Messenius omkring ett års tid. Förmodligen var det på biskopens tillskyndan och försedd med dennes rekommendation, som han i slutet af året begaf sig på väg till Rom [5]). Resans ändamål var möjligen doktorsgradens vinnande. Hans vistelse i Rom blef emellertid icke långvarig. Knappt framkommen dit insjuknade han och måste åter bryta upp [6]). Han tog då vägen till Laurberg i Baiern, der han öfvervar Luciafestens firande och tillbringade juldagarne [7]).

Men äfven härifrån måste han snart begifva sig för att öfvervinna den åter frambrytande sjukdomen. I början af följande år styrde han sin kosa till Ingolstadt [8]). Efter att med heder hafva undergått examen blef han här, enligt sin egen berättelse, den 18 Mars högtidligen promoverad till filosofie doktor [9]). — Denna sista uppgift har — ej så alldeles med orätt, synes det, — blifvit satt i tvifvelsmål af Tegel, som i sin nidskrift förtäljer, att Messenius icke kunnat styrka sin påstådda rätt till doktorstiteln, ehuru han vid ransakningen inför rådet på Stockholms slott år 1610, efter första grälet i Uppsala, sjelf anhållit att få göra detta. För uppgiftens trovärdighet talar följande anteckning i den genom sina afslutningsord [10]) tilltalande promemoria [11]) på skulder och fordringar, som Messenius år 1616 uppsatte till sina barns framtida efterrättelse: "Jag är skyldig till Academien i Ingolstadt 12 gyllen för den hederliga pro-

[1]) Ann. litt. för 1599. s. 467—468. [2]) Ann. litt. för 1602, s. 727. [3]) Ann. Heys. (Bib. I. A). [4]) Ib. [5]) Ib. [6]) Ib. [7]) Ib. [8]) Ib. [9]) Ib.

[10]) De lyda sålunda: "Elsa, den piga, som oss troligan tjent hafver nu snart i tjugu år, såväl i medgång som motgang, skola ock mina barn väl löna och intet förlåta, så länge hon vill vara hos dem och sig hvila, eljes skola de svara mig inför Guds dom".

[11]) En lit. undervisn.

motion, mig der skedde till gradum Doctoratus Philosophici år 1605 die Veneris ante Dominica Reminiscere [1]), dem skola mina barn med tacksamhet betala och taga min handskrift igen". Dessutom nämner han i samma promemoria, att han gått i god för en person hos en doktor i Tübingen, hvilket måhända skulle kunna anföras såsom bevis på att han hade lärda umgängesvänner.

Ledsamt nog vittna dock åtskilliga andra omständigheter emot Messenii påståenden i denna punkt och göra sannolikt, att han aldrig förvärfvat sig någon rätt att bära doktorstiteln. Den karriär, som han under sin Romresa säger sig hafva gjort, förefaller nämligen hafva varit väl rask, synnerligast jemförd med jesuiterkonstitutionernas bestämmelser angående den studietid, som ansågs behöflig för vinnande af akademisk grad [2]). Endast magistergraden erfordrade genomgåendet af en treårig filosofisk kurs förutom ett halft års repetition af densamma. Doktorsgraden kräfde ytterligare ett sexårigt teologiskt studium. Att Messenius ens tillnärmelsevis skulle hafva medhunnit att fullgöra dessa sistnämnda præstanda, förefaller icke troligt, äfven om det läte sig antaga, att en förkortning i sjelfva studietiden blifvit honom medgifven.

Onekligen är det också ett anmärkningsvärdt förhållande, att Messenius aldrig omnämnt den ifrågavarande värdigheten på titelbladet till något af sina i Danzig eller annorstädes under denna tid tryckta arbeten. Deremot försummar han ej att utsätta titeln P. L. (= Poeta laureatus) eller P. C. (Poeta cæsareus). Äfven den ena [3]) af de tvänne på Ups. Univ. bibl. förvarade skolkatalogerna från Braunsberg anger honom vara "poeta laureatus" och dertill "civis Gedanensis", men upptager icke doktorstiteln. På titelbladet till Genealogia Sigismundi sätter han ett M. (= Magister) framför sitt eget namn. Möjligen ega vi häruti ett bevis på, att han åtminstone förvärfvat *någon* akademisk grad, nämligen magistergraden. Ej ens detta är dock alldeles visst, men så mycket säkrare visar denna titulering, att han *icke* var doktor.

Måhända har det ursprungliga syftet med Messenii ofvannämda resa till Italien verkligen varit att genom fortsatta studier vinna doktorsvärdigheten, ehuru detta syfte till följd af inträffande motigheter aldrig kommit att fullföljas. Men det later äfven tänka sig, att Messenii bortsändande hufvudsakligen föranledts af den fromme biskopens önskan att på något sätt bli kvitt den san-

[1]) Dies Veneris = fredag; Dom. Reminiscere = 2:dra sönd i fastan.
[2]) Jfr. Const., s. 168. [3]) Cat reform. et coll.

nolikt i längden rätt besvärlige Braunsbergsalumnen. I sammanhang med det sagda må nämnas, att intet finnes, som tyder på, att Messenius efter hemkomsten från sin resa till Italien, stått i någon som helst fortfarande förbindelse med sin förre inflytelserike gynnare, hvilket dock möjligen kan hafva berott derpå, att denne, som redan under den tid, då Messenius uppehöll sig i hans hus, erhållit befordran till annat stift i Polen [1]), numera kommit i ett fjermare förhållande till Braunsbergsskolan och dess alumner.

Vid återkomsten till hemtrakterna begaf sig Messenius till Danzig, der han säger sig någon tid hafva innehaft tjenst i privat hus [2]), förmodligen såsom informator. I Danzig existerade sedan år 1585 [3]) en jesuitisk missionsstation (residentia), hvarest Messenius i början af sin Danzigtid synes hafva uppehållit sig [4]). Det kringströfvande vagabondlif, som här hörde till ordningen för dagen [5]), var i hög grad egnadt att tilltala Messenii oroliga naturell.

Bland andra orter som Messenius besökte under dessa vandringar var äfven Rostock, och ett i denna stad tryckt tillfällighetspoem från nämda tid utvisar, att han der redan hunnit förskaffa sig vänner och bekanta. Detta åter tyder på, att han besökt staden mer än en gång. Äfven i förhörsprotokollen från den Messeniska rättegången år 1616 antydes på ett ställe, att Messenius uppehållit sig i Rostock, äfvensom att han samtidigt befunnit sig på vandrande fot [6]). Att Messenius haft någon stadigvarande vistelse i nyssnämda stad, synes mig deremot knappast antagligt.

Allt sedan skoldagarnes framgångar i latinsk poemskrifning, särskildt efter den uppmuntran, hans talang rönte vid det tillfälle, då han deltog i skolungdomens poetiska gratulationshelsning till biskop Tylicki, tyckes Messenius flitigt hafva strängat sin lyra till latinsk tillfällighetsdiktning. I Braunsberg, Krakau, Ingolstadt, Prag och Danzig uppträdde han vid åtskilliga tillfällen, "non citra multum ingenii encomium", såsom han sjelf betygar [7]).

Ej alltid kröntes dock hans bemödanden med framgång. Ett misslyckadt försök synes hans poetiska uppvaktning hos biskop Rudnicki hafva varit. Denne, som efterträdde Tylicki på Ermelands biskopsstol, hade redan i April månad

---

[1]) Lengnich. T. 4, s. 349. [2]) Annot. Heys. (Bib. I. A). [3]) Lengnich. T. 4, s. 230.

[4]) Den ofvannämda matrikelanteckningen (jfr. Hipler. sid. 169. not. 21) att Messenius åtnjutit underhåll från Alumnstiftelsen i Braunsberg, bestyrker äfven detta antagande.

[5]) Jfr. Reg. (Wilna) sid 103, mom. 5 ff. [6]) A. F. XIV: Mess. 30 Juli [1]. [7]) Scond. T. 20 (föret.). Jfr. förteckningen å det mot slutet af samma bok inhäftade foliobladet med öfverskrift: "Hæc in opere meo poëtico adhuc desiderantur".

1605 besökt skolan i Braunsberg för att der öfvervara den stora passionsprocessionen på Långfredagen [1]. Sedermera i Juni aflade han ett nytt besök [2]. Troligen var det detta biskopens sistnämda uppträdande i Braunsberg, som föranledde Messenius att från Danzig inresa dit i syfte att tillvinna sig dennes bevågenhet medels ett gratulationspoem [3]), som dock förefaller hafva kommit väl mycket post festum. De oklara och långt ifrån harmoniska förhållanden [4]), som mött Rudnicki under hans första embetstid, till följd deraf att han såsom polack ej egentligen var berättigad att bekläda biskopligt embete i Preussen, gjorde måhända också, att han befans mindre mottaglig för poetiskt smicker. — Det var Messenii ifrågavarande poem, hvilket sedermera på grund af de deri förekommande smädelserna mot Karl IX ådrog honom ett par dagars fängelse [5]) och framkallade nödförsvarsskriften Detectio fraudis jesuiticæ. Enligt hvad han i denna skrift berättar, skulle han hafva blifvit svekfullt anmodad af sin förre lärare Hornerus att författa det ofvannämda poemet, hvarefter denne utan Messenii vilja eller vetskap skulle hafva tillsatt de förgripliga verserna, dervid läggande an på att efterhärma Messenii stil, samt i detta skick låtit befordra poemet till trycket. Afsikten med denna tillställning skulle hafva varit att förmå Messenius att afstå från sin för kamraterne förut yppade plan att återvända till fäderneslandet. Onekligen förefaller denna historia temligen hopgjord. Intrycket af dess otillförlitlighet skärpes ännu mera genom det simpla skrifsättet. Hornerus synes hafva varit en oantastlig och afhållen man [6]), och den omständigheten, att han gjort just honom till hufvudföremål för sina smädeutgjutelser, väckte derför icke ringa harm, då skriften blef känd i Messenii forna kamratkrets. "Derest han bara skrifvit mot en annan" — lär man derute hafva yttrat — "så hade det icke blifvit så illa upptaget, som skedt är" [7]).

Hoppet att medels den icke obetydliga belöning, som förespeglats honom, förbättra sina materiella vilkor utgjorde, enligt Messenii egen berättelse i Detectio fraudis jes., det hufvudsakliga motivet till hans nyss omtalade uppvaktning. Tonen, hvari han omnämner såväl dessa förväntningar som ock biskopen

[1]) Ann. Braunsb. [2]) Ib. [3]) Detect. fraud. [4]) Lengnich. T. 4, s. 359 f., 364.

[5]) Jfr. Annot. Heys. (Bih. I, A), Tegel m. fl. — Samma år tycktes i Wilna ett poem med anledning af polackarnes seger öfver Carl IX vid Kirkholm. Nämda poem finnes i samlingsbandet Carm. Svec. Om detta ämne handlade förmodligen också de förgripliga versarne i Messenii helsningsdikt.

[6]) A. F. XIV: Jöns Pap. d. 22 Juli [8]. [7]) Ib.

sjelf, ger till känna, att hans hopp icke gått i uppfyllelse. Tänkte han dessutom — hvilket icke förefaller osannolikt — att af biskopen blifva på något sätt omhändertagen och förhjelpt till en syssla, så synes han ännu ytterligare hafva bedragit sig. Någon vidare beröring mellan Messenius och Rudnicki tyckes derefter icke hafva egt rum.

Från Braunsberg återvände Messenius till Danzig [1]. En af flere poem i olika versmått bestående större påskdikt [2], hvaruti bl. a. anspelning på nyss uppkomna oroligheter inom polska riket förekommer [3], och som på grund deraf torde kunna anses vara författad på våren 1606, är skrifven i äkta jesuitisk anda [4]. Från samma tid förskrifver sig likaledes troligen fragmentet af ett brefkoncept [5], hvaruti omnämnes en viss "broder Michaëlis" afresa sjöledes "till sitt eget kloster", efter det denne under vintern kvarhållits i Danzig af den rådande stränga kylan; detta synes antyda, att Messenius då ännu var medlem af jesuitsamfundet i Danzig och hade sitt tillhåll på jesuitherberget dersammastädes.

För jesuiterne i Danzig hade året 1605 varit synnerligen gynnsamt. Detta år hade det nämligen omsider lyckats dem att vinna fast fot på det invid ån Radaune belägna Birgittinerklostrets område [6], ett mål, hvartill de länge sträfvat. Till klostret hörde en närbelägen öppen tomtplats [7], på hvilken det för ett tjugutal år sedan nedbrunna Birgittinermunkklostret [8] varit beläget. Endast en liten byggnad kvarstod ännu [9]. Denna tomtplats hade jesuiterne, hvilka dittills endast gifvit gästroller hos nunnorna i egenskap af predikanter och biktfäder, länge betraktat med lystna blickar såsom "locus pro ædificando collegio aptissimus" [10]. Till en början hade nunnorna, på hvilkas afgörande saken närmast berodde, envist vägrat medgifva någon afkortning på klostrets egendom [11]. Omsider synas de dock, till följd af jesuiternes trägna bearbetning hafva bringats till medgörlighet. Och år 1605 uppläto de åt dem, såsom redan är nämdt, den åstundade platsen. Det der befintliga boningshuset togs i besittning, hvilket dock icke var stort nog för att inrymma alla medlemmarne af brödraskapet. En del af dessa måste derför kvarstanna i det gamla herberget, till dess att den nya byggnaden hunne blifva färdigbyggd, "si ita placuerit superioribus", tillägger rapporten härom i Annuæ litteræ [12].

Inom kort gingo emellertid dessa vackra framtidsplaner om intet. Inträffande politiska förhållanden synas härtill hafva medverkat. Missnöjet med konung Sigismunds godtyckliga och föga statskloka regering, hvaröfver klagomål sedan lång tid försports [13], hade mot slutet af år 1605 antagit en synnerligen häftig karaktär. Den närmaste anledningen härtill gaf konungens giftermål i slutet af året, mot hvars ingående senaten förut på det

---

[1]) Annot. Heys. (Bih. I, A). [2]) Utgör större delen af första afd. i Scond. T. 20. [3]) Jfr. Bih. III. [4]) Jfr. rapporten om samma händelser i Ann. litt. för 1606, 1607 & 1608, s. 691—702. [5]) Bih. II. [6]) Ann. litt. för 1605, s. 927. [7]) Ann. litt. för 1606, 1607 & 1608, s. 747. [8]) Ib. s. 748. [9]) Ib. s. 747. [10]) Ann. litt. f. 1605, s. 927. [11]) Ib. [12]) Ib. [13]) Redan 1591. Jfr. Stattl. Warn.

bestämdaste protesterat [1]). Den förbittrade adeln slöt sig samman till en liga, bland folket rådde jäsning, och det lagade sig till inbördes krig [2]).

Konungens nära förbindelse och umjänge med jesuiterna ansågs äfven misstänkt. Exemplen från Spanien och Frankrike manade härvidlag till vaksamhet [3]).

Föremål för den allmänna oviljan blefvo derför äfven jesuiterne. De ansågos ega skuld och delaktighet i konungens felsteg samt i hans kränkningar af folkfriheten [4]). Dessutom var den anda af servilitetet och bakslughet, som kännetecknar jesuitordens medlemmar, öfverhufvud föga egnad att väcka sympati hos det ridderliga och frihetsälskande polska folket.

Ursprungligen och hufvudsakligen synes misstämningen mot jesuiterna hafva haft en politisk grund, hvilket bl. a. framgår deraf att agitationen mot dem tog sin utgångspunkt från katolsk sida [5]). För protestanterna i riket tillstötte derjemte religiösa skäl [6]). Och öfverallt i riket begynte man vidtaga åtgärder syftande till jesuitismens inskränkning och begränsning [7]). Nyssnämda händelser i det polska hufvudlandet var det också, som närmast synes hafva föranledt [8]) den protestantiska magistraten i Danzig att uppmärksamma och beifra jesuiternes intrång på Birgittinerklostrets område [9]). En ganska intressant skildring af den vräkningsprocess, som nu följde, lemnar oss rapporten härom i Annuæ litteræ för 1606 [10]).

Magistraten lät först genom sin secretarius framställa förfrågan, huruvida jesuiternes besittningstagande af det klostret tillhöriga området skett med nunnornas vetskap och vilja. Då dessa svarade jakande, förkunnade dem secretarius, att magistraten, hvilken patronatsrätten öfver klostret tillhörde, ogillade det som skett och lät helsa dem, att jesuiterne icke hade någon som helst befogenhet att utan magistratens tillåtelse slå sig ned på detta ställe. Nunnornas invändning, att enligt deras ordensregler klostrets angelägenheter icke hörde under verldsligt forum, lemnades utan afseende. Försöket att tredska och bomma till om sig för höga vederbörande måste de också snart uppgifva. Emellertid synes magistraten ej riktigt hafva lyckats vinna gehör för sina påbud hos de envisa och oefterrättliga nunnorna. Såväl dessa som jesuiterna synas för öfrigt alltjemt hafva hyst det hoppet, att så snart oroligheterna i Polen väl vore öfver, skulle allt återvända i de gamla hjulspåren. För att ernå ett verksammare resultat beslöt magistraten derför att kalla brödraskapets superior inför rätta. Såsom katolsk andlig vägrade emellertid denne att infinna sig för verldslig domstol. Magistraten lät då utfärda och på klosterkyrkans dörrar uppspika sitt ultimatum, som innehöll en ovilkorlig befallning till jesuiterne att inom trenne dagar utrymma såväl

---

[1]) Jfr. Lelewel: Zamoiskis varningstal, s. 151—155. Ann. litt. f. 1606, 1607 & 1608, s. 691.

[2]) Ann. litt. 1606, 1607 & 1608, s. 692.

[3]) Jfr. Stattl. Warn., s. [13], [18] m. fl. Consil. de stab. pace, s. 4, 6, 11.

[4]) Ann. litt. 1606, 1607 & 1608, s. 693 f.

[5]) Ann. litt. 1606, 1607 & 1608, s. 691.

[6]) Lengnich, T. 5, s. 9. Ann. litt. 1606, 1607 & 1608, s. 692.

[7]) Ann. litt. 1606, 1607 & 1608, s. 694 ff.

[8]) Ann. litt. 1606, 1607 & 1608, s. 750 . . . "spesque sit, ubi motus Polonici quievérint, omnia rursum Gedani convalitura".

[9]) Ann. litt. 1606, 1607 & 1608, s. 751 f.

[10]) s. 749—753.

sjelfva kyrkan som den på tomten invid belägna bostaden, vid äfventyr af strängt straff, ifall ej detta påbud efterlefdes.

Nu vågade man ej längre trotsa stadens öfverhet, och påbudet om den ockuperade platsens utrymmande efterkoms.

Sannolikt var det dessa för jesuiterne i Danzig ogynnsamt förändrade förhållanden, som år 1606 föranledde Messenius att för någon tid återvända till seminariet i Braunsberg [1]), der hans förmåga såsom undervisare synes hafva blifvit tagen i anspråk [2]). Här stannade han dock icke länge. De för jesuitismen dåliga konjunkturerna i förening med dess sjunkande sociala anseende voro ingalunda egnade att med varaktiga band binda vid samfundet en man med Messenii utpräglade uppkomligskynne, isynnerhet som det torde kunna antagas, att hans böjelse för sjelfrådighet vid denna tid nått en sådan utveckling, att han ej torde hafva kunnat finna sig så särdeles väl i de trånga förhållanden, som jesuitreglerna fordrade. Redan på hösten samma år uppträdde han på nytt i Danzig, der han, såsom det synes, med afsikt att slå sig fram på egen hand upprättade ett enskildt kollegium [3]).

Öppen brytning med jesuiterne sökte han sannolikt till en början undvika. Emellertid var ett mera sjelfständigt uppträdande öfverhufvud af en medlem inom jesuitsamfundet icke öfverensstämmande med ordensdisciplinen. Det dröjde heller icke länge, innan hans enskilda och personliga förhållanden blefvo utsatta för trakasserier af ganska obehagligt slag.

En antydan om, att en brytning egt rum mellan Messenius och jesuiterne, innehåller bl. a. följande ställe i ett af Messenii bref till Gustaf Adolf år 1616 [4]): "Uti min barndom blef [jag] förskickad till de papistiske skolor, der jag några år uti bokliga konster blef instruerad, såsom ock den påfviska religionen af ungdoms oförstånd vedertog. Men när jag till de år kom, att jag ondt ock godt någorlunda kunde åtskilja, trädde jag ifrån den vrånga stig in på den rätta salighetens väg igen, hvilken jag intill grafsbrädden med Guds tillhjelp följa skall. Och fördenskull begynte strax de påfviske mig svårligen förfölja, så att jag nödgades företaga hemresan till mitt fädernesland".

Visserligen gör denna tirad genom öfverdrifna ordalag och hycklande ton ett temligen dåligt och otillförlitligt intryck. Emellertid har jag efter anstälda undersökningar, hvartill framför allt förhörsprotokollen från år 1616 erbjuda ett

---

[1]) Annot. Heys. (Bih. I, A). [2]) Jfr. A. F. XIV: Messenius 30 Juli [1], Per Stensson 30 Juli [2]. [3]) Annot. Heys. (Bih. I, A). [4]) A. F. XIV.

rikligt material, trott mig finna, att Messenius, då han, föranledd af något trångmål, företager sig att behandla sanningen på ett mindre samvetsgrannt sätt, endast sällan låter fantasien få fritt spelrum, utan hans lögner bestå merändels i en omsvängning eller omtolkning af något sakförhållande. Då han sålunda säger, att han "vid mognare år trädde ifrån den vrånga stig in på den rätta salighetens väg igen", så utgöra dessa ord sannolikt en omskrifning för det sakförhållandet, att han, såsom redan är antydt, vid mognare år började finna den andliga atmosfären inom jesuitsamfundet alltför tryckande, och att han äfven från andra synpunkter funnit det med sin fördel förenligt att — åtminstone i vissa samhällskretsar — ej längre räknas såsom jesuit [1]), samt att han på grund deraf råkat i konflikt med sina forna samfundsbröder. Hvaruti den svåra förföljelse, hvaröfver Messenius på det anförda stället beklagar sig, sannolikt bestod, skall jag i det följande söka visa.

En verklighetskärna har nog äfven den förut anförda historien i Detectio fraudis jesuiticæ rörande hans kamraters föregifna ränksmideri mot honom. Måhända har Messenius under pågående konflikt med sina forna samfundsbröder någon gång i ifvern yttrat, att han, om det gällde, kunde resa öfver till Sverige och söka anställning der, hvarpå man, för att betaga honom lusten för en sådan resa, svarat med hotelse att sända hans ofvan omtalade gratulationspoem till Karl IX — en hotelse, som ju också mycket riktigt sedermera utfördes. Den rädsla för att Karl IX skulle erfarit något om hans obskura verser, som Messenius längre fram lade i dagen, samt den varsamma försigtighet, hvarmed han hörde sig för, om konungen vore vred på honom, innan han vågade sig hit in i riket [2]), synes också lemna stöd åt en dylik tolkning. Att deremot Hornerus skulle hafva skrifvit de förgripliga verserna, äfvensom att Messenius *före* poemets författande skulle hafva yppat några planer att begifva sig öfver till Sverige, synas i alla händelser vara mindre trovärdiga uppgifter. Hade Messenius lagt dylika tendenser i dagen förut, så skulle han nog haft så mycken blick för situationen, att han funnit det föga lönt att derefter uppvakta biskop Rudnicki.

[1]) Anmärkningsvärd är den djupa och knappast endast låtsade missaktning, som Messenius redan från början under sin vistelse i Sverige lade i dagen för sina forna meningsfränder, och som på ett särdeles i ögonen fallande sätt framträder i den hetsiga ifver, hvarmed han städse slog ifrån sig okvädingsordet "jesuit". Denna missaktning för jesuitnamnet var antagligen grundlagd och utbildad redan under hans Danzigtid.

[2]) Detect. fraud.

Ungefär vid samma tid, som Messenius i Danzig fick till stånd det privatkollegium, hvarom jag i det föregående talat, var det antagligen som han först kom att lära känna Lucia Grothusen, med hvilken han i Maj år 1607 ingick äktenskap [1]).

Lucia Grothusen synes hafva varit en ovanligt praktisk och företagsam, men knappast någon behaglig kvinna [2]). Ej heller lär hon hafva utmärkt sig för någon fägring [3]). Dessutom var hon till kroppen klen [4]) och ej längre ung.

Bland de strövers, hvilka omvexlande med historiska annotationer fylla ett antal blad af Messenii s. k. Schedæ, förekommer ett så lydande verspar:

Hæc est Luciæ Grothusen visor imago:
Sexaginta anno, nec minus unus adest.

Såväl den handstil, hvarmed dessa verser äro nedskrifna, som innehållet i ett par närstående [5]), som det synes, vid samma tid författade verser, talar för att denna anteckning blifvit gjord under loppet af Messenii sista lefnadsår (1636). Vid den tid, då Messenius första gången sammanträffade med sin Lucia, var denna sålunda en mognad mö på omkring trettio vintrar.

Huruvida Messenius, då han bestämde sig för detta giftermål, verkligen varit fattad af någon djupare böjelse för sin utvalda, är ej godt att afgöra. Sannolikt synes dock, att partiet från hans sida varit grundadt på beräkning. Genom detta giftermål blef han nämligen svåger med doktor Theophilus, som i Danzig innehade en inflytelserik ställning, och som måhända t. o. m. redan vid denna tid var stadens borgmästare [6]). Lucia Grothusen var dessutom en dotter till Sigismunds år 1519 aflidne lärare Arnold Grothusen, och Messenius synes äfvenledes hafva föreställt sig att hans giftermål med henne hos konung Sigismund skulle kunna utgöra en rekommendation för honom till någon hedersam och inbringande anställning [7]). Men häruti bedrog han sig. Lucia Grothusen var ej längre någon på högre ort behaglig person.

---

[1]) Annot. Heys. (Bih. I, A).
[2]) Jfr. A. F. XIV: h. Marina 9 Juni [6] samt h. Lucia 30 Juli [10, 11, 13, 14] m. fl.
[3]) Enl. Tegel.
[4]) A. F. XIV: Mess. 19 Aug. [8].
[5]) Närmast föregående verspar lyda:

Anna sed hæc vultus, non turpior, ora gerebat:
Sex annis, nata est filia, bisque decem.

[6]) År 1616 innehade han denna befattning. Jfr. A. F. XIV: Mess. 29 Juli [5].
[7]) Mess. bref till Gust. II Ad. d. 15 Juni 1616. ”Jag var icke värdig att få ett stycke bröd af honom [Sigismund], oansedt jag hans egen præceptoris dotter i sängen hade”.

Någon tid synes hon hafva varit anställd vid hofvet. Enligt Messenii uppgift hade hon råkat i onåd, derför att hon "uti en ringa sak förtörnat fröken Anna" [1]), hvarpå hon, kort efter faderns ungefär samtidigt timade död, tillika med modern och syskonen begifvit sig till Danzig, der — såsom nyss nämdes — hennes svåger, doktor Theophilus, var bosatt. Här lifnärde hon sig sedan medels sömnad och perlstickning samt fiskhandel [2]).

Åtskilligt talar emellertid för antagandet, att de omständigheter, som föranledde Lucia Grothusens aflägsnande från det polska hofvet, ej varit af så alldeles oskyldig natur. Det synes hafva varit fråga om en något långt drifven kärleksaffär. En svag antydan härom lemnar en punkt i Jöns Papistas bekännelse den 22 Juli 1616 [3]), hvaruti han berättar, att fru Lucia skickat med honom en present till pater Crispinus, tydligen hennes förre biktfader [4]), "för det han en gång hulpit henne uti hennes nöd". Och om denna budskickning skulle hennes man intet få veta. — Enligt Messenii berättelse [5]) skall Lucia hafva gått sex år till rätta "med en skälm" samt äfven vunnit processen vid alla domstolar, utan att dock på någon hafva kunnat erhålla konung Sigismunds "exolution". — Då fru Lucia vid förhöret den 30 [6]) Juli under loppet af samma rättegång tillfrågades, hvad det var, som hon haft förvaradt i en viss "wåtsäck", hvilken hon med Jöns Papista sändt ut till Danzig, uppger hon, det hafva varit handlingarne i målet mellan henne och Carl Ifvarson. Förmodligen har det varit denna passus i Messeniska rättegången, som föranledt en del gissningar och prat, hvilket i sin ordning gifvit stoff åt Tegels mindre vackra uppgifter om fru Lucias antecedentia i den ofvan omnämda smädeskriften.

Med den nyssnämde Carl Ifvarsson, "en finsk adelsman", skall enligt Tegel fru Lucia, under den tid hon vistades vid hofvet, hafva drifvit en ingalunda platonisk kärlekshandel. Men en vacker dag var älskaren sin kos. Lucia Grothusen tillhörde emellertid icke den sortens fromsinta kvinnor, som utan vidare låta draga sig vid näsan. Rundt kring hela Polen "och annorstädes" gick jagten efter hennes bortflydde Endymion, tills hon slutligen lyckades infånga honom och få honom ställd för rätta i Danzig. Om man bortser från den plumpa form, hvaruti Tegel framhållit dessa för fru Lucia

---

[1]) Mess. nyss anf. bref. [2]) A. F. XIV: h. Marina 9 Juni [6]. Jfr. Jöns Pap. 9 Juni [5] samt h. Lucia 30 Juli [14]. [3]) A. F. XIV, [7]. [4]) A. F. XIV, jfr. [7—8]. [5]) A. F. XIV: Brefvet t. Gust. II Ad. 15 Juni 1616. [6]) s. [13].

högeligen generande fakta, så synes hans påståenden i denna punkt icke saknat god grund. En på Riksarkivet befintlig förteckning på handlingar [1]), hvilka innehafts af Messenius, upptager nämligen bl. a. följande rubrik: ”Poluske domar om Echtenskap emillan Rittmestaren Carl Ifwarsson och Luciam Grothusen om theres Echtenskap . . . [Här följa några väl öfverstrukna ord], dat. 603 och 604”.

I samma förteckning förekommer äfven en annan så lydande rubrik: ”Någre köpmäns i Dansich witnesskrifft D. Johannem Messenium och Luciam Grothusen wara echta folk. 1607”. Sannolikt har Messenius till en början sökt hemlighålla sitt giftermål för att derigenom i det längsta bespara sig en för hans skolföretag riskabel brytning med jesuiterne. Hans försök att på detta sätt halta på båda sidor kröntes emellertid ej med framgång. Upphofsmännen till de otvan antydda trakasserier, för hvilka Messenius varit utsatt, voro förmodligen inga andra än hans jesuitiske kamrater, hvilka omsider kommit underfund med Messenii separatistiska sträfvanden och hans öfriga oregelbundenheter. Till den obehagliga erfarenheten af den jesuitiska agitation, som häraf föranleddes, och hvars syfte sannolikt var att hålla Messenius i schack, hänför sig antagligen ytterst allt dennes tal om ”häftig förföljelse” från jesuiternas sida [2]). På de förvecklingar, för hvilka Messenius i Danzig varit utsatt, syftar också Jöns Papistas yttrande vid förhöret den 18 Juni 1616, hvaruti han säger sig i Danzig hafva förnummit, att en af anledningarne, hvarför Messenius ”sticknade och drog dädan, var, att hans hustru hade der så mycket att göra och uträtta” [3]).

I allt detta synes dock en sak egendomlig, nämligen huru Messenius, då det var så pass illa beställt med Lucia Grothusens sociala anseende, rimligtvis kunnat räkna på några afsevärda materiella fördelar af sin förbindelse med henne — *så framt* nämligen det ej måste anses antagligt, att Messenius varit alldeles okunnig om hennes antecedentia, då han först lärde känna henne. Att han på grund af sitt äktenskap bl. a. trott sig kunna påräkna konung Sigismunds bevågenhet, antyder följande yttrande i hans bref till Gustaf II Adolf af den 15 Juni 1616 [4]): ”Jag var icke värdig få ett stycke bröd af honom

---

[1]) R. A., Biogr.: Mess. [2]) Jfr. ofvan. [3]) A. F. XIV: [7]. [4]) Det ofvan anf. i A. F. XIV.

[Sigismund], när jag var derute och honom intet gjort hade, oansedt jag hans egen præceptoris dotter i sängen hade".

Måhända var det alltså i familjeumgängets trängre krets, som Messenius först mötte sin Lucia, och innan han ännu egde någon närmare kännedom om Danzigsförhållanden. I annat fall hade väl snart nog det beställsamma skvallret gjort honom underrättad om sakernas ställning. — Såsom redan är nämdt, var sannolikt doktor Theophilus vid denna tid medlem af Danzigs magistrat, hos hvilken Messenius hade att söka medborgarrätt. Ett föreningsband mellan dem båda låg i det gemensamma lärdomsintresset. En lockelse för Messenius att besöka Theophili hus utgjorde den senares icke obetydliga bokförråd [1]). Det synes mig derför icke osannolikt, att doktor Theophilus varit en af de första bland Danzigs stadsborgare, med hvilken Messenius kommit i närmare beröring, sedan han beslutat sig för att blifva "civis Gedanensis" och såsom sådan taga sig fram på egen hand, äfvensom att han först genom honom sedermera erhöll en vidsträcktare bekantskapskrets [2]).

Enligt Tegel skulle Messenii planer med sitt giftermål hufvudsakligen hafva gått ut på att "bekomma hög tjenst och stort underhåll af konungen i Polen". På ett annat ställe säger han, att det var "Messenii begäran, åstundan och trängtan, det han måtte blifva antagen och komma i hög dagelig hoftjenst och få riksens secrete saker och handlingar händer emellan, eftersom de jesuiters konst och art är att insmyga sig uti konungars och furstars hof och laga, att de kunna få clavem reibublicæ uti deras händer, makt och våld eller göra de personer, som högsta embeten bekläda, sig benägna, gunstiga och förobligerade och så genom dem deras vilja främja och uträtta."

Innehållet i dessa starkt tendensiösa ord har emellertid endast föga tilllämplighet på Messenii lif. För någon slags hoftjenst synes dennes naturell hafva varit litet lämpad, ej heller förefaller det sannolikt, att hans sträfvan någonsin gått ut på att ernå en dylik anställning.

Någon benägenhet att blanda sig i politiken förråder ej heller hans senare lif. De viktiga förtroendeuppdrag, som Messenius erhöll i Stockholm, tillfölle honom utan bestämd ansökan från hans sida. Messenii helt visst starka äre-

---

[1]) Jfr. En lit. undervisn.

[2]) Till Messenii nära umgängeskrets hörde år 1608 Göran Posse, kon. Karls bittre fiende, och dennes söner m. fl. i Danzig bosatta landsflyktiga svenskar. Jfr. Annot. Heys (Bih. I, A).

lystnad var ej af någon sådan politisk praktisk, utan snarare af en mera teoretisk natur. Det praktiska intresse, som derjemte framträder hos honom, går hufvudsakligen ut på att försäkra åt honom en fast ekonomisk ställning såsom basis för vetenskapliga idrotter. Och något annat var det sannolikt ej heller, som han väntade af sin förbindelse med Lucia Grothusen.

Messenii ofvannämnda skolföretag gick måhända till en början ej så dåligt. Hans redan berörda giftermål i Maj år 1607 synes åtminstone förutsätta, att han då ej stod alldeles utan resurser. Ty att han skulle hafva spekulerat på att sjelf varda, hvad man kallar försörjd, genom sitt giftermål, förefaller knappast troligt. Och den inkomst, som han kunde bereda sig såsom latinsk tillfällighetsskald, torde hafva varit alltför oberäknelig och obetydlig, att han kunnat existera derpå såsom gift. Skolföretaget uppgaf han emellertid redan med 1607 års utgång [1]), sannolikt till följd af de ofvan omtalade trakasserier, för hvilka han i slutet af detta år varit utsatt. Den omständigheten, att hans förbindelse med Lucia Grothusen, med hvars namn skandalen redan länge sysselsatt sig, erhöll en viss tvetydig offentlighet, synes icke hafva varit egnad att hos föräldrar och målsmän befästa skolans naturligen ännu ej stadgade kredit. Intygen om att hans förhållande till Lucia Grothusen var fullkomligt lagenligt och tillåtet upphjelpte förmodligen saken endast föga.

Under sin Danzigtid synes Messenius, de stunder, som han egde öfriga från skolbestyren, hafva sysslat med historiska studier. Uppdraget att fullborda Peder Brasks efterlemnade utkast till Genealogia Sigismundi, som Messenius erhållit [2]), förmodligen *innan* hans giftermål var kändt, och medan han ännu befann sig i godt förstånd med jesuiterne, synes antyda att så varit förhållandet. De historiska uppgifter, hvilka han behöfde vid utarbetandet af sjelfva den kungliga stamtaflan, säger han sig [3]) hafva hemtat från Albert Krantz' Chronicon regnorum aqvilorum Daniæ, Sueciæ, Norvegiæ, Sebastian Münsters Cosmographia [4]) samt Onuphrii Panvini Cronographia [5]). Derjemte försäkrar han sig hafva flitigt rådfrågat sina i Danzig bosatte landsflyktige landsmän [6]). —

---

[1]) Jfr. Ann. Heys. (Bih. I, A). "Anno 1607 16 Maji ...: tantum in seqventem annum collegium retineo."

[2]) A. F. XIV: Mess. 18 Juni [7].

[3]) Gen. Sig., s. [2].

[4]) C— oder Beschreibung aller Länder.

[5]) Troligen dennes Chronicon ecclesiasticum, a J. Cæsare ad Maximilianum II.

[6]) Gen. Sig., s. [3].

Sannolikt har han äfven haft tillfälle taga kännedom om ett till kejsar Karl V adresseradt genealogiskt arbete af Hieronymus Gebwilerus, hvarpå företalet till Genealogia Sigismundi häntyder, dock utan att ange vare sig författaren eller bokens titel. I en bland Messenii s. k. Schedæ befintlig anteckning, hvilken, såsom stilen utvisar, är af äldre datum, nämner han just detta arbete.

Genealogia Sigismundi har med hänsyn till större delen af sitt innehåll formen af ett slags kompendium i skandinavisk historia och betecknar såsom sådant begynnelsen till den historieforskning, som sedermera nådde sin afslutning i Scondia illustrata. Anmärkningsvärdt är det för öfrigt, att Messenius redan i detta sitt historiska förstlingsarbete omtalar sitt tilltänkta, men aldrig sedermera fullbordade kyrkohistoriska verk Pandolatria [1]), hvilken omständighet antyder, att han i Danzig varit sysselsatt med studier och forskningar i svensk kyrhohistoria.

Genom de genealogiska tabeller öfver framstående svenska herreslägter, som finnas bifogade i slutet af Genealogian, kan denna äfven sägas förebåda hans senare ganska märkliga arbete "Theatrum nobilitatis suecanæ" [2]).

Vid denna tidpunkt var det också efter all sannolikhet som Messenius kom i tillfälle att taga kännedom om de i Oliva kloster befintliga handlingar, för hvilka han sedermera råkade så illa ut [3]). Här synes nämligen Messenius hafva varit en ofta sedd gäst [4]). Oliva klosters prior var den förutnämda pater Crispinus, hans hustrus biktfader, hvilken förefaller att hafva varit en from och trohjertad gammal man [5]). Antagligen var det af honom, som Messenius först erfor, att f. d. Linköpingsbiskopen Hans Brask uppehållit sig i klostret och der kvarlemnat en del manuskript [6]). Enligt Messenii kanske ej till alla delar så särdeles pålitliga uppgift under rättegången 1616, skulle dessa manuskript hafva utgjorts af Vadstena privilegier, pergamentsbref om Gottland, några krönikor

---

[1]) s 35.

[2]) En slags anticipation af sjelfva titeln till detta arbete innehåller t. o. m. följande punkt, som återfinnes omedelbart efter de ofvannämda tabellerna (s. [7]) och inleder Genealogians slutstycke: "Hæc sunt copiosissima *nobilitatis suecanæ*, ab antiquorum vindicta tenebris, lumina, quorum radii certatim promicantes, ampliss. Sigismundi III oppido collustrant propaginem, generis produnt vetustatem, avita decorum facinora digna exhibuit *theatro* spectacula . . ."

[3]) Jfr. A. F. XIV: Mess 17 Juli e. m. [3] samt 19 Aug. [3].

[4]) Jfr. A. F. XIV: Jöns Pap. 22 Juli [6] m. fl.

[5]) Jfr. A. F. XIV: Jöns Pap. 22 Juli [8] m. fl.

[6]) A. F. XIV: Jöns Pap. 22 Juni [5] m. fl. Jfr. Mess. 19 Aug. [3].

m. m.[1]) Att Messenius dock i klostret haft tillfälle att bese en del svenska manuskript, torde i alla händelser icke böra betviflas.

Messenii affärsställning, efter det han måst upphöra med sin skola, synes emellertid hafva blifvit allt mera bekymmersam. Härpå tyder bl. a. den omständigheten, att han i början af April månad 1608, vid den tid, då sonen Arnold föddes, var bosatt i sin svågers, doktor Theophili hus [2]). Och får man tro Tegel, skulle Messenius vid sin ankomst till Sverige i slutet af samma år befunnit sig i fullständig misär. Sannolikt var det också i hufvudsaklig mån ekonomiska skäl som föranledde Messenius att öfvervinna alla betänkligheter och besluta öfverflytta till fäderneslandet samt söka anställning hos Karl IX. Här hade han i alla händelser utsigt att kunna ernå en betryggad ekonomisk ställning, så framt han lyckades komma i åtnjutande af de icke obetydliga possessioner, som hans hustrus föräldrar innehaft i Sverige, men som efter desses afresa ur landet på ett mer eller mindre oegentligt sätt råkat i andra händer.

På våren 1608 "offererade" Messenius konung Sigismund sitt genealogiska arbete [3]). Men huru litet han på detta håll hade att hoppas, erfor han antagligen ganska snart genom beställsamma jesuitiska kunskapare. Efter att — såsom han sjelf uppger [4]) — i fem veckor förgäfves hafva väntat på belöningen för sin möda, öfvergaf han hoppet om att kunna erhålla någon slags befordran hos denne konung samt fattade det nyssnämda beslutet att återvända till Sverige. I syfte att förbereda jordmånen för detta sitt återvändande tog han sig nu för att sammanskrifva den svenske monarkens stamtafla, "Schema familiare", som han i Danzig lät trycka, försedt med ett företal, hvaruti han bönfaller om Karl IX:s gunst och nåd.

Någon af de sista dagarne i September eller de första i Oktober [5]) utskeppade han derefter från Danzig med hustru och barn samt pigan Elsa [6]),

---

[1]) A. F. XIV: Jöns Pap. 22 Juli [6] och Mess. 29 Juli [2]. [2]) Ann. Heys.
[3]) Företalet är på följande sätt dateradt och undertecknadt:
Dantisci feriis Paschatos Anno CIↃIↃCIIX
Serenissimæ et Potentissimæ
Majestatis Vestræ
humillimus cliens
Joannes Messenius Sueco.
[4]) A. F. XIV: Mess. 18 Juni [7]. [5]) Annot. Heys. (Bih. I, A). [6]) Per Stensson, Mess m. fl. 30 Juli [15].

densamma, som sedermera troget följde honom under hans senare skiftningsrika lif. Han landsteg i Ystad och sände derifrån sin hustru i förväg för att åt honom begära konungens lejd och tillstånd att draga in i landet. Svaret på sin anhållan och hustruns återkomst afvaktade han jemte den öfriga familjen i Kristianstad [1]).

---

[1]) Annot. Heys. (Bih. I, A).

Källskriftsbilagor.

I.

Till Messenii sjelfbiografi.

A.

Annotationes de Vita Johannis Messenii, Excerptæ Ex libello ejus memoriali autographo, qvem Filia Anna Messenia exhibuit mihi Joh. Heysigio Holmiæ an. 1675.

Anno 1599. circa festum Johannis Baptistæ obiit socer meus charissimus exul Warsaviæ, et funus honorifice per Vistulam delatum fuit Dantiscum, ibique sepultum in templo parochiali et choro qvi est retro summum altare: ac illic ad dextram intrantis: sc. inter parietem et altare hujus chori etc.

Ibidem quoque eodem sepulchro prius condita fuit Mereta, filia Johan. et cognata R. Gustavi, sed uxor Nicolai Raschii, uxoris meæ avunculi, circa annum 1590 decedens Warsaviæ, et illinc Dantiscum delata, ac loco dicto tumulata.

Item hujus maritus nobilis vir Nicolaus Rasc[h]ius, R. Sigismundi secretarius, defunctus anno 1598. prope Martini Dantisci, ibidem sepelitur. Superstes fuit conjux altera Helena de progenie Boreman, in Finlandia.

Ibidem condita Maria, soror conjugis meæ, qvæ obiit 1600 circa diem Olai, agens annum qvartum. Sed Dorothea, soror altera, Dantisci qvidem obiit 1603. Sed sepulta in templo corporis Christi extra urbem sub monte Vagelensi: ad sinistram intrantis, in medio transitu prope subsellia foeminarum.

Sed Thalia Grothusen, soror tertia conjugis, obiit in Polonia anno 1610, et sepulta ibidem. Barbara vero, qvarta soror, moritur Stockholmiæ in puerperio anno 1599. in Majo, et sepulta Stockholmiæ in parochiali ecclesia sub nostro lapide, juxta qvem sponsi copulantur: Erat conjux Bernhardi Paverstat [1]), civis Holmensis.

Sub eodem lapide sepultus fr. conjugis Basilius, binæ Catharinæ et Hermannus; Item ibidem socrus meæ parentes Basilius Olai Rask, consul Holmensis, et uxor Barbara, filia Andreæ Johannis Monarii [2]) Refii etc.

Item M. Martinus Helsigius eodem conditur tumulo, ut Epitaphium demonstrat, qvi obiit 1568. Atqvi Stockholmiæ in ecclesia insularia, et ipso adyto, seu sacrario, introituque sepulti socrus meæ frater Johannes et Catharina etc. et illic nostrum sepulchrum hæreditarium, ut etiam in templo parochiali memorato: et utrobique subsellia legitima etc.

Verum in ecclesia Brennekyrka sub turri, qvo loco sepulchrum elatum, sepultæ sorores conjugis meæ: binæ Meretæ.

Sed ibidem inter sacrarium et summum altare sepultus Arnold Grothusen, fr. conjugis, ut tabula illic parieti affixa commonstrat etc.

Hæc adnotavit Johannes Messenius in sua Kajaneburgi captivitate anno MDCXIX IX Martii etc.

Anno 1608 inter sc. 8. et 9. Aprilis feriæ tertiæ et 4. Paschatis, noctu mediata hora XI. Dantisci in ædibus D. Theophili natus filius meus Arnoldus Messenius, idque juxta calendarium Gre-

---

[1]) Hos Gahm: Berentt Hafwerstad.

[2]) I kanten står: leg. forte Monetarii.

gorianum: Et proximo die Dominico de sacro levatus fonte, a comite Erico, Georgio Posse Canuti et Georgio Posse Nicolai, filiis: Henrico Claudii centumviro, Jacobo apothecario, et qvodam altero ad forum piscarium; Elisabetha Borkmanska, Elizabetha Kranck, Catharina Oenopola, Anna Johanna Olai ... præfecti R. in Oelandia. Baptisterium vero administravit Johannes Oberus etc.

Anno 1609 14. dieb. ante festum Nativit. Domini nata Vbsaliæ in ædibus M. Jacobi filia mea Anna mane inter 4. et 5:tam die Saturni. Lustrata vero per M. Claudium, suscipitur a Johanne Mejero, Johanne Buræo, Gerhardo Vesterman; Magdalena, uxore M. Abrahami, Elizabetha M. Claudii, Margreta Laurentii Hartmans, et uxore Matthiæ aurifabri Vbsaliensis:

Anno 1612. 20. Martii circa horam XI. meridianam Ubsaliæ in ædibus præpositi lapideis, nascitur filia mea secunda, Birgitta, et suscipitur a baptismo a nobili viro Christoph. Vernstedt ibidem castellano, Benedicto Haqvini consule; item Margaretha M. Petri Kenicii Archiepiscopi uxore, Margaretha conjuge D. Johan Raumanni, et Catharina uxore D. Olai, pastoris in Wassunda; sed obiit anno eodem 18 Novemb. et sepulta in templo cathedrali non procul a throno regio, ut epitaphium commonstrat. Cui mortuæ concedat Deus regnum gloriamque perennem; vivis autem virtutum omnium incrementa.

Atqvi ego Johannes Messenius natus anno 1579. mense Julio in villa prope Vastenum Freberga, et educatus in vicino pago Motala a parentibus Joanne Tordonis et Birgitta filia Andreæ Andersonii.

Circa annum 1588. obiit pater meus charissimus honestissimusque et sepelitur in coemiterio Motalensi sub arbore patula prope campanæ turrim; illique largiatur Deus faustam in aduentu filii sui resurrectionem.

Inde nupsit mater Stephano Olai, mechanicharum artium peritissimo, doctoque litterarum, qvi moritur 1613. vel seqventi.

Anno 1589. destinor Vastenum bonis litteris informandus, ubi triennio per Jonam Andreæ privatim et publice per Petrum Johannis, Edvardumque Laurentii in primis erudior elementis etc.

Anno 1593. Magno Andreæ concionatori coenobitarum trador in disciplinam et obseqvium.

Anno 1595. hinc destinor per mare Dantiscum et inde Brunsbergam gratia studiorum, qvo pertigeram ineunte mense octobri, et scholæ infimæ dedor erudiendus, et domui pauperum sustentandus, idque per 9. septimanas.

Deinde prope festum S. Andreæ promoveor ad seminarium regium, et sequenti anno ad classem Grammatices.

Anno 1597. ad Syntaxim transscendi, et 1598. ad classem Poeseos, sc. a Mich. ad Mich. 1599.

Anno 1599. gradum feci ad scholam Rhetorices, in qva biennium insumsi, præmio etiam, eruditionis argentulo, percepto, sc. 1600 et 1601.

Anno 1601. Philosophiæ auspicor ibidem studia, ad seqventis anni continuata æstatem, sc. 1602 qvando infirmitate contracta, desero et Daniam animi caussa inviso reversus eodem etc.

Anno 1603. Braunsberga profectus sum Cracoviam, ubi servitio mancipor Illustrissmi et Reverendissimi D. Petri Tilichii vice Cancellarii et Antistitis Cniaviensis, a lectione mensæ.

Anno 1604. mense Septembri Cracovia Romam profectus, qvam attigi pridie calendas Nouembris. Inde et propter valetudinem adversam cogor discedere circa 13. Novembris perveniens in Bavariam Lansbergam prope S. Luciæ solennitatem.

Anno 1605. illucescente valetudinis offensæ caussa inde similiter compellor abire Ingolstadium, ibi morans in domo S. Hieronymi ad mensem Maji. Interim collegium tenens maxima nominis gloria, et lauream Philosophiæ adipiscens die Veneris ante Dom. lætare, sc. 18. Martii.

Mense Majo exeunte anno 1605. inde versus Pragam propero, ubi poeseos accepturus laureolam, pergoqve Dantiscum, illic imprimis morans in servitio Hermanni Nolle Curlandi.

Anno 1606. Brunsbergam repeto et seminarium, illoqve exeunte Dantiscum inviso, illicqve collegium privatum in ædibus Theodorici Krol et Ditlevi Michaelis apperio per hyemem seqventis anni.

Anno 1607. 16 Maji in ecclesia Reddacensi, per D. Joan. Billavium nobili virgini Luciæ Grothusen copulabar: et tantum in seqventem annum collegium retineo.

Anno 1608. circa festum D. Michaelis Dantisco in Daniam Ystadium, cum uxore, filio nuper genito, et ancilla navigo. Indeqve mox ablego uxorem in Sveciam, mihi reditum in Patriam impetratum, et ego Christianopolim discedo expectans responsum. Qvo tandem clementer dato, proficiscor Calmariam et inde Holmiam, uxoreque mecum ibi accepta ad Regem Ubsaliam. Illic benevole susceptus et habitus, viaticoqve et litteris donatus, revertor Stocholmiam et inde Suder-

copiam discedo, filium et ancillam adducturus, propeqve natale Domini revertor cum ipsis Stocholmiam.

Anno 1609. ineunte, fidelitatis juramentum R. præstiti, salarium 150 tonnorum, et totidem t[h]alerorum deputanti: velut etiam translationem renunciationis, et refutationem Christoferi Sturtii mihi demandanti. Progressu vero hyemis sereniss. Rex professionem in Academia Ubsalensi assignavit, qvo qroficiscor, et oratione habita Isagogica revertor. In vigilia D. Johannis Baptistæ migro Ubsaliam cum familia, qva domi qva in Academia S. plerumqve horas juventutem freqventissimam erudiens, et libros conscribens.

Anno exeunte venit illuc Kesnecopherus, hostis meus conjuratus, qvo procurante discordia inter me et collegas oboritur perniciosa.

Anno 1610. nundinis Disanis erupit simultas, authore potissimum Johanne Rudbecki; ideoque regem Nycopiæ accedens contra adversarios protestor, et mandato de impressione renunciationis accepto, Ubsaliam revertor, et inde Stockholmiam.

Item 18 Juli in castro Holm. coram senatu regni discutitur lis Upsalensis, et seqvente die coguntur adversarii culpam deprecari palam. Tamen illi et D. Nicolaus non qviescunt: siqvidem carmine qvodam fraudulentur sub meo nomine in R. Carolum scripto in Sveciam procurato, 14. Septembris incarcerabar et 17. singulari numinis beneficio liberor etc. stylo novo intelligendum.

Deinde per annos 1611. et 1612. qvietius vixeram Ubsaliæ: identidem rixis subortis.

Donec anno 1613. 17. Julii Stockholmiæ in consistorio coram cancellario et Skyttio regniqve præsulibus Rudbeckius fit denus compulsus deprecari culpam. Utriqve tamen Ubsalia migrandum fuit. Unde prope festum D. Michaelis Stockholmiam migro; siqvidem vetus mihi archivum fuerat demandatum.

Anno 1614. deputatus sum Stockholm. supremi R. Parlament. Adsessor cum aliis 13. nobilissimis viris, comitibus et baronibus etc.

Anno 1615. in quadragesima ventilata causa inter Ericum Georgii [1]) et me in prætorio, ratione supellectilis per ipsum ablatæ. Qui malitia propria, et claudii Horn instigatus, falso me detulit apud regem, qvasi R. Carolo, fuissem oblocutus: unde compellitur uterqve die Jovis magno dare sponsores, egoqve sponte surgo ex Parlamento, renuncians officio, donec caussa decisa utriusqve. Inde totus urbis senatus coram regio judicio me declarat verbis et scriptis insontem, et Ericum mendacem: et tamen is non plexus etc.

Item hac æstate caussam contra hæredes Sivardi Ribbing ratione lapideæ, et D. Nicolaum [2]) propter Langebro, et supellectilem, itemque Svenonem Magni ago.

In Septembri abiit Dantiscum mercandi gratia Johannes Pontificus, qvem rogavi, ut qvædam chronica et documenta Joannis Braschii Olivæ relicta mihi procuraret, qva posset ratione.

Anno 1616, reversus idem Johannes Dantisco mense Majo, unde mei adversarii captabant occasionem me perseqvendi sine mea culpa falsi prætendentes conspirationem cum R. Poloniæ.

Hinc X. Maji Joannes captivatur, et seqventi Ericus Andreæ, uxore Joannis scorto procurante et cum Erico Georgio practicante.

Seqventi septimana ego et uxor citati comparuimus in R. judicio qvod [3]) scortum Joannis qvædam mentitum.

Secundum Pentecosten tortus Joannis numellis, ut in me confingeret proditionem; ego mea deinceps gravamina præsento, orans ut rem examinent.

27. in eqvuleo is tortus gravissime, et 30. in judicio protestatus sum ego.

5. Junii deputatus sum custodiæ insons, circa 5. vespertinam, simulqve puer ancillæ examinatæ, scortoqne practicante et Erico, Caroloqve Olai.

X. Junii supplico R. de liberatione et caussæ examinatione etc.

XIV. præsentari R. judicio meam apologiam, et verissimam defensionem.

XVIII. in conclavi senatorum mendacii Joannem convici.

XXVIII. cancellario supplicavi, qvi pridie rediit de Russia, et tunc Johan et Ericus examinati, qvando et me vocatum examinant caussas suspicionis prodentem, sc. Skyttius et cancellarius et 30. cancell. Nycopiam abiit et 6. Julii redibat inde.

VIII. Julii denuo me cancell. comes et Skyttius examinavit, et 13 reversus R. de Ostrogothia Holmiam.

---

[1]) Tegel. [2]) Chesnecopherum. [3]) Sedermera ändradt till *qvid*, som förstör meningen.

XVII. ibidem abs iisdem et Thesaurario examinor, et 22. tortus Ericus Andreæ, atqve 26., simulqve Joannes ut in me qvid comminisceretur.

XXIX. respondi coram Parlamento R. 6. horis innocentiam meam propugnans.

XXX. Julii denuo producor, simul Stenonius[1]), uxor, ancillæ, claudi, leprosi etc. etc. Uxorque detinetur per noctem in arce; et ædes meæ deputantur excubiis.

XXXI. scrutantur ædes meas et documenta in arcem portata, uxorqve 2. custodibus domi mandata.

11. Augusti medicinam admisi utramqve, uxorqve intromissa: ast 6. Augusti alio translatus.

XIX. respondi coram senatu qvod[2]) documenta Olivæ, et mea essent domi. Seqventi sententia illic concinnata.

XXI. vocatus a Nicolao Andreæ et Skyttio moneor ad fatendum ut sententiam declinem, et gratiam promererer regiam.

XXII. lata sententia qvod XII. viris innocentiam meam probem: Cæterum qvod inscio Rege documenta bono postularim animo, ipsius arbitrio permittendum. Eodem vocatus ad conclave examinor propter effigiem coenobii Vastenensis et Genealogiam.

XXXI. uxor liberatur de custodia et R. Nycopiam abiit ad sepulturam Com. Claudii, 3. Septembris inde reversus.

XIV. Septemb. vocatus ad R. conclave denuo examinor etc. et ib. noctu contigit pontis incendium, qvod Dei gratia mox extinctum.

XXIII. translatus in deteriorem custodiam, et 26. significatum qvod postridie cum Erico Hare Kajaneb. migrarem, uxorqve admissa post etc.

XXVIII. juramentum per Nicol. And. et Skyttium proponitur, uxore præsente.

XXIX. sc. festo Michaëlis juramenti traditur forma iniqvissima etc. uxor fit R. supplex cum liberis.

XXX. compurgatores mei comparent apud Cancellarium, et se paratos ad defendendam innocentiam meam demonstrant.

IV. Octob. abiit R. Cal. et 14. mihi documenta restituta, sed decimata.

XV. solvi cum uxore, liberis et familia, satellitibusqve versus Bothniam, et XXI. Vasam pertigeram cum Erico Hare contendens, et seqventi, migro ex nave ad prædium ibid. Regale.

XX. Nov. de Korsholm versus Kajaneburgum proficiscor, et prima nocte Erici Hare satelles occurrit: post Treschius.

XXX. Nov. sc. festo die S. Andreæ Kajaneburgum ingressus sum, infausto omine etc. Vindicet æternus Deus innocentiam meam ubi cum uxore, liberis et familia mancipatus custodiæ.

Anno 1617. mihi puer per vim abductus. Ast 20. Julii famulus et ancilla subducuntur, victualia detrahuntur, et arctior custodia commendatur fraude Erici Hare, timentis ne resciam ipsius infidelitatem: qvi etiam a meis inimicis instigatus.

XXVIII. nempe festo S. Bothvidi novum pro nobis carcerem occipiunt fabricare.

Calendis Octobr. a 4. viris pertractus cum uxore et libris in arctiorem custodiam, ne videre scelera regentium: unde 8. septimanis decumbebam.

Illic me lapidibus obruere, fame, frigore, foetore, nuditate, egestate, labore, morbis, omniqve calamitatum genere necare conati sunt: et ne qvidem pro meis pecuniis qvidqvam emere permittentes, neminiqve scribere, vel ullum alloqvi sinentes, ut nihil jam restare miseriarum videatur, præter solam mortem etc. Vindica justissime Deus, Amen. Anno 1619. 11. Martii.

Hæc mea sunt præmia ob labores patriæ ingratissimæ honori multis annis impensos. Nihilominus tamen qvotidie pro illius encomio posteris commendando, gnaviter desudo, mercedem a Deo præstolans et liberationem ex utroqve ergastulo exoptans.

Anno 1620. 25. februari coram D. Johanne Skyttio Kajaneb. sum protestatus.

Anno 1621. in Junio mihi liberi auferebantur.

Anno 1622. ob mendacia Helgonis mihi gravior custodia deputata.

Anno 1624. 25. Maji fuit secundo in me inqvisitum in castro forisqve etc.

---

[1]) Det ursprungliga "Stenonis, uxor" har i texten oriktigt ändrats till "Stenonis uxor".

[2]) Misskrifning för *qvoad*.

År 1632 then 27 Januari på Kajanaburg i mitt 16 års vskyldige fängsle, hafver jag inskrifvidt thenna sanfärdige berättelse om Långebro gård, mina k. barn till underwiisning.

Ok förthenskuld är först märkjandes, att M. Mårten Helsinge, som var min Sal. Swäras förste mann, köpte förste gången Långebro, men efter han altiid war i Konung Eriks ärender uthan lands, hvilkens förnemste Secreterare han war, hade han ikke så myeken tiid, han kunde taga lagligen bref på honom för tinget af de tre personer, som han köpte honom af.

Therföre när han död war, ok min Swära efflerlefde, förr än hon fikk min Swär Arnoldum, som war hennes andre man, begynte the, som hade såldt förbenemde M. Mårten Långebro, med hans effterlåtna änka bulra om samma gård, medan på thet köp inga bref woro än uthgifna, gifwandes falskeligen före, hälst medan M. Mårten var allaredo död, att the hade såldt honom husen ok icke jorden. Skööts ty saaken til Botkyrka ting, hvarest the bekräfftade samme sin lögn med en falsk ed, ok sålunda wunno gården igen. Men Gud hemdes strakst så thenna oförrätt ok meeneederii, at then ena, thå han drog hem frå föresagda ting, föll ok bröt halsen af sig. Then andre meeneedarens hustru wardt besatt, på then tridje reefs munnen up: hvarföre på thet hon skulle få någon roo för Satan, dref hon så, att gården war såld effter någon tid Olaf Gregerson, bårgmestare i Stockholm. Ok effter samma hustru liika blef anfäktad af djefwulen, flytte hon med sin man till Östergöthland. Medlertid hade min Swär Arnoldus fått min Swära hust. Anna Rask, ok thesliikest blefwet Hertig Sigismundi Præceptor, med hvilken ty han war stadd i Linköping år 1581 ok gäste hoos Peder Eriksson Borgmästare, ther kom till honom ok hans hustru: på samma dag, som Konung Johan lät ther degradera för Liturgien skuld biskopen thär M. Mårten, kom förbemälta hustru, som anfäktad war, i herberget till them, ther berättandes them sin nöd med knäfall, ok mänge tårar, ok wille ingalunda stå up, förr än the låfvade uth, the skulle köpe gården igen, ok hon måtte i så måtto blifwa Satan kwitt. Therföre när kjöpet wardt gjordt om gården, som skedde år 1583, kom then hustrun til h. Karin Peder Eriksons i Linköping, så talandes till henne: wisserligen har Arnoldus köpt igen Långebro, ty Satan hawer i twå månader mig intet anfäktadt. Sant war som hon berättade om samma Långebro: ty Arnoldus hade köpt thet igen af förb:te Olof Gregersson för then hustruns skuld, ok gaf för jorden 400 daler, ok andra 400 daler för husen, Olof Gregersson hade ther bygdt, förty Arnoldus gaf, ibland annat, för en wäderkvarn ther 30 daler, ok så myeket för en uptimbrad brunn på samma Långebro: fördhenskuld war tå Långebro ett skattehemman, på thet han förskaffade sig frihet af Konung Johan. Sammaledes bekom ok Arnoldus af förb^te^ K. Johan tillgifft, ok til skänks een Crone Jord, som hade länge legadt under gården för Cronans uthlagor. Thessliikes war i Långebro ett frälses hemman, som hörde gamle herr Gabriel til, ok ty war ikke Långebro någon eenstaka gård förr, thet hemmanet bytte sig år 1585 til Arnoldus, effter som Arnoldus med sin ägen hand fram bätre(?) i thenna book, ok om heela Långebro sjelf betygar, ok gaf herr Gabriels arwingar igen för offta b^te^ hemman Klisätra tärp, samt 3 skogsängar: således blef Långebro en frii ok eenstaka gård. Hwilken med ingen rätt förthenskuld besitte Doctor Nilses arwingar, medan förben^de^ Arnoldus, ikke heller hans arwingar i någon måtto Långebro förbrukat hawa. Gud som tilförene hemdes then orätt, som war skedd för Långebro skuld, han warder ok thenna grofwa oförrätt som oss Arnoldi arwingar för Långebro skuld tilfogad är, wäl i sinom tiid, uthan twifwel, belönandes: Amen, Amen, Amen.

Johan Messenius etc.

Berättelse om Tyske Scholen, then ganska wäl skal hawas i åminnelse af mine barn, arwingar ok medarwingar ok ikke förgätas om the wela undfly Guds wrede. Ok therföre skole the weta, att thet rumet i gamla tiiden hafwer warit giwit af the Catholiske til jungfru Mariæ heder, att thee skulle hålla gudfruktige menniskor hennes Rosenkrans bröderskap, ok thet förestå skulle Swart munkarna, hwilket i många år skedde sedan med otalige många menniskors själanytto. Men när then Lutherske troo upkom, förstördes thet, ok lades under Stockholms Råd, som thet förärde många år effter min Swär Arnoldo Grothusen; then ok ther bodde en tiid lång. Effter hans död, medan wii hans rätte arwingar war landsflyktige, bekom thet olagligen Doctor Nils, som thet sålde med liika rätt then Tyske församlingen här. Ok therföre när jag kom til Swerige, wan jag thet lagligen igen. Ok effter jag war nödstälter, tå jag war vskyllig fången bortförder, med hustru ok barn år 1616 ok betänkte intet, att rådet hade gifvit min Swär then tomten, som Gud ok hans

Salige Moder tilhörde, ikke them, ok för thenskuld ikke war lagligen til oss, hans arwingar, kommen, sålde jag henne med obetänkt mod, uthi en hast för 400 Swenske daler Hans Meyer, som bodde wid Järntårget tå, ok nu hörer jag, att han hawer såldt henne åth Tyske gemeen, hvilket köp jag intet består, hälst för sagde orsak skuld. Såsom ok, effter mina med arfwingar ikke ther om blefve tilsporde; ok förbte Meyer läwade mig att han wille hålla mig huset tillhanda et år omkring; thet intet . . . *[fragm.]*

B.

[Ur Scond. T. 18.]

Tabula quædam in monasterio affigenda Vastenensi.

D. O. M.

Qui ociosus et verbosus in hac coenobij basilica, inambulo(?), peripateticaris, luminibus sursum elatis, præsentem monasterij hujus effigiem contempleris, et mecum paulisper confabularis, quod nonnulla ex me quæ tuam hactenus jngerunt notitiam; magnopere autem tibi necessaria sis cogniturus: ciuitas ego sum Vastenensis, quæ tecum sermocinor, in hanc introducta scenam prosopôentibos, principio tuis ostendens oculis emissitijs hanc elegantem coenobij imaginem, quæ genuinis profecto adumbrata est lineamentis, synceram præmonstrantibus figuram, quam in suo gessit flore monasterium, illamque se contemplantibus ea ex quæ ad stagnum vergit portione temporis ostentauit; Proinde ubi eam fido apprehenderis obtutu, memori eandem commenda memoriæ fortassis quandoque profuturam historiæ, nec obliuisceris tam eximiæ indignari fabricæ vastatoribus.

– –

Ceterum obsecro, lector candide, ut in gratiam illius, qui hanc composuit et præposuit tabulam, liceat eius mihi vitæ curriculum cum residuo annorum inserere curriculo, quandoquidem non procul ab hoc meo natus oppido, videlicet in villa Frebergensi; in pago autem finitimo educatus Motaliæ; sed in me ipso primis imbutus fuerit litteris. Annuis? Me igitur accingo lubens operi, plus tragico, quam comico. Ausculta, arrectas et patulas mihi præbendo aures. Anno (circa) MDLXXIX [1]), mense Julio, in præfata villa, Freberga, vulgariter compellata, a me non plus, quam medio dissita milli[a]rio, præsage progenitus Johannes Messenius anno (circa) MDLXXXIX operam coepit in meo lycæo dare primam litteris sub hypodidascalo quodam, nomine Euardo Marcosonio, et supremo scholæ moderatore, Christophero Laurentio. Sed anno (circa) MDXCII, die Junij III, longæua satis præconcessit Catharina, Benedicti filia, præsentis Antistita monasterij prudentissima, ex inclyta et peruetusta Gyltarum familia quæ oriunda perhibetur; jn locum porro illius mox fuit subrogata quædam Catharina etiam nomine, Olai filia, in meo nati oppido. Anno (autem) MDXCIII Johannes Messenius post inde admodum in litteris tirocinium in mea Vasteni schola positum magis quam triennio, ut maius in artibus caperet liberalibus deinceps incrementum ex Dei huc vocantis citra dubium instinctu, meo valedicens ludo, cuidam huius monasterij se tradidit in disciplinam sacerdoti, eumque appellabant Magnum Andersonium; qui cum in puero et genium et ingenium magnopere demiraretur, anno MDXCV in Prussiam ad collegium proprijs impensis expediuit Brunsbergense.

Quo etiam anno, iuxta Sudercopensem ordinum suecicorum sententiam, hoc eximium Vasteni coenobium fuit omnino desolatum, eo quidem consilio, vt milites ob morbum quempiam, vel senium inde donati, aut similiter emeriti in regno Sueciæ pastores reditibus coenobij jmposterum sustentarentur, aut denique ibidem studiosi, bonarum sectatores litterarum, inde non incommode alerentur, simulque illic docerentur. Verumeniumuero neutrum hactenus est factum, magis in dies fabrica per ruinas in occasum propendente. Præfato autem anno moniales XIII Decembris post prolixam,

[1]) Ändradt från MDLXXX.

et molestam, nomine religionis catholicæ, a lutheranis vexationem, patienter et sine nocumento toleratam, compulsæ suum deseruerunt coenobium, postquam a prima sanctimonialium ibi consecratione, seu initione, CXI fluxissent annj: quibus rex Sigismundus magnopere compassus, anno MDXCVI illas (octo solum numero, cum in Suecia tres remanserint) per mare Dantiscum nauigio translatas, in monasterio ibi Magdaleniano, eundem profitente ordinem, commode collocauit. Jnterea Johannes Messenius cyclopedia artium liberalium fermo apud Braunsbergenses absoluta Cracoviam migrauit, anno MCDIII [1]), et seruitio per annum, in mense posito lectione, usus apud regni procancellarium, nomine Petrum Tilicium, Romam inde sibi pergendam duxit anno MCDIV. Nec ferre valens diu insalubrem Jtaliæ auram mox cogitur ideo in Germaniam remeare, et anno MCDV [1]) gradum Jngolstadij doctoratus philosophici adeptus, inde porro contendit Dantiscum, ubi magis quam anno collegium insigni cum encomio eruditionis apperuit privatum, scilicet anno MCDVI. Sed anno MCDVII [1]) ibi potitur uxore nobili viragine Lucia Grothusen, et ex illa anno sequenti filium, nomine Arnoldum Messenium consequitur; cumque puerpera et filio nuper genito properat anno MCDVIII eodem in patriam, ubi imprimis fit in Upsalensi professor academia anno MCDIX et inde Stocholmiæ inspector veteris in regno Archiui anno MDXIII sed anno MCDXIV evasit assessor in supremo Sueciæ archisinedrio, quod cogitur deserere anno MCDXV per nebulonem maculatus insigni contumelia. A quo præterea, et alijs ardelionibus anno MCDXVI vocatus perperam in suspicionem, quasi cum rege Siglsmundo contra patriam occulto colluderet, captiuus ideo Caianeburgum Lapponiæ ablegatur, ubi per annos XX [2]) cum vxore detinetur inhumanissime; et interea temporis in illo licet non satis grato ocio, tamen a Deo, citra dubium, præordinato, libros elaborauit multiplices. Anno MCDXXI liberi per vim illi auferebantur, ut parentum proderent occultum forte scelus, frustra nihilominus, per Dei gratia venantur aduersarij. Filius proinde in inopia fermo relictus, ad materteram, qæsiturus opem, confugit non sat consulte Dantiscum, anno MCDXXIII, et velut infans imprudens, remeat anno MCDXXIV, moxque in tetrum compingitur carcerem, ut hac violentia omnino cogeretur secreta patris reuelare consilia, sicut etiam quid in Polonia penes hostem regni egisset, licetque biennio gnauiter hanc egerint fabulam nihil tamen ab illo, vtpote insonte, poterant extorquere. Porro nihilominus idem adhuc periclitaturi, ad diuturniorem expediunt illum carceres anno MCDXXV Kexholmiam Russiæ, in eaque hactenus sub varia tribularione permansit, ac manet adhuc, inde, sicut et parentes ex suo innocentes liberandi ergastulo, cum Deo optimo maximo omnium iniuria oppressorem acerrimo et certissimo vindici placuerit. Jta ego Vastenum usque annum modo currentem terna tibi lector non spernenda præsenti demonstraui abaco negotia, scilicet huius genuinam coenobij effigiem, et postea succinctam monasterij historiam Vastenensis, ab initio ad finem illius veraciter traductam, tandemque vitæ curriculum, quod fortuna, vel moderator ipsius, Deus, Johanni Messenio hactenus donauerat, ostendens. Jam lector, quo lubet et tibi licet, per me poteris hinc secedere, prius tamen lecta ruminare, eadem memorare, me salutare, et faustam corporibus hominum in hoc templo conditorum optare anastasin iubeo ne obliuiscaris.

C.

[Sjelfbiografiska excerpter ur Scond. T. 17.]

1.

[Ur utkast 1].

hoc tempore sc. cir[ca] 1591 venit in Suec[iam] Magnus And[ersonius] et And[reas] servius emissus etc. [3])

MDXCI obijt M. Andreas Arch[iepiscop]us vbsal[ensis], multis grauaminibus et querelis cleri oneratus et vacat sedes ad an[num] 1593 etc.

---

[1]) Obs. den oriktiga årtalsbeteckningen, här och i det följande.

[2]) Ändradt från XVII.

[3]) Den fina stilen användes här och i det följande i den fortlöpande texten för att utmärka en öfver den ursprungliga skriftraden gjord anteckning.

Ego ad scholas in janu[ario] vel febru[ario].

Jtem circa hoc tempus mittitur in Succiam Magnus Andersonius concionator pontific[ius] Vastenis etc.

MDXCII [1]) scholæ vastenensi me parentes destinarunt informandum tempore Pausat B. V. etc q FF q S.

1592 Magnus And[ersonius] i:m Suec[iam] Vasteni[s] et abb[atissa] obijt senex, vel 1591.

— —

MDXCV circa pascha destinantur quidam iuuenes ex coenob[io] studiorum gratia Brunorin...

XXI octob[ris] in comitijs sudercopensibus conclusum de pontificijs imprimis, vt præsb[yteri] pont[eficij] intra 6 septim[anas] regno cederent, et Magnus limitem post deductus...

Inde pergunt cum funere D. Magni Vastenum, vbi coenob[ium] ingressi agunt cum monialibus de conuersione etc. tande[m] die luciæ inde productæ, acceptis alijs vestibus, et quædam sudercop[iam] vnde Dantiscum... coenobium pro ægris vel etc.... et concionator ablegatur etc... Sed circa Johan. baptista obijt illic symmysta Magnus Laur[entii] nepos Johan[nis] Magni ex fr[atre]...

— —

MDCX circa festum purification[is] B. V. coepit discordia professorum vbsalensium, quæ in 5 durat annis, non sine iuuentutis detrimento informandæ etc.

Jtem psalm[i] Dauidis mandato R. per Torstenium musicum ad morem Lobuasser[i] in rithmos redacti imprimantur et non perficiuntur, authore morte præuento etc.

Jtem Johan[nes] Forbecius denuo R. litteris vocatus in Succiam accessit, et lis academ[ica] coram senatu regni in Julio ventilata, et post D. Johan[nes] Rauman[nus], pastor Holm[iæ], et præfatus Forbecius in arce disputarunt etc.

MDCXI [2]) in vere missus venit Vbsal[iam] D. Johan[nes] Raumannus Procancel[larius] et Rector perpetuus acad[emiæ] futurus. Jonas Palma in fine an[ni] fit super[intendens] Jemptiæ ibi ad 1612.

MDCXII... XXIX [sc. Septembris] nuptiæ D[ucis] Johan[nis] qui propter comoediam ibidem exhibitam 1000 thal[erorum] promisit acad[emiæ] quorum nomine A — lincop[ensis] et ego sumus ipsi gratulati etc. etc.

MDCXIII 17 Julij discord[ia] inter me et Rud[b]echium ventilata et terminata etc.

— —

MDCXVI captus ille Johannes pontificeus etc. qui nebulo mihi nouennalem [3]) absque meo merito captiuitatem Kaianeburgi machinatur, vbi in arctissima et inhumana detentus custodia cum vxore et liberis famulaque ab an[no] 1616 ad 1624 [4]) etc. a qua me Deus præpotius pro sua clementia beante quantocyus [liberare] dignetur. Amen.

— —

In fine chronol[ogiæ] quorundam paiinodia meorum scriptorum inferenda, q[uo]d seductus ab alijs scriptoribus... in libris alijs meis scripserim etc. etc.

Anno MDCXVIII finita bibliorum tertia editio priori fermo conformis et biblijs Germanicis, prior tamen emendatior sed hæc illustrior.

2.
[Ur utkast 2].

MDXCIX... Et hoc anno in Julio moritur socer meus Varsoviæ et sepultus Dantisci Arnoldus Grothusen etc. socrusque mea cum liberis hinc secesset etc.

— —

MDCVIII... Jtem exeunte hoc anno veni et ego et vxor in Succiam oportune absentibus meis inimicis in conu[entu] Vismariensi etc.

— —

MDCIX... Et mihi fuerat hic annus non satis benignus etc.

— —

[1]) Randanteckning: Jtem circa 1592 moritur Cath[arina] Bened[icti] ab[batissa] Vasten[is] 3 junij etc.
[2]) Randanteckning: Visio de Rudbechio vxoris.
[3]) Ändradt.
[4]) Ändradt från 1618—1619—1624.

MDCXII . . . XIV Nouemb[ris] expediuntur ad limitem commissarii nostri, quos inter cancellarius etc. qui 27 ad locum Vlsbeck venerunt.

XXIX Nouemb[ris] primum collocuti cum Danis ibidem, quo die sunt Stocholm[iæ] nuptiæ D[ucis] Johannis et Mariæ etc. celebratæ etc. Hoc tempore vxor habet visionem de R[ege] Carol[o] Vpsaliæ.

4 Decemb[ris] abijt R[ex] Holmia versus limitem et ego comediam coram R[ege] et nouis nuptis exhibui etc.

– –

MDCXV 29 Martij magnifice ablegatur Johannes Schytte in Daniam, et inde expeditur etc. In Aprili mecum Ericus Georgij in prætorio litem habuit etc. etc. et 4 Junij moritur Michael[is] Olaj etc.

XI Junij Stocholm[iæ] celebrantur nuptiæ principis Catharinæ et Johan[nis] palatini etc. et 14 Caroli Caroli etc.

Jtem hac æstate destinat suos protinus legatos R[ex] Sigismundus ad nactandum cum nostris etc. 23 Ju[nij] proces. judicio R[ex] subscrips[it].

XXVIII Junij, sc. pridie festi Petri atque Pauli, profectus R[ex] noster in Pleschouam etc . . .

6 Septembris globo ferme traiectus sum in proprijs ædibus, machinatione inimicorum per fenestram librato per quendam nebulonem etc. sc. die . . . inter 10 et 11.

XV octobris soluit R[ex] noster obsidionem Pleschouiensem, et redijt et hac oberrans hyeme Finlandiam etc. Jnterim per legatos Hol[landos] et Angl[os] ut pax inter Suecos et Moschos etc.

Jtem hoc anno exeunte moritur in exteris illustris comes Claudius Sture, et sequenti funus in patriam defertur etc. etc.

MDXVI in principio huius annj moritur quoque alter j[unio]r comes Suanto Sture, ac ita familia Sturorum juniorum finis imponitur etc.

Jtem hac hyeme tractatur per Hollendos et Anglos de pace nostros et Moschos inter seruanda, idque . . . etc. etc.

XII Maij captivatur nebulo ille Joannes, qui meo præbuit caussam infortunio, sine ulla prorsus mea culpa etc.

Die sequenti captus Ericus Andreæ, a peruersissimo illo ardelione delatus etc.

XXIV Maij ex Moschouitica expeditione redijt Holmiam R[ex] Gustauus etc.

XXVII idem Joannes in Equuleo tortus merito propter suam apud R[egem] Pol[oniæ] excursionem etc. Equul. induitur a Jo.

Calendas Junij legati Hollendorum, qui nuper ex Moschouia reuersi, vbi partes nostras egerant, continuo sunt a R[ege] excepti etc.

5 Junij postquam denuo idem Joannes torturæ subjectus et vt dolone quædam in me commentus, circa 5 vespertinam, insons prorsus trador custodiæ etc.

XII Junij præfati denuo excipiuntur continuo legati et titulis decorati.

XVIII respondi coram senatu regni in senatorum conclaui memorato proditori, consulans mendacio etc.

XXIV abijt R[ex] Nycopiam, forte ad sepulturam Claudij comitis . . . XXIX baptizatus Nycopiæ palatinides, filiæ etc. Sed 29 denuo examinatus post reditum cancellarij, præsente illo et Schyttio etc. et cancell[arius] 30 Junij Nycopiam ad R[egem] concessit etc.

2 Julij R[ex] et mater in Ostrogiam in Ostrogiam abeunt ad recurandam Mariam principem morbo detentam etc.

9 Julij sum 3 axaminatus, et interrogatus de suspicionum chimeris et cum 6 redijsset cancellarius.

XII redijt R[ex] Stocholmiam et sum 4to examinatus a cancel[lario], com[ite] Magno[,] Gos[t]auo et Schytt[io] etc.

XXII Julij coniectus in agonistos Ericus Andreæ, sed 14 Julij redijt Richardus tubicen ex Polonia etc.

29 uterque denuo tortus, vt plura in me insontem mentirentur etc.

XXIX respondi coram toto regni senatu in publico iudicio per 6 horas in magna hominum frequentia etc.

30 denuo clausis ianuis sistor ijsdem iudicibus, deinde Petrus Stenonis, vxor, famulæ, et sub uesperam coniunx in arce detenta etc. ædes custoditæ.

31 Julij demittitur ad ædes nostras, quas mox scrutati, quidam a R[ege] deputati, meaque in arcem documenta transferuntur, vxore sub custodia remanente etc.

3 Augusti vtramque medicinam suscepi et vena incisa in utroque brachio, et post triduum in alium transferor carcerem supra pactum etc.

XIX respondi coram senatu regni intra ianuas in conclaue quoad documenta etc.

21 missis Nicolao Andreæ et Johan Schyttio me R[ex] hortatus ad fatendum, sic a malis castigatus et condonaturus etc. nec sententiam etc.

Sed 20 Augusti concinnata sententia et lata 22, vt me uitam 12 purgarentur, et tamen mulcta R[egis] arbitrio permissa, quod ipso inscio docum[enta] petiuerim etc. mox denuo uocatus ad conclaue senatorum, interrogor super figura coenob[ii] Vastenensis etc.

XXXI Augusti abijt R[ex] ad sepulturam comitis Claudij et vxor e custodia demitur etc.

3 Septemb[ris] R[ex] Holmiam redijt, a quo 14 Septemb[ris] vocatus in conclaue examinor etc. præsente cancellario etc.

16 incendium pontis arcensis nocte concubia et mox per Dei gratiam extinguitur etc.

19 profectus R[ex] Vbsaliam, mandans me ad carcerem deteriorem transferri etc. et 22 redijt ac die sequenti translatus fueram alio etc.

26 Septemb[ris] sistitur mihi per Ericum Andreæ arcis præfectum de profectione Kaianeburgum etc. tunc et vxor ad me permissa etc.

29 insinuatur mihi de iuramento per Schyttium et Nicolaum Andreæ præstando etc.

29 Septemb[ris] offertur mihi forma iurandi, non acceptata etc. mei viri boni apud cancellarium, vxorque R. M. cum liberis fit supplex etc.

4 Octobris R[ex] Calm[ariam] versus inde abijt etc. etc.

XIV Octobris mecum habuit vxor insomnium etc.

XV profectus sum in Finlandiam, et 19 fuit in maximo vita periclo. 21 Octob[ris] veni Vasam in Bothnia etc.

XX Nouemb[ris] inde discedens veni Kaianeburg 30 Nouembris etc.

MDCXVII venit Henricus Hammerus infelici omine in sacellum etc.

26 Janu[arij] sustulit mihi per vim Ericus Hare puerum Isaacum etc.

20 Julij attulit mihi litteras a RM famula et famulam aufert, et carcerem rigidiorem mihi etc.

Calendas Octobris tractus cum vxore et liberis per vim ex arce etc.

Jtem hoc anno me lapidibus obruere voluerunt, vxorem etc.

Jtem hoc anno coronatus seremissimus R[ex] Gustauus d[omi]nus meus clementiss[imus], quod FF Q S etc. amen.

MDCXVIII detentus adhuc in captivitate mea Caianeburgensi, ignarus rerum omnium hoc anno gestarum et proinde harum ephemenda[ru]m sit finis: 16 Octobris deoque sit laus in æternum, usque me liberet ex hoc miserrimo ergastulo etc. propter suam immensam bonitatem, qui scrutans cor et renes nouit meam innocentiam, isque suo tempore vindictam de meis inimicis sumpturus condignam, quorum molitione huc translatus et male tractatus sum.

Johan. Messenius.

— —

Anno MDCXX in Feb[ruario] et Martio Bothniam orientalem lustrat nobilis vir D. Johan Schytte, eques auratus etc.

D.

[Ur Scond. T. 18 [1]).]

Præfatio in Tomum XVIII.

Omnium, quos hæc enutrit tellus, clientum ingratissimus merito forem, Magne Andersoni, patronorum obseruantissime, si non Tibi postremum saltem operum meorum tomorum, tot bene-

[1]) Tom 19 enl. Peringskölds lista.

ficia plena omnino manu, ab ineunte mea ætate collata, quodammodo ita remuneraturus, hunc inscriberem, qui primus, secundum Deum, fuisti author meæ ad fidem catholicam conuersionis, non eruditionis in mundana scientia. Etenim prima in inuentute mea postea litterarum tirocinia in triuiali Vastenensium schola, sub priuata quidem Jonæ Andersonij, Eduardi Marcij disciplina; sed publica tum institutione Petri Johansonij, Eduardi Marcij et Laurentij cujusdam. Atque triennio sub horum ferula exacto, ex singulari diuinæ prouidentiæ dispositione, anno redemptionis per Christum humanæ, MDXCIII exeunte, vocatus sum ad tuam, Dne Magne, in coenobio Vastenensi informationem, ibique sesquinno propemodum integro dogma cum litteris imbibi catholicum. Ego autem porro rectius utrumque continuaturus et consummaturus anno MDXCV circiter Diui festiuitatem Laurentij, tuo felici consilio et auxilio, missus fui Braunsbergam, ubi alibique faustam studijs meis imposui colophonem; verum de his plura locorum alibi; ceterum plura de præsenti Scondiæ meæ illustratæ tomo XVIII dicturus, arbitror imprimis lectori suggerendum beneuolo, qualem contineat materiem, nempe quod trina mea olim quidem excusa comprehendet opuscula, Sueopentaprotopolim, Speculam, et Retorsionem, sed nunc magnopere castigata, et emendata secundam felicius videns editionem. His sunt adiuncta quædam alia nunquam publicata prius, scilicet catalogus scriptorum scondicorum, et mea simul Apologia, prout suggessi nuper in proloquio tomi XVI in quo latina mea enumeraui opuscula, non suecia in hoc Caianeburgi diuturno elaborata per tempus trilustre ergastulo. Jn hoc namque elaboraui similiter suetice chronica Vastenense, Stocholmense, Finnonicum, quibus meum addidi proprium, unaque binas comedias, sc. quo Suecia pacto catholicam et lutheranam amplexa olim est fidem. Quæ omnia sub hominum diuersorum pub[l]ico nominum, sed tomum XVIII sub tuo D[omine] Magne, auspicio censui publicandum. Quem proinde ut ea, qua soles, beneuolentia capias, legas, et tui æter[n]um sis memor Messenij oro, quamque rectissime, quoad animam et corpus, valeas, obsecro, Caianeb. etc. J. M.

II.

[Brefkoncept inhäftadt i Scond. T. 20.]

[Ex]imie ac Admodum Rde D'ne
D'ne obseruantissime.

[De templ]j gratitudinis semita prorsus deflecterem, [et nihil] iam humanitatis penes me resideret, [si cunc]ta in nos beneficia non sæpius ad [memoria]m reuocarem, eademque per gratiarum [act]ionem ad fontem, unde exierunt, redu[ce]rem; præsertim cum agnotos peregrinos et aduenas tanta animj synceritate et alacritate eadem ipsa conferre placuerit.

Itaque non sibj persuadeat apud animos nostros illa beneficia percepta in neglectu abijsse, sed quotidie nos pro modulo nostro incumbere eadem diuinis sacrificijs et pijs precibus recompensare. Fratrem nost. Michaelem, transacto iam rigido illo brumalj tempore, aura benignior ad sacra proprij monasterij limina euocauit. Gedanj me relicto, feria 2a post octavam Paschæ nauigio se commisit Lu[gdunum(?), et] spero, Deo fauente ipsum . . . [inco]lumem iam ad propria re[gressum limina]

Doni vræ multam per- . . . est salutem.

Quod si forte et mihi in a[liqua re] gratificarj velit (ubi necess[itas] postulauerit) ex eodem ipso Absa[lone(?)] intelliget, et ego idipsum inter alia benefici[a] grato animo repono.

III.

[Ur Scond. T. 20. **Miscellaneorum Poeticorum liber primus, qui de anastasis Saluatoris quædam, et alia item sacra continet, carmen IV.**]

Ad triumphatorem oratio.

Multa mortales laniat querela,
Et dolor passim gemitusque quæuis
Corda persultat, cruciata nostris
Temporis æuo.

Axe Pandoram reor inquilinis
Denuo mundi, Joue destinatam,
Pyxide ut rupta, cumulis malorum
Compleat orbem.

Agmen ut dirum Stygiæ paludis
Liberum vinclis patulo vagari
Orbis amplexu, mala quæque spargens
Semina terris.

Seu plagas septem gelidas trione,
Siue flagranti propriora Phoebo
Arua perlustres, dominatur ardor
Martis ubique.

Sanguinis nexum neque curat ullus,
Patruus torquat clypeo nepotem,
Et socer sæuo generum fatigat
Militis ausu.

Corpori tabes hominum Megæra
Destinat foedas, spoliat colonis
Prata, foecundum thalamum maritis,
Moenia ciue.

Monstra sectarum fidei nitorem
Nube contendunt Stygis implicare
Atque diuinam lolijs iniquis
Spargere messem.

Sortis oppressos lue tam maligna
Gentium turbas, modo prouolutas
Supplices almo folio, benigna
Respice fronte.

Qui necis castro, barathrique valuis
Dirutis, ista face prodijsti
De scrobis victor tenebris, salutis
Præmia donans.

Fac, sepulchreto sceleris resurgat
Mundus, astringant animosque pacis

Vincla, secedat libitina terris,
Sphalmatis hydra.

Nuper exortos reprimas tumultus
Sarmatæ [1]), reddas animos amori
Pristino, blanda potiantur agri
Pace borussi.

Urbis [2]) ad ripas celebris Radunæ [3])
Fata concedes melioris astri,
Gaudeat patrum populique fausta
Sorte corona.

Tecta fautorum meritis adauge
Commodis, quorum meus igne seruat
Nunc focus, grata titulusque monstrat
Nomina mente.

---

[1]) Polska oroligheterna 1605–08 under kon. Sigismunds III:s regering. Jfr. Ann. litt. 1606, 1607 & 1608, s. 671 ff.
[2]) = Danzig.
[3]) Radaune biflod till Weichsel.

FÖRELÄSNINGAR

OCH

ÖFNINGAR

VID

KUNGL. UNIVERSITETET I LUND

HÖST-TERMINEN

1892.

Kansler:

PEHR JAKOB VON EHRENHEIM,

J. K., f. d. Statsråd, R. o. K. af K. Maj:ts O., St. Off. Fr. H. L., L. K. V. A.

Pro-Kansler:

WILHELM FLENSBURG,

T. o. F. D., Biskop i Lunds Stift, K. m. st. k. N. O.

REKTOR:

DIDRIK MAGNUS AXEL MÖLLER,
F. D., Professor i Astronomi, K. N. O. 1:a Kl., K. D. D. O. 1:sta Gr., L. K. V. A.

PRO-REKTOR:

AUGUST WILHELM QUENNERSTEDT,
F. D., Professor i Zoologi, R. N. O., R. D. D. O.

Pensionerade Lärare.

JACOB GEORG AGARDH, *M. D., F. Jub. D., f. d. Professor i Botanik, K. N. O. 1:a Kl., L. K. V. A.*

AXEL NYBLÆUS, *J. o. F. D., f. d. Professor i Praktisk Filosofi, K. N. O. 1:a Kl., L. K. V. A.*

GUSTAF LJUNGGREN, *F. D., f. d. Professor i Estetik samt Literatur- och Konsthistoria, En af de Aderton i Svenska Akademien, K. N. O. 1:a Kl., K. D. D. O. 1:a Gr., L. K. V. A.*

Teologiska Fakulteten.

Professorer.

CARL WILHELM SKARSTEDT, *T. o. F. D., Professor i Exegetisk Teologi, Kyrkoherde i St. Uppåkra, L. N. O.,* föreläser å lärosalen N:o 2 kl. 10 f. m. Månd. och Tisd. öfver Apostlagerningarna, Thorsd. och Fred. öfver Romare- och Galaterbrefven, samt leder öfningarna på seminariet.

SVEN LIBERT BRING, *T. o. F. D., Professor i Praktisk Teologi, Kyrkoherde i Hellestad, Dalby och Bonderup, L. N. O.,* föreläser å lärosalen N:o 2 kl. 9 f. m. Månd. o. Tisd. Homiletik, Thorsd. o. Fred. Praktiska

teologiens system, samt leder Tisd. kl. 4—6 e. m. homiletiska och Thorsd. kl. 4—6 e. m. kateketiska öfningar.

PER GUSTAF EKLUND, *F. D.*, *T. K.*, *Professor i Dogmatik och Moralteologi*, *Kyrkoherde i Kärrstorp och Glostorp*, föreläser å lärosalen N:o 2 Tisd., Onsd., Thorsd. och Fred. kl. 1 e. m. Dogmatik, samt leder liturgiska öfningar i kyrkan.

Ej tillsatt: Professuren i *Kyrkohistoria och Symbolik.*

Extraordinarie Professorer.

MARTIN GABRIEL ROSENIUS, *T. o. F. D.*, *e. o. Professor i Exegetisk Teologi*, *Kyrkoherde i Stångby och Wallkärra*, föreläser å lärosalen N:o 2 kl. 8 f. m. Månd. o. Tisd. De mindre profeterne samt omväxlande dermed Elegiska stycken ur Gamla Testamentet.

OTTO NATHANAËL THEOPHILUS AHNFELT, *T. K.*, *e. o. Professor i Moralteologi och Symbolik*, *Kyrkoherde i Husie och Vestra Skräflinge*, *n. v. Dekanus*, föreläser å lärosalen N:o 2 kl. 12 midd. Månd. o. Tisd. Symbolik, Thorsd. o. Fred. Moralteologi.

Docenter.

OLOF HOLMSTRÖM, *T. o. F. K.*, *V. D. M.*, *Docent i Kyrkohistoria*, *Fakultetens stipendiat*, förestår professuren i Kyrkohistoria och Symbolik föreläser å lärosalen N:o 2 kl. 11 f. m. Månd. o. Tisd. Kultens historia från 4:de århundradet, Thorsd. o. Fred. Gamla tidens kyrkohistoria; gifver å samma lärosal hvarannan Fred. kl. 4—6 e. m. anvisning i Psalmsättning, håller hvarannan Fred. å samma tid Kyrkorättsliga öfningar, samt gifver handledning vid Författandet och utförandet af veckopredikningarna.

GÖRAN MAGNUS PFANNENSTILL, *T. o. F. K.*, *Docent i Systematisk Teologi*, föreläser såsom vikarie för e. o. Prof. Rosenius offentligen å lärosalen N:o 2 kl. 8 f. m. Onsd. o. Lörd. Gamla Testamentets isagogik samt leder å lärosalen N:o 2 Månd. kl. 4—6 e. m. Kateketiska öfningar.

Juridiska Fakulteten.

Professorer.

GUSTAF BROOMÉ, *J. o. F. D.*, *Professor i Stats- och Processrätt*, *R. N. O.*, *R. D. D. O.*, föreläser å lärosalen N:o 3 Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 11 f. m. Processrätt.

Grefve GUSTAF KNUT HAMILTON, *J. D., Professor i Administrativrätt och Nationalekonomi, R. N. O., R. N. S:t O. O.*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 3 Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 9 f. m. Nationalekonomi, samt gifver å samma lärosal Månd. cch Thorsd. kl. 3—5 e. m., inalles omkring 40 timmar, ett kollegium i Kyrkorätt till ett pris af 25 kronor för hvarje deltagare.

PER ASSARSSON, *J. o. F. D., Professor i Straffrätt och Juridisk Encyklopedi, R. N. O.* har sökt tjenstledighet.

ALFRED OSSIAN WINROTH, *J. K., Professor i Civilrätt*, föreläser å lärosalen N:o 3 Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 1 e. m. Obligationsrätt, samt gifver å lärosalen N:o 6, alla dagar utom Lörd., kl. 5 e. m. ett kollegium i Civilrätt med cirka 60 lektioner till ett pris af 40 kronor för hvarje deltagare.

Extraordinarie Professorer.

JOHN ADOLF ASK, *J. K., e. o. Professor i Statsrätt, Allmän Administrativrätt, Folkrätt och Sjörätt, n. v. Dekanus*, föreläser å lärosalen N:o 3 offentligen Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 10 f. m. Svensk statsrätt, samt gifver å samma lärosal Månd., Onsd. o. Lörd. kl. 6 e. m. ett kollegium i Sjörätt till ett pris af 25 kronor för hvarje deltagare.

Ej tillsatt: Extraordinarie professuren i *Romersk Rätt och Rättshistoria.*

Docenter.

JOHAN HJELMÉRUS, *J. K., Docent i Administrativrätt, Vice Häradshöfding, Fakultetens stipendiat*, föreläser å lärosalen N:o 3 offentligen Lörd. kl. 10 f. m. Finansrätt samt gifver å samma lärosal Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 6 e. m. ett kollegium i Finansrätt till ett pris af 25 kronor för hvarje deltagare.

GUSTAF ANGELO BROOMÉ, *J. K., Docent i Processrätt*, förestår e. o. professuren i Romersk Rätt och Rättshistoria, föreläser offentligen å lärosalen N:o 3 Tisd., Onsd., Thorsd. och Fred. kl. 12 midd. Svenska processens Historia, samt gifver å samma rum Tisd., Onsd., Thorsd. och Fred. kl. 7 e. m. ett kollegium i Svensk processrätt till ett pris af 25 kronor för cirka 40 lektioner.

HERMAN ANTELL, *J. U. o. F. K., Docent i Straffrätt*, gifver å lärosalen N:o 6 kl. 9 f. m. alla dagar ett kollegium i Svensk Straffrätt med

cirka 60 lektioner till ett pris af 30 kronor för hvarje deltagare och å samma lärosal kl. 1 e. m. ett kollegium i Juridisk Encyklopedi till ett pris af 20 kronor för cirka 40 lektioner.

GABRIEL THULIN, *J. K.*, *Docent i Finansrätt, Ekonomilagfarenhet och Svensk Rättshistoria*, förordnad att bestrida befattning utom Universitetet.

Medicinska Fakulteten.

Professorer.

CARL JACOB ASK, *M. o. F. D.*, *K. M.*, *Professor i Kirurgi och Obstetrik, Föreståndare för Kirurgiska och Obstetriska Kliniken, K. W. O. 1:a Kl., R. C. XIII:s O., R. N. O.*, håller dagligen på lazarettet kl. 11 f. m. Kirurgiska och Obstetriska kliniska föreläsningar.

MAXIMILIAN VICTOR ODENIUS, *M. o. F. D.*, *Professor i Teoretisk och Rättsmedicin, R. N. O., L. K. V. A.*, föreläser å patologiska institutionen Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 10 f. m. under terminens förra del Allmän patologi i förening med öfningar i Patologisk histologi, och derefter Speciel patologisk anatomi.

JOHAN LANG, *M. o. F. D.*, *Professor i Medicinsk och Fysiologisk Kemi, R. N. O., R. W. O., L. K. V. A.*, föreläser å med.-kemiska lärosalen Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 2 e. m. Farmaceutisk Kemi samt leder öfningarna å det medicinskt kemiska laboratoriet.

HJALMAR OSSIAN LINDGREN, *M. D.*, *Professor i Anatomi, R. N. O.*, föredrager å anatomiska anstalten kl. 9 f. m. Månd. och Tisd. Anatomi, Onsd. och Thorsd. Histologi i förening med praktiska öfningar, samt leder arbetena på den anatomiska och histologiska institutionen.

MAGNUS GUSTAF BLIX, *M. D.*, *Professor i Fysiologi och Embryologi*, föreläser å fysiol. inst. Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 12 midd. Fysiologi samt genomgår Thorsd. och Fred. å fysiologiska laboratoriet en kurs i Experimentel fysiologi i förening med praktiska öfningar.

SEVED RIBBING, *M. D.*, *Professor i Praktisk Medicin, Föreståndare för Medicinska Kliniken, n. v. Dekanus*, håller dagligen å lazarettet kl. 8—10 f. m. Kliniska föreläsningar, samt undervisar Månd. kl. 1/2 7—8 e. m. i Laryngoskopi.

Extraordinarie Professorer.

MICHAËL KOLMODIN LÖWEGREN, *M. D., e. o. Professor i Oftalmiatrik, Lazarettsläkare, R. N. O.*, håller å lazarettet Onsd. och Lörd. kl. 9—11 f. m. kliniska föreläsningar öfver Ögonsjukdomar samt anställer Fred. kl. 6 e. m. Oftalmoskopiska öfningar.

HANS BENDZ, *M. D., e. o. Professor i Patologisk Anatomi, Rättsmedicin och Hygien*, leder å lazarettet Månd. och Thorsd. kl. 12 midd. förekommande Patologiska obduktioner med demonstration kl. 1 e. m. samt å hospitalet vid inträffade fall kl. ½ 1 e. m.; håller en gång i veckan öfning i rätts- och statsmedicin samt leder öfningarna på bakteriologiska laboratoriet.

CARL MAGNUS FÜRST, *M. D., e. o. Professor i Anatomi och Histologi samt Prosektor*, leder de dagliga dissektionsöfningarna å anatomisalen samt föreläser Tisd. och Fred. å anat. läros. kl. 1 e. m. Embryologi.

Ej tillsatt: Extraordinarie professuren i *Pediatrik och Praktisk Medicin.*

Docenter.

AXEL OTTO LINDFORS, *M. D., Docent i Kirurgi och Obstetrik*, förordnad att bestrida befattning utom universitetet.

AXEL RICHARD WARHOLM, *M. D., Docent i Kirurgi, Fakultetens stipendiat*, föreläser å lazarettet Tisd. kl. 2 e. m. Allmän kirurgi.

JULES HERIBERT ÅKERMAN, *M. D., Docent i Kirurgi, Underläkare vid Länslazarettet*, gifver offentligen å lazarettet Thorsd. kl. 6—7 e. m. handledning i Undersökningen och diagnosen af kirurgiska åkommor.

SVANTE ÖDMAN, *M. D., Öfverläkare vid Lunds Hospital, R. N. O.*, leder den psykiatriska undervisningen vid nämnda hospital.

CARL HILDEMAR HILDEBRAND, *M. D.*, förordnad att uppehålla den med e. o. professuren i Pediatrik och Praktisk Medicin förenade undervisningsskyldighet och poliklinik, håller å lazarettet Månd., Onsd., Fred. och Lörd. kl. 1—2 e. m. föreläsningar i Pediatrik samt praktiska öfningar i samband med förekommande fall.

Filosofiska Fakultetens Humanistiska Sektion.

Professorer.

JOHAN JACOB BORELIUS, *F. D., Professor i Teoretisk Filosofi, R. N. O.*, föreläser å lärosalen N:o 9 kl. 9 f. m. Månd. o. Thorsd. Metafysik, Tisd. och Fred. Antropologi och Psykologi; leder i sin bostad kostnadsfria filosofiska seminarieöfningar Fred. kl. 6—8 e. m.

VOLTER EDVARD LIDFORSS, *F. D., Professor i Nyeuropeisk Linguistik och Modern Literatur, R. N. O., K. Sp. O. Isab. la Cat., R. Sp. C. III:s O.*, föreläser å lärosalen N:o 4 kl. 11 f. m. Månd. och Tisd. Morris and Skeat, Specimens of early English A. D. 1298—1393, samt Thorsd. o. Fred. Anglosachiska; meddelar dessutom å tider, som framdeles bestämmas, en propedeutisk kurs.

ESAIAS HENRIK WILHELM TEGNÉR, *F. D., Professor i Österländska Språk, En af de Aderton i Svenska Akademien, R. N. O., R. Österr. Jernkr. O. 3 kl.*; tjenstledig.

PER JOHAN HERMAN LEANDER, *F. D., Professor i Praktisk Filosofi, R. N. O.*, föreläser å läros. N:o 9 kl. 8 f. m. Månd. o. Tisd. Etik (hvarvid början göres med etikens historia), Thorsd. Praktisk antropologi; leder Månd. kl. 6—8 e. m. å samma lärosal kostnadsfria seminarieöfningar. hufvudsakligen under form af diskussionsöfningar.

MARTIN JOHAN JULIUS WEIBULL, *F. D., Professor i Historia, R. N. O., R. D. D. O.*, föreläser å läros. N:o 1 kl. 1 e. m. Månd., Tisd. och Fred. Frankrikes och Englands historia i 16:de och 17:de århundradena; meddelar Onsd. o. Lörd. kl. 5 e. m. en konstnadsfri propedeutisk kurs i Nordisk historia; leder hvarannan Thorsd. kl. 5 e. m. kostnadsfria öfningar i historiska seminariet.

JOHAN HENRIK EMIL SCHÜCK, *F. D., Professor i Estetik, Literatur- och Konsthistoria*, föreläser å lärosalen N:o 1 Månd., Tisd. och Thorsd. kl. 9 f. m. Allmän literaturhistoria, håller hvarannan Onsd. kl. 6 e. m. för dem, hvilka bereda sig till filosofie kandidatexamen, kostnadsfritt proseminarium, hvarvid lättare literaturhistoriska frågor i sammanhang med de offentliga föreläsningarne komma att behandlas; samt leder hvarannan Onsd. kl. 6 e. m. kostnadsfria seminarieöfningar med dem, hvilka bereda sig att aflägga fil. lic. examen, kommande dervid valda uppgifter från 1500- och 1600-talens svenska literaturhistoria att behandlas.

ARON MARTIN ALEXANDERSON, *F. D., Professor i Grekiska Språket och Literaturen, R. N. O., n. v. Dekanus*, föreläser å lärosalen N:o 8 Månd. och Thorsd. kl. 9 f. m. öfver Thukydides, samt leder kostnadsfritt i filologiska seminariet Fred. kl. 5—7 e. m. kritisk och exegetisk behandling af Grekiska texter.

CARL MAGNUS ZANDER, *F. D., Professor i Romersk Vältalighet och Poesi*, föreläser å lärosalen N:o 8 kl. 12 midd. Månd. Plauti Rudens, Fred. Taciti Annaler; leder i filologiska seminariet Tisd. kl. 1—3 e. m. kostnadsfria Paleografiska, textkritiska, hermeneutiska och ventilerande öfningar.

KNUT FREDRIK SÖDERWALL, *F. D., Professor i Nordiska Språk, En af de Aderton i Svenska Akademien*, föreläser å lärosalen N:o 4 kl. 8 f. m. Månd. och Tisd. Speculum regale, Thorsd. o. Fred. Svenska medeltidsdikter och rim.

Extraordinarie Professorer.

FREDRIK AMADEUS WULFF, *F. D., e. o. Professor i Nyeuropeisk Linguistik*, föreläser å läros. N:o 8 kl. 1 e. m. Tisd. Italienska och spanska texter (den första månaden propedeutiskt), Fred. Rytmiska studier (den första månaden propedeutiskt) samt eventuelt Onsd. Romansk ortoëpi; leder Thorsd. kl. 1/2 5—1/2 7 e. m. i filologiska seminariet kostnadsfria öfningar i kritisk och exegetisk behandling af Fornfranska texter samt klassificering af handskrifter.

PONTUS ERLAND FAHLBECK, *F. D., e. o. Professor i Historia och Statskunskap*, föreläser å lärosalen N:o 1 Månd., Tisd. och Thorsd. kl. 12 midd. öfver De sociala rörelserna i senare tid (England och Tyskland); leder å samma lärosal Månd. kl. 5—7 e. m. kostnadsfria öfningar i det statsvetenskapliga seminariet.

Ej tillsatt: Extra ordinarie professuren i *Klassiska Språk.*

Docenter.

SAMUEL JOHAN CAVALLIN, *F. D., Docent i Grekiska Språket*, meddelar enskild undervisning.

EMIL PETERSON, *F. D., Docent i Tyska Språket och Literaturen, Sektionens stipendiat*, leder kostnadsfritt i filologiska seminariet Onsd. kl. 5—7 e. m.

tolkning af Fornhögtyska texter i förening med öfningar i Jemförande germansk grammatik.

SVEN SÖDERBERG, *F. D.*, *Docent i Nordisk Språk- och Fornforskning*, meddelar Onsd. o. Lörd. (samt. derest så befinnes nödigt, äfven Månd.) kl. 5 e. m. å lärosalen N:o 4 en propedeutisk kurs i Fornisländska. (Afgift 15 kronor).

CARL JUSTUS FREDRIK af PETERSENS, *F. D.*, *Docent i Nordiska Språk*, *Andre Amanuens vid Universitets-Biblioteket*, meddelar enskild undervisning.

SVEN LINDE, *F. D.*, *Docent i Grekiska Språket*, *Sektionens stipendiat*, förordnad att förestå e. o. professuren i Klassiska språk, föreläser offentligen å lärosalen N:o 8 Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 11 f. m. Ciceros Disputationes Tusculanæ.

JOHAN CARL WILHELM THYRÉN, *F. D.*, *Docent i Historia*, *Sektionens stipendiat*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 6 Onsd. kl. 6—8 e. m. Svensk författnings- och förvaltnings-historia såsom propedeutisk kurs för filosofie kandidatexamen och de förberedande examina.

Friherre HANS HUGOLD von SCHWERIN, *F. D.*, *Docent i Geografi och Statskunskap*, *Kongo-Statens Konsul för Sverige*, *R. W. O.*, *R. Belg. Leop. O.*, *R. Port. S:t Jak. O.*, *Fr. Off. d'Acad.*, innehar docentstipendium samt Riksstatens mindre resestipendium.

NILS FLENSBURG, *F. D.*, *Docent i Sanskrit*, förestår professuren i Österländska Språk, föreläser offentligen kl. 8 f. m. å lärosalen n:o 5 Månd. och Tisd. Sanskritgrammatik, Onsd. och Thorsd. Hebreisk syntax; meddelar Månd., Tisd. o. Onsd. kl. 4 e. m. en propedeutisk kurs i Hebreiska för filosofie kandidatexamen och teologisk-filosofisk examen. (Afgift 20 kronor).

EVERT HENRIK GABRIEL WRANGEL, *F. D.*, *Docent i Estetik och Literaturhistoria*, *Sektionens stipendiat*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 4 Fred. kl. 9 f. m. Öfversigt af gotikens och renaissancens konstutveckling.

JOHAN GUSTAF CHRISTOFER CEDERSCHIÖLD, *F. D.*, *Docent i Nordiska Språk*, meddelar enskild undervisning.

ANDERS THEODOR HJELMQVIST, *F. D.*, *Docent i Fornnordisk Literatur*, leder kostnadsfritt i filologiska seminariet Månd. kl. 5—7 e. m. den kritiskt-exegetiska behandlingen af Atlesångerna i den äldre Eddan.

NILS MAGNUS SJÖSTRAND, *F. D., Docent i Latinska Språket och Literaturen*, meddelar från Oktober månad 2 timmar i veckan en kurs i Latinsk stilskrifning och grammatik (afgift 20 kronor) samt 3 timmar i veckan en propedeutisk kurs i Explikation af latinska författare jemte literaturhistoria och Romerska antiquiteter (afgift 25 kronor).

PER AXEL SAMUEL HERRLIN, *F. D., Docent i Teoretisk Filosofi*, meddelar å lärosalen N:o 5 Månd., Tisd. o. Thorsd. kl. 5 e. m. en propedeutisk kurs i Filosofiens historia, afsedd för betyget Godkänd i filosofie kandidatexamen och de förberedande examina. (Afgift 25 kronor).

OTTO SYLVAN, *F. D., Docent i Literaturhistoria och Estetik*, meddelar enskild undervisning.

ERLAND LAGERLÖF, *F. D., Docent i Teoretisk Filosofi*, meddelar enskild undervisning.

Lektorer.

EDVARD THEODOR WALTER, *F. D., Lektor i Tyska Språket*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 5 kl. 9 f. m. Tisd. Die Bluthochzeit, Trauerspiel von Alb. Lindner, Thorsd. Tyska fraser (fortsättning); leder offentligen å lärosalen N:o 8 Onsd. kl. 4—½ 6 e. m. Undervisningsöfningar i tyska språket; föreläser enskildt två gånger i veckan Geschichte der neuesten deutschen Litteratur (afgift 10 kronor); erbjuder enskild undervisning i Tyskt samtal och tysk stilskrifning samtidigt med öfversättning af äldre nyhögtyska texter till det moderna tyska språket tre gånger i veckan (afgift 15 kronor), i läsning och tolkning af Forn- medel- och nyhögtyska texter, samt i Ostasiatiska språk.

DAVID LLOYD MORGAN, *Bachelor of Arts, Lektor i Engelska Språket*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 5 kl. 12 midd. Månd. W. M. Thackeray's The Book of Snobs, Fred. Shakespere's Henry V; handleder offentligen Onsd. kl. 12 midd. vid Öfversättning från svenska till engelska (Rust Roest's "Med sordin"); meddelar enskildt Tisd. och Thorsd kl. 7 e. m. en kurs i Engelsk stilskrifning, samt Fred. kl. 7 e. m. en kurs i Engelsk synonymik.

JULES JEANJAQUET, *F. D., Lektor i Franska Språket*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 8 kl. 6 e. m. Tisd. o. Thorsd. Daudet, Trente ans de Paris, Lörd. Sandeau, M:me de Seiglières, samt enskildt Molière (en

timme i veckan), La comédie au XVII:e siècle (dito), Textes provenceaux (dito); meddelar äfven enskild undervisning i Fransk stilskrifning och grammatik.

Filosofiska Fakultetens Matematiskt-Naturvetenskapliga Sektion.

Professorer.

CHRISTIAN WILHELM BLOMSTRAND, *F. D., Professor i Kemi och Mineralogi, K. N. O. 1:a Kl., R. D. D. O., L. K. V. A.*, föreläser å kem. läros. Månd., Tisd. Thorsd. och Fred. kl. 9 f. m. Oorganisk kemi; leder kemiska laborationsöfningar för filosofie licentiatexamen. (Laborationsafgift 35 kronor).

AXEL MÖLLER, *F. D., Professor i Astronomi, K. N. O. 1:a Kl., K. D. D. O. 1:a Gr., L. K. V. A., Univ:s n. v. Rektor*, fortsätter å lärosalen N:o 7 Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 8 f. m. sina föreläsningar öfver Beräkningen af störningarna i planeternas och kometernas rörelser, samt anställer öfningar i de föredragna metodernas numeriska tillämpning.

CARL FABIAN EMANUEL BJÖRLING, *F. D., Professor i Matematik, R. N. O., L. K. V. A.*, föreläser å lärosalen N:o 7 Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 1 e. m. under terminens fjorton första dagar (med reservation för examensförhinder) Teori för lifräntor och lifförsäkringar samt sedermera Om högre plana kurvor; leder med biträde af amanuenser kostnadsfria öfningar i matematiska seminariet Tisd. kl. 4 e. m. samt en kostnadsfri propedeutisk kurs Månd., Thorsd. och Lörd. kl. 6 e. m.

KARL ALBERT VICTOR HOLMGREN, *F. D., Professor i Fysik, R. N. O.*, föreläser å fys. läros.kl. 12 midd. Månd. o. Tisd. öfver Valda ämnen i fysiken; leder de kostnadsfria, praktiska öfningarna i de fysiska laboratorierna Onsd. och Thorsd. kl. 9 f. m.—2 e. m.; samt anordnar eventuelt och leder en propedeutisk kurs i fysik.

FREDRIK WILHELM CHRISTIAN ARESCHOUG, *F. D., Professor i Botanik, L. K. V. A.*, föreläser å botaniska lärosalen Månd. o. Thorsd. kl. 1 e. m. Växtanatomi, genomgår Tisd. och Fred. kl. 12—2 e. m. en kostnadsfri propedeutisk kurs i Systematik, samt leder Tisd. och Fred. kl. 9—12 f. m. kostnadsfria öfningar å botaniska institutionens fytotomiska afdelning.

AUGUST WILHELM QUENNERSTEDT, *F. D., Professor i Zoologi, R. N. O., R. D. D. O., Univ:s n. v. Pro-Rektor,* föreläser å zool. lärosalen kl. 12 midd. Månd. o. Thorsd. öfver Evertebraterna, Tisd. o. Fred. Komparativ anatomi, samt biträder vid sjelfständiga arbeten.

Extraordinarie Professorer.

OTTO MARTIN TORELL, *F. D., M. K., e. o. Professor i Zoologi och Geologi, Chef för Sveriges Geologiska Undersökning, K. N. O. 1:a Kl., Stor-Off. It. Kr. O., K. D. D. O. 2 Gr., Off. Fr. H. L., Off. Fr. Instr. Publ., L. K. V. A.,* vistas i Stockholm.

ALBERT VICTOR BÄCKLUND, *F. D., e. o. Professor i Mekanik och Matematisk Fysik, R. N. O., L. K. V. A., n. v. Dekanus,* föreläser offentligen å lärosalen N:o 7 Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 11 f. m. Elasticitetsteori; föredrager Onsd. och Fred. kl. 5 e. m. å samma lärosal en kostnadsfri propedeutisk kurs i Mekanik, med hvilken ock förbindes, företrädesvis Onsd. kl. 6. e. m., en likaledes kostnadsfri öfningskurs i samma ämne.

BERNHARD LUNDGREN, *F D., e. o. Professor i Geologi,* föreläser å zool. lärosalen från den 15 September till och med den 30 November Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 8 f. m. Om vulkanismen; leder kostnadsfria geologiska öfningar och exkursioner, de senare företrädesvis under tiden från den 1:ste till den 15:de September.

SVEN BERGGREN, *F. D., e. o. Professor i Botanik, L. K. V. A.,* föreläser å botaniska lärosalen Onsd. o. Lörd. kl. 11 f. m. öfver Växtrikets naturliga familjer; demonstrerar samma dagar kl. 12 midd. i botaniska trädgården blommande växter; leder botaniska exkursioner.

Adjunkter.

VICTOR von ZEIPEL, *F. D., Adjunkt i Matematik, R. N. O.,* föreläser å lärosalen N:o 7 Onsd. och Lörd. kl. 9 f. m. Differentialkalkyl.

CARL GUSTAF THOMSON, *F. D., Adjunkt i Entomologi,* föreläser å entomologiska museet kl. 1 e. m. Onsd. Hymenoptera, Lörd. Coleoptera.

Observator.

FOLKE AUGUST ENGSTRÖM, *F. D., Astronomie Observator,* genomgår å astronomiska observatoriet Thorsd. kl. 4 e. m. en kostnadsfri propedeu-

tisk kurs i Astronomiens elementer, samt handleder kostnadsfritt dem, hvilka sysselsätta sig med astronomiska observationer.

Ej tillsatt: Laboratorstjensten i *Kemi.*

Docenter.

JULIUS MÖLLER, *F. D., Docent i Matematik, Lektor vid Lunds h. allm. Läroverk,* erbjuder enskild undervisning.

JOHANNES ROBERT RYDBERG, *F. D., Docent i Fysik, Sektionens stipendiat,* föreläser offentligen å fysiska institutionen Lörd. kl. 5 e. m. öfver Grundämnenas periodiska system från fysikalisk ståndpunkt; meddelar samma dag kl. 4 e. m. en kurs i Fysikaliska räkneöfningar för mera försigkomne (afgift 15 kronor); biträder vid ledningen af de fysiska laborationerna.

BENGT JÖNSSON, *F. D., Docent i Botanik, Sektionens stipendiat, R. D. D. O.,* biträder vid de fytotomiska öfningarna och leder Månd. och Thorsd. kl. 9—12 f. m. kostnadsfria växtfysiologiska öfningar.

SVEN LEONARD TÖRNQVIST, *F. D., Docent i Geologi, Lektor vid Lunds h. allm. Läroverk* föreläser offentligen Om de kambriska och siluriska systemen en timme i veckan å tider, som framdeles skola tillkännagifvas.

DAVID BERGENDAL, *F. D., Docent i Zoologi,* innehar docentstipendium, föreläser offentligen å zool. lärosalen Onsd. kl. 8 f. m. en elementär kurs i Histologi; leder propedeutiska zootomiska öfningar å tider, som framdeles skola bestämmas (afgift 25 kronor); biträder vid sjelfständiga arbeten.

ERNST LEOPOLD LJUNGSTRÖM, *F. D., Docent i Botanik,* leder Onsd. kl. 9—12 f. m. samt Thorsd. kl. 10 f. m.—1 e. m. kostnadsfria mykologiska öfningar.

JOHAN CHRISTIAN MOBERG, *F. D., Docent i Geologi,* innehar docentstipendium, föreläser offentligen å zool. lärosalen Onsd. kl. 11 f. m. öfver Sveriges öfversiluriska bildningar.

THORSTEN BRODÉN, *F. D., Docent i Matematik,* innehar docentstipendium, föreläser offentligen å lärosalen N:o 7 Månd. kl. 4 e. m. öfver Fragment af teorien för de elliptiska funktionerna.

SVEN GUSTAF HEDIN, *F. D., M. K., Docent i Kemi,* innehar docentstipendium, har sökt tjenstledighet.

JOHAN JACOB HJALMAR LÖNDAHL, *F. D., Docent i Kemi, t. f. Laborator,* leder de allmänna kemiska laborationsöfningarna (laborations-

afgift 35 kronor); genomgår enskildt en kurs för nybegynnare å dagar och tider, som framdeles närmare bestämmas. (Afgift 20 kronor).

SVANTE SAMUEL MURBECK, *F. D.*, *Docent i Botanik*, tjenstledig.

ANDERS HENNING HENNIG, *F. D.*, *Docent i Geologi*, genomgår enskildt å zool. lärosalen Onsd. o. Lörd. kl. 10 f. m. en elementarkurs i geologi (afgift 25 kronor) samt deltager i ledningen af de geologiska exkursionerna.

GOTTHARD SAMUEL WALLIN, *F. D.*, *Docent i Kemi*, meddelar enskild undervisning.

Exercitie-Mästare.

CARL ANDERS HENRIK NORLANDER, *Fäktmästare och Gymnastiklärare*, *Kapten*, *R. S. O.*, *R. Belg. Leop. O.*, *R. Meckl.-Schw. Grip. O.*, *Off. Fr. Instr. publ.*, leder gymnastik- och fäktöfningar på Universitetets gymnastiksal söknedagar kl. 8—9 f. m. samt 6—7 e. m.

Kl. 12 m.—1 e. m. är gymnastiklokalen upplåten för fria öfningar i gymnastik och fäktning, då gymnastikläraren eller någon hans ställföreträdare är närvarande.

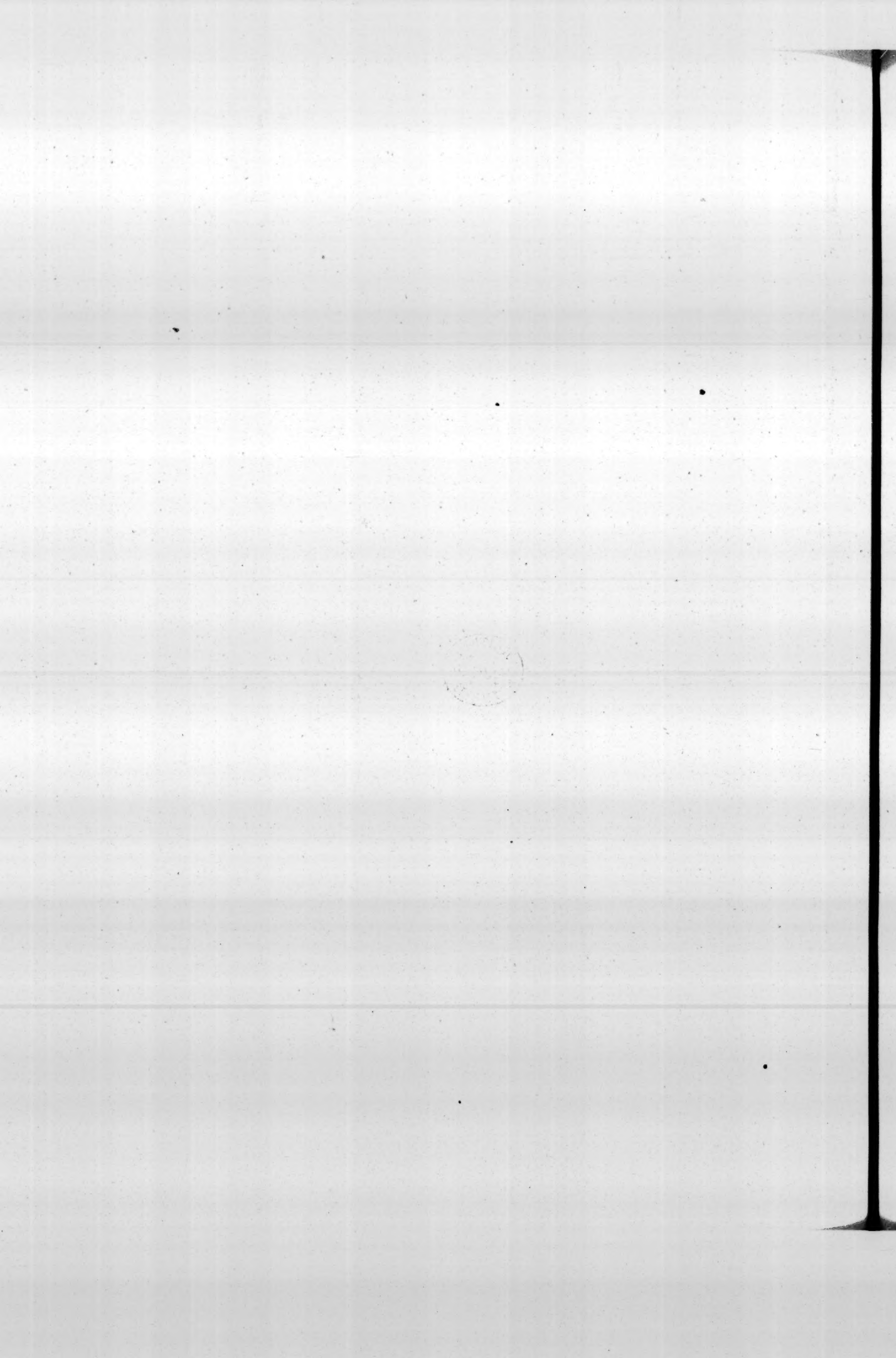
AXEL HJALMAR LINDQVIST, *Ritmästare*, undervisar i Ritkonst å ritsalen Onsd. och Fred. kl. 9 f. m.

GEORG WILHELM HEINTZE, *Kapellmästare*, *Musik-Direktör*, leder musikaliska öfningar å kapellsalen kl. 6—8 e. m. Onsd. med Kammarmusikensemble och Lörd. med Orkesterensemble.

Universitetets Kansli hålles öppet Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 11 f. m.—12 midd.; *Räntekammaren* samma dagar kl. 11—½1.

Universitetets Bibliotek hålles öppet så väl till utlåning som till begagnande på stället alla söknedagar kl. 10 f. m.—2 e. m.

Universitetets öfriga institutioner hållas tillgängliga efter anhållan hos institutionsföreståndarne.

FÖRELÄSNINGAR

OCH

ÖFNINGAR

VID

KUNGL. UNIVERSITETET I LUND

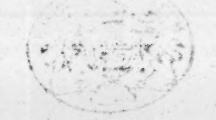
VÅR-TERMINEN

1893.

Kansler:

PEHR JAKOB VON EHRENHEIM,

J. K., f. d. Statsråd, R. o. K. af K. Maj:ts O., St. Off. Fr. H. L.,
L. K. V. A.

Pro-Kansler:

WILHELM FLENSBURG,

T. D., F. Jub. D., Biskop i Lunds Stift,
K. m. st. k. N. O.

REKTOR:

DIDRIK MAGNUS AXEL MÖLLER,

F. D., Professor i Astronomi, K. N. O. 1:a Kl., K. D. D. O. 1:sta Gr., L. K. V. A.

PRO-REKTOR:

AUGUST WILHELM QUENNERSTEDT,

F. D., Professor i Zoologi, R. N. O., R. D. D. O.

Pensionerade Lärare.

JACOB GEORG AGARDH, *M. D., F. Jub. D., f. d. Professor i Botanik, K. N. O. 1:a Kl., L. K. V. A.*

AXEL NYBLÆUS, *J. o. F. D., f. d. Professor i Praktisk Filosofi, K. N. O. 1:a Kl., L. K. V. A.*

GUSTAF LJUNGGREN, *F. D., f. d. Professor i Estetik samt Litteratur- och Konsthistoria, En af de Aderton i Svenska Akademien, K. N. O. 1:a Kl., K. D. D. O. 1:a Gr., L. K. V. A.*

Teologiska Fakulteten.

Professorer.

CARL WILHELM SKARSTEDT, *T. o. F. D., Professor i Exegetisk Teologi, Kyrkoherde i St. Uppåkra, L. N. O.*, föreläser å lärosalen N:o 2 kl. 10 f. m. Månd. och Tisd. öfver Apostlagerningarna, Thorsd. och Fred. öfver Romare- och Galaterbrefven, samt leder öfningarna på seminariet.

SVEN LIBERT BRING, *T. o. F. D., Professor i Praktisk Teologi, Kyrkoherde i Hellestad, Dalby och Bonderup, L. N. O.*, föreläser å lärosalen N:o 2 kl. 9 f. m. Månd. o. Tisd. Homiletik, Thorsd. o. Fred. Praktiska

teologiens system, samt leder Tisd. kl. 4—6 e. m. homiletiska och Thorsd. kl. 4—6 e. m. kateketiska öfningar.

PER GUSTAF EKLUND, *F. D., T. K., Professor i Dogmatik och Moralteologi, Kyrkoherde i Kärrstorp och Glostorp*, föreläser å lärosalen N:o 2 Tisd., Onsd., Thorsd. och Fred. kl. 1 e. m. Dogmatik, samt leder liturgiska öfningar i kyrkan.

Ej tillsatt: Professuren i *Kyrkohistoria och Symbolik*.

Extraordinarie Professorer.

MARTIN GABRIEL ROSENIUS, *T. o. F. D., e. o. Professor i Exegetisk Teologi, Kyrkoherde i Stångby och Wallkärra*, föreläser å lärosalen N:o 2 kl. 8 f. m. Månd. o. Tisd. De mindre profeterne samt omväxlande dermed Elegiska stycken ur Gamla Testamentet.

OTTO NATHANAËL THEOPHILUS AHNFELT, *T. K., e. o. Professor i Moralteologi och Symbolik, Kyrkoherde i Husie och Vestra Skräflinge, n. v. Dekanus*, föreläser å lärosalen N:o 2 kl. 12 midd. Månd. o. Tisd. Symbolik, Thorsd. o. Fred. Moralteologi.

Docenter.

OLOF HOLMSTRÖM, *T. o. F. K., V. D. M., Docent i Kyrkohistoria, Fakultetens stipendiat*, förestår professuren i Kyrkohistoria och Symbolik, föreläser å lärosalen N:o 2 kl. 11 f. m. Månd. o. Tisd. Kultens historia efter Reformationen, Thorsd. o. Fred. Medeltidens kyrkohistoria; gifver å samma lärosal hvarannan Fred. kl. 4—6 e. m. anvisning i Psalmsättning, håller hvarannan Fred. å samma tid Kyrkorättsliga öfningar, samt gifver handledning vid Författandet och utförandet af veckopredikningarna.

GÖRAN MAGNUS PFANNENSTILL, *T. o. F. K., Docent i Systematisk Teologi*, föreläser såsom vikarie för e. o. Prof. Rosenius offentligen å lärosalen N:o 2 kl. 8 f. m. Onsd. o. Lörd. Gamla Testamentets isagogik samt leder å lärosalen N:o 2 Månd. kl. 4—6 e. m. Kateketiska öfningar.

Juridiska Fakulteten.

Professorer.

GUSTAF BROOMÉ, *J. o. F. D., Professor i Stats- och Processrätt, R. N. O., R. D. D. O.*, föreläser å lärosalen N:o 3 Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 11 f. m. Processrätt.

Grefve GUSTAF KNUT HAMILTON, *J. D.*, *Professor i Administrativrätt och Nationalekonomi*, *R. N. O.*, *R. N. S:t O. O.*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 6 Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 9 f. m. Nationalekonomi, samt gifver å samma lärosal Månd. och Thorsd. kl. 3—5 e. m. samt Onsd. kl. 1—2 e. m., inalles omkring 50 till 60 timmar, ett kollegium i Näringsrätt till ett pris af 25 kronor för hvarje deltagare.

PER ASSARSSON, *J. o. F. D.*, *Professor i Straffrätt och Juridisk Encyklopedi*, *R. N. O.*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 3 Månd., Tisd., Onsd. och Fred. kl. 1 e. m. öfver Svenska straffrättens speciela del.

ALFRED OSSIAN WINROTH, *J K.*, *Professor i Civilrätt*, föreläser å lärosalen N:o 3 Månd., Tisd., Onsd. och Thorsd. kl. 8 f. m. Familjerätt.

Extraordinarie Professorer.

JOHN ADOLF ASK, *J. K.*, *e. o. Professor i Statsrätt*, *Allmän Administrativrätt*, *Folkrätt och Sjörätt*, *n. v. Dekanus*, föreläser å lärosalen N:o 3 offentligen Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 10 f. m. Folkrätt, och, om tiden medgifver, derefter Allmän Administrativrätt, samt gifver å samma lärosal Månd., Onsd. o. Lörd. kl. 6 e. m. ett kollegium i Statsrätt till ett pris af 25 kronor för hvarje deltagare.

Ej tillsatt: Extraordinarie professuren i *Romersk Rätt och Rättshistoria.*

Docenter.

JOHAN HJELMÉRUS, *J. K.*, *Docent i Administrativrätt*, *Vice Häradshöfding*, *Fakultetens stipendiat*, föreläser å lärosalen N:o 3 offentligen Lörd. kl. 10 f. m. Finansrätt samt gifver å samma lärosal Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 6 e. m. ett kollegium i Vexel- och Finansrätt till ett pris af 20 kronor för hvarje deltagare.

GUSTAF ANGELO BROOMÉ, *J. K.*, *Docent i Processrätt*, förestår e. o. professuren i Romersk Rätt och Rättshistoria, föreläser offentligen å lärosalen N:o 3 Tisd., Onsd., Thorsd. och Fred. kl. 12 midd. Svenska processens Historia, samt gifver å samma rum Tisd., Onsd., Thorsd. och Fred. kl. 5 e. m. ett kollegium i Svensk processrätt till ett pris af 25 kronor för hvarje deltagare.

HERMAN ANTELL, *J. o. F. K.*, *Docent i Straffrätt*, gifver å lärosalen N:o 3 Månd., Tisd., Onsd., Thorsd. och Fred. kl. 9 f. m. ett kollegium i Straffrätt (afgift 30 kronor), samt å samma lärosal Månd., Tisd., Onsd.,

Thorsd. och Fred. kl. 2 e. m. ett kollegium i Juridisk encyklopedi. (Afgift 20 kronor).

GABRIEL THULIN, *J. K.*, *Docent i Finansrätt, Ekonomilagfarenhet och Svensk Rättshistoria*, förordnad att bestrida befattning utom Universitetet.

Medicinska Fakulteten.

Professorer.

CARL JACOB ASK, *M. o. F. D.*, *K. M.*, *Professor i Kirurgi och Obstetrik, Föreståndare för Kirurgiska och Obstetriska Kliniken, K. W. O. 1:a Kl., R. C. XIII:s O., R. N. O.*, håller dagligen på lazarettet kl. 11 f. m. Kirurgiska och Obstetriska kliniska föreläsningar.

MAXIMILIAN VICTOR ODENIUS, *M. o. F. D.*, *Professor i Teoretisk och Rättsmedicin, R. N. O., L. K. V. A.*, föreläser å patologiska institutionen Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 10 f. m. under terminens förra del Speciel patologisk anatomi och derefter Allmän patologi i förening med öfningar i Patologisk histologi.

JOHAN LANG, *M. o. F. D.*, *Professor i Medicinsk och Fysiologisk Kemi, R. N. O., R. W. O., L. K. V. A.*, föreläser å med.-kemiska lärosalen Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 2 e. m. Farmaceutisk Kemi samt leder öfningarna å det medicinskt kemiska laboratoriet.

HJALMAR OSSIAN LINDGREN, *M. D.*, *Professor i Anatomi, R. N. O.*, föredrager å anatomiska anstalten kl. 9 f. m. Månd. och Tisd. Anatomi, Onsd. och Thorsd. Histologi i förening med praktiska öfningar, samt leder arbetena på den anatomiska och histologiska institutionen.

MAGNUS GUSTAF BLIX, *M. D.*, *Professor i Fysiologi och Embryologi, L. K. V. A.*, föreläser å fysiol. inst. Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 12 midd. Fysiologi samt genomgår Thorsd. och Fred. å fysiologiska laboratoriet en kurs i Experimentel fysiologi i förening med praktiska öfningar.

SEVED RIBBING, *M. D.*, *Professor i Praktisk Medicin, Föreståndare för Medicinska Kliniken, n. v. Dekanus*, håller dagligen å lazarettet kl. 8—10 f. m. Kliniska föreläsningar, samt undervisar Månd. kl. 1/2 7—8 e. m. i Laryngoskopi.

Extraordinarie Professorer.

MICHAËL KOLMODIN LÖWEGREN, *M. D., e. o. Professor i Oftalmiatrik, Lazarettsläkare, R. N. O.*, håller å lazarettet Onsd. och Lörd. kl. 9—11 f. m. kliniska föreläsningar öfver Ögonsjukdomar samt anställer Fred. kl. 6 e. m. Oftalmoskopiska öfningar.

HANS BENDZ, *M. D., e. o. Professor i Patologisk Anatomi, Rättsmedicin och Hygien*, föreläser offentligt å patologiska institutionen Fred. kl. 8 f. m. Rätts- och Statsmedicin, leder å lazarettet Månd. och Thorsd. kl. 12 midd. förekommande Patologiska obduktioner med demonstration kl. 1 e. m.; håller en gång i veckan öfning i rätts- och statsmedicin samt gifver i April månad en Bakteriologisk kurs för medicine studerande.

CARL MAGNUS FÜRST, *M. D., e. o. Professor i Anatomi och Histologi samt Prosektor*, leder de dagliga dissektionsöfningarna å anatomisalen samt föreläser Tisd. och Fred. å anat. läros. kl. 1 e. m. Centrala nervsystemets anatomi och histologi.

Ej tillsatt: Extraordinarie professuren i *Pediatrik och Praktisk Medicin.*

Docenter.

AXEL OTTO LINDFORS, *M. D., Docent i Kirurgi och Obstetrik*, förordnad att bestrida befattning utom universitetet.

AXEL RICHARD WARHOLM, *M. D., Docent i Kirurgi, Fakultetens stipendiat*, föreläser å lazarettet Onsd. kl. 6—7 e. m. Allmän kirurgi.

JULES HERIBERT ÅKERMAN, *M. D., Docent i Kirurgi, Underläkare vid Länslazarettet*, gifver offentligen å lazarettet Thorsd. kl. 6—7 e. m. handledning i Undersökningen och diagnosen af kirurgiska åkommor.

SVANTE ÖDMAN, *M. D., Öfverläkare vid Lunds Hospital, R. N. O.*, leder den psykiatriska undervisningen vid nämnda hospital.

CARL HILDEMAR HILDEBRAND, *M. D.*, förordnad att uppehålla den med e. o. professuren i Pediatrik och Praktisk Medicin förenade undervisningsskyldighet och poliklinik, håller å lazarettet Onsd. och Lörd kl. 12—2 e. m. föreläsningar i Pediatrik samt praktiska öfningar i samband med förekommande fall.

Filosofiska Fakultetens Humanistiska Sektion.

Professorer.

JOHAN JACOB BORELIUS, *F. D., Professor i Teoretisk Filosofi, R. N. O.* föreläser å lärosalen N:o 9 kl. 9 f. m. Månd., Tisd. och Thorsd. om Den monistiska verldsåskådningen i äldre och nyare tid; leder i sin bostad kostnadsfria filosofiska seminarieöfningar Fred. kl. 6—8 e. m.; anordnar med biträde af *Doc. Herrlin* en propedeutisk kurs, derest en sådan äfven denna termin visar sig behöflig.

VOLTER EDVARD LIDFORSS, *F. D., Professor i Nyeuropeisk Linguistik och Modern Litteratur, R. N. O., K. Sp. O. Isab. la Cat., R. Sp. C. III:s O.* föreläser å lärosalen N:o 4 kl. 11 f. m. Månd. och Tisd. Morris and Skeat, Specimens of early English A. D. 1298—1393, Thorsd. Anglosachiska (Béowulf), Fred. Shakespearisk textkritik.

ESAIAS HENRIK WILHELM TEGNÉR, *F. D., Professor i Österländska Språk, En af de Aderton i Svenska Akademien, R. N. O., R. Österr. Jernkr. O. 3 kl.;* tjenstledig.

PER JOHAN HERMAN LEANDER, *F. D., Professor i Praktisk Filosofi, R. N. O.,* föreläser å läros. N:o 9 kl. 8 f. m. Månd. och Tisd. Etikens historia och derefter Etik, Thorsd. Praktisk antropologi; leder Månd. kl. 6—8 e. m. å samma lärosal kostnadsfria seminarieöfningar, hufvudsakligen under form af diskussionsöfningar.

MARTIN JOHAN JULIUS WEIBULL, *F. D., Professor i Historia, R. N. O., R. D. D. O.,* föreläser å läros. N:o 1 kl. 1 e. m. Månd., Tisd. och Fred. Frankrikes och Englands historia i 16:de och 17:de århundradena; leder Fred. kl. 5 e. m. kostnadsfria öfningar i historiska seminariet.

JOHAN HENRIK EMIL SCHÜCK, *F. D., Professor i Estetik, Litteratur- och Konsthistoria,* föreläser å lärosalen N:o 1 Månd., Tisd. och Thorsd. kl. 9 f. m. Allmän litteraturhistoria, håller för dem, hvilka bereda sig till filosofie kandidatexamen, kostnadsfritt proseminarium, hvarvid kommer att behandlas hvarannan Onsd. kl. 9 f. m. lättare litteraturhistoriska frågor i sammanhang med de offentliga föreläsningarne, samt hvarannan Onsd. kl. 10 f. m. dylika frågor i sammanhang med den af Doc. *Sylwan* meddelade kursen i svensk litteraturhistoria; samt leder hvarannan Onsd. kl. 9 f. m. kostnadsfria seminarieöfningar med dem, hvilka bereda sig att

aflägga fil. lic. examen, kommande dervid Våra äldre visböcker att behandlas.

ARON MARTIN ALEXANDERSON, *F. D.*, *Professor i Grekiska Språket och Litteraturen*, *R. N. O.*, *n. v. Dekanus*, föreläser å lärosalen N:o 8 Månd. och Thorsd. samt eventuelt äfven Tisd. kl. 9 f. m. öfver Thukydides' första bok (fortsättning); leder kostnadsfritt i filologiska seminariet Fred. kl. 5—7 e. m. kritiska och exegetiska öfningar.

CARL MAGNUS ZANDER, *F. D.*, *Professor i Romersk Vältalighet och Poesi*, föreläser å lärosalen N:o 8 kl. 12 midd. Månd. Plauti Rudens, Fred. Taciti Annaler; leder i filologiska seminariet Tisd. kl. 1—3 e. m. kostnadsfria Paleografiska, textkritiska, hermeneutiska och ventilerande öfningar.

KNUT FREDRIK SÖDERWALL, *F. D.*, *Professor i Nordiska Språk*, *En af de Aderton i Svenska Akademien*, *R. N. O.*, föreläser å lärosalen N:o 4 kl. 8 f. m. Månd., Tisd. och Thorsd. Speculum regale, Fred. Svenska medeltidsdikter och rim.

Extraordinarie Professorer.

FREDRIK AMADEUS WULFF, *F. D.*, *e. o. Professor i Nyeuropeisk Linguistik*, föreläser å läros. N:o 8 kl. 1 e. m. Tisd. Italienska och spanska texter, Onsd. Romansk ortoëpi (de första 6 veckorna ljudlära, propedeutiskt), Fred. Rytmiska studier (de första 6 veckorna accentlära, propedeutiskt); leder Thorsd. kl. $^1/_2$ 5—$^1/_2$ 7 e. m. i filologiska seminariet kostnadsfria öfningar i kritisk och exegetisk behandling af Fornfranska texter samt klassificering af handskrifter.

PONTUS ERLAND FAHLBECK, *F. D.*, *e. o. Professor i Historia och Statskunskap*, föreläser å lärosalen N:o 1 Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 12 midd. Svensk och allmän Statskunskap; leder å samma lärosal Onsd. kl. 5—7 e. m. kostnadsfria öfningar i det statsvetenskapliga seminariet.

Ej tillsatt: Extra ordinarie professuren i *Klassiska Språk*.

Docenter.

SAMUEL JOHAN CAVALLIN, *F. D.*, *Docent i Grekiska Språket*, meddelar å lärosalen N:o 8 Onsd. och Lörd. kl. 8 f. m. en propedeutisk kurs i Grekisk syntax. (Afgift 10 kronor).

EMIL PETERSON, *F. D., Docent i Tyska Språket och Litteraturen, Sektionens stipendiat,* leder kostnadsfritt i filologiska seminariet Onsd. kl. 5—7 e. m. tolkning af Fornhögtyska texter i förening med öfningar i Jemförande germansk grammatik.

SVEN SÖDERBERG, *F. D., Docent i Nordisk Språk- och Fornforskning,* meddelar Onsd. o. Lörd. (samt, derest så befinnes nödigt, äfven Månd.) kl. 5 e. m. å lärosalen N:o 4 en propedeutisk kurs i Fornsvenska samt Svenska språkets historia. (Afgift 20 kronor).

CARL JUSTUS FREDRIK AF PETERSENS, *F. D., Docent i Nordiska Språk, Andre Amanuens vid Universitets-Biblioteket,* meddelar på tid, som framdeles bestämmes, en kostnadsfri kurs i Fornnordisk verslära.

SVEN LINDE, *F. D., Docent i Grekiska Språket, Sektionens stipendiat,* förordnad att förestå e. o. professuren i Klassiska språk, föreläser offentligen å lärosalen N:o 8 kl. 11 f. m. Månd. och Tisd. Vergilii Æneis, Lib. VI. samt Thorsd. och Fred. Ciceros Disputationes Tusculanæ.

JOHAN CARL WILHELM THYRÉN, *F. D., Docent i Historia, Sektionens stipendiat,* föreläser offentligen å lärosalen N:o 6 Onsd. kl. 6—8 e. m. Svensk författnings- och förvaltnings-historia såsom propedeutisk kurs för filosofie kandidatexamen och de förberedande examina.

Friherre HANS HUGOLD VON SCHWERIN, *F. D., Docent i Geografi och Statskunskap, Kongo-Statens Konsul för Sverige, R. W. O., R. Belg. Leop. O., R. Port. S:t Jak. O., Fr. Off. d'Acad.,* innehar docentstipendium, föreläser offentligen å lärosalen N:o 1 kl. 8 f. m. Tisd. och Onsd. Central-Europas geografi, Thorsd. Allmän geografi.

NILS FLENSBURG, *F. D., Docent i Sanskrit,* förestår professuren i Österländska Språk, föreläser offentligen kl. 8 f. m. å lärosalen n:o 5 Månd. och Tisd. Sanskritgrammatik, Onsd. och Thorsd. Hebreisk syntax; meddelar Månd., Tisd. o. Onsd. kl. 4 e. m. en propedeutisk kurs i Hebreiska för filosofie kandidatexamen och teologisk-filosofisk examen. (Afgift 20 kronor).

EVERT HENRIK GABRIEL WRANGEL, *F. D., Docent i Estetik och Litteraturhistoria, Sektionens stipendiat,* innehar Riksstatens större resestipendium, tjenstledig.

JOHAN GUSTAF CHRISTOFER CEDERSCHIOLD, *F. D.*, *Docent i Nordiska Språk*, föreläser offentligen från Mars månads början å lärosalen N:o 4 Lördag kl. 10 f. m. Svensk Stilistik.

ANDERS THEODOR HJELMQVIST, *F. D.*, *Docent i Fornnordisk Litteratur*, leder Månd. kl. 1/2 5—1/2 7 e. m. kostnadsfria öfningar i filologiska seminariets afdelning för nordisk språkforskning, hvarvid till behandling upptages K. Gislasons Udvalg af oldnordiske Skjaldeqvad (Kbhvn. 1892).

NILS MAGNUS SJÖSTRAND, *F. D.*, *Docent i Latinska Språket och Litteraturen*, meddelar 4 timmar i veckan på tider, som framdeles bestämmas, en propedeutisk kurs i Latinsk stilskrifning och grammatik samt tolkning af Ciceros Brutus. (Afgift 40 kronor).

PER AXEL SAMUEL HERRLIN, *F. D.*, *Docent i Teoretisk Filosofi*, meddelar enskild undervisning.

OTTO SYLVAN, *F. D.*, *Docent i Litteraturhistoria och Estetik*, meddelar 3 à 4 timmar i veckan på tider, som framdeles bestämmas, en kurs i Svensk litteraturhistoria, motsvarande fordringarne för betyget godkänd i filosofie kandidatexamen. (Afgift 25 kronor).

ERLAND LAGERLÖF, *F. D.*, *Docent i Teoretisk Filosofi*, meddelar enskild undervisning.

ARTHUR GUSTAF HENRIK STILLE, *F. D.*, *Docent i Historia*, meddelar Onsd. och Lörd. kl. 1 e. m. å lärosalen N:o 1 en propedeutisk kurs i Allmän historia. (Afgift 15 kronor).

Lektorer.

EDVARD THEODOR WALTER, *F. D.*, *Lektor i Tyska Språket*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 5 kl. 9 f. m. Tisd. Feuchtersleben, Zur Diätetik der Seele, Thorsd. Valda stycken ur den tyska grammatiken (syntax); leder offentligen å lärosalen N:o 8 Onsd. kl. 4—5 e. m. Undervisningsöfningar i tyska språket (fortsättning); föreläser enskildt å lärosalen N:o 5 Tisd. och Fred. kl. 5—6 e. m. Geschichte der neuesten deutschen Litteratur; meddelar Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 10—11 f. m. en enskild kurs i Tysk stilskrifning samtidigt med öfversättning af Äldre nyhögtyska texter (Neudrucke) för filosofie kandidatexamen. (Afgift 15 kronor). Meddelar dessutom kostnadsfri undervisning i Ostasiatiska språk.

DAVID LLOYD MORGAN, *Bachelor of Arts, Lektor i Engelska Språket*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 5 kl. 12 midd. Månd. W. M. Thackeray's The Book of Snobs, (med särskild hänsyn till synonymiken), Fred. Shakespere's Henry V; handleder offentligen Onsd. kl. 12 midd. vid Öfversättning från svenska till engelska (H. Nybloms Dikt och verklighet. 1 saml.); meddelar enskildt Månd., Onsd. och Thorsd. kl. 7 e. m. en kurs i Engelsk stilskrifning och konversation.

JULES JEANJAQUET, *F. D., Lektor i Franska Språket*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 8 kl. 6 e. m. Thorsd. Histoire de la littérature française au XIX:me siècle, Lörd. A. Daudet, Trente ans de Paris; handleder offentligen Tisd. kl. 6 e. m. vid Öfversättning från svenska till franska (Ur Tant Ullas anteckningar af Lea, I); meddelar enskildt Tisd. kl. 9 f. m. undervisning i Fransk stilskrifning; leder enskildt Onsd. och Lörd. kl. 9 f. m. Uttalsöfningar samt öfningar i Välläsning och stilistik.

Filosofiska Fakultetens Matematiskt-Naturvetenskapliga Sektion.

Professorer.

CHRISTIAN WILHELM BLOMSTRAND, *F. D., Professor i Kemi och Mineralogi, K. N. O. 1:a Kl., R. D. D. O., L. K. V. A.*, föreläser å kem. läros. Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 9 f. m. Oorganisk och organisk kemi; leder kemiska laborationsöfningar för filosofie licentiatexamen. (Laborationsafgift 35 kronor).

AXEL MÖLLER, *F. D., Professor i Astronomi, K. N. O. 1:a Kl., K. D. D. O. 1:a Gr., L. K. V. A., Univ:s n. v. Rektor*, föreläser å lärosalen N:o 7 Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 8 f. m. Sferisk astronomi, samt anställer öfningar i de föredragna metodernas numeriska tillämpning.

CARL FABIAN EMANUEL BJÖRLING, *F. D., Professor i Matematik, R. N. O., L. K. V. A.*, föreläser å lärosalen N:o 7 Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 1 e. m. intill den 1 Februari (med reservation för examenshinder) Grunderna af hel-tals läran, sedermera Om högre plana kurvor och Rymdgeometri; leder med biträde af amanuenser kostnadsfria öfningar i matematiska seminariet Tisd. kl. 4 e. m. samt en kostnadsfri propedeutisk kurs Månd., Thorsd. och Lörd. kl. 6 e. m.

KARL ALBERT VICTOR HOLMGREN, *F. D., Professor i Fysik, R. N. O.*, föreläser å fys. läros. kl. 12 midd. Månd. o. Tisd. Om Elektriciteten och Magnetismen samt leder de kostnadsfria, praktiska öfningarna i de fysiska laboratorierna Onsd. och Lörd. kl. 9 f. m.—2 e. m.

FREDRIK WILHELM CHRISTIAN ARESCHOUG, *F. D., Professor i Botanik, L. K. V. A.*, meddelar å botaniska lärosalen Tisd. och Fred. kl. 12—2 e. m. en kostnadsfri propedeutisk kurs i Anatomi och Fysiologi, föreläser offentligen Månd. och Thorsd. samt efter slutad propedeutisk kurs äfven Tisd. och Fred. kl. 1 e. m. Anatomi; leder Tisd. och Fred kl. 9—12 f. m. kostnadsfria öfningar å botaniska institutionens fytotomiska afdelning.

AUGUST WILHELM QUENNERSTEDT, *F. D., Professor i Zoologi, R. N. O., R. D. D. O., Univ:s n. v. Pro-Rektor*, föreläser å zool. lärosalen kl. 12 midd. Månd. o. Thorsd. Komparativ anatomi, Tisd. o. Fred. öfver Evertebraterna, meddelar på tider, som framdeles bestämmas, en kostnadsfri propedeutisk kurs i Osteologi; biträder vid sjelfständiga arbeten.

Extraordinarie Professorer.

OTTO MARTIN TORELL, *F. D., M. K., e. o. Professor i Zoologi och Geologi, Chef för Sveriges Geologiska Undersökning, K. N. O. 1:a Kl., Stor-Off. It. Kr. O., K. D. D. O. 2 Gr., Off. Fr. H. L., Off. Fr. Instr. Publ., L. K. V. A.*, vistas i Stockholm.

ALBERT VICTOR BÄCKLUND, *F. D., e. o. Professor i Mekanik och Matematisk Fysik, R. N. O., L. K. V. A., n. v. Dekanus*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 7 Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 11 f. m. till en början Elasticitetsteori såsom fortsättning af föregående termins föreläsningar, samt sedan Hydrodynamik; föredrager Onsd. och Fred. kl. 5 e. m. å samma lärosal en kostnadsfri propedeutisk kurs i Mekanik, med hvilken ock förbindes en likaledes kostnadsfri öfningskurs i lösning af mekaniska problem.

BERNHARD LUNDGREN, *F D., e. o. Professor i Geologi*, föreläser å zool, lärosalen från och med den 16 Januari till och med den 15 Maj Månd.. Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 8 f. m. Om vulkanismen; leder kostnadsfria geologiska öfningar och exkursioner, de senare företrädesvis under tiden mellan den 15 Maj och den 1 Juni.

SVEN BERGGREN, *F. D., e. o. Professor i Botanik, L. K. V. A.*, föreläser å botaniska lärosalen Onsd. o. Lörd. kl. 11 f. m. öfver Växtrikets naturliga familjer; demonstrerar under Maj månad å tider, som genom anslag tillkännagifvas, i botaniska trädgården blommande växter; leder vid lämplig årstid botaniska exkursioner.

Adjunkter.

VICTOR von ZEIPEL, *F. D., Adjunkt i Matematik, R. N. O.*, föreläser å lärosalen N:o 7 Onsd. och Lörd. kl. 9 f. m. Differentialkalkyl.

CARL GUSTAF THOMSON, *F. D., Adjunkt i Entomologi*, föreläser å entomologiska museet kl. 1 e. m. Onsd. Hymenoptera, Lörd. Coleoptera.

Observator.

FOLKE AUGUST ENGSTRÖM, *F. D., Astronomie Observator*, genomgår å astronomiska observatoriet Thorsd. kl. 4 e. m. en kostnadsfri propedeutisk kurs i Astronomiens elementer, samt handleder kostnadsfritt dem, hvilka sysselsätta sig med astronomiska observationer.

Ej tillsatt: Laboratorstjensten i *Kemi*.

Docenter.

JULIUS MÖLLER, *F. D., Docent i Matematik, Lektor vid Lunds h. allm. Läroverk*, erbjuder enskild undervisning.

JOHANNES ROBERT RYDBERG, *F. D., Docent i Fysik, Sektionens stipendiat, Assistent vid laborationsöfningarne å fysiska institutionen*, håller å nämnda institution Lörd. kl. 5 e. m. kostnadsfria Fysikaliska räkneöfningar för mera försigkomne; meddelar Månd. och Thorsd. kl. 4—6 e. m. samt Lörd. kl. 4—5 e. m. en propedeutisk kurs i Allmän fysik (afgift 25 kronor).

BENGT JÖNSSON, *F. D., Docent i Botanik, Sektionens stipendiat, R. D. D. O.*, biträder eventuelt vid ledningen af de fytotomiska öfningarna och leder Månd. och Thorsd. kl. 9—12 f. m. kostnadsfria växtfysiologiska öfningar.

SVEN LEONARD TÖRNQVIST, *F. D., Docent i Geologi, Lektor vid Lunds h. allm. Läroverk*, föreläser offentligen å zoologiska lärosalen Onsd. kl. 9 f. m. Öfver de kambriska och siluriska systemen.

DAVID BERGENDAL, *F. D., Docent i Zoologi*, innehar docentstipendium, föreläser offentligen å zool. lärosalen Månd. kl. 9 f. m. öfver delar af

Histologien, hufvudsakligen såsom inledning till kostnadsfria öfningar i Mikroskopisk anatomi, hvilka hållas Månd. kl. 10—12 f. m. och Thorsd. kl. 9—12 f. m.; biträder vid sjelfständiga öfningar alla dagar.

ERNST LEOPOLD LJUNGSTRÖM, *F. D.*, *Docent i Botanik*, leder å botaniska institutionen Onsd. kl. 9—12 f. m. samt Thorsd. kl. 10 f. m.—1 e. m. kostnadsfria mykologiska öfningar.

JOHAN CHRISTIAN MOBERG, *F. D.*, *Docent i Geologi*, innehar docentstipendium och Riksstatens mindre resestipendium, tjenstledig.

THORSTEN BRODÉN, *F. D.*, *Docent i Matematik*, innehar docentstipendium, föreläser offentligen å lärosalen N:o 7 Månd. kl. 4 e. m. öfver Elliptiska funktioner och deras användning.

SVEN GUSTAF HEDIN, *F. D.*, *M. K.*, *Docent i Kemi*, innehar docentstipendium, föreläser offentligen å med.-kemiska lärosalen Onsd. kl. 1 e. m. Om gifterna, samt meddelar enskild undervisning.

JOHAN JACOB HJALMAR LÖNDAHL, *F. D.*, *Docent i Kemi*, *t. f. Laborator*, leder de allmänna kemiska laborationsöfningarna (laborationsafgift 35 kronor); meddelar under terminens förra hälft å tider, som framdeles komma att bestämmas, en propedeutisk kurs i Kemi, upptagande omkring 4 timmar i veckan. (Afgift 20 kronor).

SVANTE SAMUEL MURBECK, *F. D.*, *Docent i Botanik*, tjenstledig.

ANDERS HENNING HENNIG, *F. D.*, *Docent i Geologi*, meddelar å zool. lärosalen Onsd. o. Lörd. kl. 10 f. m. en propedeutisk kurs i geologi (afgift 25 kronor) samt deltager i ledningen af de geologiska exkursionerna.

GOTTHARD SAMUEL WALLIN, *F. D.*, *Docent i Kemi*, meddelar å tider, som framdeles bestämmas, en propedeutisk kurs i Organisk kemi. (Afgift 15 kronor).

ANDERS WIMAN, *F. L.*, *Docent i Matematik*, meddelar enskild undervisning.

KRISTIAN OSKAR MATS WEIBULL, *F. D.*, *Assistent vid kemiska institutionen* föreläser offentligen å dess kristallograf. afdeln. Lörd. kl. 10 f. m. öfver Några vigtigare mineralgrupper samt håller Tisd., Onsd. och Lörd. kl. 9 f. m.—½2 e. m. kristallografiska och mineralogiska öfningar.

Exercitie-Mästare.

CARL ANDERS HENRIK NORLANDER, *Fäktmästare och Gymnastiklärare, Kapten, R. S. O., R. Belg. Leop. O., R. Meckl.-Schw. Grip. O., Off. Fr.*

Instr. publ., leder gymnastik- och fäktöfningar på Universitetets gymnastiksal söknedagar kl. 8—9 f. m. samt 6—7 e. m.

Kl. 12 m.—1 e. m. är gymnastiklokalen upplåten för fria öfningar i gymnastik och fäktning, då gymnastikläraren eller någon hans ställföreträdare är närvarande.

AXEL HJALMAR LINDQVIST, *Ritmästare*, undervisar i Ritkonst å ritsalen Fred. och Lörd. kl. 9 f. m.

GEORG WILHELM HEINTZE, *Kapellmästare*, *Musik-Direktör*, *R. W. O.*, leder musikaliska öfningar å kapellsalen kl. 6—8 e. m. Onsd. med Kammarmusikensemble och Lörd. med Orkesterensemble.

Universitetets Kansli hålles öppet Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 11 f. m.—12 midd.; *Räntekammaren* samma dagar kl. 11—$^{1}/_{2}$1.

Universitetets Bibliotek hålles öppet så väl till utlåning som till begagnande på stället alla söknedagar kl. 10 f. m.—2 e. m.

Universitetets öfriga institutioner hållas tillgängliga efter anhållan hos institutionsföreståndarne.
